OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

61470

Lakatos

A jövő házassága

OSZK

OSZK

OSZK

A JÖVŐ HÁZASSÁGA

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

LAKATOS LÁSZLÓ

A JÖVŐ HÁZASSÁGA

REGÉNY

OSZK

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T.
KIADÁSA

M. N. MÚZEUM KÖNYV-TÁRA

Copyright 1927 by Dr. Marton Sándor
Budapest, IV., Bécsi ucca 1.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

P. o. hung

61470 4455

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomt. Példány
102 d 4. 358 sz.

R 1965

R 2

13000. — Budapest, az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája.

1. Az új Mohamed koporsója.

Kinyitottam a szememet. Kíváncsi rémüldözéssel, amely azonban csakhamar bágyadt és tehetetlen csodálkozássá változott, láttam először, hogy ágyban fekszem, másodszor, hogy az ágy, amelyben fekszem nem is ágy, hanem valami hosszú fehér lakkozott doboz-féle, amely felül nyitott és amely körülbelöl öt méternyire a padló fölött a levegőben lebeg. Lebeg! Hiszen nem mozog, nem repül, nem himbálódzik, nem is forog egyszerűen föntvan a levegőben mozdulatlan megrögzöttségben és teljes kiegyensúlyozottságban. Mellette — csak ki kell érte nyujtanom a kezem — fehér fémlap rajta különös folyadékokkal telt üvegcsék, melyek orvosságos üvegekre emlékeztetnek, tűk, fecskendők, azután szemcsék furcsa és ismertlen anyagból, végül kis pálcikák nikkelből. És a fémlap, a rajta levő holmikkal is mozdulatlanul a levegőben. Tovább nézelődtem és akkor láttam hogy az ágy és a mellette levő fémlap hatalmas üvegkalickában vannak, a kalickát pedig felülről ultraviolett sugarak hatolják keresztül, amelyek mintha egy láthatatlan szerkezetből, de határozottan egy helyről érkeznének és amelyek testemet ebben az érthetetlen és kétségbeejtő helyzetben is határozottan kellemes bizsergéssel járják át.

Még alig tértem magamhoz rémüldöző csodálkozásomból, amikor a titokzatos sugarak hirtelen kialudtak. Az volt az érzésem, hogy valahol egy láthatatlan kéz eloltott egy lámpát. A napfény most beözönlött az üvegkalickába, én pedig elfogódottságomat és — nem

tagadom — félelmemet is legyőzve, fehér hálóköntösömben felkönyököltem a dobozban és körülnéztem. Nem sokat láttam. A kalicka csupasz volt, minden berendezése a levegőben nyugvó doboz és fémlap, lent a padlón viszont fűzöld szőnyeg, amelyen egy körülbelül húsz centiméter átmérőjű kerek, fényes vasdarab feküdt, pontosan a doboz közepe alatt. Szememet megragadta a szőnyeg egyenletes szövése és hallatlanul friss zöld színe. De utóbb hogy látásom az ébredéssel fokozatosan erősbödött és tisztult, észrevettem, hogy az, amit szőnyegnek néztem, tulajdonképpen fűpázsit. Ezen még jobban elcsodálkoztam, amikor a kalicka felső üveglapja hirtelen és minden látható érintés nélkül kinyílt, azután pedig az az üveglap ugyancsak önmagától összegöngyölődött, mintha csak valami teljesen áttetsző vászonredőny lett volna. Csodálkozásomban hanyatt feküdtem a dobozban, kicsit meg is rémültem, de ugyanakkor örültem is neki, hogy tüdőmet átjárja a felülről beözönlő levegő. Ez a levegő olyan langyos volt, amellett olyan friss, amilyent még soha életemben nem szívtam.

Csodálkozásomon, amelyhez bizonyos ijedtség is járult, most határozottan felülkerekedett a kíváncsiság. Nagyon izgatott új környezetem, de sokért nem adtam volna azt sem, ha megtudom, hogy hogyan jutottam ide. Ám legfőként azt szerettem volna tudni, hogyan szabadulok ki ebből az alkotmányból, amely, akármilyen kényelmesen is heverek benne, mégis csak amolyan Mohamed koporsója-félének látszik. Hogyan kerülök le a padlóra, illetve a fűpázsitra? Az egyetlen mód lett volna, kiugrani a dobozból, de hogy öt méter mélybe ugorjak — ehez, őszintén szólva, semmiféle kedvet nem éreztem. Még egy kicsit nézelődtem, amikor az üvegkalicka egyik lapján fölfedeztem egy számot. 234 — ez a szám volt beedzve az üveglapba, de hogy miért — sejtelmem sem volt róla. Ettől ugyan nem lettem okosabb. Igyekeztem hát tovább gondolkozni, amikor a felső üveglap helyén támadt nyíláson holmi zajt hallottam. A magasból hirtelen három alak

szállt le, határozottan repült, lejtő repüléssel ereszkedett alá de — furcsa — szárnyuk nem vállukon volt, hanem bokájukon, két igen kicsi, igen fényes szárny.

Már-már azzal akartam gyanúsítani magamat, hogy meghaltam és értem jöttek az angyalok. Szerencsére, az utolsó pillanatban eszembe jutott, hogy tulajdonképpen nem is hiszek angyalokban. Igaz hogy óriási üvegkalickában sem hiszek, varázslatos dobozokban sem, amelyek minden kötelék és támaszték nélkül öt méter magasságban úsznak a levegőben és én most mégis itt vagyok ebben a dobozban és ebben a kalickában. Közben a három alak, akik egyformán köpenyben és fehér szandálban voltak, leereszkedtek hozzám, azután mintha közülök az egyik megnyomott volna egy gombot a dobozon, mire ez is, a fémlap is szabályos lejtéssel leereszkedett. A doboz rugalmasan elhelyezkedett a fűpázsiton, míg a fémlap továbbra is a levegőben lebegett, de most már igen alacsonyan, egy magasságban fejemmel, illetve a párnával, amin fejem feküdt. És leszállt a földre a három angyal is akik közül kettő pápaszemet hordott és férfihangon beszélt.

Az angyalok angolul beszéltek. Meglehetősen ismerem ezt a nyelvet és így rögtön megállapítottam, hogy az angyalok amerikai kiejtéssel beszélnek angolul. Viszont abból, amit mondtak, alig értettem meg egy szót is, oly gyorsan és hadarva beszéltek, szintúgy a harmadik angyal is, aki később szólalt meg és aki nyilván hozzá intézett kérdésekre felelt még pedig női hangon. Bárhogyan is igyekeztem figyelni, még mindig nem értettem meg, hogy mit beszél a két főangyal, akik mellett a harmadik, a nőnemű, csak olyan segédangyalnak látszott. De a titkolózó sugdolózás egy-két hirtelen a fülembe vetődött latin szó, de legfőként sajátos tanácstalanságuk és tehetetlenségük és az az egészen különös jellegű korlátoltság, amii arcukat szinte megbénította, hirtelen mintha ráeszméléssel töltötték volna el agyamat. Hol is láttam már ezt a tanácstalan tehetetlenséget, ezt a korlátoltságában megbénult arckifeje-

zést!? Semmi kétség, a két főangyal orvos, viszont a női hangon beszélő segédangyal ápolónő, amit két körülmény is látszott bizonyítani. Az egyik az az alázatosan kacér mosoly, amelyben a segédangyal szinte megfürösztötte az orvosokat a másik az a fölényes közöny és nemtörődömség, amivel viselkedett velem a beteggel szemben. Beteg vagyok! Nem mintha bármely tagomat is fájlalnám, vagy testemben valami kényelmetlen vagy rossz érzést tapasztalnék. De fekszem, fejemnél két orvos áll tehetetlenül és mellettük egy ápolónő, aki mindennel törődik a világon, csak velem nem. Biztos tehát hogy beteg vagyok.

Az ápolónő most lekapta rólam a takarót és egyetlen mozdulattal lefejtette rólam hálóöntösömet. Ott feküdtem a dobozban anyaszült meztelenül. Már éppen kérdezni akartam, hogy mi szükség erre, amikor a két orvos hirtelen elcserélte pápaszemét. Előbbi, közönségesnek látszó pápaszemük helyett másikat tettek föl, amelynek lapja nem egy üvegből való volt, hanem mintha többféle lencséből lett volna összetéve. Ezek a lencsék most hirtelen kigyúltak és felváltva különböző színű sugarakat löveltek felém. Zöld, sárga, violett és más sugarak voltak és átjárták egész testemet. Rémületemben, bár a sugarak csöpp fájdalmat sem okoztak, ordítozni szerettem volna, de a két égőszemű orvos láttára minden hang torkomon akadt. Egy szót sem tudtam szólni, csak feküdtem dermedt és tehetetlen ijedtségben. Szerencsére mindig csak nagyon rövid ideig tartott és a fényvizsgálat befejezése után — mert más nem lehetett — az ápolónő újra felöltöztetett és betakart. Ezután a két férfiangyal, akik közül az egyik idősebbnek látszott és így nyílván a főorvos lehetett, az üvegkalicka egyik sarkába vonult és ott — arcukon még mindig a tehetetlenség és korlátoltság kifejezése — egymással halkan tanakodni kezdett. Később magukhoz intették az ápolónőt is, aki alázatos boldogsággal közeledett hozzájuk és — úgy látszott — válaszolt azokra a kérdésekre, amelyeket a két orvos feladott neki.

2. Nyugtalan éjszaka Berlinben.

Míg a három angyal a sarokban tanakodott, lehúnytam szememet és igyekeztem gondolataimat, amennyire csak lehetett, összeszedni. A legutolsó, amire emlékeztem, a tegnapi este volt, édes és boldogtalan augusztusi este a velencei Lidón. De hogyan jutottam a Lidóról ide? Mert, hogy nem vagyok a Lidón, arra a fejemet merném tenni, fejemet, amely bármily csekély és bizonytalan tétnek látszik is jelenlegi helyzetemben, nekem mégis a legtöbb, amit fel tudok ajánlani. Hogyan jutottam ide, hogyan kerültem el a Lidóról és — azt megelőzően — hogyan jutottam a Lidóra?

Hogy hogyan jutottam a Lidóra, erre még pontosan emlékszem. A nyár elején úgy volt, hogy elutazom Svédországba, a tenger mellé, egy egészen kis fürdőhelyre, ahol nem találkozom senki ismerőssel. Annyira megkívántam a magányt, hogy még azok előtt is, akik legközelebb álltak hozzám, eltitkoltam, hogy hová utazom. Magam csomagoltam. Könnyű, derűsszínű nyári ruhákat, nem sokat, egy egész bőröndöt pedig megtömtem könyvekkel, még pedig — szokásom ellenére — nemcsak szépirodalmiakkal. Hosszú idő óta először láttam el magamat másfajta könyvekkel is és elutazásom előtt vásároltam történelmi, gazdasági, néprajzi, filozófiai és természettudományi munkákat, néhány útleírást is, mindezt őszintén, bizonyos rendszer nélkül, összevissza, kissé a laikus és az újonc mohó kíváncsiságával. Dolgozni akartam. Hogy mit, még magam sem tudtam, de éreztem, hogy munkám közben szükség lesz ezekre a könyvekre.

Vonatra ültem. Berlinben, a legnagyobb és legérdekesebb városban, amit útba ejtettem, kiszálltam. Gondoltam, körülnézek itt, ahol nem voltam a háború óta és csak néhány nap multva folytatom utamat Svédország felé. Délelőtt érkeztem, egész nap a városban kóboroltam, csatangoltam, bámultam. Roppantul érdekelt az új Németország erjedő, nyugtalan

élete, rejtélyekkel és ígéretekkel teli kialakulatlansága, A város szédítő, lépten-nyomon tapasztalható amerikanizmusa elragadott és meghökkentett. Nagyon megörültem neki és nagyon megijedtem tőle. De örömöm és félelmem egyaránt személytelen volt. Más, távolabbi, nem egy embert, de talán egy egész földrészt érintő következtetésekre gondoltam, hogy láttam, miként nő itt Közép-Európa közepén szinte percről-percre fokozódó sietséggel és türelmetlenséggel egy amerikai nagyváros. Sokáig, éjfél utánig kint maradtam az utcán, hogy tudomásom mentől jobban megteljék ezzel a gazdag és robajló élettel. Amikor fölmentem szállodai szobámba megfürödtem, azután még az ágyban olvastam, nyugtalanul és kevés figyelemmel. Amikor elaludtam, már világos volt.

Nem sokáig aludtam. Hirtelen fölébredtem és, már nem tudom pontosan, az álom folytatása volt-e vagy pedig hirtelen támadt heves és leküzdhetetlen vágy, amely alvást és álmot előzött de valami leírhatatlan erővel és fájdalmas vágyakozással Olaszországra gondoltam és a velencei Lidóra. Egy berlini szállodai szobában szinte ráébredtem Olaszországra. Már akkor éreztem, hogy nem fogom tudni utamat folytatni.

Kiugrottam az ágyból és fel-alá jártam a szobában, szinte eszméletlen izgalomban. Sírni szerettem volna, ordítani, dalolni, beszélni. Valakivel sokáig, hosszan Velencéről beszélni. Amit most Velence iránt éreztem, egyenesen megmagyarázhatatlan volt, édes, sóvárgó fájdalom, egyben örjítő, szerelmes, pusztító harag. Csak nőre tud az ember így gondolni, nem egy városra. Nem értettem magamat, megijedtem ettől a heves és bensőséges érzéstől, sőt szégyeltem is azt, amely, amilyen fájdalmas és sóvárgó volt, éppen olyan érthetetlennek, indokolatlannak, sőt ostobának tünt fel akkor nekem. Miért ez a részeg és fájdalmas epekedés, ez a szerelmes kielégületlenség, ez a mámoros keserűség, amivel most a Lidóra gondolok. Hiszen ha akartam volna, éppen úgy oda is utazhattam volna, mint Svédországba. Szabad

ember vagyok és ki parancsolta nekem a mult héten, hogy Svédországba váltsak jegyet és útlevelet ne pedig Olaszországba. Gyerekesnek és oktalannak tartottam izgatottságomat, magamat pedig beszámíthatatlannak. Legjobb szerettem volna, ha most valaki belegyömöszöl egy bőröndbe, azt rám csukja és egyszerűen, mint gyorsárút felad Svédországba. Azért is!

De mit ért mind ez a harag és szigorúság? Egyszerűen képtelen voltam arra, hogy szabaduljak Velencétől. Láttam a Canalet, a gondolákat, a San Marcot, a Piazzát, a Rivát a tengerrel és a hajókkal, a csodálatos félhomályt a Fraribaa és a San Giovanni e Paoloban, a régi palotákat és közöttük a Vendraminot olyan hevesen, hogy az már több volt, mintha a valóságban is láttam volna. Tizian képeit láttam, a lagunán a szerenátát hallottam, milliárdosokat és koldusokat láttam, művészeket és kokottokat. Goldoni szellemét éreztem és ciprusi bort ittam. Bennem élt mindaz a dicsőség és giccs, aminek neve Velence és ami csak egy van a világon... A tengert láttam, testemen éreztem a hullámokat, a Lido homokján feküdtem, körülöttem asszonyok, férfiak, gyermekek, a világ minden népe, nyelve, divatja, eleganciája, hóbortja, szélhámossága, tarkasága és szépsége. Szépsége, szépsége! Én pedig most egy lidoi hotelben ülök, ablakom alatt a víz, szól a jazz, a kertben teniszeznek és én az asztalnál ülök és írok... Asztalnál ülök és írok. Igen! Most már mindent tudtam és mindent megértettem és most már nem haragudtam magamra.

Most már tudtam: könyvet fogok írni. A könyv címe ez lesz: Utolsó este a Lidón. Jelképes cím, benne a könyv egész értelme és jóslata. Oly hirtelen támadt bennem a könyv témája és már készen is volt bennem az egész, fejezetekre osztva és az egész gondolatmenet végig. Éreztem a munka emelkedő lendületét, tisztában voltam a könyv okfejtésével, már olvastam egyes mondatait és hallottam a záró fejezet szigorú és harsogó kicsengését. Éppen csak hogy le kell írni a könyvet. De ez már

semmi. Gépies munka. A könyv megszületett bennem, megvan, él és agyamon és karomon keresztül papírra fogja vetni önmagát. Ez a könyv le fogja diktálni magát. Én csak írom.

Nem lesz se regény, se színdarab, se elbeszélés, se tanulmány. Ennek a könyvnek nem lesz műfaja és ha valaki mégis mindenáron osztályozni akarja legokosabb, ha azt mondja róla, hogy röpirat. Hogy mi lesz benne? De hát minden. A ma, a háború utáni világ, nagy gazdagságok és szegénységek, nagy szerelmek és nagy szeretkezések, kezdetnélküli vadság és végső bölcsesség, utazások, szenvedélyek, repülőgépek, yachtok, sport, színház, testiség, okkultizmus, mozi, tőzsde, siker, bukás, női divat, a jazz születése Amerikában és Wagner halála a Vendraminóban, a tegnap békéje és a holnap háborúja, vitustánc és dollárkölcsön, buddhizmus és térdszoknya, vegetarianizmus és táncőrület, technika és tömegszédültség, politika és autóversenyek, hossz és bessz, elméletek, testek és gépek harca. Ez a Lidó lesz, a háttérben az isteni és az egyetlen Velencével, a Lidó amerikaiak, európaiak, szűz természet és henye nők, ékszerek, bundák, hazárdjátékok és Tizian is, az egyedülvaló és nagyon imádott. Ez a Lidó lesz, de nem mint sziget és nem mint fürdőhely, a Lidó, mint szintézis. A Lidó, fény, gazdagság, pompa, gyönyörűség, esztelenség és badarság, a Lidó, mint mosolygó és dermesztő jelkép, üvegház, nagy, mérges, illattalan virág, halálos és buja orchidea, utolsó pompázatos kivirágzása, égő és csillogó kokárdája a fehér ember mai művelődésének, mely halódik... Halódik! Százezrek kiáltják, milliók ordítják, hogy halódik, Üvöltik divatból, ostobaságból, elbizakodottságból. XVI. Lajos marquiseai a forradalommal kacérkodtak... Én nem ordítom, én csak mondom. Nagyon halkan, de nagyon biztosan mondom. És tudom, hogy mit mondok és tudom, hogy miért mondom. Kevesed magammal én is tudom hogy a fehér emberiség mai kultúrája miért halódik. És mert tudom, meg fogom mondani. Egy könyvben fogom megírni, ez kötelességem, de szenvedélyem is. Harag lesz ebben a

könyvben, fájdalom, keserűség, de könny is, sok bánat és szomorúság és barátság. Barátság mindenki iránt, barátság azok iránt is, akiket nem szeretek. Barátság lesz ebben a könyvben, habár talán nem mindnyájan fogják észrevenni a sok gúny és csúfolódás miatt. De ki bánja? És lesz benne... Ők azt fogják mondani: fantázia. Ostobaság. Nincs most bennem fantázia szerencsére egy mákszemnyi sem, sem emberi, sem írói fantázia. Igazságosság van bennem, az igazság szenvedélyes kutatása, az igazság szenvedélyes hirdetése és amit ők fantáziának fognak mondani, csak logika, szigorú és száraz logika, egy ma talán még láthatatlan, de meglevő, ittlevő valóság szigorúan logikus kifejlesztése és kifejezése a meglátás, az aggódás, a figyelmeztetés, az óvás, a félemlítés és felvilágosítás nyelvén. Ezt a könyvet meg kell és meg fogom írni, odalent ő közöttük, a csacsogásuk, a harsogásuk, a fecsegésük között de abban az isteni napfényben és szemben a tengerrel.

Másnap kicseréltem vasúti jegyemet, kiigazíttattam útleveleimet és elutaztam a Lídóra, ahol megismerkedtem Viktóriával.

3. Viktória.

Ne féljenek, nem fogom önöket szerelmi történettel untatni. Nem mintha nem tartanám írói feladatnak megírni egy szerelem születését, életét, elmúlását. (És az én szerelmem ma sem mult el.) Ha szabad leírni egy ház alakját, egy árnyék fekvését, fákat az erdőben és csigákat a tengerparton, szabad leírni a szerelmet is. A szerelem nagy. a szerelem a kezdet és az örökkévaló élet, a szerelem minden. És minden szerelem. Kokottoké is, ficsúroké is. Nincs különbség. Valahol egy férfi egy nővel szerelemről beszél, az már szerelem. Ha egy férfi és egy nő a szerelemről hazudnak, már az is szerelem. És ne mondják nekem, hogy a testi szerelem nem az. Az emberi test szent. Még elfajzásában, még eltorzultságában, még hazugságában

is az. Az ő szerelmük is szerelem. A prémbundáké, a gyémántnyakörveké, az üres frakkoké, még ha az a frakk olyan is, mint az a négy frakk volt. Mac Arlan az oszlopszerű, nagy, ráncos arcú amerikai milliomos, Lewis Maugham, a téglavörös arcú, hófehér hajú, szikár és szótlan angol, Jacques Duporel, a fiatal, gesztenyebarna nyulánk francia, mozgékony, mint az ángolna és vakmerő, mint a bolha és Henrik Bornholm, a fiatal svéd, akinek az arca távolról olyan volt, mint egy hegedű, a haja pedig szőke. Szőke, de nem olyan szőke, mint Viktóriáé! Az amerikai gazdag volt, az angol nagyképű, a francia mulatós, a svéd költő. Négy frakk volt. Viktória pezsgőt ivott a négy frakkal és amikor velük kocintott, a szeme csillogott.

De kezdjük az elején.

Megérkeztem Velencébe. Szemem megtelt könnyel, amikor kiléptem a pályaudvar teraszára. Megálltam az alsó lépcsőfokon, amely már mohás-zöldes a tenger vizétől. Láttam, hallottam, éreztem, szagoltam a Lagunát, amikor pedig balkézfelől megpillantottam a Rialtót, egyenesen nem bírtam magammal. A gondolás végig vitt a Canalén és azután a nyilt tengeren a Lidóra. Lassan, gyermekes büszkeséggel és önteltséggel haladtam és ahogyan elmentünk az egyes paloták előtt a szépségtől megittasulva, de a jó diák elégedettségével is magamban felsoroltam azok neveit, Vendramino, Foscarini, Morosino, Ca d'Oro, Pesaro, Manin, Bembo, Dandolo, Loredano, Tiepolo, Mocenigo, Barbarigo, Venier és közel a Piazzához a Desdemona háza. Örök Shakespeare! Kétszer is találkoztunk a Canalén a Rialto és a Desdemona háza alatt.

A Lidón kisebb hotelben szálltam meg, közel a tengerhez. Szerényen és olcsón akartam élni a féktelenség és a gazdagság e szigetén. Útiköltségemet jól akartam beosztani, hogy amig csak lehet, itt maradhassak. Késő őszig akartam maradni. Gondoltam, ha a Lidón véget ér a szezón, bemegyek a városba, de addig nem utazom el, amíg be nem fejezem könyvemet.

Ezért is akartam takarékoskodni, de meg azért is, hogy mentül tovább maradhassak Velencében. Mi az, lemondani egy díszes nyakkendőről vagy egy jó vacsoráról, ha ezért csak egy estével is tovább sétálhatok a San Marcon, százszor egymásután lassú körben a zene hangjai mellett a Procuratiek árkádjai alatt, az itt egybegyülekezett világ közepette. És itt láttam meg őt. A Flóriánban ült egy kis asztal mellett, éppen akkor fizetett, fölállt, hosszú, földig érő fehér kendőjében és ott állt aranyszőkeségében kinyúltan, fehéren, gazdagon és gőgösen, de mosolyogva és szépen és fiatalon. A tér közepén a Butterflyt játszották és ő körülötte megtelt a levegő szerelemmel és kívánsággal. Fehér és arany volt rajta minden és szőke, a karcsúsága, a sudársága is szőke. Haja rövid és síma, kék szeme tiszta és éles, térdig érő szoknyája alatt ikrás, feszült, karcsú lábai, mint egy gyönyörű angol fiúé.

Megindult az árkádok alatt lassan és egyedül. Megállt az ékszer, a díszműáru, a prém, a pipere, a csipke, az egyiptomi cigaretta üzletek kivilágított kirakatai előtt. Ma ebéd után harsogó oldalakat írtam ezek ellen az üzletek ellen, amelyek kiáltó amerikaisága itt a régi velencei paloták renaissance boltívei alatt igazolják könyvem igazságát és vádját: Velence szintézis, a fehér ember halódó kultúrájának szintézise. De most utána mentem és akkor szégyeltem, hogy ma ezeket a sorokat írtam. Szégyeltem, hogy szegény vagyok, hogy írok, hogy gondolkozom és azután nagyon szégyeltem, hogy mindezt szégyelem. Bár tudtam, hogy nem fogom merni megszólítani, mégis örültem, ostobán és féltékenyen örültem neki, hogy egyedül van. Utána mentem, követtem. Amikor éjfél után a lidói vaporettóra szállt, én is. A hajón közel ültem hozzá, mégis bizonyos távolságban. Akartam, hogy észrevegyen és féltem, hogy észrevesz. Az Excelsiorban lakott és amikor eltünt a kapu mögött, én még sokáig sétáltam az éjszakában a nagy vöröstéglás milliomos hotelpalota előtt. (Szintézis! Szintézis!) Ott sétáltam a homokban egyedül és cél-

talanul. Szerelmes voltam és nem tudtam gondolkozni.

Másnap délben megláttam a fürdőben. Egy pillanatig úgy éreztem, hogy vakmerő vagyok és szemérmetlen, hogy így rája török gyönyörű testének meztelenségében, mert mindenki láthatta őt, az egész fürdőző sokaság, hófehér meztelenségében, de nekem nem lett volna szabad. Én szeretem őt, köztünk harc indult meg, szeretem őt és szeretője leszek, ura, szolgája, tolvaja, vértanuja, mit tudom én és azzal se törődöm, hogy asszony, lány, vagy kokott férje van, vőlegénye, szeretője, egy vagy száz. Ő itt van és én is itt vagyok... Azután kinevettem magam. Szemérem, szégyenkezés? Ő mezítelen? Te hülye! Hát nézd ezüstös fürdőruháját, annak ezer ráncát, finom, őrjítő, bonyolult szabását. Hol itt a meztelenség? És az után, fürdő után tengerkék pizsamájának ívelt, művészien érzéki, testhez tapadó, testen feszülő szabását. Ember ébredj hát és tudd meg végre, hogy a huszadik században élsz. Zsuzsánna ma a szabóművészet linon- és csipkepáncéljában száll ki a fürdőből, ha pedig meg akarja magát mutatni meztelenül, akkor elmegy a bálba vagy este a velencei Márk-térre.

Amikor a vízbe lépett, követtem őt. Előbb térdig gázolt, egyenesen és cigarettázva, mintha csak szobában járt volna. Azután belevetette magát a tengerbe. Hogy egész teste először érezte a vizet, kicsit megborzongott érzékiesen, amikor pedig úszni kezdett, majd a tengerbe épített nyujtón tornászni, nem tudtam betelni mozdulatainak tökéletes és öntudatos szépségével ami egyszerre adta mindazt a gyönyörűséget, amit költők, festők, szobrászok álmodtak lányok és fiúk, minden fiatal emberi test szépségéről. Fürdő után elnyujtózott és a homokban és a napban kiterítette fehér, szőke testét. Háton feküdt, térdét kissé magasra húzta kezét ráfektette keblére, szemét lehúnyta. Sokáig feküdt így egyedül. Azután odajött hozzá egy másik fiatal nő, akiből akkor csak annyit láttam, hogy az arca kedves, tiszta, okos és bátor.

Még később egy gesztenyebarna, nyulánk fiatalember guggolt melléjük a homokba. Franciául beszélt hadarva és folyton kacagva. Eleinte megrémültem, hogy a férje. De azután megnyugodtam. Olyan vidámak voltak, olyan kedvesek és annyi mondanivalójuk volt egymásnak, — ezek nem lehetnek férj és feleség. Talán a szeretője? Az sem. A nő egész idő alatt nem kért tőle semmit, nem bántotta, nem is kínozta. Ezek nem szeretik egymást... Ebédre csöngettek, a két nő elment öltözködni, a francia ott maradt egyedül. Most, hogy nem beszélt és nem kacagott, arca üres lett, majdnem béna. Anélkül, hogy tudtam volna kicsoda, tüstént ráismertem benne a tökéletes világfira. Ez az ember rögtön unatkozik, mihelyt nem tud untatni másokat. A hallgatásánál csak egy lehet ostobább a szellemeskedése. Mondom: a tökéletes világfi.

A legegyszerűbb, legbutább eszközhöz folyamodtam. Cigarettát dugtam a számba, s odamentem hozzá, tüzet kértem tőle. Egy perc mulva megállapítottuk, hogy »a víz ma jobb, mint tegnap volt«, két perc mulva, hogy Lloyd George vén csirkefogó, aki a világháborúban becsapta a franciákat, azután még pár szó arról, hogy a mai dráma hanyatlóban van, részben, mert az írók elhanyagolják a vers klasszikus formáit, részben, mert a párizsi színházak ruhatárai kényelmetlenek, nem is szólva arról, hogy a közönség csapkodja a székeket, papírt zörget és hangosan rágja a cukrot. »Kérem, ezek az amerikaiak olyan tapintatlanok. Most is az egyik elcsábította a Comédie fiatal hősnőjét. És a mi a legszebb, a nő úgy tesz, mintha komolyan venné a dolgot és ne adj isten, hogy azóta valakit a közelébe engedjen...« »Hátha szereti?« »A férfit? A dollárjait! A mai nők nem szeretnek senkit. A mai nők csak kaphatók.« »Hát persze. És mit szól Mussolinihez?« »Mais je vous en prie. Mussolini... Izé... Hm... Izé...« Megegyeztünk. Nekem is pontosan ez a véleményem róla... »A maguk hoteljében francia konyha van vagy olasz?« »Természetesen

francia, hiszen Olaszországban vagyunk. De a bar, szerencsére, amerikai. Mert egyet meg kell hagyni. Az amerikaiak tapintatlanok, de mégis előbbre vitték az emberi műveltséget. Ők találták fel a cocktailt.« »És a telefónt.« »Azt is? Érdekes. Biztos ön ebben?... Persze, persze, igaza van... Most jut eszembe: Ford.«

Délután Jacques Duporel az Excelsior teraszán bemutatott Viktóriának.

4. Négy frakk.

Azok édes, lázas hetek voltak. Nem is kérdeztem, hogy szeret. Nekem elég volt, hogy vele lehetek, együtt fürdünk a tengerben, együtt heverünk a homokban, este a holdfényes szerenáták és hogy néha megcsókolhattam a kezét. És azután beszélgetéseink! Milyen fontos tud lenni egy mondat, egy szó, egy szempillantás, egy mosoly. Más ember lettem. Mintha kicseréltek volna. En lejottem ide a Lidóra, hogy vádiratot szerkesszek a gazdagság e világközi üvegháza ellen és most beleszédültem, beleszerettem ennek az üvegháznak egyik virágába. Igaz, hogy a legszebbe, a legpompásabba. Viktóriába.

Teljesen megváltoztam. Régi énemből nem maradt meg más, csak a nevem és a legszívesebben azt is fölcseréltem volna.

Munka, könyvek, becsvágy, hírnév, kínzó gondolatok, emésztő rajongások — hová lettetek? És az órák, amiket valamikor íróasztal fölött töltöttem, kezemben toll, előttem papír és magam eltelve azzal a legnagyobb boldogsággal és beleveszve abba a legnagyobb kínba, amit jelent: írni. Mindez oly távolinak tűnt, ami velem eddig történt, mintha más emberrel történt volna.

Szédült voltam. Fájdalom, nem eléggé. Mert azokban a rövid hetekben sem tudtam teljesen elveszíteni magamat. Voltak tízpercek, amikor föleszméltem, s éreztem, tudtam,

hogy valamikor minden el fog múlni, újra fogok gondolkozni, írni, dolgozni. De ezek a ráeszmélések, amilyen hevesek voltak, éppen olyan rövidek is. Dühös haraggal elhárítottam magamtól még a lehetőségét is annak, hogy valamikor másra is tudjak gondolni, mint Viktóriára. Kegyetlen, józan tízpercek voltak, utánuk még inkább, még jobban, még erősebben éltem át azt a szédületet, ami nekem most minden volt, élet, levegő, napfény, világosság. Annál jobban szerettem Viktóriát, mentől inkább tudtam, hogy lesz idő, amikor már nem fogom szeretni őt.

Világ? Emberek? Dolgok? A mindenséget most ő jelentette nekem. Arca, nyaka, keze, térde, bokája, szőkesége, a két szeme. Imádtam. Imádtam mély tekintetét, érzékien fátyolos hangját, lassú, lustán ívelt kézmozdulatait, ringó, szerelmes járását, szenvelgő beszédmodorát, kis, éles, néha oly gonosz kacagásait. Szerettem a ruháit, a mezítelenségét. Harisnyája vagy fürdőpizsamája mondhatatlan izgalomba hozott. Szerettem, mert jó volt, szerettem, mert rossz volt, szerettem a bátorságát, a gyávaságát, az okosságát, a csacskaságát, a szemérmetességét, a kacérságát. Szerettem... Mit nem szerettem benne? Szerettem, hogy van, szerettem, hogy nem tudom, hogy kicsoda, szerettem... Szerettem, mert szerettem. És a legjobban talán azt szerettem benne, hogy nem is tudtam, mit szeretek benne. És örültem neki. És néha fájt, hogy annyira szeretem.

Minden, minden fontos volt, ami Viktóriát jelentette, vagy hozzá tartozott. A tenger, amiben megfürdött, a kis kutya, akit megsímogatott. Selyemszalag az ingében, újságpapír, amit eldobott. Beatrix is drága volt nekem, utitársnője és (úgy sejtem, az lehetett) szegény rokona, az a kedves, okos és bátorarcú lány, akit ott láttam meg akkor a homokban őmellette. Beatrix szeretett engem.

Ezt nem dicsekvésből mondom, annál kevésbé, mert — őszinte leszek — nekem nagyon kényelmetlen volt, hogy az a lány szeret, talán

szenved is miattam, aki ezt nem érdemlem meg. Úgy szerettem volna, ha nem szeret, ahogyan szerettem volna, ha Viktória szeret engem. Ez a lány nem mondta, hogy szeret, de tudtam. Meg kellett azt érezni a nézéséből, a hangjából, abból, ahogyan néha hozzámértette a kezét, ahogyan örült nekem és ahogyan szomorú volt miattam, ahogyan védelmébe vett, ha mások bántottak és ahogyan gyűlölt, amiért szerettem Viktóriát. Drága, jó, becsületes, szép kis Beatrix, ha most mellettem lehetnél!

És azután a négy frakk. Ez is Viktória volt. Hozzá tartoztak, mint a ruhája, mint a fürdővíz, ami ott csillogott testén, mint a napsugár, ami megcirógatta haját. Napsugár? Majd mit mondok. A kövér, gazdag amerikai, a nagyképű angol, a szószátyár francia, a henye kis svéd költő. Mit csináljak velük? Talán versenyre keljek? Őrület. Én ha megfeszülök, akkor sem leszek se dollármilliomos, se nagyképű, de mutatós világfi sem, mint Jacques barátunk, vagy szédült és álmatag léhűtő, mint az a kis svéd költő, aki nyilván nem tud leírni egy értelmes sort sem. Velük versenyezzek? De hát hogyan? És miért?

Hiszen...

Hiszen most már tudom, hogy senkik, hogy egyikük sem férje vagy szeretője Viktóriának és nem is lesz az. Viktória nem szereti őket. Ez a négy frakk, ez a négy senki nem is érdekli őt. Viszont, ha így van, miért nem küldi el őket? Miért tűr maga mellett embereket, akiket nem szeret, akik nem érdeklik őt és akik nem jelentenek számára semmit. Miért ragaszkodik hozzájuk? Hiszen egy hónap előtt még azt se tudta róluk, hogy a világon vannak és egy hónap mulva újra nem fogja tudni. Mi szüksége hát erre az udvarra, amely nem szép, nem értelmes, nem mulatságos, sőt még csak nem is mutatós. Miért tűri őket? Hiszen alapjában terhére vannak, titokban unja őket, a milliárdos nyomasztó, önző, zsugori gazdagságát, az angol nagyképű, fontoskodó unalmasságát, a francia viháncoló szemtelenkedését és a fűzfapoéta gyermekes pipogyaságát. Iste-

nem, hogy is nem lehet unni ezt a négy frakkot. Az amerikaitól nem kap pénzt, az angoltól bölcseséget, a franciától nem lesz vidámabb, a svédtől nem lesz szomorúbb. Hát akkor!? Vagy csak azért tűri őket, hogy az én utamban álljanak?

Őszintén nem is álltak az utamban. Sőt. Tudtam, ha Viktória valamikor mégis szeretni fog, akkor enyém lesz és ha százszor is körülötte lebzsel ez a négy figura, ha pedig nem lesz az enyém, akkor ennek csak az lesz az oka, hogy nem szeret, de semmi esetre sem ez a négy alak. Nem gyűlöltem, csak sokaltam őket. Idegessé tettek. Nem tudtam megérteni, hogy miért vannak, s ha már vannak, miért vannak itt. Ki hívta őket? Mit akarnak? Mire várnak? Voltak percek, amikor szerettem volna őket széthasítani, de Viktóriát is meggyűlölni azért, hogy tűri őket.

Ostobaság. Igazságtalanság. Te hülye! Megint csak ezt kell mondanom magamnak: te hülye. Vagy talán Viktória udvara az egyetlen és ennek a négyesnek nincs párja? Hát nézz körül a világban. Mindenütt! Igenis mindenütt. Valahol egy nagyvilági asszony van, vagy divatos leány, mindenütt ez a lebzselő, ez a haszontalan udvar, férfiak a férj, férfiak a vőlegény, férfiak a szerető körül. Nyomorult, ostoba és értelmetlen udvarok, dísztelen díszei a nagyvilági nőnek. Férfifalkák, cél és értelem nélkül, hiszen soha, értsék meg, még soha, de soha, nem fordult elő, hogy lány ebből az udvarból választotta volna férjét, de asszony is csak a legritkább esetben a szeretőjét. Az majdnem mindig máshonnan jön, kívülről, az udvarlók számára váratlanul és érthetetlenül. És ha jön, akkor mindig szétugrasztja a falkát, de csak azért, hogy idővel másik alakuljon körülötte. Miért?

Ezt nem lehet megmagyarázni. Most, hogy Viktóriát megösmertem, nem dolgozom, nem tudok, egyszerűen képtelen vagyok rá. De ha tudnék dolgozni, ha megírnám, amiért idejöttem a Lidóra, könyvemet a társadalom nagy

válságáról, akkor abban okvetlenül rámutatnék arra a csodálatos ellentmondásra, ami a mai életben, de különösen a mai asszonyi életben mutatkozik. Hogy mi ez az ellentmondás? Ez! Az egyik oldalon napról-napra szaporodik azoknak a nőknek a száma, akik önálló, független, dolgozó életre törekednek, akiknek agyuk és felelősségérzetük van és akik, ezer esztendőket átugorva, lerázzák magukról azt a szégyenteljes állapotot, amibe elmaradottabb évszázadok helyezték a nőt és ami — csodálatos és érthetetlen hasadása a mai világnak — sokáig fennállott a villamosság, a repülőgép és a rádió évszázadában is. Igen. Száz- és százezer nő igyekszik most egy csapásra felnőtt embersorba belenőni. Ez bátor, ez gyönyörű, ez nagyszerű dolog. De mit ér, ha ugyanakkor más nők férfikaptárakat gyüjtenek maguk körül, frakkos flirtbábúkat, eunuchokból egy háremet. Mert ne higyjék, hogy szerelem és akár a legközönségesebb testi formában vett szerelem is az, ami ezeket a férfikörzeteket összetartja a körül a nagyvilági nő körül, aki körül gyülekeznek. Sőt. A legszebb az, hogy ezek a kakasok — vagy csak kappanok? — vágyaiknak legtöbbször máshol keresnek kielégülést. A nagyvilági nő körül töltenek minden napot, az egész hetet, vele utaznak, vele járnak színházba, hangversenybe, bálba, fürdőbe, vele autóznak, vele kártyáznak, azután néha eltünnek egy-egy estére, titokban, szégyenkezve és hazudva. Ezek az esték: éjszakai kávéházakban múlnak el, eldugott kiskocsmákban vagy olyan helyeken, amiket itt nem tudok megnevezni. A hím kiéli magát, a kappanból egy estére kakas lesz, hogy másnap pirulva és hazudva térjen vissza a falkába, a szalónok eunuchháremébe, ahol — és ez a legszebb — alázatos főhajtással fogadja a szemrehányásait az úrnőnek, aki számon kéri tőle az éjszakákat, pedig ő maga még kisujját sem adná oda a férfinak.

De tovább megyek. Ez még nem minden. Az udvarló, aki tulajdonképpen nem is az, aki

nem ért el semmit és aki tudja, hogy nem is fog elérni soha semmit, ajándékokkal halmozza el a nőt. Egész skálájuk van ezeknek az ajándékoknak az ibolyacsokortól a gyémántriviéráig. De akárhány ilyen flirt-udvartartásban szokás az úrnőnek pénzzel való megajándékozása is, aminek ezer formája van a csekktől a szándékos kártyaveszteségig, a pillanatnyi, de soha vissza nem térülő kölcsöntől a vesztett fogadásig, amelynek tétje egy utazásra vagy nyaralásra való meghívás. Hogy a férj tud-e ezekről a dolgokról? Természetesen. Van ugyan férj, aki úgy tesz, mintha semmit sem sejtene, de nem mindegyik férj ilyen tapintatos, és van közöttük, aki cinikus vigyorgással szembenéz a dolgokkal. És hogy mit szólnak hozzá a férjek? Semmit! A legtöbb azokat az ajándékokat, amiket felesége kap, egyszerűen hűbérnek tekinti, életjáradéknak vagy hozománykiegészítésnek. Pirulás és féltékenység nélkül tűrik a feleség jövedelmeit, amiben igazuk is van. Igazuk van egyrészt, mert a pirulás már régen nem szokás a rúzs és arcfestés társadalmában, féltékenységre pedig nincs okuk, mert tudják, hogy a legtöbb, amit az ajándékozó gavallér kap a feleségtől, egy mosoly, egy kézszorítás, egy charleston, egy hazugság. Miért őrájuk legyen féltékeny? Hiszen nem velük fogja megcsalni a felesége. De azért meg fogja csalni, csakhogy másvalakivel, egy idegennel, gyakran egy szegény fiatalemberrel, akitől még egy szál virágot sem kap, míg a gazdag udvarlók ajándékot ajándékra halmoznak csak azért, hogy ott lehessenek, helyet foglalhassanak Felkapottné őnagysága divatos szalónjában. Ott legyenek, mint egy cserép pálma, antik váza a zongorán, régi porcellán a vitrinben, vagy a XIV. Lajos stílű karosszék, amit az inas éjszakára vászonhuzattal borít be, hogy ne tegyenek benne kárt a molyok.

De hát akkor mi értelme az egésznek? Mire valók ezek az udvarok és ezek a szalónok, a pompa és az unalom furcsa szigetei hajszolt és nyugtalan századunkban?

Miért?

Sokszor kérdeztem magamban, mi az oka ennek a különös és egészen új, sajátosan huszadikszázadbeli társadalmi jelenségnek, melynek ostobasága, habár más irányban, éppen olyan szégyenteljes, mint a Kelet nőháremei, vagy mint volt az a zsarnoki elzártság, amibe a középkori Nyugat valósággal mint egy börtönbe, belezárta az akkori nőket. És nem tudtam magamnak megmagyarázni a mai nagyvilági nőnek ezt a különös szenvedélyét, amelylyel éppen úgy gyüjti a közömbös és semleges férfiakat, mint az ékszereket, selymeket, prémeket és henye és kiváltságos, de alapjában oly üres és oly szomorú életének egyéb »értékeit«. Valami homályos sejtés él ugyan bennem, következtetés, amit még most se végiggondolni, se kimondani nem merek. De türelem. Valamikor talán még sor kerül erre is. Valamikor, amikor egészen tisztán fogok látni, amikor lesz bátorságom arra, hogy egészen kinyissam a szememet és megmondjam és megírjam azt, amit látok. De ma még nem látok, ma még csak nézek. Nézem a nőket, nézem a férfiakat. Gyémántnyakörvek és frakkok a Lidón. Kisportolt, barnára sült, izmos eunuchok. És középen a királynő. Nem csak Viktória. Mindegyik. Ezek az udvarok, ezek a szigorúan elhatárolt zárt körök, amelyeknek külön szokásaik, külön életszabályaik, külön hagyományaik, külön alkotmányaik vannak. Külön szertartásuk és külön tolvajnyelvük. Fanatizmusuk is, amellyel gyűlölik az idegent és védik magukat. De ugyan mi ellen védekeznek? Mi az, amit megvédenek, hacsak nem az unalom, az üresség, az ostobaság, amiben élnek. Istenem, mennyi idő pazarlódik el ezekben a körökben és mennyi erő. Mert azért van bennük erő. De mire fordítják? Kicsinyes, céltalan intrikákra. Az idegent gyűlölik, de egymást marcangolják. Időnként palotaforradalom tör ki a háremben, az eunuchok detronizálják a főeunuchot (mert mindig van köztük egy főeunuch), hogy másikat tegyenek a bukott helyébe, gyakran az úrnő megkérdezése nélkül, sőt legtöbbször annak akarata ellenére.

Ilyenkor azután nagyon büszke a kappanviadal győztese, aki persze győzelem után is éppen olyan keveset ér el, mint győzelem előtt. Mert mit ért el? Azt, hogy ezután ő segítheti fel az úrnő bundáját, ő ülhet mellette a páholyban, ő nyujthatja kezét, amikor a hölgy kiszáll az autóból, ő telefónozhat hangversenyjegyért és, ha az inas szórakozott, feketekávé után ő adhat tüzet. Gyönyörű méltóság! És hány férfi áldoz fel érte nemcsak időt, de agyvelőt is. Mert vannak közöttük, akik nem születtek ostobák. Csak azzá lettek. Elbutultak ezekben a szalónokban, klubházakban és hotelhallokban, éppen úgy, mint az úrnők között is akad, aki jól indult és szívét, eszét, jóságát csak itt vesztette el ebben a körben, amely nélkül mégsem tud meglenni. Nem tud élni nélküle. Az élete az, hogy ne éljen.

És hány van ilyen! Nemcsak Viktória. Most ugyan őt gyűlölöm mindezért, de ez csak azért van, mert őt szeretem. Szeretem, de nem vagyok igazságos. Viktória nem tehet ezért. Ő csak beleszületett ebbe a világba és ebbe az életbe. Nem az ő hibája. Erre nevelték, így szokta meg. Odahaza is így lebzselnek körülötte. Három, négy, nyolc, tíz, ki tudja, hány frakk. Nyárra szétszéledtek. Őszkor otthon újra összegyüjti őket. Addig megteszi a Lidón ez a négy: Arlan, Maugham, Duporel, Bornholm. Mit akarok tőlük? Már mondtam, nem állnak utamban, nem számítanak. Talán féltékeny legyek rájuk? Ugyan! Hiszen Viktória úgy jár közöttük, olyan unottan és olyan közömbösen, mintha nem is négy férfi, hanem négy férj között járna.

5. Utolsó este a Lidón.

— Szeretsz?

— Még kérdezed! Imádlak! Te vagy nekem minden, minden ezen a világon. Olyan szép vagy, mint a nap, olyan szép, mint amilyen szép az én életem, most, hogy szeretsz és hogy

nekem adtad ezt a nagy-nagy boldogságot, amit nem tudok megköszönni neked.

Megcsókoltam a száját, a szemét, a homlokát, a nyakát, a kezét, a térdét. Egész édes testét csókoltam és magamhoz öleltem kezemmel, lábammal. Ma enyém lett és ilyen boldog még nem voltam, amióta élek.

Amikor az alkonyban a lebocsátott ablakfüggönyök mögött lassan öltözni kezdett, szinte tébolyultan újra és újra megrohantam, csókokba fullasztottam őt, de ruháját, fehérneműjét, harisnyáját is. Mintha most először fedeztem volna föl azt az édes kábulatot, amit ad az imádott nő egy-egy intím ruhadarabja, ezek a lehelletszerű, illatos, szellemes fehérségek, amelyek mai eleganciájához hozzátartozik, hogy kevés és könnyű legyen. Kábult voltam. Vállán csókoltam a lidói nap bronzszínét, azután kezemben harisnyakötőjével az ablakhoz rohantam és ujjnyi résen kitekintettem. Lehetetlen volt ebben az órában föl nem pillantanom az olasz ég dicsőséges kékjére. Kinéztem és a türkiszkék velencei ég alatt autók tülköltek és odébb a fürdői Stabilimento teraszán szólt a jazz. Amerikai jazzband Tizian olasz ege alatt, hiszen ez... De ki gondol most ilyenekkel. Nincs nagyobb butaság, mint némely percekben okosnak lenni. Letérdeltem és megcsókoltam fehér lábán a fehér cipőt.

Azután elment. Míg búcsúztunk, száz és száz hálát és köszönetet rebegtem neki, de a hálálkodásnak ebben az alázatában volt már bizonyos önteltség is. (Legalább most úgy emlékszem.) Még az ajtóban volt, amikor még egyet belecsókoltam a fülébe és megfogadtam neki, hogy hű leszek hozzá és szeretni fogom örökké. Mosolygott, kinyitotta az ajtót, eltűnt.

Ott maradtam a szobámban egyedül. Lehúnytam szememet, kitátottam számat, kitágítottam tüdőmet és szívtam, szívtam az illatot, amit ott hagyott. Azután úgy, ahogy voltam, leborultam az ágyra és csókoltam ráncait a párnának, amelyen előbb az ő arca feküdt az enyém felé fordítva. Valami mondhatatlan fájó édesség ömlött el testemen.

Boldog voltam, kábult és zsibbadt a boldogságtól, betelve vele és kielégülve általa és mégis hevesebben vágyódtam rá, mint valaha. Mit éreztem? Valami nagyon profán hasonlatot kell mondanom. A részeg ember szomjúsága volt ez a mámor tetőfokán. Sokáig feküdtem így. Később vacsorára öltöztem én is. És míg a mosdónál babráltam és sötét ruhámat vettem ki a szekrényből, míg lustán és szórakozottan öltözködtem, még egyszer, most már tisztább eszmélettel, végig futottam mindenen. Átgondoltam a heteket, míg őt ostromoltam, hol szelíd kérleléssel, hol a szerelemnek és vágynak szinte terrorával. Álmatlan éjszakák, csüggedt lemondó órák, közben felcsillanó remény, a közeli diadal ösztönszerű, szinte állati megérzése. Mennyi nyugtalanság és az idegeknek milyen állandó feszültsége! Most éreztem csak, hogy ebbe a szerelembe belevetettem magamat egész erőmmel, minden időmmel és minden tehetségemmel, akárcsak egy művészi munkába. Lelkemet, testemet, minden értelmi és erkölcsi képességemet ütközetbe vittem azért, hogy enyém legyen Viktória. Makacs voltam, szívós, leleményes, őszinte és főkért fáradhatatlan. De ez a mai délután édes, édes, édes koronája volt mindennek. Itt volt nálam és egymáséi voltunk, hogy két ember már nem is lehet jobban egymásé. Megtapogattam magamat, belevágtam körmömet tenyerembe. Igaz-e? Én vagyok. Igaz! Itt volt! Ma itt volt és holnap...

Holnap...

Furcsa. Az imént úgy éreztem, hogy életem hátralévő része egyetlen mosolygós szerelmi óra lesz és most, hogy hirtelen a jövőre gondoltam, fekete karikákat vetett a szemem. Szeretni fog? Meddig? És szeret most?... Különös és megdöbbentő. Soha annyira nem kételkedtem Viktória szerelmében, mint most, amikor először volt az enyém.

— — — — — — — — — —

Egyedül vacsoráztam abban a kis szállodában, ahol laktam. Már az első falattal jól-

laktam. Alig tudtam valamit enni. Annyira megteltem a mai nappal és a lidói pazar nyárestével, hogy gyakran úgy éreztem, hogy testemnek nincs is súlya és hogy lebegek, a szék, amin ülök, fölrepül velem a levegőbe. Feszített a türelmetlenség, hogy újra lássam őt. Vacsora után találkozni fogunk az Excelsior teraszán — így beszéltük meg. Vajjon ott lesz? Látni fogom őt újra? Most egy pillanatig ez is bizonytalannak tünt fel nekem, azután minden, nemcsak a jövő, hanem a mult is. Mert ha nem látom ma este Viktóriát, akkor azt sem hiszem el, hogy ma délután nálam volt és karomat köré fontam és ajkába beleharaptam.

Mindössze párszáz lépésre laktam az Excelsiortól. Milyen gőgösen tettem meg az utat odáig a nyárestben rajzó Lidón, ahol a tenger zúgása beleveszett a jazzbe és a hold és a csillagok fénye egybeszüremlett az ívlámpák világosságával és a villamos transzparensek csillogásával.

Mennyi ember a tengerparti úton, mennyi gazdag ember! Estélyruhás hölgyek, szmókingos urak és ezek a gyönyörű habfehér, aranyszőke gyermekek, jól táplált, csillogó szemű, napbarnított gyermekek. A gazdagok gyermekei! Milyen szépek. Olasz és angol mondatok. Most mentem először bátran, minden félelem és gyáva tisztelet nélkül köztük, férfiak, asszonyok, gyermekek között. Gazdagok? Én mindegyiknél sokkal-sokkal gazdagabb vagyok. Ma délután enyém volt Viktória.

Beléptem a szállodába. A folyosón találkoztam Beatrixszal. Köszöntöttem őt, kezet fogtunk, ő rám mosolygott szívesen, mint mindig. De a mosolyában volt valami ki nem fejezhetően finom, szemérmes szomorúság. Igen. Ő már tudja. Kicsit elfogódottan kérdeztem:

— Viktória?

— Kint van a teraszon. Várja magát.

Nem sok meggyőződéssel kérdeztem.

— Nem tart velünk?

— Köszönöm, kicsit fáj a fejem. Ma este szeretnék egyedül lenni és korán lefeküdni.

— Igen?... Igazán nagyon sajnálom. Jó éjszakát.

Elbúcsúztunk. Ő ment a kertbe, én ellenkező irányban, ki a teraszra. Siettem. Még egyszer eszembe jutott Beatrix szomorú mosolya, de csak egy pillanatra. Vállat vontam.

— Nem igaz. Nem is volt szomorú. Ő nem tud semmit. Csak én képzelődöm.

Kiléptem a teraszra. Hol van Viktória? Nézek jobbra, nézek balra. Forgatom a fejemet, hogy már szinte szédülök bele. Hirtelen meglátom. Meglátom Viktóriát. Ott ül az egyik asztalnál, az asztalon pezsgő, az asztal körül a négy frakk. Viktória kocintott és míg velünk kocintott, a szeme csillogott.

Velem szédülni kezdett a világ. Hogyan!? Ez lehetséges. Még alig pár órája egymáshoz szorulva a szerelemben és a boldogságban és most itt ül, nyakában gyémántörv, kezében pezsgőspohár és kocint azzal a négy... négy... négy nyomorulttal. Térdem megroggyant, egész testemben dideregtem és fáztam. Odatámolyogtam az asztalhoz. Köszöntem. Nem vettek észre. Nem látták meg az arcomat, nem hallották meg a hangomat. Szájuk tele volt pezsgővel, szemük csillogással. Halántékom lüktetett, homlokomat kiverte a hideg veríték. Beszélni akartam, de a torkom elszorult. Azután valami emberfölötti erőfeszítéssel ki akartam nyitni szájamat, meg akartam mozdítani nyelvemet, amely most nehéz volt és béna. Levegőért kapkodtam, zsibbadt karomat fölemeltem... Hogy azután mi történt, már nem emlékszem. Csak azt tudom, hogy itt vagyok egy üvegkalickában, fekszem egy fehér lakkozott dobozban és odébb két fő- és egy segédangyal már percek óta komikus nagyképűséggel azon vitatkozik, hogy élek-e vagy már meghaltam, alszom-e vagy ébren vagyok.

De az ördögbe is. Ezt végre én is szeretném tudni! Mi történt velem?

6. Abból, hogy ébren vagyok, két orvos megállapítja, hogy nem alszom.

A három angyal most felém közeledett. Kinyitottam szememet. Ez meglehetős zavarba hozta őket. Tisztán hallottam, amint a főorvos azt mondta a másiknak:

— Kinyitotta a szemét, pedig alszik.

— Hallatlan, — mondta az alorvos és hangjában őszinte felháborodás rezgett.

Már attól tartottam, hogy meg fognak büntetni, amiért merészeltem szememet kinyitni, amikor a főorvos hosszas és érett megfontolás után, igaz, hogy még mindig kissé bizonytalanul, így szólt:

— Ha kinyitotta szemét, talán mégis ébren van.

— Gondolja Mr. Humprey? — szólt az alorvos tisztelettel, de makacs ellentmondással. — Ne feledje el, kérem, mi álomkórt konstatáltunk a betegen, aki azonban még csak huszonnégy órája alszik, noha a tudomány örök szabályai szerint neki még teljes három hetet kellene dermedtségben töltenie.

— Ez igaz, — felelt a főorvos. — De hát a tények... A tények, úgy látszik, ellentmondanak az elméletnek. Vannak esetek, amikor a valóság szemérmetlen módon fellázad a tudomány ellen.

— A valóság, — mondta az alorvos megvetően. — Ha tudná, hogy gyűlölöm a valóságot.

Én nem gyűlöltem a valóságot, még most sem, amikor az hirtelen határozottan kínzó éhség formájában kezdett jelentkezni. Szerettem volna enni kérni, de őszintén szólva, nem mertem. Ők azalatt tovább tanakodtak.

A főorvos hirtelen homlokához kapott. Arca sugárzásban földerült. Biztos volt, hogy valami lángeszű ötlet villant föl benne.

— Kolléga, Sheldon kolléga, — mondta az alorvosnak. — Nekem eszembe jutott valami. Ha ő kinyitotta szemét, akkor ébren van. Vi-

szont, ha ébren van, akkor hallani is tud, sőt beszélni is.

— Ez nincs kizárva, — mondta Sheldon — de hogyan győződjünk meg róla!

— Parancsolják a doktor urak a diagnosztikus tűket, — mondta az ápolónő és készségesen nyúlt a fémlaphoz. — Talán ,ha beléje szúrnánk velük.

Válságos helyzetemből a főorvos mentett ki.

— Hagyja csak Miss Gwendoline, — intette le az ápolónőt. — Van erre más módszerünk is. Kérdést intézhetünk hozzá.

— Parancsol?

— Igenis, kérdést fogunk intézni hozzá. Ha felel, akkor ebből egyszerre fogjuk észlelni nemcsak azt, hogy kérdésünket meghallotta, hanem azt is, hogy arra beszéd alakjában válaszolni is tud. Ha pedig hallóérzéke és beszélőképessége is zavartalanul működik, nem szólva arról, hogy lát is, akkor szinte semmi kétség afelől, hogy ő ébren van.

Nekem lett volna ugyan még egy módszerem arra, hogy meggyőzzem őket tökéletes ébrenlétemről, nevezetesen az, hogy becsületesen hátbavágom őket. De egyelőre nem akartam fölvenni a harcot az orvosi túlerő ellen és így türelmesen megvártam, hogy a főorvos kérdezzen.

Kérdezett.

— Meddig aludt ön tulajdonképpen? — kérdezte tőlem és felém fordította arcát.

— Huszonnégy óráig — feleltem.

A főorvos diadalmasan tekintett az alorvosra.

— Nos? Mit mondtam?

Azután énhozzám:

— Honnan tudja ezt?

— Az uraktól. A doktor urak mondták, hogy huszonnégy órája alszom, és úgy vettem észre, hogy azt keveslik. Én viszont sokallom, mert rendszerint csak hat-hét órát alszom naponta.

Az alorvos dühében elpirult.

— A beteg tiszteletlen! Így nem lehet diagnosztizálni.

Azután énhozzám fölényesen.

— Pontos választ kérünk. Ön azt mondja, hogy huszonnégy óráig aludt. Tessék ezt bizonyítani. Milyen nap van ma?

— Kedd. 1927 augusztus 23-ika.

Három rémült arc meredt rám és egymásra.

— Hogyan!? Mondja mégegyszer.

Azt hittem, hogy az előbb túlhalkan beszéltem.

— Kedd. 1927 augusztus 23-ika.

— Micsoda?

— Tegnap hétfő volt, 1927 augusztus 22-ike.

Nagy csend. Azután a főorvos fuldokolva és dadogva.

— Szerencsétlen!... Hogyan mondhatja, hogy ma 1927 van, amikor ma 2127 van, igaz, hogy augusztus 23-ika, de a 2127-ik esztendő.

— Még pedig az Egyesült Államok egész területén, — mondta az alorvos fölényesen és gúnyosan.

Egy pillanatig nem tudtam, mitévő legyek, azután elhatároztam, hogy tréfára tréfával felelek.

— Az lehet, hogy Amerika olyan óriásit haladt a legutolsó éjszaka, hogy kétszáz évet öregedett pár óra alatt, de mi közünk nekünk ehez? Mi Európában vagyunk, a velencei Lidón, az éppen nem dicsőséges huszadik század elején. Különben is adjanak nekem egy csésze kávét, mert majd meghalok az éhségtől, — mondtam és úgy ahogy voltam, kiugrottam a dobozból a fűpázsitra.

A gyors mozdulat, amivel elhagytam dobozomat, alkalmas volt arra, hogy nemcsak az orvosokat és Gwendoline nővért, hanem engem is meggyőzzön arról, hogy ébren vagyok. Ébren vagyok. Jó. Ennyit már tudok. De nem volna érdektelen megtudni azt sem, hogy *hol* vagyok, *mikor* vagyok és hogyan jutottam ide, végül, hogy ki az őrült, én vagy azok, akik orvosaimnak mondják magukat.

— Önök uraim azt mondják, hogy Amerikában vagyok és a huszonkettedik században.

— Úgy van. Ez egyáltalán nem lehet kétséges, — mondta Humprey.

— Viszont én azt állítom, hogy Európában vagyok, a velencei Lidón és a huszadik században. Legalább is ott aludtam el tegnap este. Helyesebben, ha emlékezetem nem csal, elszédültem az Excelsior teraszán egy hölgy lábainál, aki szőke és akit Viktóriának hívnak.

— Uram, azt hiszem, éppen elég volt a tréfából. Vagy csak nem akarja komolyan azt mondani, hogy ma 1927-et írunk?

— Még hozzá augusztus 23-át, — feleltem.

— Ha nem hiszi el...

— Nem én!

— ...akkor legyen szíves és bizonyítsa be, hogy, mint ön mondja, valóban a huszonkettedik században élünk.

— Bizonyíték!? — vágott bele Humprey. Majd lelkesen: — De hát nézzen körül, fiatalember! Nézze meg mindazt, amit ön itt lát. Tenyérnyi hely, de azt hiszem elegendő arra, hogy bebizonyítsa a huszonkettedik század egész bámulatos fejlettségét. Vagy nem látja!? Ez itt az Atlantic City-i közkórház 234-es számú pavillonja! Szemünkön a sugárszóró pápaszemek, az orvosi fölszerelések és azután a csodálatos üvegépítmények, tetejükön azzal a göngyölhető üveggel, amit a huszonegyedik század nagy műszaki lángelméje, William Morrison talált fel. Talán azt akarja elhitetni, hogy ezt sem tudja?

— Honnan az ördögből tudnám. William Morrison? Most hallom először ezt a nevet. Vajjon ki volt? Bűvész vagy ipari szélhámos?

— Elég! — szólt az alorvos ingerülten. — Önben semmi érzék a hagyományok iránt. Ön tiszteletlenül viseltetik egy dicsőséges mult, a XXI. század iránt.

— És ugyan mit tiszteljek rajta, ha szabad kérdeznem. XXI. század...

— És az akkori emberek! A dicsőséges ősök.

— Ősök? Nekem legfeljebb dédunokáim lehetnek, ha majd egyszer csakugyan a világra jönnek.

Sheldon arca eltorzult, úgy látszik, valami nagy gorombaságot akart nekem mondani. De a főorvos leintette őt.

— Ön megtagadja a huszonkettedik századot! Sőt kételkedik benne? De hát nézzen körül, — folytatta lelkesen. — A világosság, az üvegépítmények, a sugarak és a levegő kultúrája. Az ágya például, amely (és itt a fűpázsiton heverő vasdarabra mutatott) ennek a negatív mágnesnek lökőereje és egy energetikus kapcsológomb segítségével fel tud emelkedni és meg tud állapodni a levegőben! Nézzen csak ide!

Odanéztem. Megnyomta a fehér kórházi ágy oldalán levő gombot és az ágy emelkedni kezdett, sőt újra megállapodott a levegőben, vele párhuzamosan pedig a fémlap, amit, úgy látszik, delejes energiasugarak kötöttek vele össze.

— És azután a repülés nagy kultúrája! (Itt megcsattogtatta a bokájára erősített alumíniumszárnyakat.) A repülés, amely fölöslegessé tette az autókat, mint az valamikor a huszadik század közepén a kocsit és a primitív ember háziállatát, a lovat. Nos, mit szól ön mindehez?

— Csak annyit, hogy szörnyen éhes vagyok.

— Azon nyomban segítünk, — szólt Humprey, zsebébe nyúlt és kivett egy órát, amelynek nemcsak fedőlapja, de egész burka is üvegből volt. — Most háromnegyedegy. Nemsokára átrepülünk a tápcsarnokba, ahol önt a dietétikus diagnózis után megfelelő módon táplálni fogják... Akarja, hogy felsoroljam többi csodás vívmányait is annak a világnak, amiben élünk?

— Köszönöm szépen. Elhiszem, hogy ön el fog kápráztatni a repülés, távolbalátás, gondolati átvitel és egyéb csodák egész seregével. Ha magamban továbbfejlesztem az ön száraz és pontos fantáziáját, el vagyok rá készülve, hogy ön előadást fog nekem tartani egy világról, amelynek ipari és üzemi berendezkedése a vízből nyert energiákra épült . . .

Humprey fölényesen legyintett.

— Vízkultúra = huszonegyedik század első fele! Hol van már az. Amióta a bostoni Aero-Akadémia a huszonkettedik század fordulóján

fölfedezte a levegő energiáit, a fixírozott atmoszférát, a kristályosított sugarakat, a levegőből szubtrahált fűtőkalóriákat, amióta ráeszméltünk arra, hogy a levegő nemcsak földünk burka, amely azt takarja, hanem a láthatatlan őshumusz is, amely azt táplálja, egész kultúránk szerencsés irányban átalakult.

Itt mélyet lélekzett és ebben a lélekzetvételben volt valami büszkeség, az új világgal való kimondhatatlanul öntelt megelégedés. Azután folytatta:

— Ha eszembe jut, hogy volt egy korszak, amikor az emberiség komolyan aggódott azért, hogy mi lesz akkor, ha valamikor kifogy a szén és félelemsugalta látomásában egyetlen fekete ásványtól tette függővé létét nemcsak a kultúrának, hanem egész bolygónknak is...

— Önök pedig?

— Mi?! Mi visszatértünk az ősanyaghoz, a levegőhöz. Mert Levegőből lett a föld, a Levegő volt a genezis. Ha elgondolom, hogy a kő-, a vas-, a bronzkorszak, de később a XIX. és XX. század, az úgynevezett szénkorszak emberisége is beérte azzal, hogy egyszerűen a fény és a hang közvetítésére használta a Levegőt, az ősanyagot, amely minket fűt, energiákkal, áramokkal, sugarakkal ellát, amelyre rábíztuk egész termelésünket, ipari és műszaki létünket! Ha elgondolom, hogy volt egy korszak, amely engedte, hogy szél, eső és más elektromos és sugárenergiák a káosz szabályozatlanságában és rendszertelenségében lépjenek föl, sőt kedvük szerint garázdálkodjanak és pusztítsanak is...

— Tessék? Mindez már elmúlt. Önök talán már nem ismernek esőt, hót, szelet sem?

— Dehogyis nem! Csakhogy mi befogjuk és kihasználjuk ezeket az energiákat.

— Nahát! — mondtam. — A tavaszi szellő, mint ipari energia.

Humprey megint csak legyintett.

— Tavasz?

— Tessék? Önök talán már eltörölték a tavaszt is?!

— Dehogyis töröltük el. Csak kivettük a forgalomból, megőriztük, bebalzsamoztuk és halhatatlanná tettük azáltal, hogy kiszabadítottuk az életből és a jelenből.

— Hogy értsem ezt, kérem?

— Úgy, ahogy mondom. A mi kultúránk is ismeri a tavaszt, sőt megőrzi azt, még pedig a múzeumokban.

— Tavasz a múzeumokban?! De engedjen meg, főorvos úr.

— Igen. Bennünk van kegyelet, mi a múzeumokban az őskori saurusok csontvázaival együtt őrizzük Botticelli és a primitív emberiség többi festőinek képeit. És ismerjük a tavaszt Shakespeare és a kezdő emberiség többi úgynevezett költőinek műveiből, amelyeket mostanában olyan szorgalmasan elemez a filadelfiai Régészeti Lélektani Intézet.

— Micsoda? Régészeti Lélektani Intézet?

— Úgy van. Institut of Psycho-Archeologic Researches. Így nevezzük azt a tudományos szervezetet, amelynek hivatása, hogy mint más akadémiák a régi csontvázakat, kőzeteket, geodéziai képződményeket, úgy ez kiássa a primitív emberiség elmerült érzésvilágát és lélektani komplexumát legfőként segítségével azoknak az írásemlékeknek, amelyek ama régi világ költőitől, elbeszélőitől és dramatikusaitól származnak.

— Elég — kiáltottam szinte könyörögve.

De Humprey folytatta könyörtelen lelkesedéssel.

— Természetes, hogy kikutatjuk és felderítjük ezeket a leleteket, habár azok megértése mind nehezebbé és nehezebbé válik a mi mai érzelmi és gondolati diszciplinánk számára. De azért megpróbáljuk! Végre is, ha érdekel minket, hogy hogyan öltözködtek és hogyan laktak őseink, talán az sem lehet számunkra közömbös, hogy mit gondoltak és hogyan éreztek ők azokban a nevetséges ruhákban, amelyeket hordtak és azokban a még nevetségesebb házakban, amelyekben laktak.

Itt kis szünetet tartott. Aztán annál lelkesebben:

— Tavasz! A huszadik század embere még alázatosan elfogadta az évszakok változatosságát, mint a legősibb kor trogloditája is beletörődött megmásíthatatlanságába és legyőzhetetlenségébe az éjszakának, amelyet ő szegény, aki még a tüzet sem ismerte, nem tudott a fénnyel sem átvilágítani, sem eloszlatni vagy legyőzni. De mi, a sugárkorszak gyermekei a levegő erőinek földerítésével megszüntettük az évszakok kegyetlen és parancsoló egyenlőtlenségét és az időjárás átmenet nélküli változásait, amelyek a levegő erőinek összeütközéséből származtak.

— Szóval, önök kezes háziállatokat csináltak a tavaszból, szélből, napsugárból.

De Humpreyt nem lehetett megzavarni.

— Tavaszi szelek! Hát mit képzel tulajdonképpen!? Talán tavaszkor otthon fogunk kuksolni és nem fogunk repülni, utazni, közlekedni. Szél igenis van. De csak akkor, ha nekünk van rá szükségünk, ha mi akarjuk, mi hívjuk, mi támasztjuk, éppen úgy, mint az esőt is.

— Hatalmukba kerítették!?

— Tökéletesen. A régi ember leszállt a föld mélyébe, hogy kibányássza belőle a szenet. Mi fölszállunk a levegőbe, hogy kibányásszuk annak energiáit, lecsapoljuk őket, befogjuk, szolgálatunkba kényszerítsük, felhasználjuk és...

Forgott velem a világ. Szédültem egyformán a sok fantasztikus beszédtől, másrészt az éhségtől, ami nagyon is reálisan jelentkezett. Kettőre vágyódtam ebben a pillanatban. Tudományos bizonyosságra és egy jól kisütött borjúszeletre.

— Elég, — mondtam — elég! Ön, tisztelt doktor úr, megmagyarázhatja nekem összes műszaki csodáit ennek a világnak, de ne haragudjék, én egy szavát sem tudom elhinni mindaddig, amíg meg nem magyarázza nekem azt, hogyan jutottam én a velencei Lidóról

az amerikai Atlantic Citybe és a huszadik századból a huszonkettedikbe.

Az ápolónő felelt:

— Ön azt kérdezi, hogyan jutott ide a mi kórházunkba. Nagyon egyszerűen. Tegnap a tengerparton találták meg magát aléltan, eszméletlenül, őszintén szólva, kissé ziláltan is és hozzá olyan ruhákban, nevetséges és megmagyarázhatatlan ruhákban, hogy először azt hittük, valami maskaraünnepélyen itta le magát és úgy került mámorosan a tengerpartra.

Az alorvos folytatta.

— Az anilinsugarakkal való tüzetes vizsgálat azonban megállapította, hogy ön balesetét megelőzően egyáltalán nem ivott szeszt.

— Persze, hogy nem, — feleltem ingerülten. — Hogyan is ihattam volna, amikor Viktória csak a négy frakkal kocintott. Vagy olyan emberrek néznek engem, aki hivatlanul odatolakszom egy asztalhoz, még ha mingyárt kedvesem is ül annál.

Összenéztek. Szemmelláthatóan zavarodottnak tartottak.

— Ami pedig nevetséges ruhámat illeti, az alighanem az a sötét ruha, amiben az Excelsiorba igyekeztem. Miért volna nevetséges? Rendes nagyvárosi szabó csinálta és pontosan testemre szabta.

— Az lehetséges, — felelte a főorvos. — Csakhogy az a szabó tévedésből, úgy látszik, az ükapja mintái után dolgozott, mert a ruha, amit ön viselt, végzetesen hasonlított azokhoz a hihetetlenül nevetséges jelmezekhez, amikkel a huszadik század embere borította testét és ami oly kimondhatatlanul sok pusztító betegségnek egyik főoka volt.

Láttam, hogy reménytelen ezekkel vitatkozuom. Viszont azt sem tehetem, hogy szó nélkül beletörődjem sorsomba, amely amilyen ostobának, éppen olyan kalandosnak és veszedelmesnek is látszott. Kicsit fáradtnak éreztem magam, szerettem volna leülni. De mert nem volt máshová, letelepedtem a fűpázsitra. Most azonban okvetlenül meg kellett,

hogy mondjam ennek a föllengző társaságnak a kalicka berendezéséről való véleményemet.

— Engedjenek meg, önök olyan nagyra vannak a maguk műszaki fejlődésével, de úgy látom, a valóságban nem telik belőle egy szőnyegre sem.

A főorvos mosolygott.

— Szőnyeg? Mire való az. Vagy azt hiszi, kórházakban mesterségesen fogjuk gyüjteni az ártalmas baktériumokat.

— Ez igaz. De fa- vagy kőpadlóra csak telt volna.

— Elmaradt gondolkozás. A mi művelődésünknek éppen az egyik legnagyobb dicsősége, hogy a legnagyobb műszaki fejlődést szerencsésen egybeköti a természet ősi adottságával. A fűpázsit barátságossá teszi a kalickát, a növényzet frissíti és tisztítja a levegőt, nem szólva azokról az energiákról, amiket a fű zöld festékéből nyerünk...

— Már megint ezek az átkozott energiák! Elég, kérem, elég. Csak öt percet kérek, hogy gondolkozhassak. Öt percet.

Humprey órára nézett.

— Jó, — mondta — tessék gondolkozni. — Öt perc időt adunk önnek, azután úgyis tovább kell repülnünk a többi pavillon felé.

7. Még mindig nem tudom, hogy alszom, vagy ébren vagyok, de a végén egy fájdalomnélküli ebédre repülök.

Igyekeztem gondolkozni. A főorvosnak igaza volt. Ez a tenvérnyi hely, az üvegkalicka is elég volt arra, hogy minden furcsaságával meggyőzzön arról, hogy ma egy lényegesen más világban ébredtem, mint aminőben tegnap elaludtam. A legegyszerűbb, ha elhiszem a hihetetlent és elfogadom az elfogadhatatlant, hogy tegnap még a huszadik században aludtam el, ma pedig a huszonkettedik században ébredtem föl és közben átaludtam egy kétszázéves ipari forradalmat. Ez lett

volna a legkényelmesebb álláspont, de éppen ezt nem tudtam elfogadni. Mert a főorvos meggyőzhet bármiről a világon, de arról soha, hogy az emberi szervezet kétszázéves álomra képes. Mert mindent megváltoztathattak, de az emberi szervezetet nem. Haladás, fejlődés csak ős, természeti adottságból lehetséges. Ez így van. Lehet feltalálni egy új gépet, de nem lehet feltalálni egy új emberi szervezetet. Ha lehetséges volna, hogy az ember kétszáz esztendőt tudjon aludni, ennek valami adott, természetes előzménye kellett volna, hogy legyen már a régi, az én világomban, mert még egyszer: fejlődés vagy változás el nem képzelhető természetes előzmények nélkül. Íme, ennek a mostani repülő-, sugár-, festék-, levegő- és energiakultúrának is mind megvoltak a maguk előzményei az én korom tudományos műhelyeiben és laboratóriumaiban. Igen! Ha valaha is engedem, hogy meggyőzzön engem ennek a huszonkettedik századbeli fejlődésnek lehetősége, akkor ezt nem valóságával fogja elérni, hanem azzal, hogy ennek a valóságnak kezdetei megvoltak már az én korom-ban is, amelyből én most oly érthetetlen és oly kegyetlen módon számüzettem. Ennek a fantáziájában is oly fantáziátlan világnak bölcseje a huszadik század fantáziája. A huszadik század fantáziája!

Amikor töprengésemben ehez a ponthoz értem, megrezzentem. Ezt észrevehették ők is, mert az alorvos, akiben igazán nem tündökölt az irántam való jóakarat, aggódva kérdezte:

— Valami baja van?

— Köszönöm, semmi, — feleltem és velük nem törődve, igyekeztem gondolataimat tovább összpontosítani magamban.

Sem fejlődés, sem változás el nem képzelhető természetes előzmények nélkül... Valami hihetetlenül kezdett nyugtalanítani, akár csak ott a berlini szállodai szobában a Velencére való kényszerű rágondolás.

— De hát... De hát — jutott eszembe. — Hiszen ez a valóság, ennek az állítólagos huszonkettedik századnak egész fizikai, vegytani,

műszaki valósága nem is olyan, mint a valóság, hanem mint egy lidércnyomás. A repülési mánia, a sugarakba való kapaszkodás, a levegő és a festékek energiájának ez a hajszolása, az emberek mesterkélten tudományos és műszaki gondolkodása és beszédmodora, ha valóság is, voltaképpen torzvalóság, a huszadik század karikatúrája. Mert lássuk csak. A közlekedés, a fűtés, a világítás, mindez megváltozhatott, de maga az emberi szervezet és az emberi jellem és emberi jelleg!? Hiába van olyan nagyra ez a főorvos az ő huszonkettedik századával. Ahogyan beszél, csöppet sem különbözik egy huszadik századbeli középműveltségű átlagembernek attól a gondolkozásától és beszédmodorától, amit sohsem szívelhettem. Vondd ki az alorvosból bizonyos technikai tényeknek a tudomását és megkapod a huszadik század elejének tökéletes fiatal stréberét és az ápolónő is úgy mosolyog és úgy affektál, mint bármely előző század jelentéktelen nőcskéje. Itt minden megváltozhatott, csak az ember nem, de azonkívül a tárgyi események is csak úgy változtak, hogy ezeket a változásokat bármely huszadik századbeli újságolvasó el tudta volna képzelni lelkesült látomásában, gúnyos fölhevültségében vagy egy nagyon logikusan végigálmodott lidércálmában.

Ez az egész állítólagos huszonkettedik század túlságosan pontos torzrajza az én világomnak és elhihetőség szempontjából pont az a baja, ami volt a huszadik századbeli spiritiszták túlvilági elgondolásának, amely túlságosan a földhöz tapadt és mentől kétségbeesettebben igyekezett fantasztikus lenni, annál inkább vált a földi dolgok fényképszerűen hű, bár erősen átszellemesített eltorzulásává... Nem! Itt valami nincs rendben. Vagy ébren vagyok, vagy álmodok. De ha ébren vagyok, akkor nem vagyok teljesen eszméletemnél, ha pedig álmodok, akkor nem alszom elég mélyen. Érzem, hogy ez a valószerűségében is oly lidérces valóság tulajdonképpen belőlem árad és táplálkozik, mit tudom én agyam vagy pszichém mely szögletéből, teg-

napi tapasztalatoktól, tíz év előtti félelmekből, vágyakból, elgondolásokból, rettegésekből.

Gondolkozásomból Humprey riasztott fel:

— Nos, — mondta — az öt perc letelt. Láttam, hogy erősen és mélyen gondolkozott. Mint orvost is nagyon érdekelne, ha megmondaná, hogy mire jutott.

Nem akartam, őszintén szólva, nem is mertem neki megmondani az igazat. Talán közöljem vele, hogy meggyőződésem szerint ő és egész világa nincs is, csak az én fantáziámban élnek. Oly nehéz egy embernek megmondani azt, hogy ő tulajdonképpen nincs. Hiszen gyakran tapasztaltam, hogy az emberek már azt is milyen rossz néven veszik, ha kétségbevonják okosságukat vagy józanságukat. Hátha még tagadásba vesszük életüket, egész testüket, azt, hogy ők vannak és élnek!

Valami kibúvón gondolkoztam, és eszembe jutott, hogy számomra még mindig az a legkényelmesebb, ha elfogadom, hogy őrültek közé jutottam, vagy pedig azt, hogy én őrültem meg. Fájdalom, egyik meggyőződésre sem határozhattam el magamat. Magamról a legjobb akarat mellett sem tudtam feltételezni, hogy őrült vagyok, viszont ami a környezetemet illeti... Ez a három józan, elégedett, nyárspolgári arc, minden fantázia és csillogás nélkül, akármilyen hihetetlen dolgokról is fecsegtek nekem, még sem tisztelhetem meg őket azzal, hogy őrülteknek nézzem őket. Szerencsére jelentkezett a gyomrom.

— Éhes vagyok. Adjanak kérem enni. Rá érek telt gyomorral is gondolkozni. — mondtam.

— Helyes, — mondta a főorvos és az ápolónőre nézett.

Az zsebébe nyúlt és elővett egy letompított hegyű kis sárgaréztűt. Szája elé tette. Kis sercegés hallatszott a levegőben, mintha gyufát gyujtottak volna, azután az ápolónő beszélni kezdett a kis sárgaréztűbe.

— Halló kérem a táptermet. Itt Gwendoline nővér. Kérek egy anesztéziás ebédet a 234-es számára, — mondta és újra eltette a tűt.

amiről azt kellett hinnem, hogy valamilyen zsebantenna.

— Anesztéziás ebéd? — kérdezem révetegen.

— Úgy van, — mondta a segédorvos — ön még lábadozó és kímélnünk kell gyomorfalait és beleit. Ön csupa olyan tápszert kap, ami telve van helyi érzéstelenítő anyaggal.

— Ralph Bottom találmánya, aki a huszonegyedik század közepén a Howard-egyetemen a táptan rendes nyilvános tanára volt, — magyarázta Humprey büszkén.

Egyáltalában ez az ember büszke volt arra, amit előtte vagy vele találtak ki mások. Igazi diadalmas kortárs és utód volt és hihetetlenül büszke azokra a nagy gondolatokra, amelyek nem neki jutottak eszébe.

Az ápolónő most a fűpázsiton heverő mágneslapon csavart egyet, amire az ágy a mellette lebegő fémlappal együtt a földre lejtett. Ők hárman alumínium bokaszárnyaikkal kezdtek csattogni.

— Velünk tart? — kérdezte Sheldon.

— Ha az urak repülnek...

— Bocsásson meg, ki jár ma még gyalog. Már a kétéves gyerekek is a levegőben közlekednek, — szólt Humprey.

— Az lehet. De akkor méltóztassanak engem másfélévesnek tekinteni és azonkívül is, ha szabadna ruhámért esedezni. Nem hinném ugyanis, hogy ragaszkodnak hozzá hogy így hálóköntösben és mezítláb mutatkozzak az önök társaságában.

— Ebben igaza van, — szólt a főorvos. — Gwendoline nővér.

Az ápolónő most hirtelen mértéket vett rólam, majd — ismét a zsebantenna segítségével — ruhát és repülőszéket rendelt számomra.

Mindez alig pár pillanat mulva meg is érkezett, még pedig automatikusan. Mint valamikor az én koromban például csőpostán kézbesítettük a nyomdába a kéziratokat abból a szerkesztőségből, amelyben dolgoztam, most úgy látszik áramos légvonalakon küldözgették a tárgyakat ennek a kórháznak egyik épüle-

téből a másikba. A kalickába berepült a repülőszék és benne ruhám, valami fehér tógaszerű vászonlebernyeg, amit rámhúztak, lábamat pedig szandálba csúsztatták, azután belenyomtak egy fehér lakkos bőrrel borított nádszékbe, amelynek elől korlátféléje volt, mint az én időmben azoknak a magas székeknek, amelyben délben a csecsemőket ültették asztalhoz apuskájuk és anyuskájuk közé és amely arra volt jó, hogy a kisgyerek ki ne bukhasson a székből.

— Ez a mi beteg-repülőszékünk, — magyarázták nekem.

Majd megnyugtattak.

— Ne féljen, nem bukhatik ki belőle. Aggastyánok és csecsemők repülnek benne, magasságiszonyban szenvedő neuraszténiások is. Különben is maga mellett fogunk repülni.

Így is lett. Az ápolónő megnyomott egy a szék karfáján elhelyezett gombot, hirtelen suhogást hallottam, a szék velem emelkedni kezdett és mellettem repült a három angyal, akik közül Sheldon cigarettára is gyujtott körülbelül négyemelet magasságban a föld fölött.

8. Makacs repülők kékre festik az eget.

Az étel, amit a tápcsarnokban elém tettek, valami rossz, teljesen ízteleu pép volt. Azok, a helyi érzéstelenítési szerek, amiket az ételbe kevertek, hogy gyomorfalaimat megkíméljék, mindenekelőtt ínyemet fosztották meg érzékelő képességétől. Ez az úgynevezett anesztéziás betegkoszt, amit az Atlantic City-i közkórházban szolgáltak fel, éppen a maga ízteleuségével látszott ízelítőt adni a huszonkettedik század egész életmódjának embertelen és gépszerű mesterkéltségéből. De előbb hadd írjam le azt a rövid repülő utat, amelyben a három angyal segítségével jutottam a 234-es számú üvegkalickából a tápcsarnokba.

Amikor kijutottunk a kalickából és vagy három emelet magasságba emelkedtünk (re-

pülőszékemet Gwendoline nővér kormányozta, aki mellettem repült), szemem elé került az egész közkórház telepe, tulajdonképpen üvegpavillonok és üvegcsarnokok egy végtelen sorozata. Minden építmény üvegből volt. Üvegkalickák, üvegkúpok, üveghangárok, üvegcsarnokok. A nagyobb építmények üvegfalait vasbetóngerendák támasztották meg. Maga az egész üvegtelep kerek volt, közepén arénaszerű üres és szintén kerek területtel, egészében így, ahogy most madártávlatból szemléltem, veszedelmesen hasonlított egy huszadik századbeli kubista festő elgondolásához, habár sok volt benne az arányosság és szimetria.

Egész utunk alig tartott egy percnél tovább, de ez alatt is sűrűn találkoztunk más repülőkkel, nyilván orvosokkal, ápolónőkkel, lábadozó betegekkel, akik, miközben a levegőt hasították, kézemeléssel üdvözölték egymást, olyan mozdulattal, amely erősen hasonlított a madár szárnycsapkodásához és amely a huszadik századbeli szememnek, hogy emberi test végezte, meglehetősen modorosnak és mesterkéltnek tűnt fel. Később, ebédközben megkérdeztem, hogy tulajdonképpen merre és hová száguldott ez a sok repülő, milyen távolságokba. Felvilágosítottak, hogy egytől-egyig csak helyi mozgást végeztek, nem utaztak, a kórház területét el nem hagyták, csak egyik pavillonból a másikba röpdöstek.

— Nem értem, — mondtam. — Nem volna okosabb, ha ezeket az egész kis utakat gyalog tennék meg?

Humprey elnéző mosollyal oktatott ki.

— Gyalog? Miért? Hiszen a földön való járás annyi veszedelmet rejt magában, botlást, bukást, egymásba való ütközést.

— De kérem, — próbáltam vitatkozni — mi ez a veszedelem ahoz képest, hogy az ember lebukik több száz méter magasságból?

Sheldon rám bámult.

— Lebukik? Ez lehetetlen. Miért buknék le a repülő ember? Vagy lebukik talán repülése közben a sas, a varjú, a fecske, a veréb. Nem mondom, egészen kis gyermekekkel meg-

esik, akik még első szárnybontogatásuknál tartanak, de biztosíthatom róla, hogy ez is teljesen veszélytelen, mert mi ezeket a babykat tetőtől talpig hártyaszerű kaucsukpreparátumba bujtatjuk, amely rugalmas, úgy hogy ha a kis emberke földre is bukik, semmi baja sem történhetik, még csak az orrát sem veri be, hiszen ugyanilyen anyagból való álarcot is kap, teljesen be van gubózkodva.

— Akár csak egy hernyóbáb, — vetettem közbe. — Íme, ebből is láthatják, hova vezet az önök hallatlan fejlődése. Ezer méter magasságokban csatangolnak és közben visszatérnek a legprimitívebb lények, a rovarok életformáihoz... Különben semilyen magyarázat nem elég ahoz, hogy megértesse velem, miért ragaszkodnak olyan makacsul a légi utakhoz. Önök, úgy látom, a szomszéd házba sem mennek gyalog, hanem átrepülnek talán még egyik szobából a másikba is. Vagy nem?

— De igen.

— Nos, és mi az értelme ennek a, ha szabad így mondanom, repülési rögeszmének? Ha csak nem az, hogy önök — alig merem kimondani — tökéletesen elfelejtették a földön való járást.

— Ne higyje, — felelt Humprey, aki átvette az alorvostól a szót. — Mi már a középiskola első osztályában megtanítjuk a gyermekeinket járni.

— Tessék!?

— Külön órát szentelünk ennek torna- és testgyakorlataink közben. Vannak járómestereink, akik az ifjúságot megtanítják járni, de arra is, hogy járás közben ne szédüljenek a földön és szervezetük, amely beidegződött a nagy magasságokba, hozzáidomuljon a földön való járáskeléshez is.

— Ezt nem értem. Önök előbb tanulják meg a repülés bonyolultabb műveletét, mint akár a földön való egyszerű tipegést.

— Mi van ezen csodálkozni való. A történelemből tudjuk, hogy azokban a régebbi századokban, amelyekből állítólag ön is származik, a gyermekeket előbb tanították meg járni,

mint úszni, noha a származástan bebizonyítja, hogy azok a gyíkok és halacskák, akik az ember sok millió év előtti ősei voltak, úszni tudtak, de járni nem. A vízből és a pocsolyákból való szabadulás volt az emberi nem első, nagy fejlődése, a négylábról kétlábra való fölemelkedés akkoriban hallatlanul radikális újítás.

— Mindezt én is sejtem. De mit akar ezzel mondani?

— Azt, hogy fejlettebb életformák közt az egyed előbb sajátítja el ennek a fejlettebb életnek föltételeit és csak azután, komoly és nehéz tanulással szerzi meg azokat a képességeket is, amelyek az emberi nem egy régebbi kezdetlegesebb életkorszakában általánosak voltak. Az ember sok millió év előtti őseinek uszonyai voltak, az ujjak közt hártyái...

— És ön azt hiszi, hogy a repülőtechnika későbbi évezredeiben az embernek szárnya is fog nőni.

— Józan ész és okoskodás szerint ez nem lehet vitás, — fejezte be Humprey. — Hiszen nem az emberi test formálja az életet, hanem az élet az emberi testet.

Sokáig elgondolkoztam ezen a mondáson. Azután megkérdeztem:

— És milyen korban tanulják meg az önök csecsemői a repülést?

— Kétéves korában már a leggyöngébb gyermek is minden veszedelem nélkül több száz méter magasságba emelkedik föl, — mondta Gwendoline nővér büszkén.

— No lám, — tört ki belőlem kárörvendően. — Az én koromban a gyermekek még csak a földön jártak, de tíz—tizenegyhónapos korában már majd mindegyik elindult.

— Ez természetes, — válaszolt nyugodtan Humprey. — Vannak rovarok, amelyek már párnapos korukban az élet művészetének és tudomásának minden titkát tudják. Mit jelent ez? Csak annyit, hogy mentől elmaradottabb a faj, annál hamarabb tökéletesedik az egyed, de mentől tökéleteseebb a faj, annál nehezebben érik meg az egyed fajának magasabbrendű

életére. Az emberi gyermek még alig tud gagyogni olyan korban, amelyben kutya és macska már új nemzedékek létrehozásával gondoskodnak fajuk jövőjéről.

Nem feleltem.

Később, ebéd közben ráterelteм a beszédet valamire, ami repülés közben különösen megkapott. Még, amíg az üvegkalickában egyedül voltam, feltűnt a dobozom alatt elterülő fűpázsit szokatlan meleg és mély zöld színe. Ugyanígy repülés közben meghökkentett az amerikai ég mélységes és szépséges kobaldkékje, amely ragyogásával megverte még Olaszországban elkényeztetett szememet is. Megkérdeztem, hogy mi ennek az oka.

Megint Humprey oktatott.

— Egünk csodálatos színét egyszerűen mi produkáljuk.

— Hogyan! Csak nem akarja azt mondani, hogy önök átfestik még az eget is.

Humprey mosolygott.

— Mi az ég kékje? A felső láthatár mérhetetlen magasságainak tündöklése. Optikai képződmény. Miért volt a régi világban a Földközi-tenger országainak ege kékebb, mint a többié? Mert ezekben az országokban a levegő melegebb volt, párásabb. Amit ott elvégzett a természet, azt nálunk elvégzi az emberi agyvelő, ami szintén egyik, sőt talán legdicsőbb része a természetnek. Párafejlesztő és kondenzáló ciszternáink nálunk állandóan szabályozzák a légkör minőségét és így az ég, a levegő visszfényének színét is.

— Ennyire leigázzák a természetet. Hiszen ez istenkísértés.

— Nem az, — mondta az orvos komolyan. — Mi vallásosak vagyunk és habár részben más formák közt is, sokkal igazábban és sokkal mélyebben vallásosak, mint a régebbi évszázadok emberei voltak. És istennek nem megkísértése, hanem tisztelete, ha az ember istentől nyert értelmével rendet és szabályozottságot visz a természet gyakran értelmetlen erői közé. E tekintetben csak folytatjuk több-

száz év előtti őseink tapogatózó, bár nem mindig eredménytelen kísérleteit. Vagy istenkísértésnek akarja minősíteni, hogy egy Franklin Vilmos nevű ember a 19. században megfogta, levezette és megszelidítette a villámot.

— Ez igaz, — mondtam. Bár, ha a főorvos úr megengedi, Franklint nem Vilmosnak hívták, hanem Benjáminnak.

— Lehet, — mondta Humprey — de ez nem lényeges. Nem a név teszi, nem az egyes ember neve.

— De mégis. Franklin nagy ember volt, rendkívül nagy.

— Nem az egyes ember nagy, hanem maga az emberi faj.

Nem feleltem. A főorvos elgondolkozott.

— Ön szentségtörésnek mondja, hogy átfestjük az eget. Ne haragudjék, de ez nevetséges. A szebb, a mélyebb, a kékebb ég derűsebbé, jobbá, bizakodóbbá teszi az embert. És mi nem vagyunk a Sátán fiai, azért, mert az egész Föld körülete körül akarjuk elérni a szépség és a harmónia ama nagy művészi eredményeit, amelyeket azelőtt néhány négyszögméternyi vászonterületen megrögzített Michel Angelo. Vagy nem úgy hívták azt a nagy festőt?

— De igen, — feleltem csendesen. — Őt Michel Angelonak hívták.

9. Az ember repülni tanítja a madarat; Boy férjhez megy.

Még az ebédnél feküdtünk, amikor kezembe vettem egy messzelátót (a huszonkettedik, a nagy repülések és a nagy magasságok századában mindenki állandóan messzelátót hordott), hogy a felül nyitott tápcsarnok fölött az eget nézzem. Repülő alakok suhantak el fölöttem mindenféle irányban és különböző menetgyorsasággal. Látszott, hogy közülök egyesek csak lassú sétarepülésen vannak, mások, akik siettek, úgy látszik, üzleti vagy hi-

vatalos ügyben hasították a levegőt. Itt-ott járműveket is láttam, aerobuszokat és légi autókat. Érdekelni kezdett a madarak sorsa is. Naivul azt képzeltem, hogy a repülő ember korszakában a forgalmasabb légivonalakon éppen úgy kipusztultak a madarak, mint ahogyan az én időm nagyvárosainak utcáin sem lehetett látni például farkast vagy őzet. De csalódtam. Amikor élesebbre állítottam be a messzelátót, észrevettem, hogy fönt a levegőben igenis még mindig repülnek madarak, de — minő meglepetés! — nem szabadon, hanem a legtöbb pórázon vagy láncon, amely örvvel van nyakához erősítve és amelynek másik végét egy ember keze fogja. Meglepetésemben nagyot sikoltottam. A főorvos, aki mellettem feküdt, kikapta a messzelátót a kezemből. Az égbolt felé pillantott és mint aki máris kitalálta csodálkozásom okát, rögtön mosolyogva magyarázta:

— Ezek szelídített sólymok, darvak, fecskék, pacsirták, a huszonkettedik század háziállatai, akik gazdáikat éppen úgy kísérik a levegőben, mint a korábbi évszázadok embereit a kutyák a földön.

— Mingyárt sejthettem volna. Természetes, hogy a fejlődés végül idáig vezetett.

— De nem oly egyszerűen, mint ön azt elképzeli. Tudnia kell ugyanis, hogy a legtöbb madár — itt persze nem beszélek a kőszáli sasról — egyáltalán nem szeret négy-ötszáz méternél magasabbra repülni. Bizony sok évtizedes kemény tréning kellett, míg ezeket a madarakat hozzászoktattuk a több ezer méteres magasságokhoz.

Szédültem.

— Hát ide jutottunk! Az ember tanítja repülni a madarat.

— Mindenütt a magasabb intelligencia győz, — felelte Humprey. — Emlékezzék csak vissza, hogy a korábbi évszázadok emberei hogyan hódították meg az erdőt az állatvilágtól... És végül a madarat is meg lehet tanítani repülni. Csak akarni kell.

Újra felpillantott a magasba.

— Nézzen csak bele, — szólt hirtelen és kezembe adta a látcsövet. — Amit látni fog, az érdekelni fogja magát.

Belenéztem a messzelátóba, de csodálkozásomban majd kiejtettem a kezemből. A magasban egy ember repült, mellette pórázon kutya, valóságos négylábú agár, mindegyik lábán alumíniumszárny.

— Igen, ezek a konzervatívek, — magyarázta a főorvos.

— A kutyák?

— Nem. Az emberek, akik nem akarnak megválni kutyáiktól. Fölvitték őket a magasba és megtanították őket repülni, éppen úgy, mint valamikor mindenféle szobai és cirkuszi ügyeskedésekre oktatták ki a kutyákat.

Tovább bámultam a fölöttem elterülő nyüzsgő, forgalmas világot, amikor hirtelen megakadt a szemem valami hihetetlen nagy ultraviolett színű tárgyon. Már azt hittem, hogy egy felhő, amit új kortársaim — akiket különben is azt hiszem, helyesebb, ha utódaimnak nevezek — befestettek, amikor a főorvos felvilágosított tévedésemről.

— Dehogy is felhő! Szó sincs róla. Ez egyszerűen tüdőbetegszanatórium, tulajdonképpen egy ultraviolett sugarakkal átvilágított óriási üveghombár, ami állandóan öt-hatezer méter magasságban lebeg a föld színe fölött. Ön persze ezen is csodálkozik...

— Azt hiszem, nem ok nélkül.

— Sőt, minden ok nélkül. Hiszen az egész nem más, mint az ön korabeli orvosi gyógykezelés logikus továbbfejlesztése. Egyetemi tanulmányaimból tudom, hogy már az önök korszakában is magaslati gyógyhelyekre küldték a tüdőbetegeket, svájci és más iszonyú drága hegyi szanatóriumokba, amelyek költségeit csak a kevés nagyon gazdag kiváltságos tudta viselni, ámbárhogy ez a betegség éppen a legszegényebbek között szokott leginkább pusztítani. Mennyivel egyszerűbb a mi módszerünk. Nekünk nem kell Svájc, mi a föld bármely részén tudunk magaslati gyógy-

helyet berendezni, a Montblancot is sokszorosan meghaladó légrétegekben és hozzá olyan áron, amely a szegény embert sem terheli túlságosan.

Elfogadtam ezt az érvelést és helyeseltem annak, amit a főorvos mondott. Itt különben ki kell jelentenem, hogy ő általában meglehetősen értelmes ember volt, beszélgetéseinkben gyakran kitünő ítéleteket mondott a huszadik század életéről és berendezéséről és mihelyt nem orvosi dolgokról beszélt, arcáról el is tünt az a bizonyos jellegzetes korlátoltság, amely még ott, betegágyam mellett csalhatatlanul árulta el foglalkozását. Egészben kitünő embernek látszott, csak úgy látszik, az orvosi mesterséghez nem értett sokat és alighanem éppen ezért is futott be oly ragyogó orvosi pályát.

De hagyjuk ezt. Repülőszanatóriumok, sváici atmoszféra a világ minden részén, olcsó gyógykezelés a szegény ember számára, nem lehet tagadni, a világ mégis csak nagyot haladt az én korom óta.

Haladás! Na hiszen. Csak körül kell néznem a tápcsarnokban, ebben az óriási üvegrefektoriumban, ahol az emberek puha bőrrel bevont lócákon hevernek az asztalok körül. Hiszen ez tulajdonképpen évezredekkel való visszasüllyedés és hanyatlás. A régi rómaiak étkeztek így, kereveteiken elnyujtózva... Ezt az észrevételemet azonnal közöltem is a főorvossal, aki kijelentette, hogy igazam van. Ők csakugyan a régi rómaiaktól vették át az étkezésnek ezt a formáját, mert meggyőződésük, hogy a fekve való táplálkozás sokkal jobban szolgálja az emésztés kényelmét és nyugalmát, mint az ülve való étkezés és annál sokkal egészségesebb.

— Megengedem, főorvos úr. De nem gondolja, hogy ez egy általános nagy haladás közepette is a legrégibb korba való visszazuhanást jelenti.

— Miért? Azért, mert önök ülve étkeztek, mi pedig a régi rómaiak módjára fekve. Sőt ellenkezőleg! Ha ez valamit bizonyít, úgy azt, hogy a régi rómaiak sokkal különbek voltak,

mint önök, a Krisztus előtti utolsó évszázadok szokásai pedig sok tekintetben bölcsebbek, de modernebbek is, mint a huszadik évszázadéi.

Ebben is igazat kellett, hogy adjak neki. De a huszonkettedik század úgy látszik nemcsak ebben az egyben vált a régi Róma tanítványává. Étkezőtársaim jórésze az asztalok körül fehér, gyakran igen ízlésesen, sőt művészien hímzett tógát és tunikát hordott, persze harisnya nélkül; lábán pedig szandált. Nyoma se volt a huszadik század gyapjú- és gyapotszöveteinek, mindenki vászonba vagy könnyű nyersselyembe öltözött. Ez természetes is volt. Ez az emberiség már tudta módját annak, hogy az időjárás mesterséges kormányzásával a paradicsomi ősidők állandó boldog tavaszát varázsolja a földre. Már nem volt arra szükség, hogy vastag és idomtalan ruhákkal védjék az emberi testet az időjárás viszontagságai ellen egy olyan korban, amelyben az idő igazodott engedelmesen az emberi testhez és szervezethez. Régi római módra tógát és tunikát hordtak sokan, mások azonban még mindig nadrágot, de csak térdig érőt, igaz, hogy lábuk, szinte kivétel nélkül elragadóan karcsú és formás lábak, térdig tökéletesen mezítelen volt. Akkor még nem sejtettem okát ennek az öltözködésbeli különbségnek, orvosaimat pedig nem akartam állandó csacska kérdezősködésekkel zavarni és így egyelőre csak tudomásul vettem a különböző ruháknak ezt a képét, amelynek magyarázatát később úgyis megkaptam.

Közben szomszédaim beszélgetését figyeltem, őszintén megmondom, eleinte kevés reménységgel. Mert — gondoltam — mit is érthetek meg én, a szegény huszadik század szegény gyermeke abból, amit egy ennyire haladott társadalom tagjai beszélnek. Micsoda tévedés! Beszélgetésük nemcsak hogy nem haladták túl értelmi képességeimet, — egy huszadik századbeli átlagos intelligenciáét — hanem a legtöbb esetben fáradalmasan alatta maradtak még az én ismereteimnek és értelmi képességeimnek is. Kimondom bátran, ha ez az asz-

tali beszélgetés fárasztott, akkor nem tartalmasságával és érdekességével, hanem ellenkezően unalmasságával és ürességével tette azt. Igen, ezeknek az embereknek magasröptűek voltak gépeik, de annál alacsonyabb röptű köznapi érdeklődésük. A gép haladt, de az ember maradt. Végtelenül szomorú tapasztalat. Most is ugyanazok a szerelmi pletykák, toalettek megszólása, a cselédkérdésen órákhosszat tartó unalmas lovagolás, a szegénység problémáinak a huszadik századra való avult zsugori felfogása, színházról, zenéről, irodalomról, művészetről való felháborító nyárspolgári felfogás, a bölcsesség, jóság és önzetlen elmélkedés arcátlan lefitymálása, nyaralási és utazási ügyekről való szánalmas fecsegések, az élet javainak legüzletiesebb felfogása, intrikák, pletykák, házasságtörések, a szerelmi kalandok kétségbeejtően unalmas és érdektelen elbeszélései, a mások magánügyeibe való jogtalan és oktalan beleavatkozás. Minek szaporítsam a szót. E csodás technika világában az emberek éppen olyan ostobák voltak, mint a huszadik században. Minden gép fejlődött, csak egy nem, az örök fecsegő gép, az ember.

Elfáradtam, nem figyeltem arra, amit körülöttem locsogtak. Szememet lehunytam és így igyekeztem magamban összpontosítani azt a furcsa világképet, amit egy különös sors folytán kénytelen voltam pár óra alatt átélni. Összegeztem benyomásaimat, mindazt, amit láttam, hallottam, érzékeltem, tapasztaltam és újra egy korábbi kísértés vett rajtam erőt. Nem hiszem el, hogy igaz! Nem engedem, hogy akár maga a legvaskosabb valóság is meggyőzzön ennek a világnak a valóságáról. Lidércnyomás!

Az egész oly ravasz, mégis meseszerűen kezdetleges, még mindig nem tudom eldönteni, hogy amit látok, a csodák világa, vagy csak egy rossz képeskönyv, amit a huszadik század valamelyik tréfacsinálója rajzolt és szerkesztett. Hiszen mondom: mindezek között a csodák, eredmények és vívmányok között nem volt egy, de egyetlenegy sem, amit egy huszа-

dik századbeli ember nem tudott volna elképzelni, akár mint szélsőségesen lelkesült látomást, akár mint keserű és kétségbeejtő torzképet. Mert mindennek, de mindennek, amit itt láttam és tapasztaltam, meg voltak gyökerei már az én koromban is, az egész olyan volt, mint egy felnagyolt, elrajzolt huszadik század és a fantasztikus technikai csodák közt az emberek beszélgetése, ezek a szavak és mondatok, amelyek oly kísértetiesen idézték fel bármely huszadik századbli »jobb társaság« locsogó ostobaságát.

Azután fölnyitottam szememet. A legokosabb, ha ahelyett, hogy ezt az új valóságot ily gyötrő és kínzó módon elemezem, minden gondolat nélkül én is beléje vetem magamat. Kerestem valakit a kórházi betegek közül, akivel beszélgethessek. Szemben velem az alacsony asztal túlsó felén húzódó lócán egy rendkívül rokonszenves arcú, karcsú, vörösesszőke fiatalember hevert. Lehetett vagy húsz—huszonkét éves. Az orvosok egymásközti beszélgetéséből megtudtam, hogy Boynak hívják és hogy valami könnyű és szerencsére egészen jelentéktelen ideges gyomorbaj miatt van itt. Ő nem tógát hordott, hanem térdnadrágot pasztellkék selyemből. Idáig egy szót sem szólt az egész idő alatt. Most cigarettázott és amint kezét fölemelte, csuklóján két rendkívül finom aranykarperec zörgött össze. Nyakában aranylánc volt és hogy most jobban megnéztem, a fülében is gyémántfülbevalókat láttam.

— Bocsánat uram, — szóltam zavart és félénk kíváncsisággal — talán együgyü a kérdésem, de mentségem, hogy amint bizonyára ön is tudja, csak ma érkeztem a huszadik századból. Bocsánat uram, miért hord ön ékszereket?

— Mert nő vagyok.

— Tessék!!??

— Nő vagyok. Vagy nem látja, hogy nadrágban járok.

— Bocsánat, de... de... Már mondtam, új jövevény vagyok... És nem tudom, hogy szólítsam, kisasszonynak, vagy asszonyomnak?

— Asszony vagyok. A mult hónapban mentem másodszor férjhez, — mondotta lágy, tiszta szoprán hangon.

— Máris. Ilyen korán lett özvegy első férje után.

— Szó sincs róla! Első férjem hál' istennek még él!

— Szóval... bocsánat, nem akarok indiszkrét lenni... Elváltak?

Víztiszta szeméből úgy nézett rám, mint egy hülyére.

— Miért váltam volna el? Nagyon jól megvagyunk Ralph-fal.

— Na igen... Persze... De ha mint mondani méltóztatott, a mult hónapban másodszor férjhez ment...

— Roberthez. És szerencsére mind a ketten megvannak. Ralph és Robert a férjeim, — mondta Boy — és miközben édesen és elégedetten mosolygott, felém ragyogtatta egész fogsorának csodás fehér zománcát.

10. Néhány szó a hülyeségi szérumról; magánzárkába csuknak; Newyorkba röpítenek.

A nő, aki térdnadrágot hordott és férfikabátkát, és aki oly nyiltan, sőt dicsekvően említette bigámiáját, azt, hogy egyidőben két élő férjjel is van megesküdve, érthető módon felizgatta képzelőtehetségemet. Éppen kérdésekkel akartam ostromolni szép visavismat, amikor hirtelen oly gyöngének éreztem magam, hogy orvosaim és ápolónőim kivittek a tápcsarnok egy kisebb üvegszobájába. Az orvosok újra feltették sugárszóró pápaszemeiket, átvilágították testemet, de főként koponyámat, majd rövid tanácskozás után megállapították, hogy oly kimerült vagyok, hogy negyvennyolcórai feltétlen pihenésre van szükségem. A pihenés legbiztosabb módja, ha teljesen kikapcsolnak a világból. Az alorvos azt indítványozta, hogy anesztéziás szérum segítségé-

vel negyvennyolc órára érzéstelenítsék agyvelőmet. Ez, mint megmagyarázták, egy általánosan szokásos eljárás volt. A túlságosan felizgatott emberek agyát néhány órára orvosilag szokták megbénítani, röviden: őket mesterséges módon hülyévé teszik, hogy ezalatt idegeik pihenjenek. Hallottam, hogy a mesterséges hülyeség mint gyógymód nagyon gyakori és meglehetősen közkedvelt eljárás, amit alkalmazni szoktak viharos képviselőházi ülésen politikusoknál, mozgalmas tőzsdenapokon tőzsdéseknél, izgatott rendezőknél, karmestereknél és megvadult primadonnáknál, de odahaza, családi jelenetek után is. Az Egyesült Államok legkisebbb falujában is van ilyen idegparalizáló állomás, hülyítő-intézet, ahová szinte naponta szállítanak be megbokrosodott feleségeket, anyósokat, persze férjeket is.

Őszintén szólva, nem sok kedvet éreztem, hogy ennek a méltán nagyhírű eljárásnak alávessem magam. Végül is nem lehessen tudni, az orvostudomány bármilyen fejlett is, az orvos is csak ember, aki tévedhet. Hátha a kelleténél nagyobb adag mesterséges hülyeséget olt belém, úgyhogy a hülyeségi szérum negyvennyolc óránál tovább is hat, ami feltétlenül akadályozna írói mesterségem gyakorlásában, bár a közvélemény egy tekintélyes része, amelynek volt alkalma, hogy a huszadik század néhány irodalmi és színpadi remekművében gyönyörködhessék, e tekintetben más véleményen van.*)

Kérésemnek végül is eleget tettek. Nem oltottak belém hülyeségi szérumot, hanem berögzítettek egy úgynevezett elszigetelő kamrába. Bár ne tették volna, bár inkább enged-

*) Hogy óvatosságom mennyire indokolt volt, csak később derült ki, amikor megtudtam, hogy egyes elővigyázatlan orvosok viharos parlamenti ülések után kettős, hármas, sőt nem ritkán tizes szérumadagot oltottak be egyes képviselőkbe, akikből azután rendszerint rövid idő mulva miniszterek vagy államtitkárok lettek az Egyesült Államokban.

tem volna, hogy beoltsanak a hülyeségi szérummal.

Mert mi volt ez az elszigetelő kamra. Tulajdonképpen kalicka, mint a többi, de nem négyszögű, hanem kerekfalú, levágott kúpformájú, amelynek csak felső síkja volt üvegből. Kerek fala és feneke valami rugalmas celluloid-preparátum volt, kívül-belül egyformán rugalmas, úgyhogy a belezárt páciens nem üthette meg magát és egyébként sem tehetett kárt magában, mert a kamara minden fölszerelése, az ágy, az asztal, a székek, a tányér, a poharak, a szórakozásra szolgáló labdák, patience-kártyák stb. is ugyanebből a rugalmas masszából készültek. az ételt apróra fölszeletelve vagy kása formájában kapta az ember, úgyhogy késhez vagy villához sem juthatott, nem szólva arról, hogy a kúra megkezdése előtt minden esetleg a birtokában levő éles vagy kemény holmit elszedtek tőle. Mit tagadjam, bizony nem volt ez egyéb magánzárkánál, vagy ha úgy akarjuk, óriási, szobanagyságú kényszerzubbonynál.

Még ablakok sem voltak az elszigetelt kamrában, amelynek, mint egyébként neve is mutatja, az volt a rendeltetése, hogy a beteget teljesen elzárja a külvilágtól, amelynek eseményei feldúlták idegeit. Csak az üvegtetőn át láthatta az ég remek kékjét, egyébként a kamra belső képe oly derűs, ártatlan és jelentéktelen volt, mint a gyerekszobáé. A körbe futó falhófehérszínű volt, rajta gyermekes primitív képek, labdázó egerekkel, eltört kávéscsészékről, síró babykkel stb. Ugyanilyen rajzok ékesítették a bútorokat és az evőeszközöket is. Szórakoztató szereink labdák voltak, építőkockák, természetesen puha, rugalmas anyagból, azután gumiból készült, belül üres, felfujható állatok stb. Egyáltalán az volt a törekvés, hogy a pihenésre szoruló idegbeteget teljesen visszaszorítsák a gyermek, sőt csecsemőkor életébe, amit biztosítani látszott az is, hogy olvasmányul a 19. és 20. század néhány tudósának munkáit kaptuk, leginkább a politika, államtudomány és nemzetgazdaság köréből vett műveket.

Nem tudom, a huszonkettedik század embereire hogyan hat az elszigetelő kamra, én bizony rettenetesen éreztem magamat az alatt a negyvennyolc óra alatt, amit kénytelen voltam ott tölteni teljes magányban, kivéve azt a rövid időt, amikor megetettek, levetkőztettek, megfürdettek, ágyba tettek, elaltattak és minden testi funkciómat is úgy végeztették velem a felnőttek (ez esetben az egészségesek) felügyelete alatt, mint kis gyerekkel szokás. Azt hitték, ha egyedül hagynak, unatkozni fogok és pihenek. Nagy tévedés. Az egyedüllét inkább arra késztetett, hogy még hevesebben gondolkozzam különös kalandomról, amely íme minden átmenet nélkül juttatott a huszadik századból a huszonkettedikbe. Újra föl kellett vetnem magam előtt a problémát, vajjon nem őrültem-e meg? Több ízben és igen gondosan megvizsgáltam elmeállapotomat (hiszen ráértem), de mindannyiszor tárgyilagosan kénytelen voltam megállapítani, hogy bizony épelméjű vagyok én és az, amikben élek, ami körülvesz, ahol vagyok, lélekzek és szenvedek, nem egy őrült rémlátomása, hanem maga a legreálisabb valóság. Hiába okoskodom, csakugyan a huszonkettedik évszázadban élek. Jó, de hogy jutottam ide, miután a kétszázéves álom gondolatát, mint tökéletes ostobaságot, kénytelen voltam végérvényesen elvetni. Egyetlen józan magyarázat a lélekvándorlás lett volna, amelyről valamikor buddhista könyvekben olvastam. De ez sem lehetséges. A lélekvándorlás — ha egyáltalán van — főtulajdonsága a korábbi életről való tökéletes, egyenesen nirvánaszerű megfeledkezés. Ha igaz, hogy kétszáz év mulva újra születtem, illetve lelki egyéniségem új testi hüvelybe költözött, akkor semmi esetre sem szabad visszaemlékeznem arra, hogy valamikor már éltem és milyen körülmények között. Az újjászületés lényege, hogy az ember, mint tudatlan csecsemő, újra kezdje az életet, melynek egyszeri, vagy többszöri előző léte alatt tökéletlenül, vagy sehogysem tudott megfelelni. De az teljességgel lehetetlen, hogy az ember új életét pontosan ott folytassa, ahol az előbbit

elhagyta és még emlékezzék is rá. Én pedig emlékeztem rá, hozzá még milyen világosan. Emlékezetemben a legtökéletesebb valósággal élt otthonom, a szobám, íróasztalom, rajta a mappában megkezdett kéziratom. Még azt is tudtam, melyik sornál tettem le kezemből utoljára a tollat, a fillérig pontosan emlékeztem rá, hogy mennyi készpénz volt zsebemben, berlini és velenceei utam legapróbb részleteiben élt bennem. Viktóriát szinte a valóság tündöklésében tudtam, éreztem és szerettem, a négy frakkra pedig oly féltékeny gyűlölködéssel gondoltam, mintha még mindig kortársak volnánk. És azután a többi. A huszadik század egész élete és világa, amely zaklatott volt, esztelen és rendszertelen, telve szörnyű tudatlansággal és kegyetlen igazságtalanságokkal, de amely mégis csak az én korom volt, az én világom, az én életem. Enyim! Tudom, hogy nem fognak érte becsülni, de a tárgyi igazság kedvéért kénytelen vagyok bevallani, engem mérhetetlen szomorúság fogott el arra a tudatra, hogy örökre elveszítem a huszadik századbeli Európát és annak embereit. A szívem belefájdult ebbe a gondolatba, sírtam és szenvedtem. Igenis, nosztalgiám támadt a huszadik század után, mint korábbi életemben gyakran heves és kínzó vágyódás fogott el egy rég nem látott város, tájék, folyó, vagy hegy után. De micsoda különbség! Aki Párizsba vágyik, az ilyen vagy olyan nehézségek árán bár, de végül mégis csak elutazhat Párizsba. De hogyan utazzék az ember a huszonkettedikből a huszadik századba!?

Reménytelen helyzet.

A negyvennyolc óra letelt, zárkám kinyílott. Tüdőmben éreztem a friss levegőt, a huszonkettedik század párás, langyos levegőjét. Megint előttem állt a három angyal.

— Nos, hogy érzi magát? — kérdezte tőlem Humprey.

— Ha szabad, főorvos úr, egy történelmi kifejezéssel élnem: kutyául. — feleltem.

Csodálkoztak, fejüket rázták, koponyámat újra átvilágították és egyáltalán nem tudták

megérteni, hogyan lehet valaki negyvennyolc órai szigetelő kamra után még idegesebb, még nyugtalanabb, még szomorúbb, mint volt azelőtt.

— Mégis csak okosabb lett volna egy hülyeségi szérum, — mondta Sheldon, aki azok közé az emberek közé tartozott, akik azt hiszik, hogy mindig és minden körülmények között igazuk van.

— Nem, nem, — könyörögtem.

A három angyal egymásra nézett, arcukon megint az a bizonyos mesterségbeli korlátoltság. Tanácskoztak, sugdolóztak. Végül Humprey elém lépett.

— Akar ön velünk jönni a newyorki pszichoanalitikus obszervatóriumba?

Pillanatig gondolkoztam. Pszichoanalitikus obszervatórium, ez akármilyen szépen hangzik, mégis csak valami elmegyógytani megfigyelőhely lesz. Mindegy. Rosszabb nem lehet, mint ez a zárka itt és ami a fő, látni fogom Newyorkot. Melyik huszadik századbeli embernek adatott meg, hogy lássa a huszonkettedik századbeli Newyorkot! Elhatározásommal máris kész voltam.

— Mikor repülünk, főorvos úr? — kérdeztem.

— Tüstént, — felelte Humprey.

11. Newyork a huszonkettedik században.

Mindenki, aki a tizenkilencedik vagy a huszadik században vonaton utazott, emlékezni fog arra a sajátságos, arra az igazán megragadó érzésre, amit jelentett, amikor az ember nagyváros felé közeledett. A sínek hirtelen megszaporodtak, jobbról is, balról is új mellékvágányok szaladtak a vonat elé és ezekből a mellékvágányokból ismét új mellékvágányok ágaztak el, a sínpárok másodpercenként fiadzottak, jöttek a váltók, a szemafórok, fűtő- és gépházak, víz- és olajtartályok, széntárnák, raktárházak és azután a vakvágányra vezetett szerelvények, üres vagónok, pihenő mozdo-

nyok és a folyton növekvő örömteljes és boldog zaj — így jelentkezett a nagyváros az érkező vagy átutazó utasnak. Elébe jött a síneken, elébe küldte a zajt, a nyugtalanságot, a sürgést-forgást, a megállás nélkül való forgalmat és a pihenés nélkül való munkát. Így fogadott engem valamikor a huszadik században Budapest, Bécs, Berlin, Párizs, Róma, Milánó, Kopenhága és Stockholm. De hogyan jelentkezett Newyork a huszonkettedik században? Ezt akarom elmondani.

Kényelmes négyüléses repülőkabinunk még vagy húsz kilométerre volt Newyork határától, amikor hirtelen, mintha sűrű fekete felhőbe értünk volna. Körülöttünk, alattunk, fölöttünk repülőgépek és motorok a legkülönbözőbb és legváltozatosabb formában. Az egy és kétfedelűtől a légi luxusjachtig, a primitív aerobusztól a repülő páncélszekérig mindenféle rangú és rendű légijárművek, közöttük együléses repülőszékek és egyes emberek, akik minden gép nélkül csak a bokájukra erősített aluminiumszárnyacskák segítségével közlekedtek. Felejthetetlen, lenyűgöző látvány, minden képzeletet meghaladó és felülmúló. Szívem hevesebben kezdett verni, szemem könnyel telt meg, szerettem volna valami nagyot, szépet mondani a főorvosnak, hálát rebegni ezért az egész káprázatos huszonkettedik századért. Nem jött ki szó a szájamon, csak reszketve szorítottam meg a kezét. De ő így is megértett és melegen viszonozta a kézszorításomat.

Amikor beértünk Newyork légi perifériájába, lassítottuk menetünket. Már az első pár száz méter után találkoztunk az első közlekedési rendőrrel, valamennyi repülőszéken cirkált és bámulatos hidegvérrel, megdöbbentő biztos tudással szabályozta a forgalmat. Meg kell hagyni, Newyork légi rendőri szolgálata tökéletes volt. A rendőrök sugárszóró kesztyűt viseltek rugalmas üvegből és színes és sugárzó kezük egy-egy intésével bámulatos ügyességgel rajvonalakba osztották a repülők tízezreit, mi több: emeletes szakaszokba, mert hiszen a

forgalom oly óriási volt, hogy azt nem is lehetett lebonyolítani egy síkon. Nyolc-tíz, forgalmasabb napokon még több egymásfölötti síkok alakultak így ki és közben a légi rendőrség mindig ügyelt arra, hogy állandó szabad légvonalak álljanak rendelkezésére az orvosok, mentők, tűzoltók, a posta és a közhivatalok repülőgépei számára. Rendkívül megkapott az az intézkedés, amely külön síkot tartott fenn az iskolásgyermekek számára és ebben a rendszabályban örömmel ismertem rá a régi, a huszadik századbeli Amerikának a gyermeket tisztelő és védelmező gyönyörű szellemére. És azután az a gondos figyelem, amellyel a légiutak kereszteződését szabadon tartották, a le- és felszálló úgynevezett »örvények«-re való ügyelés, az a példás figyelem, amellyel a rendőr egy-egy intésére egy egész repülőraj megállt. A légi technika ekkora fejlettsége mellett gyerekjáték volt a gépeket stoppoltatni, egyensúlytempóikkal akár órákhosszat is tudtak egy helyben vesztegelni bármily magasságban. Nem csoda, hogy ez óriási forgalom közepette is szinte alig fordult elő összeütközés. Én, aki tanuja voltam ennek a csodának, aki éltem a huszadik és a huszonkettedik században is, kijelenthetem, hogy ezeken a légi utakon aránytalanul kevesebb volt a forgalmi baleset, mint a mi időnk uccáin és terein, bár a forgalmat természetesen aránytalanul gyorsabban bonyolították le, mint a mi időnkben. Hirtelen ráemlékeztem a huszadik századbeli Párizs autótorlódásaira, amelynek vége az volt, hogy a gyalogjáró hamarabb ért célhoz, mint az autó utasa. Ez volt a huszadik századbeli nagyvárosi élet csődjének kezdete. És a vége? A vége ez volt, amit én láttam: a repülőjárművek tízezrei Newyork fölött. És ekkor minden magyarázat nélkül is megértettem, hogy ennek így kellett történnie. A földön járó fejlődés megtorkollott, zsákuccába jutott, ha az ember tovább akart fejlődni, kénytelen volt a madarak és a felhők útját választani... És még egyszer, ez a csodálatos, ez a példás, ez a tökéletes rend idefönt, többezer méter magasságban a

föld színe fölött. És nekem ugyancsak fitymálhatják az amerikai művelődés gépszerűségét. Ez nem gépszerűség, ebben a rendben, ebben a fegyelemben és ebben a céltudatosságban igenis egy nagy nép géniusza nyilatkozik meg. Hurrah America!

Már percekig repültünk és még mindig semmit sem láttam az ötvenmilliós nagyvárosból.*) Alattunk több párhuzamos síkon szintén a repülők tömege haladt, amely a szó szoros értelmében befödte a várost. Humpreynek szóltam, hogy szeretném már végre látni magát a felhőkarcolók óriási metropolisát, mire ő a legközelebbi leszálló-örvénynél készségesen lefelé irányította gépünket a legalsó repülősorba. Felejthetetlen, egyben meghökkentő látvány. Olyan pillanat, amely nem tér vissza az életben!

Lefelé tekintettem, de első szempillantásra megint csak nem láttam meg semmit sem a városból sem annak házaiból. Ellenben alulról oly erős fény verte meg szememet, hogy azt hittem, felfordultunk, repülőkocsink hátrabillent és most alulról fordultunk szemközt a nappal. Rémületemben sikoltottam, de útitársaim, akik rögtön megsejtették ijedtségem okát, mosolyogva nyugtattak meg. Jól megyünk és ami alulról felvilágít, nem a nap, hanem a héliumból nyert új világítósugarak, amelyek ereje és tisztasága vetekedik a napéval.

— De mi szükség erre? — kérdeztem. — Hiszen még fényes nappal van.

— Úgy van. Fényes nappal van odafönt a legfelső repülősík fölött, — magyarázta Humpsey. — De odalent! Gondolkozzék csak kicsit és akkor meg fogja érteni, hogy az egymásfölé sorakozó repülők óriási tömege, mint egy felhő-

*) Newyork a 2120-ik évi népszámlálás alkalmával pontosan 49,834.223 lelket számolt, de ebben az imponáló számban nem foglaltatik bent a külvárosok lakossága, amely szintén több milliót jelentett.

monstrum befödi a várost, amely így héliumtelepek egész seregével kénytelen magát alulról és belülről világítani.

Az előbbi elragadtatás hirtelen visszájára változott bennem. Szinte megdermedtem és szólni sem tudtam. De Humpreyt láthatóan érdekelte véleményem, egy huszadik századbeli ember első benyomása.

— Nos, mit szól hozzá? — faggatott.

— Istenem, — mondtam és hangom tele volt szomorúsággal. — Egy város, amely gyomrában hordja a napot. A technika a föld színére varázsolt egy új napot.

— Mondjuk. De hát nem gyönyörű ez?

— Nem! Mert ugyanakkor a technika megfosztotta az embereket a régi Naptól, az Egyetlentől, Igazitól, Örökkévalótól.

Pici szünet.

— Remélem, a Hold még megmaradt ennek a szerencsétlen város lakosságának? — kérdeztem.

— Hogy szerencsétlen, vagy sem, azt nem mi ketten fogjuk eldönteni, — mondta Humprey nyugodtan. — De a természetes holdról, persze éppen úgy nem lehet többé szó, mint a természetes napról. Mert ne higyje, hogy az éjszakai forgalom csekélyebb, mint a nappali. A várost éjszaka is alulról világítják, csakhogy az éjszakai héliumfény gyöngébb a nappalinál, sőt a modern spektrális fizika annyira haladt, hogy a mesterséges világítás, mint nappal a nap, éjszaka pontosan utánozza a holdvilágot. Mi több, tökéletes illúzióját tudjuk adni a csillagsugárzásnak is, nem is szólva arról, hogy éjszakai világításunkban pontosan betartjuk a hold növekvésének és fogyatkozásának négy szakaszát is, dicsekvés nélkül mondom, olykor szebben és tisztábban, mint maga az eredeti égitest.

— Gratulálok, — mondtam és önkéntelenül is eszembe jutott egy huszadik századbeli kopasz ismerősöm, aki a hónap harminc napján harminc különböző parókát váltott tarkoponyáján, hogy így megőrizze a hajnövés illúzióját.

Elgondolkoztam. Azután szinte vádlón kérdeztem:

— És a gyerekek?

— Mit akar tőlük?

— Azok sosem látják a Napot, vagy a Holdat.

— A gyerekek? Éppen jókor kérdezi, — szólt Humprey. Azután jobbfelé kinyujtotta kezét. — Nézzen csak oda.

Tőlünk jobbkézre térszerű üresség terült el a levegőben. Egyike volt a számos le- és felszálló-örvényeknek, de első látásra is kivételesen nagy. Hirtelen iszonyú motorzúgás és — amíg élek nem fogom elfelejteni — hirtelen egy sokemeletes palota emelkedett, igenis repült fölfelé a levegőben. A palota tetején erős dróthálóval (amilyent nálunk a gyermekszobák ablakain lehetett látni) bekerített terasz és azon hatalmas gyermeksereg, közöttük több felnőtt.

— Iskola, — mondta Humprey. — A gyermekek tanítóikkal most rándulnak a magasba. Úgy látszik, ma este föld- és égrajzi szemináriumuk lesz, szemléltető oktatás az égi testekből.

Már nem tudtam csodálkozni. Ha az embert a váratlan meglepetések egész sora éri, okvetlenül elérkezik az a pillanat, amikor már képtelen felindulni és felizgulni és értékelni mindazt az újat és meglepőt, amit lát vagy hall. Attól tartok, hogy az olvasó is most érkezett el ehez a ponthoz. Éppen azért ajánlom neki, tegyen úgy, mint én tettem. Pár pillanatra — ennyi éppen elég — tartson pszichikai pihenőt. Azt, amit látott vagy hallott (helyesebben olvasott), nyomja tudata alá, bízza az új benyomások megemésztését későbbre és kezdje elölről a figyelést, mintha csak most érkezett volna a csodák birodalmába. Így tettem én is. Agyvelőm befogadóképességét pár pillanatra pihentettem, hogy azután friss érdeklődőképességgel szemléljem az elibém táruló képet. Mondhatom, érdemes volt.

A repülő iskolát nemsokára követték repülő kórházak, de repülő gyárak és hivatalok is. Az amerikai szellem, amely akár szociális érzékből, akár jól felfogott vállalkozói önzésből mindig is ügyelt arra, hogy alkalmazottainak munkaereje épségben tartassék, most a nap egy bizonyos órájában gyárait, műhelyeit, hivatalait felküldte a magasba, hogy a dolgozók serege szabad és tiszta levegőhöz jusson. Igaz, hogy a város levegője amúgy is pompás volt, nemcsak a nagyszerű füstemésztő készülékek miatt, hanem azért is, mert mint a héliumfény pótolta a napot és holdat, a város főterein elhelyezett óriási oxigénfejlesztő kutak állandóan szabályozták és javították a levegőt, amelyet az óriási repülőrajok különben nyomottá és fülledtté tettek volna. De a newyorki közegészségügyi kormánybiztosság így is szükségesnek tartotta, hogy a dolgozó emberek időnkint kijussanak a valódi, az őslevegőre.

— Az ember ne szakadjon el a természettől, amelyben lesz, és amelyben elmúlik, — ezt az elvet állította fel Bronxton tanár, a város tudós egészségügyi biztosa a huszonkettedik század fordulóján és azóta kötelező szabály volt, hogy a vállalatok naponta egy órára épületestül együtt kötelező kirándulást tegyenek, akár a tenger fölött, akár a hegyek között.

— De hát — érdeklődtem — Önök az egész várost átalakították repülőteleppé? Csupa mozgatható és emelhető ház, motorokkal, kazánokkal, szelepekkel és a régi házmester helyett pilótával, aki ezeket a csodálatos üveg- és vasbetonépítményeket úgy viszi és kormányozza, mint valami járművet?

— Úgy van, — mondta Humprey. — Newyork ma már kizárólagosan mozgatható, illetve repülő házakból áll. A régi idők úgynevezett ingatlan háza itt ma már csak történelmi fogalom és az egész ötvenmilliós városban nem találsz egyetlen, értse meg, egyetlenegy házat sem, amelyet beleépítettek a földbe, helyesebben abba a nagy cementesüregbe, amit önök,

ha jól tudom, pincének neveztek. Önt persze most az fogja érdekelni, hogyan, mikor és milyen körülmények között tértünk rá erre a rendkívül fontos építészeti reformra.

— Tényleg nagyon szeretném megtudni. Úgy képzelem, hogy évtizedek lassú fejlődésének az eredménye ez.

— Tévedés! Már a régebbi történelemből is tudhatja, hogy az emberiség fejlődése ugrásszerű. A nyugalmas és közömbös botorkálás évszázadait rendesen hirtelen szakítja meg az emberi szellemnek valami eruptív kitörése, egy kirobbanó, nagy gondolat, amely századokig öntudatlanul ért és fejlődött, hogy hirtelen egész káprázta tó erejével jelentkezzék. Ezeket a gondolatokat rendesen valami nagy külső esemény szokta kiváltani.

— Szabad tudnom, melyik volt az a külső esemény, amely a legnagyobb amerikai metropoliszt átalakította repülő várossá?

— A 2048-iki nagy newyorki földrengés.

— Tessék!? Talán sanfranciscoi.

— Nem. Ne keverjük össze a dolgokat. San Franciscóban a huszadik század elején volt földrengés. De ki tudja, ön talán öntudatlanul is rátapintott a dolgok helyes nyitjára és tényleg van egy tudományos felfogás, amely szerint azok a tektonikus erők, amelyek elpusztították San Franciscót, százötven évig vándoroltak az amerikai kontinens méhében, hogy azután egy szörnyű napon a kontinens nyugati részén jelentkezzenek és borzalmas földlökésekkel szinte órák alatt rombadöntsék az akkori civilizáció büszkeségét, Newyorkot.

Humprey hangja itt elfúlt, meghatott lett. Bár sokkal fiatalabb volt, semhogy a közel hetven év előtti katasztrófát átélhette volna, azt most mégis a kegyeletes utód minden gyengédségével átérezte. Odahaza az én időmben Magyarországon hallottam így beszélni a szabadságharc bukásáról, a világosi katasztrófáról olyanoktól, akik akkor még nem is éltek és akiknek egyetlen őse sem pusztult el a borzasztó nemzeti szerencsétlenségben.

— Rettenetes nap volt, — mondta Humprey. — Az emberek milliói pusztultak el, uccákat és városnegyedeket nyelt el a föld. Borzalmas lehetett, de nagy, erős, misztikus történés, amely az embernek okvetlen eszébe juttatja az istent. Legszebb művészi emléket a nagy Henry Lytton állított neki igazán dantei erejű történelmi regényében, amelynek címe:

Newyork †

Igen így. Newyork gyászkeretben és mellette egy kereszt. Ha teheti, okvetlenül olvassa el. Mondhatom, olyan remekmű, amilyent nem írnak kettőt egy évszázadban.

Megígértem, hogy mentül előbb el fogom olvasni az újabb irodalomnak ezt a kimagasló, klasszikus értékét.

Azután Humprey egészen felvidult hangon folytatta:

— Newyork meghalt!? Hát éppen nem halt meg, sőt a borzalmas szerencsétlenségben újjászületett. Mert a természet kegyetlen, de annál bölcsebb tanítómester, akinek oktatásait nem lehet elfelejteni. Így a nagy sanfranciscoi földrengés, amelyet ön is említett, de amelynek katasztrófáját minden szörnyűsége ellenére sem lehet a newyorkihoz mérni, az akkori emberiséget rávezette arra, hogy tégla helyett vasbetónnal építkezzék. A newyorki földrengés viszont a földre épített, a földbe gyökerezett és a földbe süllyesztett kultúra egész hívságára figyelmeztetett. Az új Newyork fundamentumát, amelyet a régi helyén építettünk, már a levegőre bíztuk, amely, higyje el, sokkal biztonságosabb, sőt sokkal szilárdabb talaj is a földnél. Nem gondolja?

Mit feleljek? Tudatlan férge a huszadik század elejének, aki vagyok, hogyan is vitatkozhatnék ennyi tudással és tapasztalattal. Mégis megkockáztattam egyetlen megjegyzést.

— Főorvos úr azt mondta, hogy az új Newyorkot, a régi helyén építették.

— Milliméternyi pontossággal. Betartottuk a régi uccák vonalát, beosztását, kereszteződését és minden más arányát is.

— Miért, kérem? Ezt igazán nem értem. És mivel magyarázza ezt főorvos úr? Talán azzal, hogy az ember időnként akármilyen nagyokat is ugorjék előre a fejlődésben, természettől fogva mégis konzervatív, a szokások és hagyományok gyermeke. Mert csak ez lehetett az oka annak, hogy az új Newyork a szörnyű földrengés után nem választott magának más biztonságosabb települési helyet, mint azt, amelyen a régi Newyork oly siralmasan elpusztult.

— Az ember alapjában konzervatív, ebben van valami, — mondotta Humprey. — De a newyorkiak aligha csak ezért ragaszkodtak az ősi városterülethez. Volt még valami más, hatalmas ok, amely idekötötte őket.

— És az?

— A telekkönyv.

— Tessék!? A telekkönyv!

— Mi van ezen csodálkozni való. A nagy természeti katasztrófa elpusztíthatta a várost, az embereket is, de nem pusztíthatta el a telekkönyv hatalmas jogelvét.

— Hogy tetszik ezt érteni?

— Úgy, hogyha az új Newyork repülő házait akkor más földterületen helyezték volna el, abba okvetlenül tönkrementek volna a régi telektulajdonosok és azok örökösei. Vagy ön nem így képzelte a következményeket?

— Nem.

— Hát hogyan?

— Úgy hogy... Ha szabad őszintének lennem, én azt hittem, hogy azon a napon, amelyen isten ilyen példaadó módon pusztított el annyi hivalkodó és gőgös gazdagságot, én azt hittem, hogy azon a napon Newyork összes telkei visszaszálltak a város vagy az állam tulajdonába, amely ezen a területen nagyszerű emberbaráti intézményeket, tudományos laboratóriumokat, kórházakat, műcsarnokokat,

könyvtárakat, klasszikus színházi palotákat stb. emelt volna.

Humprey szánakozón tekintett rajtam végig.

— Ön gyermek, — mondta.

— Bocsásson meg. Pont kétszáz évvel vagyok idősebb, mint ön.

— Mégis gyermek, ha egyszer így gondolkozik.

De én a jogos korholás ellenére sem szüntettem be a kérdezősködést.

— És nem fordult elő azóta, hogy a sok tízezer ingó ház között harc indult volna meg egy házhelyért?

— Hát ezt hogy képzeli ön?

— Fizikailag talán úgy, hogy egy roszszabb, mondjuk szegényebb, szűkebb, egészségtelenebb uccában vesztegelő ház megvárja az időt, amíg egy előkelőbb, tágasabb, egészségesebb uccában állomásozó ház sétarepülésre indul és akkor egyszerűen elfoglalja annak helyét.

— Ön nem következtet rosszul, — mondta Humprey. — Közvetlenül a nagy építkezési reform után valóban történt egy-két ilyen kisérlet. De a következmények? Jobb, ha nem is kérdezi őket.

— Mégis. Éppen ez érdekel.

— A bitorló házat porrá zúzták, egyszerűen meglincselték. Szigorú lecke volt, de hasznos. Most már több mint ötven év óta még csak kísérlet sem történt arra, hogy egyik ház jogosulatlanul átrepüljön a másik telkére.

— Hát jogosan lehet?

— Természetesen. Az egyik háztulajdonos egyszerűen kistájgerolja régi telkéről a másik házat.

— Mint a mi időnkben egyik kereskedő a másikat az ő bolthelyiségéből?

— Mondjuk. Tudniillik a nagy építkezési átalakulás óta a ház és telektulajdonos személye nem mindig ugyanaz. Sok megszorult

telektulajdonos eladta házát, de megtartotta telkét. Vagy fordítva. A ház az övé maradt ugyan, de a ház talpa alól eladta a telket.

Mélyen megrendülten magamba merültem. Csodálatos új világ! Sosem fogom tudni magamat igazán beleélni. Ime, az ötvenmilliós nagyváros, az új Newyork, amely elhagyta a földet, hogy biztosabb és szilárdabb talajt keressen magának a levegőben. Az ember és egész művelődése hűtlen lett a Földhöz. Hirtelen szörnyű rémképpel teli gondolat villant át rajtam. A félelem és az iszonyodás úgy látszik olyan beszédesen tükröződött arcomon, hogy ki sem kellett mondanom, Humprey úgyis felelt a bennem szorongó kínzó kérdésre.

— Nem! — mondta. — Legyen nyugodt. A sírokat még mindig a földbe ássák. A halottak, igen, ők még ragaszkodnak a földhöz.

— — — — — — — — — — — —

Már le akartunk szállni, amikor megkértem Humpreyt, maradjunk még kicsit fönt a levegőben. Hiszen a sok kérdés és felelet, a sok oktató felvilágosítás közben még szinte alig volt érkezésem arra, hogy megtekintsem az alattam elterülő város panorámáját. A főorvos, aki ekkor már régen átadta a repülő kabin kormányát Gwendolinenak, meghagyta neki, hogy sétáló tempóban repüljünk egyszer körül a város fölött. Gwendoline, aki míg mi többiek bő római tógákban voltunk, érthetetlen módon selyemnadrágot és férfias szabású kabátot hordott, éppen úgy, mint az a Boy nevű hölgy a tápcsarnokban, szívesen engedelmeskedett Humprey utasításának. De miért jár Gwendoline térdnadrágban és mióta? Csak az útra vette föl vagy azt hordott a kórházban is az ápolónői lebernyeg alatt? Nem értettem meg. De őszintén szólva, most nem is értem rá arra, hogy megfejtsem ezt a rejtélyt. Szemem elé páratlan látvány tárult, ami egyelőre eloszlatta minden más gondolatomat.

Alighogy sétarepülésünket megkezdtük, alkonyodni kezdett. Egyformán fönt az égen és lent Newyork heliumos szívében. Sosem fo-

gom tudni ezt a felejthetetlen órát leírni. A mérhetetlen város hirtelen villogni, csillogni kezdett, mintha egész Newyork most egyetlen hatalmas fénygóc volna, ezerszínű, óriási csillag a mélyben.

Az alkony a városban nagy dolog volt már a huszadik században is. Az uccán és az ablakokban kigyúló lámpák, a villamos fényárban úszó kirakatok, a sok színű fényvetők és a nagyvárosi embernek az új világosságban megélénkülő élete minden egyes este jelentette azt az óriási utat, amit az ember megtett a kezdet kezdetének barlanglakójától az új kor nagyvárosi polgáráig. Akkor — több millió év előtt — minden egyes este újból jelentette a világ pusztulását, félelmet és végítéletet a sötétben, amelyet az ember nem tudott átvilágítani tűzzel, tehát benépesített a babonák, sárkányok és szörnyetegek, megengedem a mese és a reménykedés világával is. Mekkora haladás a huszadik századig, amikor a nagyvárosi ember idegei felpezsdültek a biztonságos, sőt izgató fényárban és nappali életét megduplázta egy másik szellemileg gyakran oly termékeny esti élettel. El lehet mondani, hogy a villanyvilágítás meghosszabbította az emberi életet és meggyarapította a gondolkozás és az alkotás óráit.

De úgy látom, kissé elkalandoztam témámtól. Városi este huszadik században. Most is este van, de a huszonkettedik században és Gwendoline nővér Newyork fölött röpít minket, a szikrázó, ezerszínű csodacsillagzat fölött. A felhőkarcoló (felhőkarcoló! — hisz a szabályozható időjárás százada nem ismeri a felhőt), a negyvenemeletes üvegtornyok ezrei és ezrei valami soha nem látott szivárvány színeiben pompáznak, közöttük a nagy üzleti paloták a legpompásabb fényjátékokkal vonják magukra a figyelmet, fénycsóva fénycsóvába ölelkezik, csodálatos egyvelege a meleg és harsány színeknek, kigyúlt és cikázó fényeknek, van ebben valami az őserdő ragyogásából és bár tudom, hogy gépek, telepek, szivattyúk, kazánok műve, rám mégis úgy hat,

mint valami misztikum. Igen! Ki kell mondani, az emberi munkában is van valami ősi, isteni titokzatosság, különösen ha a sugárzásnak és ragyogásnak ilyen félelmetes erejével jelentkezik. Mutassátok meg nekem azt a művészt, aki létrehozza a fényeknek és színeknek ezt az összhangját, ami itt ezer és ezer eredőből kialakul, mégis a ragyogás egységében és egyetlen kép összhangjának dicsőségében. Mint valami megismerés nyilatkozott meg bennem: ennek a városnak van lelke. Az ötvenmilliós városnak egy, közös, nagy lelke van...

De a ragyogás és a fény egységéből hirtelen különbözőszínű, óriási kígyók kapaszkodtak fölfelé hatalmas, a levegőbe lövelt betűkből. Mit hirdetett ez a fénybetűknek ez a megszámlálhatatlanul sok szalagja? Hogy mit hirdetett? Inkább azt kérdezzék, hogy mit nem hirdetett. Mert nincs a világon olyan dolog, amiről ezek a szavak és mondatok ne beszéltek volna a fény harsogásával.

Repülőgépgyárak, téliszezónüzemek éppen úgy hirdették termékeiket, mint gyárak és áruházak a legfinomabb női selyemingeket, férfitógákat, fogpépet, ajkpirosítót, pilótasisakot, gyermekjátékot, szandált, rézüstöt, gyémántfülbevalót, bundát és hajnövesztőszert. Orvosok fogyókúrarendszerüket, tenyérjósok új jövendőmondómódszerüket hirdették, ügyvédek vadonatúj jogi trükkjeiket, tőzsdecégek megbízható tippjeiket, könyvkiadóvállalatok divatos regényírónőiket. Színházak, cirkuszok, variété és mozik hirdetései mellett ott láttam a politikai pártok választási jelszavait. A spiritiszták szektája éppen úgy a levegőbe vetítette a maga igazságait, mint az ujonnan alakult okkultista egyházak a maguk új dogmáit. Filozófiai tételek, az új celluloidkészítmények hirdetése mellett kúsztak a levegőben és az egyik éppen olyan bőkezű volt az öndícséretben, mint a másik. Eljegyzési hírek és gyászjelentések úszkáltak a levegőben, közben hatósági hirdetmények is, a rendőrség és az adóhivatal közleményei, a nagy napilapok szerkesztőségének szenzációs hírei, egészen személyi

természetű üzenetek is, házassági és szerelmi ajánlkozások, felhívások az elveszett gyöngysorok és elkóborolt madarak becsületes megtalálóihoz. Az egyik uccaszöglet fölött gyermektelen házaspár keresett egészséges csecsemőt, akit örökbe fogadhatna, máshol egy mondat a légi tolvajoktól való őrizkedésre intett, egy divatos folyóirat mutatóba leközölte egy felkapott író új regényének egyik fejezetét, máshol a Bibliából vett mondások, Washington és Lincoln Ábrahám beszédeiből vett idézetek terjengtek a levegőben, vagy Amerika egy nagy történelmi eseményének leírása. Emberbarátok gyermekmesék szövegét világították bele a levegőbe. Színes és plasztikus képeket vetítettek, a legújabb newyorki vicceket, pikáns pletykákat, egy-egy nagy színésznő vagy bokszbajnok arcképét, jelenetet a legújabb mozislágerből, rejtvényeket és orvosi utasításokat, körözött gonosztevők képmását, nagy festők műveinek reprodukcióit és a legújabb párizsi púder reklámját. És az egész fölött eluralkodva az óriási üveghippodrom, a newyorki tőzsde jelentései. A newyorki tőzsde! Kábító színekben ragyogva, a fény szökőkutait sugározva, alattam terpeszkedett az óriási üvegcsarnok, nagy, mint egy város, csillogó-villogó falánk pók, agya, szíve, ütőere a világnak. A newyorki tőzsde a huszonkettedik században! És az egész város. Fent a repülő síkok sok-sok emelete, lent a hélium fénytengere és az egész végeláthatatlan, benne minden élet és hatalom Babylon, Ninive, Róma, Párizs, London, az egész emberiség minden kínja és büszkesége, méhkas és őserdő, világcsoda és valóság. Mert az! Valóság. Itt csillog és szikrázik alattam ezeregyéjszakát megsemmisítő fényében, fullasztó, szívetszorongató valóságában. Valóság. Az! És mégis... Mégis... Mintha a paródia paródiája lenne. Newyork a huszonkettedik században. Mintha valaki azt álmodná, hogy álmodik.

12. Szálloda az «Angol köztársaság»-hoz; sokat esznek a huszonkettedik században; az Idő Robinsonja vagyok.

Leszálltunk. Síma lejtéssel ereszkedtünk le ama házi örvények egyikén, amelyet a repülők le- és felszállása számára Newyork fölött nyitva tartottak. Ezeken a függőleges légi utakon át szállt Newyork lakossága az ég felé, majd vissza-visszatért a földre, ahol már olyan régóta nem érezte magát otthon. Az »Angol köztársaság«-hoz címzett szállóba ereszkedtünk le, egy gőgös fényűzéssel berendezett, sok-sok emeletes üvegpalotába, ahol megvacsoráztunk.

Mit mondjak erről a szállodáról? (De miért is nevezték el az Angol köztársaság-ról? Nem értettem.) Hatalmas üvegbazilika volt ez a szálloda óriási csarnokokkal, termekkel, sporttelepekkel. A folyosókon szőnyeg helyett szabályos fűpázsit vonult végig, a falakat nem kárpit borította, hanem borostyán és vadszőlő futotta be. Negyven emelet magas volt, még sem közlekedett benne lift, ehelyett a folyosók végén levő aknák biztosították a vendégek és a személyzet számára az egyik emeletről a másikra való föl-, vagy lerepülést. Éppen úgy, mint a lift, hiányzott a telefón is. Fölösleges. Mindenki zsebében hordja azt a kis vékony sárgaréztűből álló antennát, amelynek segítségével pillanatok alatt odakapcsolja magát, ahová akarja. (Megfigyelés: a technika legmagasabb fejlődési fokán lesz a legegyszerűbb és fölöslegessé teszi azokat a nehézkes és nevetséges műszaki szerkezeteket, amelyekre a huszadik század oly büszke volt.) Viszont minden emeleten oxigénfejlesztő kamrák voltak, a falba vágott fülkékben pedig kis, mesterséges langyos vízesések, hogy a levegő így állandóan éleny- és páradús legyen. Hogy a szállónak külön tűzoltó és mentő állomása volt, azt talán éppen olyan fölösleges megjegyeznem, mint azt, hogy aki oda belépett, nyomban bebiztosították halál, baleset, betegség, betörés, hírlapi támadás, üzleti csapás és családi kellemetlen-

ség ellen. Ami a bútorokat illeti, följegyeztem, hogy a huszonkettedik században a fát teljesen kiszorította a hajlékony és rugalmas üvegek és a hajlékony és rugalmas fémek sokféle fajtája, viszont a selyem és bársony nem hogy nem tünt el, de annak kultúrája is óriásit fejlődött. Ami az építészetet illeti, a palota egészében, de egyes részeiben is kockaszerűségre törekedett és az új építészeti izlésben itt csodálatosan találkozott a kubista stílus a régi japán papír- és bambusznádházakéival. Világosság és levegő! — ezek voltak az építkezés vezérelvei is. Feltünt, hogy a szobák ablakain nincs függöny. Humprey megmagyarázta nekem, hogy ezeket éppen úgy száműzték, mint a régi világ bacillus- és betegséggyüjtő szőnyegeit. Aki pedig ez üvegfalak közt aludni, vetkezni, vagy fürdeni akar, vagy bármi más okból is szeretne elvonulni a külvilág tekintete elől, az nem — úgy mint a régi világban — kő- és téglafalak, függönyök és redőnyök segítségével teszi magát láthatatlanná. A huszonkettedik század gyermeke egyszerű sugárkapcsoló segítségével fekete sugarakból áthatatlan fátyolt bocsát le maga elé, vagy sátrat épit maga körül. E fátyol sűrűségét is szabályozhatja és mögötte éppen olyan védett és nyugodt életet élhet, mint egykor mi a mi egészségtelen és botor kőházainkban, amelyeket mai szemmel nézve magam is kénytelen vagyok betegségtenyésztő ostoba börtönöknek minősíteni.

A negyvenemeletes palota tetején levő nyilt teraszon vacsoráztunk. Fürge pincérek röpdöstek az asztalok és étkezőpamlagok között. Mi mindent nem tálaltak elénk!? Halakat türkiszkék és malachitzöld mártásokban, banánszínű húsokat és hússzínű banánokat, cukor- és tejszínhabhegyeket, diónagyságú zöldborsót és dinnyenagyságú narancsokat, hús levében főtt halakat és tejben sütött húsokat, méregerős ragyogó kávékat, a főzés, a roston és nyárson való sütés valóságos remekeit. Az ételek oly ízesek és táplálóak, az egyes fogások oly bőségesek voltak, hogy én már az elején valami részeg és duzzadt jóllakottságtól szinte kidőltem. Viszont

körülöttem mindenki a legjobb étvággyal és hihetetlenül sokat evett. Nem értettem ezt sem. Én még a huszadik században arról értesültem, hogy az amerikaiak sietnek, dolgoznak, a táplálkozásra alig érnek rá. Viszont, ha ez, amit most látok, nem kivétel, hanem szabály, akkor az Egyesült Államok lakosai naponta több órát töltenek étkezéssel és az emésztés lustaságában.

Humprey felvilágosított:

— Mi valóban sokat eszünk. Megbízható statisztikusok kiszámították, hogy egy huszonkettedik századbeli átlag amerikai egy hét alatt több ételt fogyaszt el, mint honalapító puritán őseink egy hónap alatt. Ön azt kérdezi, hogy miért? A válasz egyszerű. A túltermelést csak túlfogyasztással tudjuk egyensúlyozni. Sokat repülünk, hogy légi iparvállalataink magas osztalékot fizessenek. És sokat eszünk, hogy mezőgazdasági termelésünk hozadékos és kifizetődő legyen. Gazdasági elvünk, hogy a fogyasztó nem lehet lustább, mint a termelő. A termőföldek és a gyomrok üzemének helyes egyensúlya — ez Amerika gazdagságának egyik alapja.

— Nagyszerű! Tehát önöknél az evés, ivás nemcsak élvezet, hanem társadalmi és nemzetgazdasági kötelesség.

— Pontosan így van.

— De engedjen meg, ha terményeik fölöslege csakugyan gondot okoz önöknek, miért nem exportálják azokat idegen országokba?

— Hová kérem? Idegen országokba!?

— Igenis. És elsősorban Európába.

Sheldonra nézett, aki éppen egy kaliforniai almában főtt fürjjel viaskodott és mindketten jóízűen nevettek.

— Európa! Hát ön, fiatalember, csakugyan nem tudja, hogy az európai országok ma kivétel nélkül olyan szegények, hogy saját terményeiket sem tudják elfogyasztani. Ha mi arra várnánk, amíg London, Párizs és Bécs asztalai emberségesen megterülni tudnak, akkor évente többmillió amerikai mezőgazdasági munkás válna munkanélkülivé, ami idehaza olyan társadalmi zavarokat idézne föl, ame-

lyek egyáltalán nem kívánatosak. Ön is be fogja látni, hogy országunk belső békességét nem tehetjük nyomorgó bécsi háztartások büdséjétől függővé. Mégsem érti?

— De. Már kezdem érteni, hogy miért kötelessége minden amerikainak túltáplálnia magát.

— Minden amerikai! — kiáltott fel Humprey szinte megbotránkozva. — Arról szó sem lehet! Szerencsére az élet nálunk sem vált teljesen egyhangúvá. A lakosság egy bizonyos töredéke nálunk is tápértéken alul kénytelen táplálkozni, vagy az éhség elől az öngyilkosságban keres menedéket. Kérdezze meg a rendőrség statisztikai hivatalát és meg fogja tudni, hogy Newyorkban nincs nap, amelyen legalább tíz-húsz az éhségtől kimerült repülő ember ne bukna le az uccára.

— Negyven vagy több méter magasságból! — kérdeztem rémülten. De hiszen ez szörnyű.

— Bizony szörnyű, — hagyta helyben Humprey. — És kinek a szíve ne esne meg a szerencsétleneken. De hát, mit lehet itt tenni? Vagy az önök korában például néhány forgalmi baleset miatt beszüntették a vasúti vagy autóközlekedést?

— Hogy hasonlíthatja azt ehez! Vagy azt akarja mondani, hogy ezek is, mint azok is csak a technikai fejlődés áldozatai.

— És ha ezt mondanám?

— Akkor, bocsásson meg, de tiszteletem teljes fentartásával is ki kellene jelentenem, hogy ez az okoskodás éppen olyan szánalmas, mint szívtelen rabulisztika... Ön azt kérdezi, hogy mit lehet itt tenni!? Érdekes, hogy önök, akiknek egész életberendezésük a legbonyolultabb ötletekkel van telve, ezen a téren nem jutottak rá a legegyszerűbb gondolatra.

— És ez?

— Adják oda fölöslegeiket a nyomorgóknak, az éhezőknek, azoknak, akiknek talán egy falat kenyérre sem telik, míg önök itt halomban falják a legdrágább és legfölöslegesebb ételeket, — mondtam és iszonyodva toltam el

magam elől a tálat, amelyen egy floridai fácán pompásan pirított húsa feküdt.

Most az alorvos felelt. De felelete kérdés volt.

— És önök, — kérdezte — az önök híres és emberséges huszadik századában talán minden egyes ember jóllakott? Vagy azt akarja velem elhitetni, hogy a harácsoló tőzsdés, aki gazdag és pompás lakomát rendezett, jobbjára szeretőjét, baljára pedig egy éhes koldust ültetett?

— Nem, kérem. Önnek igaza van. Az én századom is tele van kegyetlen igazságtalanságokkal, de, ha megengedi, az ellentét mégsem volt ekkora, az aránytalanság nem ilyen borzasztó.

— Aránytalanság! — mondta Sheldon, miközben piskótát mártogatott a jéghideg pezsgőben. — Az arány csak számtani, nem pedig elvi kérdés. Hiába igyekszik a dolgokat szépíteni, az önök idejében is voltak, akik többet ettek és voltak, akik többet éheztek, mint szabad lett volna.

Elhallgattam. Azután végül még egy gyönge érvelést igyekeztem megkockáztatni.

— De uraim, — mondtam — szép, szép. Tisztelet, becsület az önök önfeláldozó asztali hősiességüknek, amellyel egyensúlyban tartják Amerika mezőgazdasági mérlegét. De végül is önök súlyos gyomor- és májbetegségben fognak elpusztulni, nem szólva az időelőtti érelmeszesedésről. Nem gondolják, hogy az túlságosan nagy ár azért, hogy minden hektár termőföld megkapja a maga százszázalékos hozadékát.

Ezúttal Humprey intett le.

— Gyomor- és májbetegségek? Érelmeszesedés? Naív fiatal ember! Mi az ételekkel együtt fogyasztjuk a gyógyszert is. Ezek a fémszínű mártások itt telve vannak mindenféle vegyi sókkal, amelyek szinte előbb emésztik meg az ételt, mielőtt az gyomrunkba jutna. Minden szálloda, vendéglő és úriház konyhájának élén egyetemet végzett vegyészek dolgoznak, akik egytől-egyig hivatásuk magaslatán

állnak. Legyen nyugodt, ha többet is eszünk, mint maguk, azért gyomorfalaink sokkal kevesebbet dolgoznak, mint huszadik századbeli őseinkéi.

— Akik közé tartozni nekem is szerencsém van, — mondtam és ezzel befejeztük a vitát, amely éppen olyan haszontalannak látszott, mint a fölösleges ételeknek az a tömege, amit asztaltársaim az amerikai mezőgazdasági mérleg érdekében gyomrukba gyömöszöltek.

— — — — — — — — — — —

Bevittek szobámba, amely a harminchetedik emeleten volt. Éjszakára magamra hagytak, teljesen egyedül.. Még csak az ajtót sem zárták rám. Ez különben is fölösleges lett volna. Így is teljesen ki voltam szolgáltatva nekik. Mert hogyan és hová szökhettem volna? Alig ismerem ezt a világot, ami keveset pedig belőle ismerek, csak arra alkalmas, hogy elcsüggesszen, minden bátorságomtól és reménységemtől megfosszon. Az ember megszökhetik egy olyan börtönből, amit kőből vagy vasból, de nem egy olyanból, amit Időből építettek. Az én tömlöcöm falai pedig Időből valók. Hajótörésem — ha szabad szerencsétlen kalandomra ezt a hasonlatot húzni — még Robinsonénál is szörnyűbb. Őt csak lakatlan szigetre vetette a sors, engem egy idegen századba, amely éppenséggel nem lakatlan, sőt, fájdalom, túlságos is népes. Robinsont végül is fölvehette egy kósza dereglye, de olyan hajó vagy repülőgép nincs, amely engem a huszonkettedikből visszavihetne a huszadik századba. Az Idő Robinsonja vagyok, százszor és ezerszer szerencsétlen, aki itt élek ezek közt a repülő szörnyetegek közt, akik végre is emberek volnának, húsból és vérből valók, mint mi voltunk valamikor a huszadik században. Hihetetlen! Ez a szívtelenség és ez a gépszerűség. Ide jutott volna hát fajtám, az ember, akire pedig olyan nagyon büszke voltam valamikor régen, a huszadik században, amely immár távoli és számomra örökre visszahozhatatlan.

Kínzó töprengéseimhez járult egy újabb gond. Közben eszembe jutott: miből fogok meg-

élni!? Tógámban sem egy cent, sem egy fillér, még kórházi ápolási költségeimet sem tudom majd kifizetni. Miből fogok élni, pénzt keresni, mit tudok dolgozni vagy produkálni itt én, aki műveletlen vagyok, tudatlan, ügyetlen és esetlen, mint csak egy huszadik századbeli ember lehet a huszonkettedik században. Ime lelki gyötrődéseimhez most ez is járult, nyomorúságos anyagi gondok, a másnapi kenyér fekete bizonytalansága. Mi várhat rám?... El fogok veszni menhetetlenül és eggyel szaporítani fogom az új Newyork esett embereinek szomorú számát.

Képtelen voltam elaludni. Reménytelenül hánykódtam ágyamon, amikor hirtelen kopogást hallottam ablakomon. Mintha madár csőre ütődött volna az ablak üvegéhez. Egy kopogás, kettő, három... A kopogás ismétlődik rendszeresen, ütemesen, mind szaporábban és türelmetlenebbül. Semmi kétség — madár zörget ablakomon és azt akarja, hogy bocsássam be. Fájdalmas melegség járta át szívemet.

— Ime — gondoltam — egy madár megtudta, hogy itt él keserű fogságban az Idő rabja, a huszadik század árvája. És eljött hozzám. Vigasztaló szárnyán hozzám jött egy madár.

Kiugrottam az ágyamból, az ablakhoz siettem, kinyitottam és szobámba repült Mr. Samuel Hirn, nem annyira madár, mint inkább az Amerikai Szállítási Trust vezérigazgatója. Gyűrűjével ő kopogtatott előbb az ablakon.

13. Éjszakai tárgyalás Mr. Hirnnel; nem balzsamoznak be; hazugság soronként féldollárért.

Sem azelőtt, sem azután nem mutatkozott meg nekem oly teljesen a huszonkettedik század zavarossága és bolondossága, mint ezen az éjszakán, amikor Mr. Samuel Hirn ott hevert szobámban római kereveten és régi római tógában, de szemén csontkeretes pápaszem, szájában nagy szivar és bokáján aluminiumszár-

nyak. Ruhája: ókor, bokáján a szárnyak: huszonkettedik század, az arca pedig... Az arca, nem mondhatok mást, huszadik század volt, egy ragadozó madár szeplős arca és a koponyája, ez a rőt hajjal borított hosszúkás, dudoros koponya a huszadik századbeli harácsoló koponyája volt. Torz vigyora és a különös, szinte kísérteties mód, ahogyan éjszaka szobámban megjelent, egy pillanatra tévedésbe ejtettek és már-már azt hittem, hogy az ördög látogatott meg, éppen úgy, mint az üvegkalickában való ébredésemkor egy pillanatig majdnem hogy angyalokká léptettem elő az orvosokat és ápolónőket. De Mr. Hirn, fájdalom, nem az ördög volt. Annál sokkal rosszabb. Vezérigazgató.

De egyben kellemesen lepett meg. Nem okoskodott, nem kételkedett. Nem hitt sem bolondnak, sem csalónak. Nem kutatta a csodának sem értelmét, sem összefüggését, egyszerűen elfogadta magát a tényt: én a huszadik században aludtam el és a huszonkettedikben ébredtem föl. Miért, hogyan? — nem ő rá tartozik, őt csak az eredmény érdekli, amikről a newyorki rádióhírlapok tudósításaiból értesült és éppen ezért is keresett föl engem. Ajánlata van számomra. Üzletet akar velem kötni.

— Bocsánat, vezérigazgató úr, hogyan érti ezt. Velem üzletet kötni? Hiszen koldus vagyok, nincs egy fillérem sem, a ruha, amit hordok, nem az enyém, a mai vacsorát, ami gyomromban van, is más fizette. Velem üzletet!? Hiszen üzletkötéshez, úgy tudom, tőke kell.

— Úgy van. Önnek pedig van tőkéje.

— Tessék?

— Nagy, kincseket érő tőkéje, aminek különös értéket a ritkasága ad, az a körülmény, hogy az egész világon egyesegyedül az öné ez a tőke, amit senki más öntől el nem vehet, sem más úton meg nem szerezhet. Az ön tőkéje kincs, amit azonban önnek kötelessége a közjó rendelkezésére bocsájtani, természetesen nem önzetlenül.

Ez a hang mintha ismerős lett volna. A közjó, amit nem szoktak önzetlenül szolgálni! Fellélekzettem. Íme akárhogyan is megváltozott külső képe ennek a világnak, úgy látszik, a huszadik század nagy elvei még nem vesztek ki belőle tökéletesen. A közjót nem lehet önzetlenül szolgálni — ez a felfogás becsületére vált volna akármelyik huszadik századbeli kortársamnak is.

Mégis, szerettem volna, ha éjszakai látogatóm határozottabban beszél és pontosan megmondja, hogy mit akar tőlem.

— Nem volna kegyes, vezérigazgató úr, közelebbről is megnevezni azt a ritka tőkét, amelynek én állítólag tulajdonosa vagyok?

Mr. Hirn megigazította pápaszemét.

— Sor kerül még arra is. De előbb megkérdezem öntől, tud-e valamit azokról az áthidalhatatlan ellentétekről, amelyek egyrészt Amerika, másrészt Japán közt fennállnak és amelyek könnyen felborulással fenyegetik két világrész békéjét.

— Huszonkettedik századbeli ujság vagy könyv ugyan még nem volt kezemben, de arra még jól emlékszem, hogy a huszadik század elején veszedelmes versengés folyt Amerika és Japán között főként a Csendes-óceán fölötti uralomért.

— Úgy van! Úgy van! Örömmel látom, hogy nem csalódtam önben, fiatalember.

— Én annál inkább önökben.

— Parancsol? Hogy érti ezt, kérem?

— Egyszerűen úgy, hogy én azt hittem, sőt reméltem, hogy ezek az ellentétek azóta elmultak, kiegyenlítődtek, a népek testvéries együttesében el is felejtődtek. Én úgy hittem, hogy két évszázad csodálatos fejlődése végkép elmulasztotta a háború borzalmainak még csak lehetőségét is.

Mr. Hirn kis elhárító mozdulatot tett kezével, mint az olyan ember, aki nem felel egyenesen a fölvetett kérdésre.

— A légi technika fejlődése magával hozta, hogy az ellentétek kibővüljenek. Amerika és

Japán ma nemcsak a tenger, hanem a levegő fölötti uralomért is verseng. Ma, hogy úgy mondjam, ezer méterekkel a föld színe fölött rejlik az új háború veszedelme.

— Amit ön mindenáron el akar hárítani.

Mr. Hirn a fal felé fordította a tekintetét:

— Ki ne szeretné a békét, — mondta halkan és kicsit elmosolyodott. — Nem hiszem, hogy van ember a földön és a föld felett, aki ne akarná a békét.

— Hát akkor...

— Nézze uram, én, fájdalom, nem vagyok független ember.

— Ön! Hiszen úgy tudom, egyik legnagyobb amerikai tröszt vezérigazgatója!

— Hiszen éppen ez az. Rabszolgája vagyok a vállalatomnak. Nekem családom van, nekem sok milliót kell keresnem egy évben. Én nem engedhetem meg magamnak azt a fényűzést, hogy elveimet követhessem és úgy éljek, mint azt erkölcseim és vallásosságom megkövetelik. Én őszintén bevallom önnek, én mártír vagyok. Sajnáljon engem fiatalember, sajnáljon.

— Ha csak ezért parancsolt ide repülni vezérigazgató úr.

— Ön könnyen tréfál, uram. Ön boldog ember, nincs semmije, még egy inge sem. Ön nem tartozik felelősséggel, az ön vállait nem nyomják sokbilliós érdekek. Ön boldog ember, ön azt sem tudja, hogy holnap miből fog ebédelni.

— Parancsol velem cserélni?

— Hiszen bár cserélhetnék, — mondta Mr. Hirn a legőszintébb szomorúsággal hangjában. — De, sajnos, nem tehetem. Annyi dolgom van. Filadelfiai üzemeink katasztrofális túltermelésben vannak. Nekem értékesíteni kell acél-, bőr-, üveg- és fémkészítményeinket, repülőgép- és ruharaktárainkat, különben elháríthatatlanul rámszakad a katasztrófa, a csőd, sokmillió ember munkanélkülisége, sokszázezer család nyomorúsága. Uram, önben, úgy látom, van szív és van értelem, önnek segítenie kell rajtunk.

— Én?! De hát hogyan segíthetnék én önökön. Hiszen...

Nem is engedte, hogy befejezzem a mondatot.

— Ön tud rajtunk segíteni. Sőt. Csak ön tud segíteni, — rivalt rám dörgő hangon.

Majd lényegesen szelidebben:

— Csak akarnia kell. Egy kis jóakarat az egész. Higyje el uram, minden a világon a jóakaraton múlik. De az emberek rosszak. Fájdalom, nagyon rosszak. Sőt gonoszak. Most is, látja, tönkre akarják tenni a piacomat.

Arca kivörösödött, öklével keményen sujtott az asztalra.

— A gazemberek! Tönkre akarják tenni a piacomat! A gazemberek!

Melle zihált, egész testében remegett.

— De bocsásson meg, igazán nem értem. Hogyan segíthetnék én itt. Miféle piac az, amit én, huszadik századbeli koldus megmenthetnék a mai Amerika egyik leghatalmasabb trösztje számára.

Nem is ügyelt rám. Folytatta ott, ahol elhagyta, szenvedélyesen és elborulva, mintha csak előtte ülne a láthatatlan ellenség és azzal hadakozna.

— Persze nekik mindegy. Mit törődnek a gazemberek azzal, ha holnap kénytelenek leszünk becsukni üzemeinket, kiüríteni bányáinkat, elnémítani kohóinkat, leállítani gépeinket. Százezer család kerül az uccára! De mit törődnek ezzel a Tolsztojánusok.

Szívem megdobbant.

— Hogyan mondta uram? Tolsztojánusok?

Ajka elfehéredett.

— Igen. Tolsztojánusok.

— Vannak még ma is?! A huszonkettedik században is vannak Tolsztojánusok? — kérdeztem lelkesen.

— És még hozzá Amerikában, — felelt Mr. Hirn. — Gyülevész csőcselék, aki közülük nem gazember, a legjobb esetben futóbolond, aki szentnek tiszteli Tolsztoj Leót.

— Még pedig méltán. Az emberiségnek ez a nagy tanítómestere szent volt és művész, —

mondtam szinte boldogan. — És ha másért nem, hát már ezért is örülök, hogy megéltem a huszonkettedik századot és láthatom, hogy az idők nem multak el terméketlenül. Hiszen bennük megért a géniusz tisztelete és szeretete. Úgy látom, az idő csodálatos műhelyében a nagyság még nagyobb, a jóság még jobb, a szépség még szebb lett.

Mr. Hirn úgy nézett rám, mint egy őrültre. Az utóbbi napokban különben már megszoktam ezt. Humprey is bármily kedvesen, sőt jóságosan bánt velem, alattomban mégis úgy kezelt, mint őrültet és a huszonkettedik századbeli Newyork felséges panorámája, ha el is kábított, pillanatra se feledtette velem, hogy ebbe a csodálatos városba tulajdonképpen azért hoztak, hogy elmeállapotomat megfigyeljék. Mr. Hirn sokáig bámult rám, azután rémülten kérdezte:

— Ön csakugyan nagy embernek tartja Tolsztojt?

— A legnagyobbnak!

— Nahát!

Az asztalra vágott dühösen, azután fölkelt és izgalmában néhányszor fel-alá röpdösött a szobában. Úgy látszik, ez valamennyire megnyugtatta, mert amikor újra végigdőlt a kereveten, már csöndesen beszélt, a szavakat lassan, ravaszul elnyujtva.

— Lehet, hogy önnek van igaza, — mondta. Lehet, hogy Tolsztoj csakugyan nagy ember volt. De ha így volt, akkor, fájdalom, őt is utólérte minden nagy és szent ember sorsa. Követői félremagyarázzák tanításait, őt magát pedig meghamisítják.

— Ez szörnyű volna, ha igaz volna. De miből következteti ön azt, hogy a Tolsztojánusok őt félremagyarázzák...

— Sőt emlékét bemocskolják. Figyeljen kérem ide. Ön tudja, hogy mi, a Szállítási Trut, üveg- és fémkészítményekkel kereskedünk, ruha- és ételneműeket, repülőgépeket hozunk forgalomba, ezer és ezer cikket, ami egyformán kielégíti a napi élet és a fényűzés fogyasztását. Érti?

— Értem. De mi köze ennek Tolsztojhoz?

— Rengeteg! Üzemeink túltermelésben vannak, a sok portéka megreked és feltorlódik raktárainkban. Gyors és gyökeres segítségre volna szükségünk, a fogyasztás olyan mérvére és ütemére, amit egyetlen társadalmi jelenség képes elérni és ez...

— A háború, — fakadt ki a rémület és az emlékezés hangján belőlem, akinek idegszálaiban több mint két évszázad távlatán át is megremegett a világháború minden keserű tanulsága.

— No látja, ez az! Tudtam, hogy végül is meg fogjuk érteni egymást, — örvendezett Hirn. — Boldog vagyok, hogy ön is megérti, milyen botor és bűnös mozgalom a Tolsztojánusoké, akik felelőtlen könnyelműséggel akarják megakadályozni az amerikai nehézipar válságának egyetlen lehető megoldását, az amerikai—japán háborút.

Körülnézett, várta a hatást. Én szót sem szóltam. Ő fürkészően a szemembe nézett.

— Most már érti, hogy milyen hivatás vár önre?

Összeszedtem maradék bátorságomat.

— Sejtem, hogy ön mit akar tőlem, Mr. Hirn, és nagyon kérem, ne mondja ki. Hiszen úgy sem fogom vállalni. Mert az, amit ön tőlem kér, ellenkezik egész...

Türelmetlenül közbevágott.

— Mivel ellenkezik!? Semmivel sem ellenkezik. Ön máris vitatkozik, pedig azt sem tudja, hogy mit kérek öntől.

Kis szünetet tartott.

— Ne féljen, nem kívánok öntől sem hitványságot, sem árulást. Ön egyszerűen csak be fogja bizonyítani, minden gorombáskodás és durvaság nélkül, az érvelés és az értelem szelídségével fogja bebizonyítani, hogy a Tolsztojánusoknak nincs igazuk. Jóhiszemű tévelygők, de nincs igazuk... Nincs igazuk, mert Tolsztoj nem volt ellensége a háborúnak.

— De kérem. Ez nem igaz! Egyszerűen nem igaz! Tolsztoj igenis ellenezte a háborút, megátkozta és megsiratta azt.

— Nem igaz! Nem ellenezte! — dörgött rám Hirn.

— De bocsánat. És különben is... Honnan tudja ön ezt? — kérdeztem valami kétségbeesett mosollyal.

— Öntől!

— Tessék?

— Ön Tolsztoj kortársa, ön, aki azt a nagy és szent embert még életében is látta, ön a huszadik századbeli ember, az ő életének egyetlen élő tanuja állítja és mondja azt, hogy ő nem ellenezte a háborút.

— Én mondom!? Nem igaz! Nem igaz! Hol mondom én azt, hogy Tolsztoj híve volt a háborúnak? — visítottam.

Annál nyugodtaban válaszolt Mr. Hirn.

— Abban a könyvében, amit Tolsztojról írni fog és amelynek hitelességében ki merne kételkedni!? Az ön Tolsztoj-könyvét bírálni — annyi volna, mint kétségbe vonni Ésaiás könyvének tanuságát a bablyónai fogságról, vagy Julius Caesarét a galliai hadjáratról. De ki vetemednék erre! Ön Tolsztoj kortársa volt, aki egy csodás véletlen folytán élve közénk jutott. Az ön hivatása, hogy megtisztítsa a nagy férfiút a hazug legendáktól, amivel személyét bevonták a századok.

Kis szünetet tartott.

— Ami a könyv megírásának költségeit illeti, természetes, hogy...

— Hallgasson, Mr. Hirn! Hallgasson! Az ön ajánlata olyan piszkos, hogy azt ki sem tudom mondani. De téved, ha azt hiszi, hogy visszaélhet szerencsétlen helyzetemmel, azzal, hogy belepottyantam ebbe a huszonkettedik századba védtelenül és egy fillér nélkül...

— Tévedés, fiatalember, tévedés. Maga nem koldus. Vagy még most sem tudja, melyik az a kincs, amelynek ön maga kizárólagos tulajdonosa és amely...

— De tudom! Értem önt. Nagyon is értem. Nekem igenis van egy kincsem, egy nagy, óriási kincsem. És ez: mindaz a jó, szép és nemes, amit magammal tudtam hozni még a

huszadik századból is. Tolsztoj, Shaw, Wells tanusága és tanítása, aminek dicsősége talán valamikor elfeledteti a történelemmel az én szegény és siralmas korszakom annyi botlását és tévedését is. Az ő tanításuk! És ön most azt akarja, hogy én ezt a kincset meghamisítsam, a tagadás tüzében megolvasszam, hazugsággal újra ötvözzem és azután azt, ami egykor arany volt, mint hitvány rézgarast forgalomba hozzam... Nem! Nem! És ezerszer nem... Ha ez az ára az én rendkívüli hosszúéletűségemnek (vagy nem tudom minek nevezzem ezt a kegyetlen csodát, aminek köszönhetem, hogy most itt ülök szemközt önnel), ha ez az ára annak, hogy önök elhigyjék, hogy én valóban a huszadik században születtem, akkor inkább nyilvánítsanak őrültnek és csukjanak a bolondok házába. Mert százszor inkább ép ésszel a bolondok között, mint hogy itt éljek az önök józansága közepette, de megbéklyózva és beszennyezve a szörnyű hazugság által, amit önök tőlem váltságdíj gyanánt követelnek.

És egész testemben reszkettem.

Hirn nem. Ő nyugodtan simított végig tógája ráncain és mosolyogva forgatta meg szivarját ujjai közt.

— Kedvesem, — szólt és hangja csupa szelídség volt — kedvesem, tegyen le erről a vakmerő ábrándjáról. Egész Amerika területén nem fog találni egyetlen orvost sem, aki megteszi magának azt a szívességet, hogy a bolondok házába zárja. Nem mondom, ha mint egy milliomos vállalat vezérigazgatója agyonlőtte volna kedvesét, vagy kiskorú nőket megrontott volna. De így... Mondjon le barátom erről, mondjon le. Nem olyan könnyű ám bejutni az őrültek házába.

Elhallgatott. Ezek rettenetes percek voltak, amik most következtek. Hirn nem nézett rám, könnyedén föl alá repdesett a szobában, megkopogtatta a bútorokat, kezébe vett egy-egy vázát, vagy hamutartót, egyáltalán úgy tett, mintha ügyet se vetne rám, de én éreztem, hogy ez a rettentő és kegyetlen hatalmú ember most dönti el sorsomat. Idegeim nem bírták a

feszültséget. Szembe akartam nézni a dolgokkal. Annyi bátorságot színleltem, amennyi ebben a szörnyű helyzetben csak kitelt tőlem.

— Mi a szándéka velem, Mr. Hirn? De feleljen őszintén.

Ő lassú, elgondolkozó hangon kezdte:

— Ön a jövőjére gondol. Biztosíthatom, hogy nincsen oka aggodalomra. A legkisebb ok sem. Mi amerikaiak kegyeletes emberek vagyunk és van egy nagyszerű tulajdonságunk: imádjuk a gyermekeket. Semmi áldozatot nem sokalunk, amit az ő érdekükben, javukra és főként okulásukra hozni kell.

— Mit akar ezzel mondani? Csak nem azt, hogy gyermeknek néz?

— Önt! Egy férfiút, aki már élt a huszadik században, aki kortársa volt Tolsztojnak.

— Hagyjuk ezt, kérem. Könyörgöm, hagyjuk ezt.

— Szívesen. Ha önt idegesíti. Gazember legyek, ha legközelebb én ejtem ki annak az embernek a nevét és nem ön. Akar fogadni, hogy ön fogja kiejteni az ő nevét, még pedig még ma este, sőt ha nem csalódom, pár percen belül. Akar fogadni?

Nemet intettem. Ő maga elé bámult.

— Ön persze még nem ismeri a mi iskoláinkat, — kezdte aztán közömbös hangon. — Minden dicsekvés nélkül: pompásak. Az egész föld kerekségén nincs párja a modern amerikai iskolának. Így, hogy mást ne említsek, minden középiskolánknak külön képtára van, zsúfolva a régi európai mesterekkel. Van például egy gimnáziumunk Chicagóban, annak van egy Rembrandtja és egy Velasqueze is.

— Óriási! Önök összevásárolták az európai képtárak minden kincseit.

— Azt nem mondhatnám, hogy vásároltuk. Legalább is pénzt nem adtunk értük. Vért azonban annál többet.

— Tessék!? Hogy értsem ezt... Csak nem úgy, hogy önök háborút viseltek...

— De igen! A huszadik század második felében és a huszonegyedik század első felében az európai országok legtöbbjével. Majd mind-

egyik európai országgal akadt valami kis fegyveres elintéznivalónk és biztosíthatom, hogy minden egyes kiruccanás alkalmával mi maradtunk fölül. Ezt elhiheti nekem, — mondta — és nagy füstkarikát fujt orrán keresztül.

— Szóval önök kirabolták az összes európai képtárakat!

— Nevezze, aminek akarja. A szó nem fontos. A fő, hogy a képek most minálunk vannak. Idehaza!

Milyen gőgösen mondta, milyen öntelten! Akár ha csak Humprey beszélt volna, vagy Sheldon. Már ekkor észrevettem, — és ez a benyomásom a következő hetek és hónapok alatt csak megerősödött bennem — hogy ezek a huszonkettedik századbeli emberek mind egyformán beszélnek. Mintha a mondanivalójuknak, de a hanghordozásuknak is valami uniformisa volna. Mintha mindnyájan egy ember volnának. Eleinte alig is tudtam különbséget tenni közöttük, éppen úgy, mint az utasember, amikor új városba érkezik, az első negyedórában alig képes egymástól elkülönböztetni a sok új arcot. Mind egybeolvad szeme előtt, nem többféle arcot lát, csak egyet, amelyik folyton ismétlődik.

Hirn tovább dicsekedett.

— Szeretjük a régi képeket. De nemcsak a képeket. Mi amerikaiak, mint nemzet, a legtöbb európai néphez viszonyítva, még aránylag fiatalok vagyunk, de azért van bennünk érzék a mult iránt. És mint mondtam, semmit sem sajnálunk gyermekeinktől. Így például... Mondtam már azt, hogy minden középiskolánknak külön képtára van?

— Éppen most mondta! De mit tartozik ez ide! Azt mondja meg inkább, hogy mit akar tőlem! — ordítottam az idegességtől.

Szánakozóan nézett rajtam végig.

— Én öntől? Mit akarhatnék, — vállat vont. — Szóval ön azt mondja, hogy a képtárakról már beszéltünk. Rendben. De azt úgyebár még nem tudja, hogy minden középiskolánknak külön múzeuma is van. Az ám, múzeuma! Ásvány-, növény- és állattárak és persze pompás régiség-

tárak! Telve egyiptomi múmiákkal, etruszk lovassírokkal, pompeii csontvázakkal.

Most hirtelen felém fordult. Nagy zöld szemét rámvillantotta.

— Mit szólna ahoz, ha a washingtoni szenátus törvényt hozna, amely szerint a Howard-egyetem múzeuma számára meg kellene szerezni egy eredeti huszadik századbeli embert és azt eltemetni örök időkre, persze bebalzsamozva és...

Hát ide lyukadt ki. A gazember! Ezért locsogott hát itt kegyeletről és gyermeknevelésről! Gyilkos! Gazember! A bolondok házát sajnálja tőlem... De így akar kényszeríteni! Rá akar bírni! Ó, a gazember!

Felhördültem.

— Micsoda! Spirituszba akarnak dugni! Vagy fel akarnak szúrni, mint tűre egy bogarat. Ezért éltem ilyen sokáig. Ezért, hogy így végezzem, ilyen nyomorultul...

Tovább dühöngtem. Ő hagyott. Én dühöngtem. Ő mosolygott.

És most nagyon kérem az olvasót, higyje el nekem: egy percig sem volt szándékomban, hogy megírjam azt a gyalázatos könyvet. Még a halálos veszedelem ez órájában sem lettem volna rá képes, hogy megírjam. Mindössze időt akartam nyerni, csak másnapig, amíg beszélhetek Humpreyval. Ezt nagyon kérem, higyjék el nekem, mielőtt tovább olvassák a huszonkettedik századból való e vázlatos följegyzéseimet. Nem akartam megírni a könyvet. Nem is tudtam volna.

Szembefordultam Hirnnel.

— Mikorra van önnek szüksége arra a könyvre? — kérdeztem.

— Miféle könyvre, — kérdezte ő, tettetett csodálkozással.

— Ne tréfáljunk. Ön könyvet rendelt nálam Tolsztojról.

Szélesen vigyorgott.

— Na lássa, mit mondtam: ön fogja először kiejteni a nevét, nem én. Fogadni akartam rá, de nem lehetett, ön nem tartotta a fogadást, persze volt rá oka, hiszen már akkor is tudta,

hogy meg fogja írni azt a könyvet. Tudta, csak hagyott engem kínlódni. Ravasz kliens, meg kell hagyni, ön alaposan el tud bánni azzal, aki üzletet akar kötni önnel.

És megveregette a vállamat vidáman.

— Ön nyugodtan, sőt kényelemben fog dolgozhatni. Titkárt kap, gép- és gyorsírót. Azon leszünk, hogy a könyvet mentől lelkesebben írja, jókedvében, sok meggyőző érvvel és természetesen mentől népszerűbb modorban. Ez különösen fontos, mert ne felejtse el, hogy agitációs munkáról van szó, amit kinyomatunk több millió példányban és szétosztunk a nép között. Nem ingyen persze, mert az gyanús volna. Amit az emberek ingyen kapnak, nem olvassák el és ha el is olvassák, nem hisznek neki. Mindenesetre pár centet fogunk kérni a könyvért. Vagy ön nem így gondolja?

— De mindenesetre...

— És a mi a fő, sok intím adat, személyes emlékezés, párbeszédek idézete, amik ön és ő közte lefolytak.

— De hiszen, kérem, soha életemben nem láttam őt, nem is beszéltem vele.

— De! — dörgött Hirn. — Beszélt vele! Éjszakákon át beszélgettek. Maga évekig a vendége volt... Hol is lakott csak ő?...

— Jasznája Poljanában.

— Úgy van. Maga éveket töltött a jasznája poljanai birtokon. Sokat beszélgettek egymással, különösen éjszaka. Ez fontos, hogy éjszaka. Mert éjszaka az emberek közlékenyebbek, könnyebben tárják fel magukat. Maga persze, mielőtt aludni tért volna, minden hajnalban még azon frissiben gyorsírási jegyzeteket készített a történelmi érdekességű beszélgetésekről, mintha csak valami belső sugallat azt mondta volna magának, hogy kötelessége följegyezni a hallottakat, hogy azokat majdan teljes épségükben átadhassa a késői évszázadoknak okulás és tanulás céljából... Így volt, vagy nem!?

— De. Így volt. Tökéletesen.

— Még valamit, — és Mr. Hirn rám mosolygott hamiskásan. — Nem ismerte véletle-

nül Shawt is?... Tudja egyrészt, hogy a könyv ne legyen egyhangú, ne csak Tolsztojról szóljon... Másrészt az igazat megvallva, sok bajunk van ezzel a Shaw-val is. Nem írhatna róla is egy pár fejezetet, meglehetősen vicceset, azt hiszem, legokosabb volna, ha az ő modorában...

— Igen. És?...

— Meg kellene írni... Azt kellene megírni... Tulajdonképpen vidám adomákra gondolok, tudja, egészen ártatlanokra, de mégis le kellene kicsit húzni az öregről a bőrt. Nevetségessé kellene tenni őt. Így például meg kellene róla írni, hogy minden mulatságossága ellenére is tulajdonképpen olyan züllött bohémfajta volt, igazi kocsmai csavargó, aki bár írásaiban az antialkoholizmust prédikálta, jó maga nem vetette meg sem a bort, sem a pálinkát és szegény felesége nem egyszer húzta ki holtrészegen ocsmány matrózlebujok asztalai alól. Ért engem?

— Őszintén szólva, nem igen. Mi szükség arra, hogy Shaw-t is...

— Meg kell cibálnunk az öreget. Ki kell kezdeni a tekintélyét. Amíg élt, sok bolondot összefirkált szabadságról meg miegyébről, ami fájdalom, még a mi korunkban is nagyon nyugtalanítja az embereket. Egy pár gyilkos adomát nem kell sajnálni tőle. Különben is megérdemli, hiszen amíg élt, ő sem nagyon kímélte azokat, akikre haragudott.

— Ebben igaza van, Mr. Hirn. De ha tudná, hogy kik voltak azok, akikre Shaw haragudott! Milyen becstelen...

— Elég, fiatalember, ne izguljon, kár az idegeiért. Szüksége lesz még rájuk munkája közben.

Még kicsit elgondolkozott.

— Nem lehetne esetleg pár fejezetet Voltaireről is, személyes visszaemlékezéseket telve kompromittáló adatokkal?

— Boldogan tenném meg az ön kedvéért ezt is, de fájdalom, ezek a személyes visszaemlékezések némi külső nehézségbe ütköznek.

— Amennyiben?

— Amennyiben én a huszadik században éltem, Voltaire azonban a tizennyolcadikban.

— A tizennyolcadikban!?... Úgy, ezt nem is tudtam. Átkozott gazfickó, nem várhatott a huszadikig! Muszáj volt neki sietni.

Még kicsit elgondolkozott, azután már búcsúzás közben.

— Persze, az ön tiszteletdíja. Mert ne higyje, hogy ingyen akarjuk igénybe venni az ön tudását és fantáziáját... Szóval trustünk arra gondolt, hogy féldollárral díjazza önt soronként.

Rámnézett. Azután gőgösen:

— Fédollár egy sorért, vallja be fiatalember, szép pénz egy hazugságért. Hiába a huszonkettedik század...

Most már nem hagytam magamat. Azért sem.

— Szép pénz, nem tagadom. De ön téved, Mr. Hirn, ha azt hiszi, hogy a huszadik században nem lehetett pénzt keresni hazugsággal. Lehetett bizony. Ojjé! ha tudná, hogy mennyit.

14. Kiderül, hogy épeszű vagyok.

Őszintén szólva, nem tudom, hogy olvasóim közül már hányan élvezték azt a szenzációt, amit jelent, ha egy emberről megállapítják, hogy épelméjű. Tudok egész sor kitűnő férfit, aki a huszadik században élt, nagy tekintélyre, hatalomra vagy vagyonra vergődött, nyugodtan élvezte polgártársai bizalmát és szeretetét vagy felkeltette azok irígységét, gyermekeit meglehetős léleknyugalommal nevelte föl, nevet szerzett magának, általános érvényességű kijelentéseket tett, szóval valaki lett és valakivé vált — anélkül, hogy akár neki magának, vagy családjának vagy polgártársainak eszébe jutott volna, hogy a nagytekintélyű férfiú elmeállapotát megvizsgálják. A huszadik század emberei gyakran vizsgáltatták meg foguk, gyomruk, tüdejük, de leg-

ritkábban elméjük épségét. Voltak gyárak, amelyekben mielőtt egy munkást felfogadtak volna, megvizsgálták az illető izomerejét, de alig tudok róla, hogy elmevizsgálatnak vetettek volna alá valakit, akire rábízták egy bank, egy iparvállalat, egy iskola, egy hivatal, egy színház igazgatását, egy lap szerkesztését vagy egy regény megírását. Meg kell vallanom őszintén, az én elmémet sem a huszadik században, hanem csak a huszonkettedikben vizsgálták meg, mégpedig a newyorki Pszichikai Obszervatóriumban.

Ez az Obszervatórium, illetve a terem, ahol a vizsgálat történt, nagy, amfiteátrumszerű, félkör volt. Középen emelvényen katedra, amelyen a vizsgálóbizottság ült, előttük egy hosszú üvegasztalon hatalmas orvosi és jogi könyvek, írószerek, a jegyzőkönyv fölvételére szánt papiros stb., azután a különböző tudományos mérőszerszámok. Mert a szóbeli vizsgálatot egybekötötték egy fizikai és kémiai vizsgálattal. Maga a vizsgázó alany (jelen esetben e sorok írója) a bizottsággal szemközt foglalt helyet egy elkerített emelvényen, amelyik félig fogorvosi székhez hasonlított, félig azokhoz a ketrecekhez, amelyekben egész régi időkben a vádlottat helyezték el bírósági tárgyalásokon. Még egy hasonlóság volt az elmevizsgálat és a régebbi bírói tárgyalások között. Ugyanis minden egyes esetben egy orvos a vizsgázó alany épelméjűségét, egy másik viszont elmezavarodottságát tartozott bizonyítani. Ez a két szerep körülbelül megfelelt annak a szerepnek, amit bűnügyi tárgyaláson a védő és a közvádló tölt be és valóban, itt is az elmevédő és az elmevádló (nevezzük őket közérthetőség okából így) fent ült az emelvényen, az egyik a vizsgálóbizottságtól derékszögben balra, a másik derékszögben jobbra. Viszont a vizsgázóalany mellett — mint vádlott mellett a fegyőr — ápoló foglalt helyet, de puska, kard és szurony helyett mindenféle csillapítószerekkel fölfegyverkezve. Az én esetemben az elmevédő Humprey volt, az elmevádló Sheldon, míg mint ápoló Gwendoline nővér sze-

repelt. Külön karzat fogadta be a hallgatóságot, vegyesen orvosokat, orvosnövendékeket és laikusokat. Az én vizsgálatomra, amely különösen szenzációsnak ígérkezett (egy ember, aki azt állítja magáról, hogy már a huszadik században élt!), rendkívül nagyszámban jelentek meg érdeklődők, akik közt az első sorban láttam Mr. Samuel Hirn ismerős és megnyugtató alakját. Amikor megpillantott, kitüntető nyájassággal üdvözölt és később is, a vizsgálat folyamán, többször rámmosolygott, vagy felém intett kezével bátorítóan és biztatóan.

A vizsgálóbizottság, amely különben előttem egy milliomos lány ügyével foglalkozott, aki egy szerencsen pilótához ment férjhez és akit a bizottság egy ohiói szigorúan zárt idegszanatóriumba internált, öt tagból állott. Jobbról és balról két-két szavazó orvos ünnepélyes fekete tógában, míg középen a lenszőkehajú monoklis elnök fekete bársonytérdnadrágocskában és ugyanolyan anyagból készült szmókingszerű kabátkában ült. Az elnök megnyitotta a vizsgálatot tisztán csengő szoprán hangon. Semmi kétség! Az elnök — nő. És hirtelen eszembe jutott, hogy Gwendoline nővér is nadrágot hordott, éppen úgy, mint az a Boy nevű hölgy, akivel az Atlantic Citybeli kórházi tápcsarnokban ismerkedtem meg és akinek saját bevallása szerint egyszerre volt két törvényes férje. Ez nem lehetett véletlen!

Már éppen valami összefüggést akartam keresni a női hangok és a térdnadrágviselet között, amikor már a vizsgálat legelején általános meglepetés közepette felállt Mr. Sheldon, hogy kifogást tegyen a vizsgálóbizottság ellen, amely szerinte már összeállítása folytán sem lehet sem orvosilag tárgyilagos, sem jogilag elfogulatlan.

— Nagyon tiszteletreméltó császári bizottság! — mondta többek közt Sheldon — mély tisztelettel tiltakozom az ellen, hogy a mostani vizsgálatot ez a bizottság folytassa le. Még látszatát is szeretném kerülni a személyeskedésnek, de meg kell állapítanom, hogy egy olyan bizottság, amelyben az elnöknő a négy

szavazó orvos közül kettővel törvényes házasságban él, nem lehet sem orvostudományilag, sem jogi határozataiban független és megbízható. Hiszen ezek a császári bizottságok a birodalom törvényei szerint éppen azért több tagúak, hogy a végső döntés a többek észleletéből és szabad véleményéből alakuljon ki. De hogyan lehet komolyan szó tudományos véleményszabadságról egy olyan bizottságban, ahol az elnöknő két férjével együtt családilag majorizálja az egész testületet.

Sheldon után Humprey állt fel és néhány szóban nagyon higgadtan, de nagyon határozottan visszautasította az elmevádló kifogásait, amelyek szerinte nem egyebek szőrszálhasogatásnál és paragrafusrágásnál.

— A nagyon tiszteletreméltó kolléga érvelése — mondta többek közt Humprey — már azért sem lehet helytálló, mert ez a császári bizottság már számos pszichikai vizsgálattal tett tanuságot nemcsak rendkívüli képzettségéről, de tudományos lelkiismeretéről is. Ami pedig azt a megjegyzést illeti, hogy a bizottság három tagja egymással házastársi viszonyban áll, arravonatkozólag két szerény észrevételem van. Az egyik, hogy a házasság magánügy, amit tudományos működést illetően sem mint pro-, sem mint kontraérvet felhozni nem illik. A másik, hogy úgy az elnöknő Mrs. Leney, mint férjei Mr. Leney és Mr. Hull orvosi komolysága olyan tudományos rangban áll, hogy meggyőződésük függetlenségét és ítéletük komolyságát a házastársi viszony egyáltalán nem befolyásolhatja. Ne alkossunk — úgymond — veszedelmes precedenseket. Ha ma kimondjuk, hogy egy bizottság határozata nem érvényes, mert hárman közülök törvényes házastársak, akkor holnap már azon az alapon fogják megtámadni egy másik császári bizottság összetételét, hogy hárman közülök egy klub tagjai, vagy hárman közülök szőkék, vagy hárman közülök rövidlátóak stb....

Forgott velem a világ. Császári bizottság Amerikában! Az elnöknő a négy szavazó

orvos közül kettővel törvényes házasságban él!... Mindazok a technikai csodák, amelyeket az utolsó napokban láttam, beleértve magát az ötvenmilliós repülő Newyorkot, nem hatottak rám úgy, mint ez a pár mondat, amit most hallottam.

Minden egyes szó feldúlt és felzaklatott. Ordítani szerettem volna a csodálkozástól, eszeveszettül kiáltani izgalmamban. De szerencsére maradt bennem annyi önuralom, hogy megértsem, miszerint ha csak egyetlen izgatott kiáltást is hallatok, ez csak az elmevádló malmára hajtja a vizet, Sheldon győz és engem nyomban a bolondok házába csuknak. Minden erőmet összeszedtem hát, hogy nyugodtan maradjak és olyan közömbösen hallgassam ezeket a meghökkentő szavakat és kijelentéseket, mintha csak a világ legtermészetesebb dolgáról volna szó. Igyekeztem a legnagyobb önuralmat tanusítani, nyugodtan ülni székemben, minden izmomat és idegszálamat féken tartani. Természetes, hogy ez rendkívüli megerőltetésembe került. Egész testem belefájdult, állatian szenvedtem és volt egy pillanat, amikor szédülni kezdtem. Rémületemben, két kezemmel erősen megszorítottam a szék karfáját, fejem kóválygott, fülem zúgott és...

Ebben a pillanatban tisztán hallottam Viktória hangját, homlokomon éreztem Beatrix jóságos és langyos kezét, elmosódó szófoszlányokban, mintha a négy frakk beszédére ismertem volna, közöttük különösen Jacques Duporel kelepelő, locsogó hangjára. Homlokom sajgott, halántékom lüktetett, egy másodpercre kinyitottam a szememet és akkor mintha az Excelsior teraszát láttam volna, én a földön fekszem, körülöttem rémült arcok és emberek, kivétel nélkül huszadik századbeli ruhákban, a férfiak nadrágban, a nők térdszoknyákban... Rendkívül furcsa volt az egész, a legfurcsább pedig az, hogy amikor azt éreztem, hogy szememet kinyitom, a valóságban éppen akkor lehúnytam. Meghökkentő, hallucinációs ereje volt ennek a képnek, azután hirtelen a szemhéjaimban valami ólmos nehézséget érez-

tem, mint amikor az ember rövid riadozás után visszasüpped egy mély, ernyedt álomba.

De mindez persze csak káprázat lehetett, egyik része a hallucinációs szédülésnek. Hiszen — érdekes — éppen akkor, amikor úgy éreztem, hogy egy mély és nyomasztó álmot kell folytatnom, a valóságban kezdtem magamhoz térni kábulatomból. Ébren vagyok! Itt ülök a magas székben, előttem a császári vizsgálóbizottság, amelynek elnöknője két szavazóorvossal törvényes házasságban él. Sőt! Az elnöknő éppen most hirdeti ki a határozatot, amely szerint a császári bizottság az elmevádló felszólalását visszautasítja és magát a vizsgálat megejtésére és határozathozatalra illetékesnek nyilvánítja. Ezeket a szavakat már teljes éberséggel tudtam követni.

Korábbi, pár pillanatnyi szédülésemet, szerencsére senki sem vette észre, mindenki a bizottságot figyelte.

Következett a vizsgálat megindítása. De ezt megelőzően az elmevádló és az elmevédő terjesztették be jelentéseiket. Először a vádló beszélt, hogy azután a védő megfelelhessen a vád minden szavára. Nem tudom, önök közül volt-e már valaki abban a kínos helyzetben, hogy nyilvánosság előtt igyekeztek róla bebizonyítani, hogy elméje meg van zavarodva, — én a magam részéről mondhatom, hogy még soha ellenszenvesebb beszédet nem hallottam annál, amelyben Sheldon kétségbevonta épelméjűségemet. Mindenekelőtt számos élettani érv felsorolásával azt akarta bebizonyítani, hogy a valóságban lehetetlen, hogy emberi lény kétszáz évnél tovább éljen, még pedig úgy, hogy tudásából kiessék pont kétszáz esztendő úgy a maga, mint a külvilág történéseit illetően. Nemcsak hogy nem fogadta el azt az állításomat, hogy én már a huszadik században éltem, hanem éppen ezt a szerinte rögeszmés képzetemet akarta állítólagos őrültségem bázisának megtenni. Az a makacsság pedig, amivel állításom mellett kitartok, szerinte éppen úgy őrültségem mellett szólnak, mint az a csökönyös viselkedésem, amellyel a huszonkettedik

század dolgairól nem akarok, de nem is tudok tudomást venni és azokat mint teljesen új és előttem ismeretlen dolgokat kezelem. Szerinte esetem nem élettani szenzáció, hanem közönséges pszichózis. Valahol valamikor mély lelki bántódás ért, pszichikai sérülés és azóta pszichém, de egész idegrendszerem is betegesen bezáródott, kivetett magából a jelen világról való minden tudomást és a multnak egy magamban mesterségesen, habár öntudatlanul felépített fikciójába menekül. Nem tagadja, hogy értelmi képességem látszata normális, beszédemben és mondanivalóimban van némi összefüggés, éppen úgy, mint tagadhatatlan rendszer is abban a világképben, amit magamban és magam körül a pszichózis beteges önvédelmével felépítettem. Csakhogy — úgymond — ez a rendszer az őrület rendszere, az én állítólagos huszadik századom a torz fantáziának egy olyan palotája, amely, ha csak egyik falát is megkarcolják, egészében összeomlik stb. Hosszan és sokáig beszélt, idézetet idézetre halmozott, orvosi tekintélyeknek egész sorozatára hivatkozott, de hangja oly támadó volt, annyira személyeskedő és gyűlölködő, hogy előadásában a rengeteg idézet és hivatkozás ellenére sem volt csöpp tudományos tárgyilagosság sem. A hév, amellyel azt igyekezett bizonyítani, hogy mániákus vagyok, éppen őt tüntette föl mániákus színében, úgyhogy a bizottság, amelyet még hozzá mingyárt a tárgyalás elején megtámadott, talán még türelmetlenebb ellenszenvvel hallgatta fejtegetéseit, mint jómagam, aki ellen azok irányultak.

Milyen másképpen beszélt Humprey. Már felszólalásának elején remek taktikai fogással kikapcsolta születésem és életkorom kérdését. Szerinte ezt úgysem döntheti el egyetlen vizsgálat, csak hosszú időn át tartó megfigyelés. Különben is most nem életkoromról, hanem elmeállapotomról van szó. Miután pedig így esetem legkényesebb — magam is bevallom, egyenesen megmagyarázhatatlan — részét ügyesen elszigetelte és így a bizottságot is egy rendkívüli felelősségű tudományos

döntés terhe alól mentesítette, nyomban visszahúzódott a témának ő általa megvont szűkebb keretei közé, ahol azonban minden egyes pontot rendkívül szellemesen és hatásosan megvédett. Nem azért, mert rólam volt szó, biztosíthatom önöket róla, hogy Humpreynak éppen higgadtságában ragyogó felszólalását akkor is a legnagyobb örömmel hallgattam volna végig, ha benne történetesen nem az én, hanem akárki, mondjuk legnagyobb ellenségem épelméjűségét bizonyítja.

Okfejtése hibátlan volt, előadása nemcsak tudományosan helytálló, hanem művészien is kellemes és élvezetes. Sheldon minden idézetére emlékezetből felelt másikkal, érvet érvre, klasszikust klasszikusra halmozott. De különösen gyönyörködtem, amikor értelmi képességem kivételesen logikus erejét magasztalta és — csak az ő szavait idézem — dicsérte gondolkozásomnak gyakran a lángelméére emlékeztető átfogó és kritikai világosságát... A tudományos ékesszólás e mestere (mert csak ennek nevezhetem dr. Humpreyt, aki oly ragyogóan bizonyította be épelméjűségemet) már első szavaival is megfogta hallgatóságát. A császári bizottság amilyen türelmetlenül fogadta Sheldon beszédét, éppen olyan rokonszenvvel figyelte ennek a kitűnő tudósnak egész előadását, amelynek során sűrűn jegyeztek nemcsak a szép elnöknő, hanem a szavazó orvosok is, akik közül kettő törvényes férje volt. Maga az elnöknő odáig ment rokonszenvében, hogy a vizsgálat orvosi rendtartása ellenére sem szakította meg egyetlenegyszer sem a hallgató közönség többször kitörő helyeslését és meg-megújuló tapsait, amellyel az Humprey felszólalását kísérte. Aki leghangosabban helyeselt, aki legviharosabban tapsolt, Mr. Samuel Hirn volt. Nem csoda. Neki legalább olyan érdeke volt, hogy épelméjű legyek, mint jó magamnak. Amikor a felszólalás végén könnyes meghatottsággal szorítottam meg elmevédőm kezét, mindenki hurrázott és kendőjét lobogtatta felénk, maga a bizottság is alig tudta palástolni megindult rokonszenvét,

amellyel ügyem iránt viseltetett. Az elmevádló elvesztette a csatát, mielőtt maga a vizsgálat megindult volna.

Már mondtam, hogy a vizsgálat két részből állott, egy szóbeli, azután egy fizikai—kémiai eljárásból. Előbb a szóbelin kellett átesni. Az elnöknő nyájas mosollyal a katedra elé intett.

— Ön tehát azt állítja, — mondta tisztán csengő hangon — hogy 1927 augusztus 23-án elaludt...

— Úgy van, — feleltem — mégpedig az olasz királyságban, a velencei Lidón. Amikor pedig fölébredtem, legnagyobb csodálkozásomra a 2127-ik esztendőben voltam Atlantic Cityben, az Egyesült Államok köztársaságának területén.

A hallgatóság halk morajjal kísérte szavaimat és ez a zúgás kissé megzavart. De az elnöknő biztató mosollyal javított ki

— Ön azt akarja mondani, hogy az itáliai köztársaság területén aludt el és az Északamerikai Császári Birodalom földjén ébredt föl.

— Legyen. Itáliai köztársaság és amerikai császárság... Ahogyan elnökséged parancsolja, — dadogtam zavartan.

Most az egyik szavazóorvos intézett hozzám kérdést:

— Lesz szíves néhány szóban elmondani mindazt, amit az angol köztársaság kikáltásáról tud.

Angol köztársaság. Hát ez meg miféle tréfa? Nem is feleltem rá.

— Szóval ön semmit sem tud az angol köztársaságról?

— Dehogyis nem tudok róla. Az »Angol köztársaság« szálloda Newyork kellős közepén, magam is ott lakom a harminchetedik emeleten...

Az orvosok összenéztek, hátam mögött a közönség hahotázott, az elmevádló arcára gonosz mosoly ült ki, míg az elmevédő lesütötte szemét és zavarodottan babrálta tógája ráncait. Éreztem, hogy ügyem kezd rosszul állni.

— Beszéljen nekünk valamit I. Tivadar császár uralkodásáról, — volt a következő kérdés.

— I. Tivadar...? Őszintén szólva nem tudom... Bizáncban uralkodott vagy a longobárdok birodalmában a messzi ókorban.

— Sőt ellenkezően. Amerikában, a huszonegyedik század vége felé. Mondjon valami jellemzőt uralkodásáról.

— Istenem... Jellemzőt?... Szerintem már az is elég jellemző lehet őfelsége uralkodására, hogy egyáltalán nem is tudok róla semmit sem.

Izgatott, felháborodott moraj zúgott végig a karzaton. Az elnöknő erélyesen megrázta csengőjét, majd kissé elcsodálkozva fordult felém.

— Eszerint ön azt sem tudja, hogy az Egyesült Államok Birodalmában jelenleg melyik dinasztia uralkodik?

— Igazán restellem, de sajnos, sejtelmem sincs róla, — dadogtam.

Az elnöknő most csodálkozó és feddő pillantást vetett Humpreyra.

— Nem értem doktor úr... A beteg már több napja áll az ön kezelésében és ön a legprimitívebb dolgokra sem oktatta ki őt.

— Engedelmet nagyon tiszteletreméltó elnöknő, — mondta Humprey és felállt helyéről — a vizsgázó alanyt, aki különben szerintem egyáltalán nem beteg, annyira meglepték az első napokban az új világ műszaki csodái, agyának felvevőképességét annyira betöltötte a huszonkettedik század életének külső képe, hogy nem tartottam orvosi lelkiismeretemmel összeegyeztethetőnek, ha őt mingyárt az utolsó két évszázad eseményekben oly gazdag politikai történetének adataival is megterhelem.

De az elnöknő tovább faggatott.

— Ezekután valami egészen könnyű kérdést intézek a vizsgázó alanyhoz, — mondta. — Legyen szíves, feleljen arra, hogy milyen büntetés sujtja azokat, akik időjárási kihágást, vétséget vagy bűnt követnek el.

Egy könnyű kérdés!? Időjárási vétség? Gazember legyek, ha csak hírét is hallottam valamikor... De most már kezdtem tisztán látni. Az elnöknő korábbi nyájaskodása csak megtévesztő játék volt. Ezek itt engem szántszándékosan ugratnak a bolondnál bolondabb kérdésekkel, csak azért, hogy velük megzavarjanak és azután szó nélkül a bolondok házába küldjenek. Így van, és ezután kérdezhetnek tőlem, amit csak akarnak, én bizony a számat se nyitom ki.

Így is lett. Hallgattam.

Az elnöknő pontosan megismételte kérdését, amire én pontosan megismételtem hallgatásomat.

Mire az elnöknő kissé türelmetlenül:

— Na de annyit csak fog tudni, hogy időjárási kihágást elkövet az, aki külön hatósági engedély nélkül csinál nyarat vagy őszt, bűnt pedig az, aki mesterségesen támaszt vihart vagy égiháborút, hogy így kárt tegyen más ember birtokán, földi vagy légi telkein.

Hangosan, jóízűen nevettem erre a badarságra.

De az elnöknő nem hagyott nyugton.

— Második könnyű kérdés: kinek a nevét viseli a gyermek?

— Az apjáét, — szaladt ki számon a válasz.

Általános, hosszantartó derültség volt a válasz. Mindenki kacagott, a karzat, az elmevédő. Még a vizsgálóbizottság tagjai is nevettek. Sheldon arcán pedig csak úgy folytak lefelé a kacagás könnyei.

Nem állhattam meg tovább szó nélkül:

— Engedelmet kérek, nagyon tiszteletreméltó bizottság, de könyörgöm, vessenek véget ennek a procedúrának, aminek semmi célja. Mert hiába adják fel nekem a leglehetetlenebb kérdéseket és hiába akarják velem elhitetni a furcsa és valószínűtlen tények egész seregét, én azokból úgysem hiszek el egy árva szót sem. Önök mélységesen tévednek, ha azt remélik, hogy ilyen módon zavarba ejtenek és...

Az elnöknő erélyesen csöngetett. Már úgy látszott, szigorúan rendre akar utasítani, amikor fölállt Humprey.

— Magam is mélyen elítélem — mondta többek közt — a vizsgázó alany tiszteletlen magatartását, de viszont csatlakozom ahoz a nagyon is indokolt kéréséhez, hogy a szóbeli vizsgálatot méltóztassék beszüntetni.

— Miért? — kérdezte Sheldon gúnyosan.

— Azért, — felelt Humprey emelt hangon és egyenesen a vádló felé fordulva — mert így sosem jutunk eredményre. A vizsgázó alanynak a jelen és a mult század politikai és társadalmi történelmében való tökéletes jártatlanságával úgyis valamennyien tisztában vagyunk. De viszont mit bizonyít ez a különös tulajdonság? Szerintem semmi egyebet, mint azt a csodálatos élettani tüneményt, amely szerint a vizsgázó alany úgy lépett át a huszadik század elejéből a huszonkettedikbe, hogy a közbenső kétszáz évről sejtelme sincsen. Mit csinált ez alatt a kétszáz év alatt, élt vagy aludt, ezen a világon volt vagy egy másikon? — olyan rejtély, amit mi most úgysem tudunk megoldani, de aminek megoldása szerintem nem is esik ennek a nagyon tiszteletreméltó császári bizottságnak ügykörébe. Mert nagyon tiszteletreméltó császári bizottság, mi a mi feladatunk, akik azért vagyunk itt, hogy a patológiai igazságot keressük? A mi feladatunk az, és csakis az, hogy megállapítsuk: épelméjű-e a vizsgázó alany, vagy sem. Szerintem, mint azt már volt szerencsém kifejteni, ő tökéletesen épelméjű.

Sheldon kihívóan mosolygott, a karzaton erős mozgás támadt, de Humprey annál keményebb hangon folytatta:

— Igenis, hogy épelméjű! Igaz, hogy tudomásából kiesnek olyan események, amelyek akkor történtek, amikor ő életét nem éber állapotban folytatta a földön. De ellene bizonyít ez!? Egyáltalán nem! Sőt. Szerintem éppen akkor kételkedhetnénk jogosan a vizsgázó alany épelméjűségében, ha ő ezt az időszakot zavaros fantazmagóriákkal töltené ki és nem

helyezkednék a tiszta és határozott tagadás álláspontjára olyan tényekkel szemben, amelyekről neki, mint a huszadik század gyermekének, nem is lehet tudomása. A vizsgázó alany elmeállapota akkor volna gyanús, ha feleleteiben össze-vissza dobta volna a huszadik és huszonkettedik század eseményeit, amiről azonban szó sem lehet. Ő nem tud a huszonkettedik századról többet, mint az egyhetes csecsemő, de éppen ez a józan és a logikus, hiszen ő valóban csak egy hete él a huszonkettedik században, a mi szemünkkel nézve tehát ő csecsemő. Huszonkettedik századbeli csecsemő, de huszadik századbeli felnőtt férfi.

— A kettő csakugyan egyet jelent, — vágott itt közbe finom mosollyal Mr. Hull szavazóorvos.

— Köszönöm a szavazóorvos úrnak ezt a megállapítását, — folytatta Humprey. — De akkor tessék is ennek a megállapításnak összes következményeit levonni, mégpedig az egész vonalon. Márpedig a gyermeket nem őrültté kell nyilvánítani, hanem tanítani kell őt! Az iskolába vele, ne pedig az őrültek házába!

A karzaton most zúgó helyeslés támadt. Humprey, úgy látszik, szempillantás alatt megfordította a hangulatot, ami pedig kezdett már rámnézve nagyon is kényelmetlenné válni. Csak Sheldon feszengett.

— Iskolába vele, ezt mondom én is. De nem mondaná meg főorvos úr, melyik iskolába akarja őt küldeni? Ahol épeszű, vagy ahol gyengeelméjű növendékeket oktatnak? — kérdezte hetykén.

Humprey dörgő hangon válaszolt:

— Az épeszűek közé! Feltétlenül közéjük! A vizsgázó alany épeszű!

— Dacára feleleteinek? — folytatta Sheldon izgágaságát.

De ezt most az elnöknő is megsokalta. Erélyesen megrázta csengőjét.

— Az elmevádló úrnak már volt alkalma, hogy mondanivalóját velünk közölje. Ne tessék

itt most párbeszédeket folytatni az elmevédő úrral.

Humprey könnyed meghajlással köszönte meg az elnöknő lovagiasságát, azután nyugodt hangon folytatta:

— Hogy valaki ismeri-e a huszonegyedik és a huszonkettedik század történelmét, az műveltség, de nem épelméjűség kérdése. Ezt a hiányzó műveltséget mi pótolni akarjuk és feltétlenül pótolni is fogjuk. De szerencsére nem szorul pótlásra vagy segítségre a vizsgázó alany gondolkozásának logikus volta, amely olyan átfogóan tiszta, hogy attól — és itt finom gúnnyal Sheldon felé fordult — sok ember tanulhat, aki egyszerűen bölcsessége javára írja azt az időrendi véletlent, hogy ő a mi nagyszerű évszázandunkban él. De bocsánat! Épelméjűség és tudás lehet két nagyon is különböző dolog.

— Hogy parancsolja ezt érteni? — kérdezte az elmevádló, akin, úgy látszik, nem fogott az elnöknői rendreutasítás.

— Úgy, — vágott vissza Humprey — hogy például Szokrateszt, ha ma feltámadna, nem lehetne őrültnek nyilvánítani azért, mert nem tudta, hogy évezredekkel utána fel fogják fedezni Amerikát. Viszont akárhány szegény őrült van, aki órákig is nagyon értelmesen elbeszélget Amerikáról, mégis azt hiszi magáról, hogy teste nem húsból és vérből, hanem, mit tudom én, levegőből és csillagsugarakból van. Nepoleon nem volt hülye azért, mert nem tudott telefonálni. Az épelméjűség kritériuma nem bizonyos ismeretek tömege, hanem a gondolkozás hibátlan összefüggése. Ez pedig a vizsgázó alanynál, mihelyt az ő koráról, a huszadik századról van szó, nemcsak tökéletes, hanem ítéleteiben, merem mondani, egyenesen ragyogó.

Ragyogó! Én ítélem meg ragyogóan a huszadik század dolgait!? Önkéntelenül eszembe jutott az a sok durva gáncsoskodás, bántó és süket megnemértés, amellyel írásaimat, mint hallatlanul vakmerő és igazságtalan

túlzásokat a huszadik században fogadták. Ime, most milyen fényes elégtételt szolgáltat nekem az utókor, a huszonkettedik század. Ha egykori kiadóim, kritikusaim, írótársaim ezt hallanák, bizony enné most őket a sárga irígység.

De figyeljük Humpreyt.

— Egyébként is — fejezte be felszólalását — az orvosi tudomány mai bámulatos fejlettsége szerencsére éppen elég módot nyujt nekünk arra, hogy bárki elmeállapotát fizikai és kémiai úton megvizsgáljuk. A szavak csalhatnak, az emberi fül megtéveszthető, de nem csalnak a festékek, a sugarak és meg nem téveszthetők a vegytani reagensek és precíziós energiamérlegek. Én bátran nézek ennek a vizsgálatnak elébe, sőt védői jogomnál fogva most már egyenesen követelem is annak haladéktalan megejtését.

Ezzel befejezte felszólalását és leült. Zúgó tapsvihar fogadta beszédét, a tapsot Mr. Hirn vezényelte. Sheldon sápadtan ült helyén, érezte, hogy ügye elveszett. Azután fölugrott, szólni akart, de a szünni nem akaró tapstól és hurrázástól egy szavát sem lehetett érteni, csak azt lehetett látni, hogy az ajka mozog és hogy kezével idegesen kapkod. Mindenáron beszélni akart, de nem jutott szóhoz. Amikor ugyanis a taps elállt, az elnöknő már ki is hirdette a bizottság határozatát.

— A császári vizsgálóbizottság — úgymond — a nagyon tiszteletreméltó elmevédő úr előterjesztését egyhangúan elfogadja, a fizikai-kémiai vizsgálatot elrendeli és azt azonnal meg is tartja.

Leírhatatlan öröm töltött el. Bizony, ha tudtam volna, mi vár rám, ha csak sejtettem is volna, hogy mit jelent ez a fizikai-kémiai vizsgálat, nem örültem volna neki annyira.

A dolog mindenekelőtt azzal kezdődött, hogy beröpítettek a terembe egy műtőasztalt. A hallgatóság nőtagjait kiküldték a karzatról, csak az orvosnők, medikák és ápolónők maradhattak bent. Két szolga egyszerűen fölterí-

tett a műtőasztalra, Gwendoline nővér pedig egy pillanat alatt mezítelenre vetkeztetett.

Szégyeletemben és rémületemben ordítani szerettem volna és a bizottságot figyelmeztetni, hogy hiszen elmémet vizsgálják meg, nem pedig mellkasomat vagy lábszáraimat; mi szükség tehát erre az egész ostobaságra. De utolsó pillanatban erőt vettem indulatomon, nehogy újra felbillentsem a bizottság jóindulatát, amelyet elmevédőm úgyis oly nehezen szerzett vissza számomra. Hallgattam és tűrtem.

Tűrtem.

Tűrtem, hogy elmevizsgálat címén lemérjék mellbőségemet, éppen úgy mint lábujjaim hosszát és a lábujjaknak egymástól való — az ő szavuk! — patologikus távolságát. Ugyancsak patologikus fényképfelvételt csináltak tenyeremről. Fülkagylóimról külön terepfelvételt készítettek. Lerajzolták orrom görbéjét, felpeckelték szájamat és megvizsgálták fogaimat. Utóbb patologikus köpetvizsgálatot végeztek rajtam, hajszínemből festékkivonatot készítettek, amit nyomban vegyileg megvizsgáltak. Egy sugárfogó készülékben tekintetem energiáit gyüjtötték össze, egész testemet átvilágították anilinsugarakkal, a végén pedig megétettek velem mindenféle vegyi készítményeket, hogy azután ezek reakcióját megvizsgálják. E célból átvilágították gyomromat, lemérték hőmérsékletemet étkezés előtt és után, ugyancsak lemérték arcbőröm szárazsági fokát, kihallgatták szívverésemet és lemérték vérnyomásomat — mondván, hogy mindez a legszorosabb összefüggésben van az agy és az idegdúcok működésével. Vegyileg megvizsgálták egy pörsenésemet és egy anyajegyemet és ellenőrizték nyákhártyáim működését. Karomat kinyujtották és begörbítették, talpamat csiklandozták, hogy így megkapják a szükséges patológiai rezgésreagenseket. Közvetlen fülem mellett pisztolyt sütöttek el, hogy megállapítsák, hogyan hat ez egyrészt hallásomra, másrészt kedélyállapotomra. Összegyüjtötték lehelletkalóriáimat, végül pedig

rám parancsoltak, hogy beszéljek. De nehogy azt higyjék, hogy arra voltak kíváncsiak, hogy beszédem mennyire értelmes vagy sem. Dehogyis! Egész egyszerűen magán- és mássalhangzókat, utóbb egész szavakat mondattak velem egy kékfestékkel telt vékony üvegcsőbe, hogy így — a festékben mutatkozó reakció segítségével — megállapítsák beszédenergiáim számarányait, melyekből persze tüstént külön táblázatot készítettek. Legvégül egy rádioszkóppal lemérték gondolatenergiámat, gondolatkalóriáimat, gondolattöréseim mértani szögleteit és végül elszóródó gondolataim atomizálódási sebességét és ütemét. Mikor pedig mindezt befejezték, felöltöztettek, visszaültettek helyemre, a bizottság viszont logaritmusok útján bonyolult számtani — helyesebben energetikamatematikai — műveleteket végzett, a vizsgálat során nyert számjegyekkel. A lábujjaimból vont gyökök segítségével akarták megállapítani, hogy épelméjű vagyok-e vagy sem.

Míg ők logarlécekkel számoltak, a hallgatóság természetesen a legnagyobb és legtiszteletteljesebb áhítattal figyelt. De természetesen ez a csend sem akadályozta meg, hogy jó amerikai szokás szerint a helyszínén ne kössenek fogadásokat a vizsgálat eredményére vonatkozóan. Hízelgek magamnak azzal, hogy a tétek óriási többségét épelméjűségem mellett kötötték le, aránylag kevesen fogadtak arra, hogy őrült vagy hülye vagyok, viszont ezek nagy nyereményeket reméltek. Lóversenynyelven szólva, épelméjűségem volt a favorit, míg esetleges elmebajom csak mint outsider futhatott volna be.

Engem roppantul mulattatott ez a fogadási láz, amelynek központja az én elmeállapotom volt. De nem kevésbé mulattatott maga a híres fizikai-kémiai vizsgálat, amit eltekintve a sok testi macerától, szörnyen hülye hókuszpókusznak találtam és amely pontosan úgy hatott rám, mint a huszadik század legújabb elme- és idegkórtani elméleteinek egy karikatúrája. Természetesen volt annyi eszem, hogy ezt ne közöljem senkivel és a legnagyobb

áhitattal hallgattam, amint Humprey — míg azok odafönt a katedrán számoltak — megmagyarázta nekem, hogy mily csodás dolog a huszonkettedik századbeli elme- és idegkórtan, amely a páciens elmeállapotát nem annak értelmiségéből, hanem — úgymond — az egész test és szervezet patológiai komplexumából állapítja meg. Szóval tenyérjóslásból, abból, hogy milyen mértani alakú csöppeket hagy ajkán a szájába csöpögtetett fekete kávé és hogy milyen szögben hajolnak el egymástól a kéz- és lábujjai . . . Engem különben ez egyáltalán nem lepett meg. Sőt! Isten a tanum rá, én már a huszadik században is valahogyan megsejtettem, hogy az orvostudomány fejlődése ide fog kilyukadni.

Végre elkövetkezett a várva-várt perc. Az összes gyököket kivonták, a köbszámításokat is elvégezték. A hallgatóság és vele együtt az elmevédő és vádló, és természetesen én is fölkeltünk, hogy állva hallgassuk meg a vizsgálóbizottság döntését.

Akik arra fogadtak, hogy épelméjű vagyok — jól jártak. Mrs. Leney, a bizottság elnöknője kedves csengésű hangján kijelentette, hogy elmém ép és egészséges. Ami azt a kérdést illeti, vajjon csakugyan éltem már a huszadik században vagy sem, és hogy a közbenső kétszáz esztendő alatt mit csináltam, a bizottság ezt kikapcsolta és ezen a ponton egyformán enged szabad érvényesülést két orvosi véleménynek is.

Az egyik, hogy csakugyan éltem a huszadik században, ahonnan egy idáig földerítetlen élettani csoda által jutottam a huszonkettedikbe.

A másik, hogy nem éltem a huszadik században, de valami különös és részleges dementia, szerintük emlékezethámlás folytán tudomásomból teljesen kiestek a huszonegyedik és huszonkettedik századra vonatkozó dolgok, tények és azok ismerete.

Mindkét esetben azonban teljesen épelméjű vagyok, szabadon járhatok, kelhetek, repülhetek, a császári bizottság egyedül arra köte-

lez, hogy hiányzó ismereteimet sürgősen pótoljam, hogy így a huszonkettedik század társadalmának hasznos tagja váljék belőlem. Szóval felnőtt fejjel iskolába küldtek.

A határozat végérvényes, orvosilag jogerős volt. Ellene föllebbezni nem lehetett. Sheldon nem tehetett mást, minthogy savanyú arccal gratuláljon és arról biztosítson, hogy ő titokban azért megmarad véleménye mellett, engem továbbra is teljes mértékben őrültnek tart, ami azonban nem akadályozza meg abban, hogy engem egyébként rendkívül nagyra becsüljön. Humprey megindult szeretettel magához vont és megölelt, mintha a testvére lennék. Hálálkodásaimat szerényen visszautasította, mondván, hogy ő nem tehet semmiről, az, hogy épelméjű vagyok, kizárólag az én személyi érdemem.

A hallgatóság hurrázott. Felváltva ünnepelte az elrepülő császári bizottságot, az elmevédőt és engem is. Közben lebonyolították a fogadásokat is. Egyedül Mr. Hirn többezer dollárt vágott zsebre. Ő máris ezreket keresett azon, hogy én épelméjű vagyok. Én egy fillért sem.

15. Új nők, új férfiak.

Iskolába Gedney-farmba adtak. Ez fürdővároska Newyork közelében és természeti szépsége és egészséges fekvése miatt már a huszadik század elején is bizonyos nevezetességre tett szert. Ma (a huszonkettedik században) az egész Gedney-farm átalakult egyetlen óriási tanulóteleppé. A természet kellős közepén, a víz és a levegő derűje és vidámsága közepette nevelni a gyermekeket — ez az új Amerika elve. Megérkeztem hát az Iskola Városba, ahol mindenekelőtt megtanítottak járni, azaz hogy repülni. De előbb hadd szóljak még egy pár szót Newyorkról, ahol az Iskola Városba való elutazásom előtt még egy hetet töltöttem.

Ez a hét mindenképpen jelentős élmény volt számomra. Elsősorban azért, mert igye-

keztem valami állandó jövedelemre szert tenni, valami keresetre, hogy azután nyugodtan folytathassam tanulmányaimat Gedney-farmban, az elemi és középiskolás gyerekek között. Mint minden más ügyben, ebben is Humpreyhoz fordultam tanácsért és segítségért. Elmevédőm megnyugtatott. A napi kenyérre — úgymond — ne legyen gondom. A császári iskolaügyi minisztérium tanulmányaim idejére ösztöndíjat fog kiutalni, ami ugyan nem sok, de arra mindenesetre elegendő lesz, hogy a legközönségesebb napigondoktól megkíméljen. Csak most, amikor már tudtam, hogy nem fogok éhen veszni, vettem bátorságot arra, hogy Humpreynek elmondjam Mr. Samuel Hirn piszkos ajánlatát. Egyúttal tanácsot kértem arra, hogyan bújhatnék ki a hazug és rágalmazó röpirat megírásának kötelezettsége alól. De ezúttal hiába reménykedtem. Humprey, amilyen jó és kedves volt hozzám egyéb dolgokban, ezen a ponton egyszerűen megtagadta segítségét. Tanácsot nem adott, véleményt egy világért sem mondott volna, mihelyt a röpiratra szó került, ő mintha megsiketült és megnémult volna. Megértettem. Mr. Hirn, a Szállítási Trust elnöke olyan hatalom, akivel nem tanácsos kikezdeni.

Iskolai tanulmányaim megkezdése előtt volt még egy pár szabad napom. Ezt Newyorkban töltöttem. Elhatároztam, hogy a város tanulmányozására fordítom. Nem az óriásgépek és nem a félelmetes üvegházak, hanem az emberek tanulmányozására.

Csak pár szóval akarom itt elmondani első benyomásaimat, amelyek, ha néhol zavarosak és elmosódóak voltak is, nagyjában az ösztön és a megérzés biztonságával ráhibáztak a dolgokra, amint azt későbbi élményeim és tapasztalataim bizonyították. Ami elsősorban feltűnt, az, hogy az új világ sem oldotta meg a régi legkényesebb, legkeserűbb kérdését: a szegénység problémáját. Nem! Minden maradt a régiben, sőt amennyire ez egyáltalán lehetséges volt, a viszonyok még romlottak is. A gép haladt, de az ember maradt. Napi gondok, küsz-

ködés, munka és becsület hálátlansága éppen úgy megvoltak, mint a huszadik században, természetesen a másik oldalon való esztelen tékozlás és pazarlás is. Az önzés, a kapzsiság és mohóság éppen olyan mély sebeket vágott a huszonkettedik, mint a huszadik század emberi társadalmán. Sőt! Az ellentétek mintha még kimélyültek volna. A spekuláció, a munka nélkül való gazdagodás még erősebben habzsolt, a tudás és a tisztesség még súlyosabban szenvedett, mint a huszadik században. Az én korom összes társadalmi és gazdasági próféciái, mintha mind halomra dőltek volna. Az ellentétek nem hogy nem símultak el és nem oldódtak fel, hanem még inkább kiéleződtek. A harács aránytalanul nagyobb és kíméletlenebb volt, mint az én időmben, a becsületes ember élete még sivárabb, még reménytelenebb. Néha úgy tűnt föl nekem, hogy ezt az egész nagyszerű gépi fejlődést csak álmodom, különben hogy lehetne az, hogy az emberi élet ma is éppen olyan szomorú, fárasztó és vigasztalan, mint volt kétszáz év előtt.

Az arányok eltolódtak, ez volt minden változás. Minden? Nem igaz. Volt itt más változás is, amiről érdemes beszélni. Ami a tápcsarnokban meghökkentett mint bohókás rémület, ami később — különösen az elmevizsgálaton — már erős sejtés volt bennem, most végleg bizonyossággá vált számomra. A huszonkettedik században a nő hordta a nadrágot. A gépszörnyetegek korában a férfi tógát, a nő nadrágot hordott. Micsoda snobizmus, vagy hóbort volt ez, ami a huszonkettedik század férfiát felöltöztette a régi rómaiak tógájába, nem tudom. De az bizonyos, hogy a nők új viselete egyenes, reális vonalban fejlődött. Itt nem buktak vissza az elmélet bakugrásain az ókorba. A nők nadrágviseletének, férfias szabású kabátkáinak őse a huszadik század eleje volt, az a kor, amit még én is megértem, a fiús haj, a térdszoknya, a jumperek és ingblúzok, sisakkalapok, alacsonysarkú cipők, a rugdalkozó táncok, a túlzott sport, a jazz, a nigger song, a mind vakmerőbb flirt, a töme-

ges válópörök és a pénzes szerelmi viszonyok korszaka, a nagy háború utáni esztendők. Mindenki, akinek az isten szemet adott, már akkor is láthatta, hogy a fehér ember műveltsége hogyan rohan a feltartózhatlanul a nőuralom felé.

De nehogy valaki maradi embernek higyjen, aki még a huszonkettedik században is sokallom a huszadik század haladását. (Már amennyiben az haladás volt.) Sőt! Ha mégegyszer érne az a — nem is tudom, hogyan mondjam — szerencse vagy szerencsétlenség, hogy újra a huszadik században élhetnék, akkor se mondanám, hogy a nők egészségtelen és nevetséges hajtornyokat hordjanak a fejükön, vagy földig érő levegőtlen zsákokba bujjanak. Ördögöt! Az ízlésesen rövid haj viselete nemcsak egészséges, hanem szép is. Ami pedig a rövid szoknyát illeti, az egyenesen erkölcsös, hiszen véget vet a takargató álszeméremnek. Az emberi test istentől való, az nem lehet bűn, ha egy nő lábát térdig lehet látni. Csakhogy a huszadik századbeli nő nem józanságból vágatta rövidre a haját és nem egészségi okokból hordott térdszoknyát. A huszadik század nője, a fiús lány, a férfinő elorozta a férfiélet módjának külsőségeit anélkül, hogy vállalta volna a férfiélet komolyságát és kötelezettségeit. Nem akart megmaradni nőnek, férfivé lenni pedig nem tudott. Így lett belőle férfinő, torz és nevetséges alak, aki utóbb — mint látni fogjuk — oly végzetesen megváltoztatta az emberi társadalom egész képét. De ennek így kellett lennie! Én ott álltam a férfinő bölcsőjénél, láttam, hogy egy példátlan háborúban amúgy is megbomlott világot hogyan állítanak fejetetejére ajkpirosítóval, zománcozott arccal, prémekkel, ékszerekkel, kozmetikákkal.

Láttam . . . Láttam az összefüggést a soványító kúrák és a tőzsdei spekulációk, a jazz és az üzleti gründolások, de a meddő házasságok és a nagy ipari szélhámosságok közt is. Láttam az indulást és most egy érthetetlen és kegyetlen kaland jóvoltából látom az

eredményt is. A nők nadrágot hordanak, mellettük tógában, mint valami bő szoknyában, neuraszténiás bankárok, hisztérikus trustvezérek, elpuhult, elnőiesedett milliomosok tántorognak és támolyognak. Nézz arcukba ezeknek a newyorki pénzmágnásoknak és — vélnéd, hogy csupa sápítozó, ájuldozó, ijedező és rémüldöző vénasszonnyal van dolgod. A nő nem tudott férfivé lenni, a férfi pedig nem tudott megmaradni férfinak. Íme a huszonkettedik század nagy tanulsága.

— — — — — — — — —

Egy hétfői napon kellett volna Iskola Városba indulnom. Vasárnap este, hogy otthon ültem szobámban, az »Angol Köztársaság« harminchetedik emeletén berepül hozzám Mr. Samuel Hirn, mint valami éjszakai rém, vagy halálfejű pillangó

— Ön a kézirat miatt jön, Mr. Hirn, — dadogtam, hiszen egy sor sem volt meg belőle és tudtam, hogy soha nem is lesz.

— Úgy van. A kézirat ügyében jöttem, — mondta Hirn és lehevert egy pamlagra, miközben bokáján meglazította az aluminium-szárnyakat. — Mennyire van vele? Sokat dolgozott már?

— Istenem... Úgyszólván még csak az előkészületeknél tartok. De az első fejezetek már körülbelül megvannak, bár még csak a fejemben, — feleltem kuszán és hadarva.

Mr. Hirn a zsebébe nyúlt, egy meglehetősen magas összegű csekket vett ki belőle és elém tette.

— Ön nem fogja megírni azt a röpiratot.

— Tessék? — kiáltottam örvendezve. Ön, Mr. Hirn, meggondolta a dolgot. Ön nem ragaszkodik ahoz, hogy megrágalmazzuk Tolsztoj emlékét.

— Igen. Meggondoltam a dolgot, — szólt Mr. Hirn. — Tuniillik... Izé... Hm... Közben eladtam a Szállítási papírokat és bankpapírokat vettem helyettük. Nem érti?

— De igen... Azaz hogy...

— Amíg a Szállítási élén állottam, érdekem volt a háború. Most, hogy bankdolgokkal foglalkozom, a béke az érdekem. Tuniillik üzleti érdekem.

— Ez természetes.

— Legalább egyelőre a béke az érdekem. Tíz évig, fiatalember, legalább tíz évig meg kell óvnom a világ békéjét. Ért ön engem?

— Őszintén szólva, nem egészen. Tudniillik, azt nagyon is megértem, hogy a világnak szüksége van a békére. De a tízévi határidő, ha megengedi, kissé zavaros. Ha szabad kérdeznem, mi van e mögött a tíz év mögött?

Hirn kicsit gondolkozott, azután derűs könnyelműséggel adta meg a választ.

— Nem tudom, hogy okosan teszem-e, ha megmondom, de ön megbízható embernek látszik... És ha véletlenül ki is fecsegné, ki fog hinni önnek, huszadik századbeli embernek?... Szóval: tíz év — ennyi időre van szüksége Japánnak, hogy felkészüljön a háborúra.

— Talán Amerikának?

— Nem, nem! Japánnak. Amerika már készen áll, de Japán még nem fejezte be a fegyverkezést. Szegény ország számára szörnyű volna, ha Amerika most lecsapna rá.

Ezt aztán igazán nem értettem.

— Már bocsásson meg, Mr. Hirn, de... Miért fáj önnek Japán feje?

Mr. Hirn becsületes felháborodással válaszolt.

— Hát kinek fájjon, ha nem nekem. Már mondtam, hogy most egy bank élén állok, és a mi bankunk az, amely Japánnak nemzeti kölcsönt nyujt. Nemzeti kölcsön, — és itt hamiskásan rám mosolygott — Ön érti, mi ez? Japán fegyverkezik!

— Az önök pénzén! Amerikai létére ön az, aki fölfegyverzi Japánt saját hazája ellen, — üvöltöttem.

Mr. Hirn számra tette kezét.

— Pszt, fiatalember, pszt! Csöndesen. Nem lehet tudni, melyik falban van fölvevőkészülék.

Azután egészen közel jött hozzám, kezéből tölcsért csinált, a fülembe súgta.

— Japán tizennyolc százalékot fizet. Biztos pénz, rizikó nélküli és mire kitör a háború, papírjaimat már régen eladtam Németországnak.

Rámnézett. Hosszú, átható, diadalmas tekintet volt.

— Lássa, ez az üzlet.

— Igen, ez az üzlet, — mondtam és ránéztem. De az én tekintetemben nem diadal volt, hanem szomorúság.

Elgondolkoztam, azután megkérdeztem.

— Szóval, a röpirat? Önnek már nincs szüksége rá, hogy megtámadják a Tolsztojánusokat.

Mr. Hirn felpattant.

— Hová gondol! Ezeket a kitünő embereket! Most tíz évig ők az én szövetségeseim.

Kis szünetet tartott, azután a csekkre mutatott.

— Az öné. Miért nem teszi zsebre?

— Az enyém? Miért? Hisz most már nem kell megírni azt a röpiratot. Ön nem fog rákényszeríteni, hogy hazudjak, hogy megvádoljam Tolsztoj emlékét. Ön most már nem fog rá kényszeríteni.

— Én nem, e felől nyugodt lehet. De a Szállítási Trust új gazdái. Nekik érdekük a háború és...

— És?...

—És?... Meg akarom erősíteni az ön erkölcsi ellenálló képességét. Azok fel fogják önt keresni, tárgyalni fognak önnel. Szeretném, ha visszautasítaná őket, úgyhogy önnek ezért ne kelljen anyagi kárt szenvednie.

— Tegye el a csekkjét, Mr. Hirn. Nincs szükségem az ön pénzére. Az államtól tanulmányi ösztöndíjat kapok és ha abból nem futná, meg fogom írni huszadik századbeli emlékeimet egy nwyorki Magazinnak őszintén és hazugság nélkül.

(Valóban kaptam egy ilyen ajánlatot és rá meglehetősen nagy írói előleget is.)

Mr. Hirn csodálkozva vette vissza a csekket.

— Ön nem fogadja el a pénzt?

— Nem! Én nem vágok zsebre hallgatási díjakat!

Vállat vont.

— Hallgatási díj? Végül is mit hallgatna el érte? Egy hazugságot. Vagy a huszadik század írói talán nem fogadtak el hallgatási díjakat?

— De igen. Csakhogy ők a pénzért nem a hazugságot hallgatták el, hanem az igazságot.

16. Megérkezésem Iskola Városba; Lord Chicago; Virginia arcképe.

Másnap, egy hétfői napon megérkeztem Iskola Városba, ahol az Elemi Ismeretek 192-dik Iskolájának lettem rendes növendéke. Természetesen benlakó növendék, az iskola házában laktam egy szobában, több más elemi iskolás növendékkel együtt, habár külön szobában. Úgy volt, hogy csak pár hetet töltök az elemi iskolában (igen megtisztelő módon abban bíztak, hogy hetek alatt elvégzem a négyévi tanulmányokat), azután bekerülök a gimnáziumba. Mindenekelőtt megtanítottak repülni.

Ne higyjék, hogy nehéz volt. Eleinte — a légmester karján — együtt bukdácsoltam egy- és másféléves gyermekekkel, de oly erős volt bennem az akarat, hogy megálljam helyemet az új világban és a levegőben, hogy igen hamar, szinte napok alatt elhagytam kis pajtásaimat. A második hét végén már egymagam merészkedtem százméter magasságba. A kezdő repüléssel járó izomlázam elmult, szemem megszokta az új látóhatárt, bátran és biztonságosan keringtem a levegőben, együtt most már nemcsak a gyermekekkel, hanem a felnőttekkel, madarakkal és gépekkel is. Megtanultam a sikló, a lejtő, a vonuló repülést, a kézzel és lábbal való tempókat, tudtam keringeni, oldalt és hátra fordulni, a velem szemberepülők elől kitérni, a levegőben köszönni, cigarettázni, beszélgetni és pajkosságomban már odáig is merészkedtem, hogy egyszer bukfencet vetettem

odafönt a levegőben. Szemem és idegrendszerem egyformán megszokta az új, tágasabb, szabadabb szemhatárt és sosem fogom elfelejteni azt a napot, amikor először merészkedtem vezető nélkül száz méter magasba. Lábaim alatt terült el Iskola Város kertjeivel, mezőivel, erdőivel és üvegpalotáival, mint valami mesebeli, rendkívül gyöngéd szövésű és finoman árnyalt szőnyeg. És mindez én alattam és mindez az enyém. Felejthetetlenül szép és büszke perc. Új, felszabadult embernek éreztem magamat.

Iskola Város becsületére vált Amerikának. Olyan volt, mint egy paradicsomi kert. A levegő, a sugár, a víz, a fény, a szín, az atómkultúra itt ülte legszebb és legszelídebb diadalát. A levegő telített párás langyosságában, az ég szublimált kékje alatt csodálatos kertek terültek el ritka virágokkal, amelyek között voltak olyanok, amiket a huszadik század emberi szeme sohasem látott. Rózsafák mellett, amelyek olyan nagyok voltak, mint egy tölgyfa és rajtuk a rózsabimbó, mint egy óriási kaktusz, pálmanagyságú szekfűket köszöntöttem, tenyérnyi levelű ibolyákat és a háromemeletes orgonabokroknak egy hosszúra nyúlt, egyenesre nyírt fasorát. Voltak teljesen új növények is, az új botanico-eugenetika diadala, amelyeket különböző kelyhek és hímporok mesterséges keresztezéséből nyertek. Őszvérvirágok voltak, igaz, terméketlenek és mindegyik példány első és utolsó a fajtából, mindegyik önmagában élte meg a fajta első diadalmas kivirágzását és feltámadásnélküli végső elmúlását. Ez igaz. De micsoda harsogó színek, milyen nemes illatok, a fajta örök életének egyetlen lénybe szorult teli és tragikus tobzódása.

És az iskolák! Ezek a sugarakkal mindenféle színekbe mártott hatalmas üvegpaloták, mellettük képtárak, múzeumok, penziók, kollégiumok, konviktusok és templomok. Itt voltak az összes keresztény egyházak templomai, közöttük a mormonoké is, azután a zsinagógák és a mecsetek. (Feltünt a sok mecset, hiszen tudtommal azelőtt sosem laktak Amerikában muzulmánok. E mecsetek magyarázatát azután

később kaptam meg. Most nem akarok elébevágni az eseményeknek.) Pagodákat is láttam, Buddha, Bráma, Kon-Fu-Cse templomait és néhány okkult templomot is, amelyekről megtudtam, hogy az időközben befogadott hitfelekezetté előlépett spiritiszták ima- és szertartásházai. Külön, nagy szabad tereken a tűz- és napimádók végezték szertartásaikat. Keresztény püspökök mellett láttam zsidó rabbikat, muzulmán imámokat és derviseket, indiai fakírokat, saddhukat és yogikat, láma papokat, Kon-Fu-Cse bölcseket, spiritiszta főtestvéreket és a napimádás kultuszának félig pogány, félig neomaterialista áldozárait és szertartásmestereit. A mult, a jelen és a jövő mennyi hite és vallása egymás mellett... És az iskolák és templomok mellett üzletek és bazárok, játék-, ruha-, könyv- és papírkereskedések, antennaüzletek, műszaki boltok, szárnylerakatok egész tömege, fájdalom, olyan üzletek is, amelyekben szeszes italokat és kábítószereket árultak, mint később megtudtam, felső diákok, szinte kivétel nélkül newyorki, chicagói, philadelphiai, detroiti stb. milliomoskisasszonykák számára.

Azt már mondtam, hogy mindenekelőtt repülni tanítottak. Jó tanuló voltam és hamarosan pompás eredményeket értem el. Micsoda büszkeség és öröm volt, amikor a harmadik hét végén egyszer a földön jártomban megbotlottam és úgy elbuktam, hogy rögtön eleredt az orrom vére. Felejthetetlen boldog pillanat: az orrom vérzik. Íme, belőlem is már új ember lett, a levegő polgára, akinek szűk lett a föld, ahol a huszonkettedik század embere csak csetleni és botlani tud, de járni többé nem... Ezek után megtanítottak a legelemibb műszaki ismeretekre, többek között a zsebantenna kezelésére és a sugárírásra is. Az utóbbi művelet, amely teljesen kiszorította a tollal és géppel való írást, abból állt, hogy az ember sugárszóró kesztyűt húz az ujjára és azzal a papír fölött a levegőben billentyűzve sugárbetűket hint az előtte fekvő papirosra, amelyre ezek a sugárbetűk beedződnek. A sugárírás nemcsak szép és könnyű, de azonfelül gyakorlása is roppant kellemes. Az

ember megszabadul a régifajta írásmód technikai nyűgösségétől. Könnyen és felszabadultan dolgozik, szelleme szabad és vidor. Megbecsülhetetlen előny az író számára. Az írás visszatükrözi a test és lélek könnyedségét és szabadságát és éppen ezért a huszonkettedik századbeli írók művei aránytalanul jobbak és különbek, mint a huszadik századbeli íróké voltak, amit egyébként e sorok is tanusítanak, amiket természetesen már sugárírással vetek papírra... Egy hónap mulva utólértem valamennyi kis pajtásomat, úgyhogy (alig harmincegynéhányéves koromban) már beirattak a gimnázium első osztályába.

De mielőtt erre rátérnék, hadd mondom el Iskola Városban töltött első estémet és Lord Chicagóval való találkozásomat. Őszintén szólva, elfogódottan, sőt kissé félve indultam el Newyorkból. Ne csodálják kérem. Helyzetem igazán nem volt könnyű. A harmincadik éven túl bekerülni az elemi iskolába, kegyetlen és kíméletlen kis lurkók közé, akikkel talán nem is állom ki a versenyt. A gyerek szeret csúfolódni és akit egyszer a gyereksereg kikezd, annak élete gyötrelem és pokol az iskola padján. Attól féltem, öt- és hatéves kis kölykök között én leszek az osztály bolondja.

Szerencsére nem így lett, de milyen könnyen lehetett volna így is. Éppen azért még Newyorkból való indulásom előtt összevásároltam rengeteg cukrot, süteményt, gyümölcsöt, képeskönyvet, játékot, labdát, babát, kitömött mackót stb., hogy szükség esetén, ha máskép nem bírok velük, megvesztegetem a gyerekcsapatot, kis fiúkat és kis lánykákat.*)

Már mondtam, hogy az iskolaépületben laktam, habár külön szobában. Első este kifekszem a terraszra, amikor látom, hogy a szomszéd kereveten egy körülbelül tizenegy-tizen-

*) Itt jegyzem meg, hogy hatéves korukig a fiúk is lányviseletben járnak, tudniillik nadrágot hordanak és csak később öltöztetik őket kis hímzett tógákba.

kétéves fiúcska hever és belebámul a levegőbe. Azt hittem, unatkozik, mert nincs játéka. Bemegyek a szobámba és kihozok neki egy kitömött mackót, kedveskedően átnyujtom neki. A fiú elbiggyeszti ajkát és visszarúgja a mackót.

— Mi ez?

— Lám-lám, — gondoltam — szigorúan nevelt fiúcska, biztosan a szülei megtiltották, hogy idegentől játékot fogadjon el ajándékba.

Éppen valami bocsánatkérésbe fogtam ügyetlenül és dadogva, amikor a fiúcska tógája zsebébe nyúl és gyémántos hercegi koronával díszített arany cigarettatárcát vesz ki.

— Sose exkuzálja magát, — mondta, — inkább gyujtson rá. Floridai specialitás. Maga nem szereti? Nekem kedvenc márkám.

Még magamhoz sem tértem csodálkozásomból, amikor a fiúcska kezével tapsolt, amire beröpült egy fehérparókás inas, igaz, hogy tógában volt, de egyébként olyan lehetetlenül elmaradt, hogy ilyen inast az ember a huszadik században már csak a színpadon látott, ott is csak az egészen ósdi darabokban.

Az inas hétrét görnyedt.

— Parancsol lordságod?

— Wishkyt és két poharat.

Azután felém fordult.

— Remélem, velem tart.

Nem mertem nemet mondani.

Az inas visszaröpült. Hozta az italt. Töltött, ittunk.

A fiúcska sokáig belebámult a levegőbe, azután nagyon halkan, az orrán keresztül dünnyögte:

— Kellemes este, nemde?

— Ó, feltétlenül. Remek holdvilágunk van, — feleltem, csakhogy valamit mondjak.

Ő félrehúzta ajkát.

— Holdvilág? Nem szeretem. Az ember nehezen felejt mellette.

Gondoltam, mit akar ez a kis kamasz felejteni? Csak nem a holnapi latin leckét. Az ő korában a fiúknak nem felejteniök, hanem tanulniok kell. De nem akartam tolakodó lenni,

így hát másra tereltem a beszédet, bár igaz, hogy ugyancsak kérdéssel.

— Ön vakációra természetesen hazamegy Angliába?

Összeráncolta homlokát.

— Anglia? Miért gondolja, hogy odavaló vagyok?

— Mert lordnak szólították és tudtommal csak Angliában divatos ez a cím.

Rám bámult, mint egy őskori állatra.

— De uram, — mondotta megvető mosollyal — miféle tréfák ezek? Vagy nem tudja, hogy az angol köztársaság, fájdalom, már régen eltörölte a rangokat és címeket. Amerikai alattvaló vagyok, Lord Chicago, édes apám, aki még III. Cornélius császár ő felségétől nyerte címét, a washingtoni lordok házának tagja volt. Halála után én örököltem címét. Fájdalom, ilyen ifjan lett belőlem Chicago lordja... De, ha úgy tetszik, beszéljünk másról.

— Ahogy lordságod parancsolja, — mondtam ijedt engedelmességgel, de képtelen voltam bármilyen témába is fogni, annyira megzavart az, amit az imént hallottam.

Sokáig ültünk szótlanul. Azután a kis lord mutatóujját az ég felé emelte.

— A hold, — mondta valami fáradt mekegéssel. — Ő az oka mindennek. Miatta nem tudom elfelejteni...

— A latin leckét?

— Gladyst.

— Parancsol? Gladys? Hiszen ez női név.

— Fájdalom, nemcsak név, hanem nő is. Még csak második az életemben... Az első volt Ruth, őt is csak sokára tudtam elfelejteni. Azt hittem, másodszor könnyebben fog menni. De nem! Átkozott dolog. Úgy látszik, ez a betegségem, hogy nehezen felejtek.

Megnedvesítette az ajkát wishkyvel. Azután szinte bocsánatkérő, de világfias mosollyal, amiben volt egy kis öngúny is, mondta:

— Alapjában szégyelem, hogy ilyen bután szentimentális vagyok, de nem tehetek róla. Ez, úgy látszik, a korommal jár.

— Lehet. és ha nem vagyok indiszkrét, hány éves lordságod.

— Sok... Sok... A mult héten multam tizenkettő.

Elhallgatott. Később valami hihetetlen fáradtsággal mondta:

— Az élet nehéz.

Most alaposabban megnéztem Chicago lordját. Homloka ráncos volt, egy pici sávon mintha a haja is kopni kezdett volna, az ajka szögletében szarkalábak, a szeme pedig olyan bágyadt, mint a beteg drágakő. A mult héten mult tizenkétéves. Csendesen cigarettázik és mértékletesen, unottan kortyolja a wishkyt. Zsenírozza a holdvilág és nem tudja elfelejteni Gladyst.

Ó, Amerika, ó, huszonkettedik század, ó, csodálatos kultúra! Repülőkertek, mesterséges napsugár, örök tavasz, emeletes orgonabokrok és a paradicsom egy zugába telepített iskolák! És itt ez a fáradt kis gnóm. Zsenírozza a holdvilág. Hová lett az ember, hová lett a gyermek, hová lett a lélek ez alatt az ég alatt, amit ti magatok festetek be kékre és aminek boltján villamoskapcsoló segítségével gyujtjátok meg a csillagokat... Úgy rámnehezedett minden, ennek az új világnak roppant és szörnyű dicsősége. Nem birtam tovább. Illedelmesen elköszöntem Lord Chicagótól és bementem szobámba. Vetkezni kezdtem.

Hirtelen, ahogy párnámat igazítom, szemközt az ággyal a falon egy női képmást láttam meg. Szívemhez kaptam, sikoltani szerettem volna. Hiszen ez!... Ez az aranyszőkeség, ez a karcsúság, ez a sudárság, ezek az ikrás, feszült, karcsú fiús lábak, ez a kimondhathatatlanul édes arc! Ez...

De nem. Őrület! Viktória! Hol van már ő! Melyik idegen bolygón. Melyik paradicsomban, vagy melyik pokolban. Hiszen már kétszáz éve, ó, kétszáz-kétszáz hosszú éve, hogy megöleltem őt és arca egy párnán feküdt az enyém felé fordítva egy augusztusi délutánon a velencei Lidón.

Kétszáz éve.

És a kép fölött császári korona és alatta meredek, nőies betűkkel egy név, odavetve, mint egy kézjegy, fejedelmi aláírás.

Virginia. Ez a név állt a csodálatosan szép nő képe alatt, amely fölött császári korona ragyogott.

17. A XXI. század történelme dióhéjban; egy férj megnősül.

Ne féljenek, nem fogom unalmas részletességgel elmondani a huszonegyedik század történelmét. De kinek is mondanám el? A huszonkettedik századbeli ember úgyis tudja, a huszadik századbeli embernek pedig jobb, ha nem tudja meg a legapróbb részletekig, hogy mi következik még erre a világra és erre a kultúrára, amelyre olyan nagyon büszke. Én itt tehát mindössze pár vázlatos szóval akarom összefoglalni azt, amit Iskola Város gimnáziumában fáradhatatlan tanárnőmtől, Mrs. Remseytől tanultam a történelmi szemináriumóráin.*)

A huszadik század — így mondta el tanárnőm, akinek bölcsességével csak szépsége, tudományának bőségével csak lábának karcsúsága vetekedhetett — a béke százada volt. Hogy is ne lett volna az, amikor ebben a században összesen csak 239 háború, forradalom, ellenforradalom és polgárháború dúlt Európában, Ázsiában és Afrikában. És mégis a béke századának nevezi a történelem, mert az emberiség sohasem — vágyódott oly bensőséges hévvel a béke iránt, mint a háborúk, forradalmak, ellen-

*) Aki különben bővebben akar megismerkedni ezzel a témakörrel, annak nem győzöm eléggé ajánlani Mahatma Vamidra hindu történetíró (született 2078-ban Benareszben) tízkötetes alapvető munkáját, amely egyformán híres tárgyilagosságáról és szempontjainak eredetiségéről és amelynek címe: »A XXI. század pragmatikus története.« Kapható minden jobb könyvkereskedésben.

forradalmak és polgárháborúk e szakadatlan zuhatagában, amely elkezdődött 1951-ben (eddig tartott, míg az emberiség gazdaságilag valahogyan magához tért a huszadik század eleji nagy világháború), és amelynek kimagasló eseménye volt az angol gyarmatok elszakadása és az angol köztársaság kikiáltása 1989-ben. Ezek a háborúk kivétel nélkül mind Európában és az úgynevezett színes világrészekben játszódtak le. Amerika, amely a huszadik század elején, mint talán némelyek még emlékezni fognak, résztvett a világháborúban, a század további folyamán szigorúan megőrizte semlegességét. Került minden fegyveres beavatkozást és beérte azzal, hogy fegyvereket és lőszert, utóbb, a technika csodálatos fejlődése idején fojtó gázokat, halálsugarakat, repülő tankokat stb. szállított a hadviselőknek, még pedig az amerikai népet jellemző pártatlansággal mindannyiszor egyszerre szállított mind a két hadviselő félnek és természetesen készpénzért. Ugyanakkor békés lelkületének megfelelően háborús kölcsönökkel is támogatta az egyes hadviselőket, úgyhogy a huszonegyedik század elején Európa valamennyi országa szinte egész nemzeti vagyonával Amerikának tartozott. Európa Amerika hűbérese lett.

Ez pedig nemcsak szóvirág. Amerika nem szereti a szóvirágot. Amerika a hatalmat szereti és a pénzt. Úgyhogy amikor a huszonegyedik század elején az európai népek, amelyek úgyszólván egymást irtották ki és minden védekezésre képtelenek voltak, nem tudtak eleget tenni fizetési kötelezettségeiknek, Amerika szép csöndesen elkezdte úgynevezett hitelháborúinak végtelen sorozatát. A hadihitelek biztosítása, a háborús adósságok behajtása volt célja ezeknek a háborúknak, amelyek során a különböző amerikai légiflották szorgalmasan meglátogatták Londont, Párizst, Berlint, Bécset, Münchent, Kopenhágát, Stockholmot, Pétervárt, Amszterdamot, Madridot és Olaszország valamennyi nagyobb városát. Meglátogatták mindazokat a városokat, ahol valamit lefoglalni és ahonnan valamit elvinni lehetett.

Európa összes muzeális kincsei, régiségei, képei, szobrai így kerültek Amerikába*) és velük együtt Európa arany- és ezüstkészlete. Viszont az őket oly sajátosan jellemző nagylelkűséggel nem szállították el Európából sem a gépeket, sem a kazánokat, sem a motorokat, sem a vasúti és gyári fölszereléseket. Miért is szállították volna? A nagylelkű Amerika nem bolond, hogy a kezdetleges európai ipari felszerelésekkel leszállítsa termelési színvonalát. A nagylelkű Amerika beérte azzal, hogy Európa gépeit, vasutait, gyári fölszereléseit stb. külön e célra való műszaki csapatokkal egyszerűen összezúzza és megsemmisítse. Miért? A felelet egyszerű. El kellett pusztítani az európai termelést, egyszerűen azért, hogy Európa minden szükségletét Amerikából fedezze. Európát, amely azelőtt dolgozott és termelt, lealacsonyították piaccá.

— Jó, — fogják kérdezni — de hogyan és miből fizetett a tönkrejutott Európa mindazért a rossz tömegáruért, amivel a győztes Amerika elárasztotta őt.

Ezt kérdeztem én is. Tudós és szép mesterem, Mrs. Remsey, megadta rá a választ. Európa fizetett mezőgazdasági terményeivel, szénnel, vassal, bányáival, tengeri kikötőivel, amiket Amerika egyszerűen lefoglalt és velük együtt az európai államok adójövedelmeit. Voltak évek, amikor amerikai finánccok és adóbérlők kormányozták Európát. És milyen könnyen. A légi közlekedés hallatlan fejlődése megengedte, hogy Amerika bármely európai országot megszálljon, védtelenné tegyen, egyszerűen drót nélkül kormányozzon Washingtonból. Az angol világbirodalmat, amíg az fennállott, London a tengereken át tartotta hatalmában. Anglia a tengereken át

*) Felejthetetlen történelmi dátum 2038. augusztus 4-ike, amikor az amerikai repülőflotta mint egyetlen szállítmányt órák alatt röpítette Párizsból Newyorkba a Louvre egész gyüjteményét, annak minden darabját és tartalmát.

férkőzött gyarmataihoz, Amerika egy technikailag fejlettebb évszázadban a levegőn át kormányozta a hűbéres Európa államait. Már nem volt szükség sem vizi utakra, sem a partvidékkel való közvetlen összeköttetésre. Így például Svájcot, ezt a tipikusan szárazföldi országot, a tizéves megszállás alatt (2012-től 2022-ig) egyszerűen légi flottája által és egy Franciaország fölött elvezető légi korridoron át kormányozta Amerika, mindaddig, amíg Svájc nem fizette ki tartozásait és nem szabadította fel zálogba jutott államkincstárát, fürdőhelyeit, szállodáit stb.

De nem akarok itt a túlságig részletes képet festeni a huszonegyedik századbeli Európa bukásáról. Elég, ha röviden megemlítem, hogy ez a világrész, amely valamikor bölcseje és otthona volt a fehér ember művelődésének, miután a háborúk, forradalmak, ellenforradalmak és polgárháborúk végtelen során át önmagát irtotta és pusztította, a szegénység, a tudatlanság és a betegségek szánalmas tanyájává süllyedt. Éhinség, járványok, adósságok, munkanélküliség, tudatlanság és gyűlölet tomboltak Európában, amelytől Keletre és Nyugatra két világhatalmasság fejlődött ki. Az egyik volt a huszonegyedik század elején egyesült Japán—Kínai birodalom, amely birtokába vette az egykori angol birodalom valamennyi ázsiai gyarmatát és Szibériát, a másik — az amerikai császárság.

Hogyan vált Amerika császársággá? A felelet túlságosan egyszerű és könnyű. Már a huszadik század végén történt, hogy a washingtoni Fehér Ház, a köztársaság elnökének székháza, megtelt az Európából odavándorolt fénnyel és pompával, az óvilág arisztokratáival és arisztokrata szokásaival, ami lényeges változást idézett elő a köztársaság alkotmányában is. Amerika, amely lassan felszívta az óvilág minden vagyonát, most felszívta annak fényűzését, szokásait, sőt ama hagyományait és előítéleteit is, amelyek folytatásához és fentartásához az elszegényedett Európában hiányzott a pénz és a gazdagság. Amerika előbb

felfalta, azután lemajmolta az óvilágot. Előbb a régi köztársasági alkotmány, Washington és Franklin alkotmányának egy módosításával elhatározták, hogy az elnök ezután nemességet adományozhat, grófokat és lordokat nevezhet ki, az Unió pairejeit. Innen már csak egy lépés és az, aki ily teljes mértékben gyakorolja a felségjogokat — maga is felség lesz. Az impérium imperátort kívánt, a gazdagság és a hatalom bíbort. És nem is volt államcsíny, de valóban a népakarat őszinte megnyilvánulása, amikor a 2088-ik esztendő derekán az akkori elnök, Roosevelt-Vanderbilt Tivadar mandátuma lejárván, azt a törvényhozás előbb életfogytiglan meghosszabbította, majd a következő év tavaszán az életfogytiglan megválasztott elnököt kikiáltották Észak-Amerika és a gyarmatok császárává. A koronázási szertartás a washingtoni Capitoliumban történt oly pompa, dísz és bőség közepette, amilyent a történelem még az asszír vagy a bizánci birodalom fénykorából sem jegyezhetett fel. Az ó- és a középkor minden udvari rituáléja ezen a szertartáson szerencsésen találkozott a huszonegyedik század csodás technikai vívmányaival, a császár koronázási esküjét rádió közvetítette a világ minden részébe, de úgy, hogy ugyanakkor a távfényképezőgépek Londontól Tokióig és San-Franciskótól Ausztráliáig egyszerre és még a történés pillanatában fölvették és a fixírozott levegőre (mint régebben a mozivászonra) kivetítették az ünnepség és a szertartás minden mozzanatát. (Különösen feltűnt az egyik zászlós úr, a newyorki tőzsde képviselője, daliás föllépésével.) Látni és hallani lehetett mindent, ami Washingtonban történik és I. Tivadart valóban az egész világ szeme láttára és füle hallatára koronázták meg Észak-Amerika császárává.

Igértem, hogy nem leszek hosszadalmas. Miért beszéljem el részletesen a Tivadar és Cornélius császárok kormányzását, akik Kanadát és Mexikót egyesítették a Birodalommal, amely ekkor már az Északi Sarktól a Panama-

csatornáig terjedt. És nem az én hivatásom, hogy politikai és katonai történetét adjam az amerikai—japán konfliktus kiélesedésének, amely I. Gladys császárnő kormányzása alatt (2076-tól 2098-ig) jelentkezett először ijesztő súlyával. Az én feladatom csak annyi lehet, hogy e munka keretén belül dióhéjban mutassam be Európa pusztulását és az új Amerika gazdagságára, pénzügyi, katonai és technikai diadalára épült új impérium, az Amerikai Császárság keletkezését. És önök talán kinevetnek vagy kicsinylésükkel sujtanak érte, de én bevallom őszintén, engem gimnáziumi tanulmányaim közben is a világpolitika e bonyodalmainál sokkal, de sokkal erősebben megkapott, sőt ha szabad mondanom, feldúlt egy látszólag jelentéktelen esemény. A következő:

Egy hétfői napon történt. Szép és tudós mesterem a következő órára szóló leckét jelölte ki. Láttam, hogy nem a rendes leckét adja föl nekem, hanem a dupláját. Bár tanulnivágyó, rendkívül szorgalmas és lelkiismeretes diák voltam, amit különben Iskola Város valamennyi tanára és tanítója bizonyíthat, mégis megkérdeztem, miért kapok fel ma dupla leckét.

— Azért, — felelt Mrs. Remsey — mert holnap nem tanítok, csak holnapután. Kedden ugyanis be kell repülnöm Newyorkba, férjem esküvőjére. Ennyivel csak tartozom neki. Maga is beláthatja, hogy ott kell lennem a férjem esküvőjén.

— Úgy van, — mondtam. — Ez már a huszadik században is így volt szokásban. A feleség mindig jelen volt a férje esküvőjén. De bocsásson meg, Mrs. Remsey, ha szabad őszintének lennem, ön eddig nem volt megesküdve Mr. Remseyvel?

— Tessék? Hogy ne lettünk volna megesküdve. Tisztességes asszony vagyok és törvényes házasságban élek mind a két férjemmel, Mr. Remseyvel és Mr. Hobokennal is.

— Parancsol?!...

— Természetes különben, hogy holnap nem Mr. Remsey esküszik, aki a nevemet hordja, hanem második férjem, Mr. Hoboken...

— Bocsánat, drága mesternőm, de kezdek szédülni. Az ön első férje az ön nevét hordja. Biztos ön ebben?

Mrs. Remsey rám bámult.

— Hogyne volnék biztos. Az első férj mindig a feleség nevét hordja és az nem is nősülhet másodszor. Holnap második férjem esküszik, én választottam a feleségét, csinos, kedves, kis spanyol lány, rém buta, de nekem talán kényelmesebb így. Fő, hogy Hoboken boldog legyen.

Őszintén és igazán meghatódtam. Ez a gyengédség, ez a tapintat! A válópör után is szívén viseli második ura boldogságát. Természetes, hogy amit gondoltam, meg is mondtam Mrs. Remseynek.

De ő csak megint rám bámult.

— Válópör!? Miért váltunk volna el. Mr. Hoboken kitünő ember, aki nagyszerűen rendben tartja birtokaimat.

— De hát akkor... Nincs itt valami tévedés?

— Miféle tévedés lehetne?

— Hát csak az... Bocsásson meg... Önök nem válnak el és az ura holnap mégis esküszik...

— Úgy van. És én ott leszek az esküvőjén. Ez a legkevesebb.

Nem tudtam tovább kérdezősködni. Fejemen hirtelen mély nyomást éreztem, egész testem lüktetett, kivert a hideg verejték. Forgott velem a világ, egyszerre töltött el a csodálkozás és a rémület. Mi ez? Mi történik itt? Hová jutottam? Az Amerikai Császárságot még csak lenyeltem valahogyan. De ez. Mrs. Remsey két férjjel él egyszerre törvényes házasságban és a két férj közül az egyik holnap újra esküszik, pedig első feleségétől el sem vált. Azután eszembe jutott az Atlantic Citybeli tápcsarnok, a szőke Boy két férje, maid a newyorki elmevizsgáló bizottság. Az elnök, a monoklis Mrs. Leney, a szavazó orvosok közül pedig ketten, Mr. Leney és Mr. Hull egyidőben törvényes férjei. A férfiak tógát hordanak, a nők nadrágot.

Ebben az őrültségben biztosan van rendszer, ebben a kavarodásban összefüggés. Rémítő rejtély. Nem is merem kutatni a megoldást. Homlokomhoz kaptam. Szédültem. Elbuktam.

18. A császárnő üzen.

Kimondhatatlanul nyugtalan napok következtek most rám. Íme, már a harmadik asszony vallja be, hogy egyszerre él két férfival is törvényes házasságban és most megtudtam azt is, hogy ezek közül a férjek közül az egyik újra megnősül anélkül, hogy első feleségétől elvált vagy őt eltemette volna. Mindazt, amit láttam, hallottam és tapasztaltam, a repülő embersereg, az ötvenmilliós Newyork, a mesterséges tavasz, a héliumból fakasztott napfény, az oxigénkutak, a sugárírás, Európa pusztulása, idáig csak bámulatot, csodálkozást és meglepődést váltott ki belőlem. De ezek a félelmetes és titokzatos, amellett oly szemérmetlen nyíltsággal bevallott házassági bűnök — mert csak azoknak nevezhetem őket — nemcsak megleptek, de feldúltak és megrendítettek. Végre, ami a technikai csodákat illeti, azok minden fantasztikus voltuk mellett is elhihetők voltak, sőt, hogy őszinte legyek, semmi fantáziát nem éreztem mögöttük. Mindez csak az események és kényszerűségek kétszázesztendős logikus és száraz fejleményének látszott, de férfi és nő új viszonylata, a szerelmi és nemi élet e teljes megbomlottsága valósággal megrémített. Mi ez? Az erkölcsöknek micsoda forradalmára ébredtem itt?

Ne tessék közbeszólni. Tudom. Egyik-másik férfiolvasóm kétségbe fogja vonni azt a jogomat, hogy felháborodjak a huszonkettedik század házassági és szerelmi életének ez anarchiáján. Kiszolgált férjek és tapasztalt világfiak egyformán figyelmeztetni fognak arra, hogy az én korom nagyvilági asszonyai közül is nem egynek volt két, sőt több férfival is dolga egyszerre. Tudom. Engem erre igazán nem kell figyelmeztetni. Sőt. Hivatkozom arra,

hogy éppen én voltam az, aki pontosan kétszáz évvel ezelőtt, tehát még a huszadik század elején, könyvet akartam írni az európai nagyvilági nők életéről. Emlékezzenek csak vissza. »Utolsó este a Lidón« — ez lett volna a könyv címe és benne jóslatszerűen akartam figyelmeztetni Európa nagyvilági nőit és nagyvilági férfiait a háború utáni erkölcsöknek az általános kultúrát fenyegető veszedelmére, arra a társadalmi katasztrófára, amit előbb-utóbb fejünkre fog idézni a huszadik század asszonyi élete, a társadalmi jogszokássá vált flirt léhasága, a szalónok és fürdőhelyek szerelmi szigetei, a nők köré gyülekezett férfiháremek és az a zavaros és piszkos polygámia, amiben az úgynevezett előkelő hölgyek és urak legtöbbje leéli életét. Életét, amely nem igazi élet, legföljebb, ha gonosz paródiája annak az életnek, amit isten adott az embernek, mint bűbájos ajándékot, titokzatos feladatot és mélységes megpróbáltatást. Szó sincs róla, a huszadik század erkölcsei is bomlottak voltak, a nagyvilági élet az őrület méltatlanságában és az ostobaságnak gyakran állati mocskosságában vergődött. Mindezt nem tagadom. Hány férjes asszonynak volt akkor is szeretője. Helyesebben: hány férjes asszonynak nem volt szeretője? Csakhogy...

Csakhogy azok még dugdosták a dolgokat, titkolták, bevonták a hazugság, a tagadás és a sötétség szemérmességével. Igaz, hogy ez a szemérem csak álszemérem volt, gyülöletes, mint minden hazugság. És bár én leszek a világon a legutolsó, aki pártját fogom fogni bárminemű hazugságnak is, mégis meg kell mondanom, hogy a hazugságnak is van valamelyes erkölcse. A hazugság erkölcse: hogy akarva, nem akarva is elismeri az igazságot, a hazugság, amely leplez és tagad, valahol a tudat legmélyén éppen azzal, hogy hazudik, bevallja, hogy amit leplez és amit tagad, az ocsmányság, igenis leplezni és tagadni való ocsmányság, amely fölött valahol egy elérhetetlen magasságban napfényesen ragyog az elárvult és megsértett igazság. A huszadik század asszonyai

közt is voltak szerelmi szörnyetegek, de ezek, ha mással nem is, hát tagadásukkal és bujkálásukkal mégis csak elismerték, hogy van valahol, él és uralkodik egy magasztos erkölcsi törvény, amely elől bújnak, szöknek, de amelyet mégis csak elismernek, ha mással nem, hát azzal, hogy nem mernek neki szemébe nézni. A huszadik század gyáva volt és erkölcstelen. De a gyávaság, amellyel erkölcstelenségét leplezte és tagadta, tulajdonképpen egy az erkölcsnek és az igazságnak pontosan befizetett hűbéradó volt. Azok még féltek egy magasabb erkölcsi törvénytől, tehát elismerték, hogy az az erkölcsi törvény él és van, ha nem is az ő romlott szívükben és üres agyvelejükben.

Viszont ezek itt. Huszonkettedik századbeli kortársaim! Csak most tudtam igazán fölmérni kegyetlenségét annak a különös kalandnak, amely közéjük sodort, mint embert vadállatok egy szigetére. Ezek az új szokások: nadrágos nők nyiltan és félelem nélkül eldicsekednek azzal, hogy több férjük is van és eszük ágában sincs, hogy elváljanak a férjtől, aki mellékük másik feleséget is hoz a házba. Egy feleség több férj, egy férj több feleség. Hárem jobbra és hárem balra. Mi ez!? Pokoli tréfa, sátáni farsang, szabadonjáró őrület, bomlott hetykeség. A betegség kivételessége, vagy az egészség szabályossága. Lázadó kalandok rendszertelensége vagy pedig... ki sem merem mondani. De egy bizonyos: meg kell találnom a gonosz titok nyitját, ki kell bogoznom, meg kell fejtenem a kínzó rejtélyt.

Egyszerű lett volna, úgy-e? Kérdés és felelet formájában oktatást és felvilágosítást kapnom akárcsak a repülő ágyakról, hatalmas üvegpalotákról, gépszörnyetegekről és sugárcsodákról. De éppen ez az. Nem mertem kérdezni. Annyi erőm volt, hogy félelem nélkül megtudakoljam a levegőben repülő Newyork geometriáját, de hogy belepillantsak ennek az új világnak szerelmi szerkezetébe, arra már nem futotta bátorságomból. Féltem, nagyon féltem. Mitől féltem? A valóságtól, attól a valóságtól, amelynek gyötrelmes titokzatos-

sága ugyanakkor felkorbácsolta kíváncsiságomat. Szerettem volna kérdezni, de nem kérdeztem, mert féltem a feleléstől. Féltem... féltem, hogy az, ami most csak mint rémítő sejtés gyötör és kínoz, rámnehezedik, lenyom és agyontapos, mint végleges és elháríthatatlan bizonyosság.

A rémüldöző kételkedésnek, a valóság elől való szörnyű menekülésnek ez óráiban látogatott meg Humprey. Izgatottan, a felkavart levegőtől még egészen porosan repült be hozzám.

— Készüljön, — mondta. — Önnek holnap reggel Washingtonba kell repülnie.

— A székvárosba?

— Úgy van. Nem mi tehetünk róla, de az ujságok hírét vitték, a rádió a világ legrejtettebb zugát is telekürtölte vele... Hiszen előrelátható volt, hogy örökre nem maradhat titokban. Az Atlantic City-beli csodálatos emberlelet híre eljutott végre a császári palotába is... A császárnő látni kívánja önt, a felséges Virginia szembe akarna nézni egy eleven huszadik századdal. Önnek Washingtonba kell repülnie.

A hír, a felséges Virginia parancsa, hihetetlenül felizgatott. Ne csodálják. Végre is én voltam az első és az egyetlen huszadik századbeli ember, aki színe elé kerülhetett Amerika császárnőjének. De ne higyjék, hogy hiúságomnak hízelgett a kitüntető meghívás. Annyi eszem még volt, hogy tudjam, hogy a császárnő rendkívül megtisztelő érdeklődése sem személyemnek, sem képességeimnek vagy egyéniségemnek szól, hanem egyesegyedül annak a furcsa és megmagyarázhatatlan kalandnak, amely engem, a huszadik század árváját, az Idő Robinzonját egyenesen belelódította az ő dicsőséges uralkodásának korszakába. Éppen így Washingtonba röpítettek volna egy sáskát is, ha véletlenül kiderül róla, hogy már a huszadik században élt, bármilyen férget, bogarat, kövületet vagy kristályt, egy kétszáz év előtt elpusztult hajó törött kazánkerekét,

elfakult írásemléket, szakadt nadrágtartót vagy női fésűt. Lelet voltam, eleven emberlelet, de nem ember.

Azután megdöbbentem. Hirtelen ráeszméltem arra a ritka muzeális értékre, amit képviselek. Eszembe jutott Mr. Samuel Hirn szörnyű fenyegetése, egy elevenen való bebalzsamoztatás. Mégis csak üvegszekrénybe kerülnék! Nyomorultul fel fognak spékelni, mint egy ritka és érdekes bogarat, esetleg spirituszba fojtanak. Csunyán meg fogok fizetni érdekességemért, mint a ritka vadállatok, akiket a vadász leterít prémjük értékessége miatt, míg mellettük élni és futni hagyják a szürkék falkáit.

De nem! Ez nem lehet. A császárnő jó, a császárnő kegyelmes. Eddig valahányszor csak nevét hallottam, áldás és dicséret kísérte azt boldog alattvalói ajkán. És Virginia fiatal, Virginia nő, Virginiának szíve van. Hiszen csak rá kell nézni az arcára. És tekintetem most aggódó reménységgel futott fel Virginia arcképére, amely szobám falán volt. Ezek a gyönyörű mély szemek, ez a tündériesen szőke haj, ezek az édes-édes ajkak. Hiszen... De nem! Nem! Őrület volna erre még csak gondolni is. És boldog rémülettel kaptam szívemhez, amely édes, heves zakatolással lüktetett... Ó, most már kezdem érteni szorongásomat. Igen, félek tőle. De ez nem az alattvaló félelme, sem amit a vádlott bírája, vagy diák a tanárja előtt érez. Ez is félelem. De ez a férfi boldog, ősi félelme, a paradicsomi félelem, amit a nő előtt érzünk. Valamikor már éreztem ezt, régen, nagyon is régen éreztem ezt a boldog és félelmetes szívverést. Régen éreztem, nagyon is régen. És... Mit akar Humprey? Hiába bámul rám, doktor úr. Ön úgy sem fog engem megérteni. De hogyan is érthetne meg! Hiszen ön sosem élt a huszadik században, ön sosem utazott egy velencei gondolában és ön sosem látta Viktóriát. Viktóriát, aki...

Holnap reggel repülünk Washingtonba.

19. Az eleven szobor; kigyúlnak a máglyák; Holofernes testőrei; megint a négy frakk.

Washington, az Északamerikai Császárság székhelye, Newyorkhoz képest valóságos falu, lakossága alig valamivel haladja meg a kétmilliót. Falu, de milyen érdekes falu! Repülőterei és légi boulevardjai telve a világ mindenféle rendű és fajtájú népeivel. Angolok, németek, franciák, olaszok, magyarok, szlávok, skandinávok, spanyolok, délamerikaiak, szerecsenek, hinduk, japánok, kínaiak, örmények, malájok, törökök, perzsák, szingalézek, tűzföldiek, busmanok, eszkimók. A világ minden tájáról a világ minden fajtájú népe özönlik ide, a föld e leghatalmasabb birodalmának székvárosába. A császárok Rómája telhetett meg így valamikor Európa, Ázsia és Afrika népeinek különböző képviselőivel, akik a Forum környékén lebzselve várták a holnapot, a jövőt, a jószerencsét, lesték Róma mosolyát vagy csillapították Róma haragját. Most öt világrész rengeteg népének küldöttei csatangoltak Washington levegőjében reménykedve és csüggedve, bizakodva és lesujtva, valamennyi nép fiainak arcán az alázat és a gyűlölet, amellyel egyformán viseltetnek a világhódító Amerika iránt. Mert nem volt az utolsó száz esztendőben nép, amelynek ne akadt volna dolga Amerikával. Mint hódító, mint hitelező, mint megszálló hatalom, mint szerződő fél, mint bérlő, mint parancsoló, mint végrehajtó, mint oktató, de valamilyen formában mindig és mindenütt jelen volt Amerika. A birodalom hatalma nem ismert határt, életereje és aktivitása pihenőt.

Washington Amerika klasszikus városa. Ötvenemeletes repülő paloták itt nem sötétítik el a levegőt. Washingtonban, habár itt valamennyi épület természetesen éppen úgy fel tud emelkedni a levegőbe, mint Newyorkban, a legmagasabb ház sem haladja meg a tíz emeletet. Viskók. De milyen nagyszerű viskók, az üvegépítészet és a sugárornamentika micsoda remekei! A legújabb technika magában egyesíti a

legrégibb stílusokat. Az ámuló idegen ebben a városban látja meg igazán, hogy a világhódító Amerika, amely besöpörte a föld valamennyi kincsét és gazdagságát, hogy fölözte le az összes korszakok művészi tudását és ízlését is. A legrégibb asszír és babylóniai stílustól a huszonkettedik század neorealizmusáig itt él és virul minden művészi irányzat szobrászatban, építészetben, festészetben, irodalomban, zenében, szónoklatban és filozófiai dialektikában. Mindez pedig csodás és békés egyvelegben harc és küzdelem nélkül. Washington túl van a verejtékezésen és a küzdésen. Washington csak a kész eredményeket gyüjtötte, csoportosította és azokat egymással kibékítette. Washington a huszonkettedik század Firenzéje. Washington a világ Akadémiája.

Newyork a pénz, az ipar, a kereskedelem, a termelés és forgalom hatalmának központja. Washington a művészetek gyüjtőkelyhe, ami már meglátszik választékos építkezésein is. De ami az amerikai szemében igazi súlyt és jelentőséget ad Washingtonnak, az, hogy ez a város jelképezi a császárság mérhetetlen politikai és katonai hatalmát. A császári Amerikában az állami tisztviselők éppen úgy egyenruhát viselnek, mint valamikor a cárok Oroszországában vagy a mandarinok Kínájában. Statisztikai írnokok aranysujtásos, rangjelzéses tógában röpködnek ide-oda, a legkisebb állami díjnok éppen úgy hierarchikus egyenruhában jár, mint az aerobusz kalauza, aki persze szintén államosítva van és akinek ruházatát a Központi Állami Uniformizáló Intézet rajzolói tervezik. Mert hihetetlenül eluralkodott a bürokrácia az új Amerikában. Minden akkumulátorkezelő, minden sugárfelügyelő az állami ranglétra valamelyik fokán áll. Itt nem lehet most egyenruha nélkül sem tanítani, sem tanulni, sem parancsolni, sem szótfogadni. És ahogy szemem nem telt be az aranycsíkoknak és rangjelzéseknek ezzel az áradozó táborával, önkéntelenül is eszembe jutott, hol van a régi Amerika honalapító őseinek puritán egyszerűsége, Hová lettek a honalapító ősök!

Hová lettek? De hiszen itt vannak a szemem előtt! A Capitolium Téren, ahol leszálltunk, óriási medence a tér közepén és ebben a medenceben egy sokszáz év előtti vitorlás gálya, a Mayflower, amely az első puritán ősöket a tengeren áthozta, a hajón pedig férfiak térdnadrágban, fehér parókában, pontosan a sok száz év előtti angol-hollandi városi viseletben. Ott ülnek a fedélzeten, esznek, isznak, pipáznak, beszélgetnek és néha zsoltárokat énekelnek.

— De hát mi ez!? — kérdeztem ámuldozó csodálkozással Humpreytől. — Mi van ma! Mit jelentsen ez a furcsa színjáték?

— Ez nem színjáték, — felelt Humprey. — Ez szobor.

— Szobor!? De hiszen ezek eleven, élő emberek, a víz is valóságos és . . .

— A hajó is az. Úgy van! Minden él és mozog és mindez mégis csak szobor. A Honalapítók szobra. Szobor húsból és vérből, szobor eleven emberekből. A szobrászat és a festészet ezer és ezer remeke után ráeszméltünk arra, hogy az életet igazán csak az élet rögzíti meg, a multat a jelen, amely a maga eleven lélekzetével telíti meg az elmult élet mását. Ez a szobor itt éjjel-nappal dolgozik. A medencét tengervízzel tápláljuk, a gálya szabályszerű mozdulatokat végez és külön szerződtetett művészek éjjel-nappal mímelik és játsszák a honalapító Mayflower Atyák életét, annak minden küzdelmével és reménységével.

Humprey kis szünetet tartott.

— Ez még semmi. Ráeszméltünk, hogy a szemléltető oktatás az minden. Így a washingtoni egyetem laboratóriumaiban vannak külön termek és térségek, ahol időnként bemutatjuk az elmult évszázadok és évezredek eltünt szokásait. Hol a régi római szenátus egy ülését, hol szerelmi jelenetet egy óarab háremből, a középkor nevetséges orvosi gyógykezelését csakúgy, mint a harmincéves háború egy-egy ütközetét.

— Igazi betegekkel és halottakkal!?

— Természetesen. A szemléltetés legyen teljes, az oktatás hű. A szó ereje gyenge. Elbeszélés, magyarázás vagy sehogy sem, vagy csak nagyon halványan győz meg. Bizonyító ereje a valóságnak van, az átélésnek. Így például hogyan alkothatna magának fogalmat a mai kor ifjúsága a középkori ítélkezés embertelen szörnyűségeiről, ha időnként nem nyúznának meg szemeláttára egy embert elevenen, vagy nem törnék azt kerékbe, nem főznék meg olajban, vagy nem égetnék meg máglyán.

— Ön, remélem, tréfál, főorvos úr!

— Egyáltalán nem. De ha nem hisz a szavamnak... Éppen holnap délelőtt mutatnak be az egyetem jogi fakultásán egy középkori istenítéletet. Akarja végignézni?

Dideregtem.

— Rettenetes, — mondtam. — És honnan veszik önök az ezekhez a demonstrációkhoz szükséges emberanyagot? Különben ne feleljen, úgyis tudom. Itt vannak a Sing Sing fegyház halálraítélt lakói.

Humprey gőgösen végigmért.

— Téved. Azok a fegyencek, de köztük még a halálraítéltek is, egytől-egyig amerikai állampolgárok, a császárnő alattvalói és nincs az a bíró vagy törvény, amely amerikai állampolgárt ilyen dicstelen halálra kényszeríthetne, sem bűntény, amit ilyen súlyosan torolunk meg, ha azt a bűntényt amerikai állampolgár követte el.

— Nem értem. Hát akkor? . . .

Humprey kis szünetet tartott. Azután szinte szelíden:

— Senkit sem kényszerítünk. Az emberanyag, amely ezekhez a szemléltető demonstrációkhoz szükséges, kivétel nélkül önként jelentkezik. Sőt a produkció bemutatása előtt írásban adja beleegyezését ahoz, hogy a római gladiátorjátékban oda lehet őt dobni a fenevadak elé, vagy egy középkori hóhér őt megnyúzhatja kedve szerint.

— Szörnyű! Vannak szerencsétlenek, akik erre önként vállalkoznak! És kik azok?

Humprey rámnézett.

— Európaiak. Kivétel nélkül elszegényedett európaiak, — mondta és rágyujtott egy cigarettára.

Reszkettem. Hát idejutottunk! És szerettem volna magamat rávetni nem Humpreyra, hanem erre az egész nagyszerű és átkozott új Amerikára, hogy... Őrület. Mit csinálhat egyetlen ember egy birodalom, egy világrész, egy évszázad ellen.

Humprey észrevette izgatottságomat, alighanem megérezte a szégyent és megaláztatást, ami marcangolt, mert csillapító, szinte bocsánatkérő hangon mondta:

— Szerencsétlenek, szó sincs róla. De azért nem egészen azok. Hisz valamennyiüket fejedelmi módon megfizetjük, aki pedig belepusztul a demonstrációba, annak családját dúsan ellátjuk. Mert Amerika semmit sem kíván ingyen. Amerika gavallér. Amerika fizet.

Tombolt bennem a keserűség.

— Amerika fizet!? Mivel? Pénzzel. És önök azt hiszik, hogy pénzzel meg lehet váltani egy ember halálát és megaláztatását? Hiszen ez a rabszolgakereskedelemnél is rosszabb.

Ő elegáns mozdulattal verte le cigarettájáról a hamut.

— Ne izguljon, kedvesem. Maga nem ismeri a viszonyokat. Fogalma sincs arról, hányan jelentkeznek nap-nap után önként odaátról.

Nem bírtam magammal.

De már kezdem sejteni. Hiszen önök Európát kifosztották, félig szegények, félig őrültek házát csináltak belőle. És fájdalom, nagyon is el tudom képzelni, hogy vannak boldogtalan emberek, akik karóbahúzatják vagy eleven testtel megsüttetik magukat, csak azért, hogy éhező gyermekeiket kenyérhez juttassák.

Humprey nem mondott ellent. Sőt, mintha helyeselt volna.

— Úgy van, — mondta aztán. — Nem lehet tagadni, a szülői szeretet még mindig csodákat produkál odaát. Európa nyomorúságos lett és szegény, de az idealizmus, az önfeláldozás szelleme szerencsére még nem pusztult ki minden európai emberből.

Kicsit elgondolkozott. Aztán folytatta.

— És ne higyje, hogy csak szülői önfeláldozás él odaát. A szülői áldozat, akármilyen magasztos is, mögötte mindig ott van a legnagyobb realitás, a gyermek. A szülő legalább tudja, hogy kiért szenved. De vannak, akik nem is gyermekeikért áldozzák fel életüket, vagy testük épségét, hanem elvont eszményekért, amik közé sorolom a tudományért való rajongást is. Itt van például egy fiatal német orvos esete. Ez a drezdai orvos valami rendkívüli élettani kísérlettel foglalkozik, hogy gyakorlatilag is bebizonyítsa egy igazán zseniális elméletének igazságát. Lángeszű tudós, de persze nincs pénze, hogy kutatásait folytassa.

— Akárcsak a huszadik században, — mondtam.

— Na lássa. És mit tesz ez a fiatal lánglelkű német. Hogy nyugodtan tudjon gondolkozni agyával, egyszerűen odadobja nekünk a lábát. Nem sejti, miről van szó?

— Talán. . De őszintén szólva, nem merem hinni, hogy...

Humprey nem törődött fájdalmammal, nyugodtan folytatta

— Az egyetem orvosi fakultásán a napokban egy érdekes előadás keretén belül be fogják mutatni a középkori barbár és kezdetleges sebészetet. Pályázatot írtak ki, hogy ki vállalkoznék arra, hogy levágassa egyik lábát minden kábító vagy érzéstelenítő szer alkalmazása nélkül, a középkori felcser csontfűrészével. Az első jelentkező dr. Zurlinden volt, ez a fiatal drezdai orvos, aki...

— Aki szent, — hörögtem. — És önök elfogadták az ajánlatát.

— Miért ne? Hiszen ő is elfogadta a mi ajánlatunkat. Gyógyulása után életfogytiglan folytathatja kutatásait a washingtoni egyetem költségén.

— Borzalmas. Hogy megmenthesse a fejét, fel kell áldoznia a lábát! De hiszen ez...

Nem bírtam folytatni.

Humprey vállat vont.

— Végre is a tudós a fejével gondolkozik, nem a lábával. És aztán... Nem érzi, hogy ebben a kegyetlen esetben is van valami szintétikus fenség?

— Fütyülök a maguk szintétizmusára és duplán fütyülök a maguk fenségességére!

— Ön fütyülhet, amennyire csak jólesik. De igenis van abban valami szintétikus fenség, hogy egyugyanazon ember a fejével századokkal előbbre viszi az új világot, a lábával pedig megmutatja, hogy milyen rettentően volt elmaradva a régi világ.

— Hallgasson! Hallgasson! Mindez szócsavarás, hitvány rabulisztika. A világ nem halad. A világ nem haladt. A világ ma gonoszabb, aljasabb és piszkosabb, mint volt valaha. Akarja tudni, hogy mi ez a maguk repülő, száguldó huszonkettedik százada. Én kimondom, és ha elevenen is megégetnek érte. Ocsmány lidérc ez a maguk haladása és dicsősége. Ocsmány lidérc. Embertelen!

Ide jutott hát a világ! És ekkor valami borzasztó jutott eszembe. Ezek itt emberek, utódaim! Hátha e szörnyetegek valamelyikében az én vérem csörgedez, az én kétszáz év előtti véremnek egy csöppje. És szerettem volna meghalni a szégyentől.

De az ember oly végtelenül nyomorult és kicsi. Nemcsak hogy végül alkalmazkodik a leggyalázatosabb körülményekhez, hanem ha lehet, még valami pillanatnyi hasznot vagy örömet is szeretne húzni belőle.

Nini! Hiszen ha ezek itt eleven színjátékokban mutatják be a világ történetét, talán fogok látni egy a huszadik századból való színjátékot is. Találkozni fogok még egyszer az én világommal, habár csak egy hitvány maskarádé alakjában is. És megkérdeztem Humpreyt:

— Nem tudja véletlenül, főorvos úr, mikor mutatják be a huszadik század egyik életszakaszát az egyetemen?

— Soha! — válaszolt Humprey gondolkozás nélkül.

— Tessék? Miért nem?

— Azért, mert a huszadik század egész élete oly ostoba volt és annyira szégyenletes, hogy mi azt a mi ifjúságunknak nemcsak hogy nem mutatjuk be, de egyenesen eltitkoljuk előle. Bemutassuk nekik a huszadik századot? Hogyisne! Hogy aztán egész életükön át szégyenkezzenek, hogy kiktől származnak, micsoda emberektől!...

— — — — — — — — — — — — — —

Déli tizenkét órára voltam kihallgatásra rendelve őfelségéhez. Az audiencia előtti utolsó órák érthető izgalomban teltek el. Már korán reggel értem jött a császárnő szertartási hivatalának két tisztje, akik kioktattak a különféle ceremóniákra, amelyek, mondhatom, nem voltak könnyűk. Különös részletességgel és pontossággal próbáltuk a letérdelést, az orrabukást, a földnek a homlokkal való súrolását és a hasoncsúszást, amelyek mind éppen olyan kimagasló részletei voltak a szertartásnak, mint a császárnő cipőjetalpának megcsókolása. Büszkén mondhatom, hogy igen rövid idő alatt éppen olyan tökéletes voltam ezekben a ceremóniákban, mint bármely amerikai udvaronc. Miközben az egyes mozdulatokat tanultam, egy pillanatra eszembe jutott, hogy a huszonkettedik század amerikai udvarának szertartásai mennyire hasonlítanak egy középkori szultáni udvar ceremóniáihoz. Akartam is ennek okát kutatni, de rövid idő alatt oly sokat kellett tanulnom és a testmozgások is oly fárasztóak voltak, hogy bizony nem igen maradt időm a gondolkozásra és töprengésre. Amikor pedig már az összes mozdulatokat tudtam, a két szertartásmester személyes felügyelete alatt megmosdattak, megfürdettek, megborotváltak, megfésültek és megmanikűröztek. Ők is öltöztettek föl és gondosan megvizsgálták ruhámat. Megmotoztak, hogy meggyőződjenek róla, nincs-e nálam fegyver, tőr, revolver, vagy egy adag mérges gáz, ha jól emlékszem, még koponyámat is átvilágították különböző sugarakkal, hogy megtudják, nem forralok-e magamban tiszteletlen gondolatokat, gúnyos vagy élces megjegyzéseket. De erre már nem emlék-

szem pontosan. Tárgyilagos komolysággal ragaszkodom az igazsághoz, elhatározott szándékom, hogy szigorúan csak azt jegyzem föl, amit a huszonkettedik században valóban láttam és átéltem és éppen ezért nem merem egész határozottsággal állítani, hogy csakugyan átvilágították koponyámat, mert a fogadtatás előtti utolsó percek olyan izgalomban teltek el, hogy, sajnos, már nem emlékszem pontosan az előkészületek minden részletére.

De annál pontosabban emlékszem az első benyomásra, amit rám a Fehér Ház, egykor a köztársasági elnökök székháza, most a császári rezidencia tett. Fehér Ház!? Az egykori puritán angolstílű háznak csak neve maradt meg. A régi egyszerű téglaépület helyén most hatalmas üvegbazilika emelkedett, amelynek falait fantasztikus reflektorok állandóan a legragyogóbb színek fénypompájában fürdették. A kapuban és a folyosókon kimondhatatlanul furcsa és tarka egyenruhában a palotaőrség lebzselt, egyenesen ókori ázsiai köpenyekben és süvegekben. Ezek a palotaőrök kivétel nélkül nagy, hájas, kappanhangú emberek voltak, fülükben gyöngydísz, csuklójukon és bokájukon mindenféle csecsebecse. (És mindez a huszonkettedik, a repülés és az elektromágnesség századában.) Nem győztem eléggé bámulni és csodálkozni és egy pillanatra úgy tünt fel nekem, mintha Virginia császárnő testőrei veszedelmesen hasonlítanának Holofernes háremének eunuchjaihoz. Hirtelen ráeszméltem, hogy a két szertartásmester, aki értem jött és a palotába kísért, szintén kappanhangon beszélt. Éppen meg akartam tudakolni e különös szokás jelentőségét, amikor már bent is voltam a szertartásteremben, még pedig szemközt a császári trónnal.

A szertartáshoz tartozott ugyan, de ha nem is tartozott volna hozzá, akkor is orrabuktam volna a csodálkozástól és a meglepetéstől. Mert azt sejtettem ugyan, hogy a világ leghatalmasabb uralkodónőjének trónusa csodálatosan szép és gazdag lesz, de erre a káprázatra igazán nem voltam elkészülve. A trónus tulajdon-

képpen óriási baldachinos kerevet volt, ha úgy tetszik mennyezetes ágy, vert aranyból, telve gyémántos, rubintos, smaragdos reliefekkel és arabeszkekkel. Az arany és a drágakövek csillogása oly erős volt, hogy pillanatra szinte látásomtól fosztott meg. Amikor pedig annyira magamhoz tértem, hogy szememet újra ki tudtam nyitni, a szépség és a fény oly csodáját láttam meg, amely sokszorosan túltett még ennek az aranyos, gyémántos ágynak a tündöklésén is. Mert mi volt a császári trón tündöklése a császárnő szépségének ragyogásához képest! A mennyezetes kereveten ott hevert I. Virginia aranyszőttes szmókingban és aranyszőttes térdnadrágban, ifjúságának és szőkeségének sugárzásában, rugalmas karcsúsága méltóságában és diadalmas, káprázta tó asszonyiságának bíborában. Leghatalmasabb császárnő, legszebb asszony! Virginia, szépség felsége, császárok császára, asszonyok asszonya. Sokat láttam már kalandos életemben, sok minden történt már velem, én már éltem a huszadik században és élek most a huszonkettedikben, de a szépségnek ezt a boldog és boldogító sugárzását még nem láttam sehol és sohasem. Azaz hogy... De nem! Lehetetlen! Hiszen az olyan régen volt, kétszáz év előtt és nem is igaz, hogy volt.

Nem igaz!?... Hiszen... Őrület. Fejem szédül, fülem zúg, szemem lecsukódik. Lecsukódik, mert nem tudom látni őket... Őket, őket... Átkozottak! Hát utánam jöttetek ide is, még a huszonkettedik századba, még a császári palotába is. Nyomorultak! Takarodjatok onnan! Vagy azt hiszitek, hogy nem ismerek rátok, mert most nem frakkban vagytok, hanem tógában? El onnan! Mac Arlan, kövér amerikai milliárdos, és te Lewis Maugham, böles angol hústömeg, de ti is, Jacques Dunorel, ugráló francia bolha és Henrik Bornholm, álmodozó svéd költőcske... Átkozott kvartett! Hogy merészeltétek ezt... És egyáltalán hogyan tudtatok idejönni, betolakodni, odaszemtelenkedni a felséges Virginia császárnő trónja mellé!

20. A császárnőnek négy férje van és én, hülye, mégis belészeretek.

Kábultságomból egy rúgás térített magamhoz, amely bordámat érte. Az egyik szertartásmester rúgott belém, aki velem együtt hason fetrengett a császárnő előtt.

— Vigyázzon. Térjen magához, — súgta és újra belémrúgott, de ezúttal meglehetősen enyhén.

— Igen, — dadogtam halkan — de előbb küldjék ki őket. Küldjék ki azt a négy férfit.

— Megőrült! Azt a négy férfit küldjék ki. Hiszen... Tudja maga, hogy ki az a négy férfi?

— Hogyne tudnám! Négy hülye.

— Szerencsétlen, hallgasson! Az a négy férfi a császárnő négy férje. És őket akarja maga kiküldeni a teremből, — súgta vissza ijedt kappanhangon a szertartásmester.

A császárnő négy férje! Éreztem, hogy újra el fogom veszíteni eszemet. Fájdalom, erre nem volt időm. Őfelsége egy kegyes intésére egy alabárdos testőr felém közeledett, kézenragadott, fölemelt, a császárnő trónja elé vezetett, ott pedig egy szőnyegen térdrenyomott. Szőnyeg!? Miket beszélek. Hiszen már megmondtam, hogy a huszonkettedik század nem ismert a régi fogalmak szerint való porés bacillusgyüjtő szőnyeget és az, amit első pillanatban szőnyegnek néztem, tulajdonképpen pompás virágágy volt, amelynek forró színei közül a legédesebb illatok áradtak ki. Ez a virágágy végigfutott a mennyezetes aranytrónus mind a négy oldalán. Aranyágy előtt virágágyon térdeltem hát a világ legszebb és leghatalmasabb császárnője előtt, aki aranypapucsának talpát nyujtotta csókra. (Oly kitüntetés egyébként, amelyben külföldi állampolgár csak a legritkább esetben részesül.)

Azután Virginia megszólalt. De mielőtt megszólalt, felkönyökölt az ágyon és arcomba nézett hosszan. Láttam, hogyan vizsgál érdeklődve, bámul, kutatja arcomat, vonásaimat, mintha bennük valami rejtett titkot keresne.

Ki tudja, bűvös és csodálatos üzenetet a huszadik századból, amelynek naív és barbár kezdetlegessége úgy élhetett az ő képzeletében, mint valami csodálatos és ma már hihetetlen rege. Sokáig nézett így rám. Azután kis parancsoló taglejtéssel mondta:

— Keljen föl.

A csodálkozás halk moraja a teremben. De ennek meg is volt a maga oka. Mint utóbb megtudtam, az, hogy valaki a császárnővel állva beszélhetett, a legritkább és a legnagyobb megtiszteltetés volt. Idegen államok követei részesültek benne, de azok is csak elvétve, a császárnő miniszterei pedig sohasem. A miniszterek kivétel nélkül és minden alkalommal hasoncsúszva tettek jelentést uralkodónőjüknek és fogadták az ő parancsait. Csak természetes, hogy amikor engem az a ritka kegy ért, hogy a császárnő megengedte, hogy előtte fölálljak, összesúgott az udvaroncok ijedt serege, sőt azt is észrevettem, hogy a négy férj is összenézett, habár egyikük se mert egy szót sem szólni. Fölálltam hát és őfelsége végigmért, megmustrált tetőtől-talpig.

— Ön tehát csakugyan a huszadik században élt? — kérdezte tőlem végre és hangja édes volt, mint a méz.

A hang elbódított, viszont a kérdés megrémített. Eszembe jutottak Amerika múzeumai, a washingtoni egyetem laboratóriumai és úgy éreztem, most menthetetlenül ütött utolsó órám. A császárnő megbámul, úgy vizsgál és kutat, mint valami őskori furcsa állatot és még hálát adhatok az istennek, ha valami fájdalomnélküli módon fognak bebalzsamozni és a múzeum számára preparálni. De talán éppen ez, a halálos veszedelemmel való szembenállás, gyüjtötte bennem össze az élniakarás minden ösztönét és bátorságát. És talán ez az ösztön sugalta, hogy félelem és elfogódottság nélkül feleljek.

— Hogy csakugyan éltem a huszadik században vagy sem, azon vitatkozzanak a tudósok, — mondtam. — Én annyit mondok, hogy a huszadik században csak voltam, de élni csak

azóta élek, amióta felséged ragyogó és kimondhatatlan szépségét látom.

Ma is emlékszem, hangom tiszta volt és bátor, mosolyogtam is, egyáltalán nem úgy szóltam Virginiához, mint alattvaló az uralkodóhoz, hanem mint férfi szokott a nőhöz. Ma már én is tudom, hogy válaszom rendkívüli volt és vakmerő. Nem csoda, ha az udvaroncok megint összesúgtak és a négy férj is újra összenézett, természetesen most sem mert közülük szólni egyik sem.

De magát Virginiát is meglephette válaszom. Előbb rámnézett nagy, csodálkozó szemmel, homloka kicsit elpirult, azután szinte riadt és bizonytalan hangon kérdezte:

— Hogy mondta? Csak azóta él? . . .

— Amióta felséged ragyogó és kimondhatatlan szépségét látom. Sőt most már azt is hozzáteszem, hogy soha életemben nem láttam oly tündöklő szépséget, mint felséged és érdemes volt az utat megtennem a huszadikból a huszonkettedik századba, hogy megláthassam a teremtés remekművét, felségedet, minden idők és évszázadok legszebb asszonyát.

Most még bátrabban beszéltem, hangom még erősebb, egész viselkedésem még vakmerőbb volt, mint az előbb. Az udvaroncok már nem is mertek sugdolózni, sem a férjek egymás szemébe nézni. Feszült, rémült csend ülte meg a termet, mintha mindenki valami szörnyű csodától tartott volna. De ez nem következett be. Nem ez következett be. A csend még eltartott sokáig, azután a császárnő rámszegezte tekintetét.

— Nem vagyok asszony. Még leány vagyok.

Ennyit mondott, elpirult és a fejét lehajtotta.

Hogy elpirult? Azt hiszem, megvolt rá minden oka. Négy férje jelenlétében mondja, hogy leány. Hiába a repülő emberek, hiába az elektromágnesség csodái! Egy az, ami nem változott és sohasem is fog változni: az asszony. Ő örökkévaló, mint a hazugság. Ezért aztán igazán nem volt érdemes kétszáz évet ugrani. A női hazudozás vakmerőségét, ezt

megkaptam a huszadik században is a Lidón, ahol Viktória négy férfival a zsebében omlott karjaimba.

Most már nem törődtem semmivel sem. Bánom is én! Hát ültessenek villamosszékbe, vagy négyeljenek fel, de azt nem tűrhetem, hogy egy nő ennyire a bolondját járassa velem és ha az a nő mingyárt százszor is Amerika császárnője.

— Lány!? — kiáltottam fel önkénytelenül és a négy férfira néztem.

— Igen, — mondta Virginia annál nyugodtabban — a férjeim. A filadelfiai herceg, a bostoni herceg, Texas grófja és lord Florida.

A négy férj sorrendben felém biccentette fejét, de egyik sem szólt egy szót sem.

— Lány vagyok, — mondta Virginia mégegyszer és most hosszan a szemembe nézett és olyan mélyen, hogy hirtelen a szívemet a torkomban éreztem.

Nem bírtam állni ezt a tekintetet. Szép volt, vakmerő és hazug. Hazug, hazug, hazug! De oly szép, oly szőke, oly fiatal és oly hamvas. És annyira nő. Hirtelen csodálatos, édes meleg járta át egész testemet, szájam kiszáradt, minden vér a szívembe szorult. És mindennél erősebben tudtam és éreztem: végem van! Ó bár inkább lenyakaztatott volna. Ehelyett megint rám mosolygott, megint a szemembe nézett. Végem is volt. Sorsom eldőlt. Nem a halál, annál sokkal rosszabb. Itt állok, koldus a huszadik századból, senki és semmi és beleszerettem örökre és menthetetlenül, én hülye, beleszerettem Amerika császárnőjébe, akinek négy férje van. Szerettem volna jajveszékelni, segítségért kiáltani, a férjeket, az eunuchokat kérni, hogy öljenek meg. Egy őrült felvillanással eszembe jutott: a legokosabb az volna, ha most rávetném magam a császárnőre vadul és elszántan, öngyilkos szerelemmel, hogy lefogjanak és végezzenek velem és megmentsenek mindattól, ami még reám vár. De csak álltam sután és bámultam és ekkor ő megszólalt és most az ő hangja reszketett.

— Holnap este az orchideák közt, a lugasban, várom. Maga el fog jönni és beszélni fog nekem a huszadik századról. Sokat fog beszélni róla nekem.

Azzal cipője talpát csókra nyujtotta, én előbb térdrebuktam, majd őfelsége egy kegyes intésére, mint jöttem, hason kicsúsztam a teremből, ahol Virginia, Amerika császárnője fogadott és négy férje fülehallatára azt mondta nekem, hogy lány.

21. A házasság forradalma és a többférjűség kialakulása a XXI. és XXII. században.

És csodák csodája, a nő nem hazudott. Ezt úgy tudtam meg, hogy... De hadd mondjam el sorra a dolgokat.

A kihallgatásról távozván, már a Fehér Ház kapujában voltam, amikor utánam röpült egy eunuch. Közölte velem, hogy nem hagyhatom el a palotát. További rendelkezésig itt kell laknom, a császári rezidenciában.

Megrémültem.

— Ez őfelsége parancsa? — kérdeztem.

— Nem parancs, szó sincs róla. Ellenkezőleg, őfelsége kéreti önt, hogy méltóztassék továbbiakig a palotában lakni, mint a császári udvar vendége, — mondta az eunuch és mosolygott, ahogyan csak egy eunuch tud mosolyogni.

Megvallom, nem igen hittem a nyájas szavaknak. Az a rövid idő is, amit eddig a Fehér Házban töltöttem, tökéletesen megismertetett ennek a helynek bizantinikus levegőjével és attól tartottam, hogy a szíves szavak mögött tulajdonképpen gonosz csel rejtőzik. Hiába mondják, hogy mint vendéget marasztalnak, jól tudom, hogy valóban fogoly vagyok és e pillanatban, habár az elképzelhető legszívélyesebb módon is, de letartóztattak. Viszont miért tartóztatnának le? Nem vétettem semmit sem, ami ugyan nem ok arra, hogy ne tartóztassanak le. De szerencsére nemcsak ártatlan va-

gyok, hanem ártalmatlan is. Én vagyok a legártalmatlanabb ember az egész huszonkettedik században. Senkinek sincs oka, hogy tőlem tartson, ellenem védekezzék. Vagy irígyeim volnának? Ugyan szeretném már végre én is tudni, mi van irígyelni való rajtam, huszadik századbeli kolduson. Semmim sincs, szegény vagyok, azonkívül ezekhez a mai emberekhez viszonyítva tökéletesen műveletlen is. Vagy talán mégis... Tiszteletlen és vakmerő voltam a császárnővel szemben és őfelségét négy férje rábírta arra, hogy tegye ártalmatlanná a szabadszájú idegent, a huszadik századból való ezt a tiszteletlen és kíváncsi jövevényt. Így volt, vagy sem? Ezen gondolkozni ráérek később is. Egyelőre nem marad más hátra, minthogy a meghívásnak, illetve a parancsnak eleget tegyek. Szó nélkül megfordultam hát és az eunuch mellett végigröpködtem a Fehér Ház folyosóin, amíg nem értünk abba a szobába, amelyet nekem tartózkodási helyül kijelöltek.

Szép, tágas szoba volt, amelynek berendezése ritka ízléssel egyesítette a huszonkettedik század stílusát az ókori ázsiai udvarokéval. Ablakom virágos udvarra nyílt, és ha oda kitekintettem és láttam egyrészt a virágkereveteket, másrészt az elektromágneses kapcsolókat, hirtelen igazán nem tudtam, hol vagyok, Szemirámisz függőkertjében, vagy egy modern fizikai laboratóriumban. De mindegy! Az ebéd, amit felszolgáltak, pompás volt és a nap hátralevő részében bőségesen volt időm arra, hogy elmémben és elgondolásomban összeegyeztessem tapasztalataimat, a huszonkettedik század túliparosodott Amerikáját és azt az ázsiai udvart, amellyel ezt az óriási gyakorlati nagyüzemet, a mai Amerikát mintegy megkoronázták. Csodálatos belső ellentmondása a fejlődésnek! A repülők, fizikusok, kémikusok, sugárkezelők, mérnökök, orvosok, biológusok, feltalálók birodalmában a császárnő eunuchjai, a céltudatosság és józanság ez örökké izgatott és lázas nagyiparos századában, amely éjjel-nappal tartó munkával még a levegőből

is termel, a császárnő udvarának keleti renyhesége, céltalan és terméketlen, egyenesen nevetséges, sőt kezdetleges ókori pompázása. Ez hát a fejlődés teteje? A legnagyobb és legjózanabb ipari és technikai erőkifejtés végül is megtorkol ilyen üres és céltalan szertartásokban, a műszaki fejlődés ez óriási szürke mechanizmusa távoli ezredek barbár sátorkárpitja mögé menekül, hogy célt, értelmet és igazolást keressen a maga számára. Csodálatos és kiszámíthatatlan útja az emberi haladásnak, amely éppen legmerészebb kanyarodóinál zökken vissza a mult tévedéseibe és egyszerre hódol a jövő legmerészebb álmainak és az emberiség gyermeki korszakára való réveteg emlékezésnek. És Edison és a többiek csak azért éltek és dolgoztak, hogy végre is csodálatos eredményeiken egy ázsiai szultána udvara és hatalma épüljön fel.

Ilyen gondolatokban telt napom. Szerettem volna, ha itt lett volna mellettem valaki, akivel közölhettem volna kételyeimet és akitől feleletet kérhettem volna a bennem szorongó ezer és ezer kérdésre. Ha legalább Humprey itt volna. Igaz, hogy vele sem tudtam magam sosem úgy megértetni, mint régebbi kortársaimmal, de azt azért el kell ismernem, hogy annyi jósággal és figyelemmel viseltetett irántam, amennyi egy huszonkettedik századbeli orvostól egyáltalán kitelik. Az elmevizsgálóbizottságban tanusított bátor és résztvevő föllépésével pedig egyenesen meghódított. Ha talán fölhívnám zsebantennámon? De nem! Jó lesz vigyázni. Itt a levegőnek is vannak fülei, sőt az elektromos áramoknak is. És aztán ki tudja, hol van most az én derék elmevédőm. Washingtonba ugyan elkísért, az első órákban ő kalauzolt a városban, de kihallgatásom előtt, amikor a két kappanhangú szertartásmester vett kezelésbe, elbúcsúzott tőlem és sok szerencsét kívánva visszarepült Atlantic Citybe.

A vacsorát is szobámban szolgálták fel, igazi huszonkettedik századbeli vacsorát, valóságos hús, hal, tészta és gyümölcshegyeket és tornyokat, amelyeket a császári konyha fő-

vegyészeinek utasítása szerint sütöttek, főztek, hűtöttek, pácoltak, aszaltak, jegeltek, cukroztak. Vacsora után még el akartam szívni egy cigarettát, amikor szobámba lépett a császári testőrség egyik kapitánya, szép, magas, értelmes férfi, aki legnagyobb meglepetésemre férfihangon szólított meg. Reginald Murray — ez volt a kapitány neve — illemtudóan bemutatkozott és nagyon szívélyesen megkérdezte, nincs-e valami különös kívánságom.

— Dehogy is nincs kapitány úr, — fakadt ki belőlem. — Szeretnék kétszáz esztendővel fiatalabb lenni.

Nem mosolygott. Megértett. A jóakarat, ami csak úgy sugárzott arcáról, felbátorított arra, hogy részletesen is elpanaszoljam neki bajaimat, gondjaimat és főként a jövőmet illető aggodalmaimat. Mondhatom, hogy nem csak résztvevő szívvel és végtelen türelemmel hallgatta panaszaimat, de olyan megértéssel is, amit huszonkettedik századbeli embertől — legalábbis az addigi tapasztalatok után — sohasem is mertem volna remélni. Én jóságos türelmével visszaélve, szinte órák hosszat panaszkodtam neki és be kell vallanom, hogy beszéd közben többször egyenesen szégyenletes módon ellágyultam és gyakran könnyes és fuldokló zokogás szakította meg amúgy is rapszódikus panaszaimat.

De nem az a fontos, amit én, hanem az, amit ő beszélt. Mert beszélt. Türelmesen kivárta, míg panaszaim és kérdéseim zuhatagos áradata lepergett, azután ő vigasztalt és magyarázott. Rendkívüli éjszaka volt. Ő órák hosszáig beszélt és a Nap már magasan járt Washington türkiszkékre párázott egén, amikor elbúcsúztunk egymástól és ő szobámat elhagyta. Ez a beszélgetés, helyesebben az ő előadása rendkívül érdekes és értékes volt, számomra mindenesetre a legfontosabb, amit a huszonkettedik századba való megérkezésem óta hallottam. Sir Reginald előadásából végre határozott választ kaptam sok minden titkolt kételyemre és eddig magamba fojtott kérdésre. Mondhatnám, hogy igazán csak ettől a beszél-

getéstől fogva ismertem meg a huszonkettedik századot és ezzel együtt az utolsó kétszáz év történelmét, amelyben mint látni fogják, a családi és szerelmi élet és berendezkedés eddig legnagyobb történelmi drámája játszódott le. Dráma, amely — higyjék el, nem büszke, inkább nagyon is szomorú elégtétellel mondom ezt — teljes módon igazolták aggodalmaimat és jóslásaimat, a berlini éjszakát és a lidói rémületet. Ez a dráma, fájdalom, nekem adott igazat, javíthatatlan, de sajnos, oly megokolt pesszimizmusomnak, amellyel a fehér ember művelődésének bekövetkező nagy válságát mintegy előre megéreztem, sőt pontosan kiszámítottam. Aggodalmaimat és jóslásaimat akkor egy könyvben akartam megírni. Azért is utaztam a Lidóra. De közben egy érthetetlen és kegyetlen kaland kiragadott századomból, hogy belesodorjon a távoli és rémítő jövőbe. A könyvet nem írhattam meg. Hogy ezután meg fogom-e írni? Nem! Minek is írnám meg, amikor ez a könyv azóta bekövetkezett, a megiratlan írás megtörtént. Hogyan? Mingyárt megtudják önök is, akikkel közölni fogom Sir Reginald elbeszélését, habár, sajnos, csak kivonatosan — akkor sem erőm, sem nyugalmam nem volt, hogy előadását legyorsírjam — és híján annak a művészi szépségnek, nyugalomnak és bölcsességnek, amely külön méltóságot adott az ő előadásának.

De ha nem is tudom visszatükrözni előadásának szép és bölcs méltóságát, azért annak tartalma nem sikkadt el bennem, a lényeget megjegyeztem, az összefüggések tisztán megmaradtak emlékezetemben, úgyhogy magát a történést és annak tanulságait, habár röviden is, de szerencsére maradék nélkül tudom közölni. Figyeljenek kérem ide.

— — — — — — — — — — — — — —

— A huszadik század első felében — magyarázta Sir Reginald Murray amerikai császári testőrtiszt — a fehér ember művelődése rendkívüli válságba jutott, még pedig nem

sokkal a pusztító világháború után. A nagy történelmi válságok leglényege, egyszersmind legnagyobb veszedelme, hogy az a nemzedék, amely benne él, kezdetben észre sem veszi. A római polgár a császárság hanyatlásának végső korában őrültnek, szentségtörőnek vagy hazaárulónak mondta volna azt, aki őt arra figyelmezteti, hogy egy roskadozó, halálraítélt világban él, amelynek mélyén egy új társadalom és egy új kultúra van feltörekvőben. A nagy történelmi válságok eleintén lassan, észrevétlenül közelednek. A megromlott és elítélt társadalom tagjai a közeledő veszedelem idejében is nyugodt zavartalanságban folytatják napi életük megszokott gépiességét. Fölkelnek, lefekszenek, táplálkoznak, szeretkeznek, dolgoznak, üzleteket és adósságokat csinálnak, lopnak, csalnak, izzadnak, futkosnak, hazudoznak, szülnek és temetnek. Így vesz bele a napi élet gépies ismétlődésébe az esemény nagyvonalúsága, amelyet tisztán és egész jelentőségében már csak egy távolabbi nemzedék lát meg, persze anélkül, hogy valamit is tanulna belőle.

De így van ez az egyes ember életében is. Az egyén nem veszi észre a tudat alatt jelentkező nagy erkölcsi vagy akarati változásokat. Valakiből jó vagy rossz ember lehet, anélkül, hogy ezt a változást nyomban megállapítaná magán vagy csak tudna is róla. Sokan nagy karriért futottak be így szinte öntudatlanul és az emelkedés csúcsán sem emlékeznek vissza tisztán az első szerencsés lépésekre, amelyekkel magasba törő pályájukon elindultak. Az ember első jelentkezésében csak az éhséget veszi észre, a testi fázást és a szerelmi vágyat. Még a betegséget sem mindig.

Hány ember jár a világban nagybetegen anélkül, hogy csak sejtelme is volna róla. Nagyníha megállapítja ugyan magán a betegség egy lényegtelen tünetét, de fogalma sincs annak igazi jelentőségéről. A tünettel törődik, maga az igazi baj nem nyugtalanítja. Érzi, hogy fáj a feje, de hogy miért és mitől fáj, nem érdekli. Aszpirint szednek fejfájás ellen, pedig paralízisük van.

A huszadik század első felében is a társadalom vezérei megálltak a tünetek felszínén. Pártpolitikával és diplomáciai sakkhúzásokkal foglalkoztak. Nem vették észre a szegénység és a kapzsiság nagy problémáit. Nem látták meg, hogy a munka mint válik az emberiség nagy többsége számára gépiessé, reménytelenné és örömtelenné. De arra sem eszméltek rá, hogy az a hajszolt korszak a régi eszményekből, hitekből és rajongásokból kivetkezetten hogyan törekszik valamire, valami újra, ami értelmet, színt és díszt hozna a robot és a bizonytalanság keserűsége fölé. Akkor még csak könnyed tréfák és csipkelődések kísérték a női divat, öltözködés, hajviselet, erőszakolt sportok, a bunda és az autós fényűzés hóbortját és nem is sejtették, hogy az egyetemes őrület ez öntudatlan tervszerűsége mögött mi rejtőzik, a jövőnek micsoda nagy veszedelme.

Az ókori Egyiptom megsanyart tömegein uralkodó cinikus fáraó óriási gúlákat épített, egyrészt, hogy ez évtizedes munkák hatalmas, habár haszontalan lendülete megeméssze a társadalom nyugtalan energiáit, másrészt, hogy ez iszonyú kőtornyokban új ideált adjon a kifosztott népnek. Az új piramis, amit a huszadik század embere épített: a nő volt. Gizehi gúlák, kőtömbök helyett húsból, illatokból, színekből, selymekből, prémekből és mosolyokból. A szfinksz megelevenedett, kőből hússá változott. Az ideál, amit a nagyvállalkozó, a bankigazgató, a tőzsdés, a harácsoló ügyvéd stb. maga fölé emelt, a nagyvilági nő volt. Értelmet kellett adni a milliók munkájának és ez az értelem a kokott bundája lett.

Dolgozni kellett és dolgoztatni. De miért? Hiszen a termelt javakat el is kell fogyasztani, viszont az általános szegénység és nyomorúság nem fogyasztóképes. Állandó biztos fogyasztó egy van. A nő. A nő, aki mindennap más ruhát ölt és más szeretőt hív karjai közé. A nő úgy fogyaszt, hogy pusztít. És mert a fogyasztás számára nem volt érdemes termelni, hát termeltek a pusztítás számára. Kenyeret termelni? Hiszen voltak európai ország-

gok, ahol nem minden ember tudott magának mindennap megvenni egy karéj kenyeret. De olyan ország nem volt, ahol a nagy vezérigazgatóné vagy a nagy kokott ne minden ősszel rendelt volna új bundákat még akkor is, ha a tavalyi bundák még jók voltak és teljesen használhatók. Nem minden ember tudott enni, tehát túl kellett etetni a nőt. A huszadik század emberisége így dolgozott a szultána bundájáért.

A szegény ember számára olcsó ruhát varrni és olcsó házat építeni, rossz és bizonytalan üzlet volt. A gazdag nő számára bundát varrni és palotát építeni, jó és biztos üzlet. Lassanként a férfi csak a nőre kezdett dolgozni. És ha azt mondom, hogy férfi, ezalatt nem egy embert, hanem egy gyárat is értek, emberek és gépek egész munkahadseregét. Ezrek dolgoztak a gazdag nőre, egy költött rá és szeretkezett vele.

Gazdag nő. Mert fogyasztani csak a gazdag nő tud. Gazdag nők kellettek. Kellettek, tehát lettek is. Férfiak vállán. Kettős eredmény. Egyrészt megvolt a nagy fogyasztó, akiért az ipari termelés dolgozott, de másrészt megvolt az ideál is, akiben az ipari termelés hitt. A bundás szultána, a luxusnő.

Nem érti? Pedig oly egyszerű. Minden ember kell, hogy kábítsa magát és nincs az az értelmetlen és gépies robotmunka, amelybe az, aki végzi, vagy mással végezteti, ne diktálna bele valami belsőbb, szent értelmet. Amikor kiderült, hogy üzletileg csak a nőért érdemes dolgozni, ugyanakkor a férfi arra is ráeszmélt, hogy csak a nő az, aki munkájának erkölcsi és esztétikai értelmet ad. A szultánából lett a nagy vevő, de a nagy ideál is, az új indusztrializmus vallásának papnője.

De mindenekelőtt arra volt szükség, hogy nagy vevő legyen belőle. Mi sem könnyebb ennél. A férfi a nő lába elé dobta mindazt, amit — a nőn keresett. A nagy autógyáros azért adott el ezer nőnek autókat, hogy az ezeregyediknek palotát építsen a Rivierán. Viszont a rivierai szállodák vezérigazgatója

azért szolgált ki tízezer nőt, hogy egy tízezer-egyedikkel jachton repüljön a messzi tengerek ismeretlen szépsége felé. És így tovább... A férfi a kereskedelem szabályai szerint százezer nőt kifosztott és becsapott, hogy a százezer-egyediket megkoronázza szultánának.

Megkoronázza. Teleaggassa ékszerrel. Mindennap ráhúzzon új selymeket. Mindennap újat. Mert a pénzkereső férfi kapzsiságánál csak egy nagyobb. A nő pazarlása, amivel pusztítja a pénzt, amit a férfi rá keres. Meg kellett koronázni a szultánát. Örök társadalmi törvény a paradicsom óta. Ádám egész napon át azért verejtékezett, hogy Eva testét beborítsa mentől szebb és mentől illatosabb fügefalevelekkel, amelyeket még az este dühödt mámorában letépett és leharapott, a körmeivel hasított le róla, hogy másnap reggel újra öltöztesse és másnap este újra vetkeztesse. A nő körül forog, a nőért van minden. Nem is az egész nőért, hanem testének csak egy... Hiszen ön ért engem. Ádám óta nem változott semmi sem. Cézár vagy forradalmi vezér: egy. Pascalnak nincs igaza. Nem Kleopátra orra kormányozta a világot, hanem Kleopátra öle.

Királynő volt és szajha. Romlott gyermek. Cézár fejét az ő ölébe hajtotta. És nemcsak a Cézároknak voltak Kleopátráik. Az előbb forradalmi vezéreket említettem. Nem szónoki ellentét kedvéért. Voltak forradalmak, voltak szélsőséges kísérletek, amelyek be akarták vezetni a teljes vagyoni egyenlőséget. Megbuktak. Ezek a kezdetben vasakarattal keresztülerőszakolt kísérletek megbuktak egytől-egyig és szánalmas nevetségességgel. Miért? Kérdezze inkább, hogy: kiért? A nőért. Mert nem volt az a fanatikus, aki a kellő pillanatban ne akart volna egy darab selyemmel többet boríttani feleségére, menyasszonyára, barátnőjére vagy szajhájára, mint amennyit a forradalmi törvény és erkölcs megengedett. De a pénzt, amibe ez a vég selyem került, meg kellett szerezni. A nőnek mindig kellett egy vég selyemmel, a férfinak egy darab arannyal több, mint amennyit a forradalom megengedett. Az egyik

polgártársnő szebb akart lenni, mint a többi, az egyik polgártársnak tehát gazdagabbnak kellett lennie, mint a többi volt. A vagyoni egyenlőség egy női testen bukott el. Minden birodalom és minden elmélet, minden hadjárat és minden forradalom is. A férfi szultánát akar koronázni.

Jó. De ki legyen a szultána? Téved, ha azt hiszi, a legszebb, a legjobb, a legokosabb. Sőt. Voltak igen csunya és igen ostoba szultánák, hogy igen rosszak is, ez olyan természetes, hogy nem is volna szabad külön megmondani. A nőnek, hogy uralkodjék, nem arra van szüksége, hogy szép legyen, hanem arra, hogy legyen egy férfi, akivel el tudja hitetni, hogy ő szép, sőt, hogy ő a legszebb. Egy férfira, aki elég ostoba ahoz, hogy ezt elhigyje és elég gazdag és hatalmas ahoz, hogy a nőt megtegye szultánának. A nő a férfi szemén át kormányozza a világot. Izgatni kell a férfit. Kínozni kell, nyugtalanítani. Mivel?... Ó, hiszen ha ezt lehetne elmondani egy mondatban. Egy mondatban a világ történelmét.

A nő legfőbb művészete, hogy mindennap más. A nő mindennap egy nappal öregszik, tehát a nő mindennap egy nappal fiatalabbnak akar látszani. »Ma öregebb vagyok, mint tegnap voltam. Hogyan tünhetnék ma fiatalabbnak, mint tegnap voltam?« Ez a nagy kérdés. És a felelet? »Fiatalabbá fog tenni az új ruha, amit ő még nem látott rajtam.« És a férfi hozza az új ruhát, hogy a nő őt vele becsapja. Hozza. Mert nem elég, hogy a nő be akarja csapni a férfit, a férfi is azt akarja, hogy a nő becsapja őt.

A nő legfőbb művészete, hogy mindennap más legyen. Mindennap új. Mindennap fiatalabb. Mi fiatalít? A ruha, ezt már tudjuk. De a ruha nem elég. Ruha teszi az embert, de a ruha még nem teszi az egész nőt. A nőt a férfi teszi. És ha kifogyott az új ruhákból, új illatokból, új divatokból, és új hóbortokból, jön az új férfi. A másik vetélytárs. Féltékennyé kell tenni a férfit, vadítani. Megmutatni neki, hogy: vagyok, élek, szép vagyok, fiatal vagyok,

ma még a tiéd vagyok, de holnap a másé vagyok és akit akarok, azé vagyok. A férfi igazán csak többedmagával tud szeretni.

— — — — — — — — — — — — — —

Félbeszakítottam a testőrtisztet.

— Elég az elméletekből. Az isten szerelmére, elég volt. Azt akarom végre megtudni, hogyan fejlődött ki az új társadalomban a többférjűség. Mert remélem, nem akarja tagadni, hogy önök többférjűségben élnek, férfiháremekben.

— Nem tagadom. Sőt éppen azt magyarázom, hogyan fejlődtek a dolgok ideáig. Persze, ha ön megszakít.

— Nem szakítom meg. Folytassa.

— — — — — — — — — — — — — —

— Az a nagy szerelmi, házassági és erkölcsi forradalom, amely annyira megváltoztatta a világ képét, szükségképpen Amerikát kellett, hogy válassza színhelyéül. Történelmi szükségszerűség volt, hogy Amerikában fejlődjenek ki az új szultának és történelmi szükségszerűség volt, hogy Amerikában iktassák először törvénybe a többnejűséget.

Miért?

A nőt, az új nőt gazdaggá kellett tenni. De gazdaggá csak a gazdag férfi teheti a nőt. Igazi gazdagság pedig a huszadik század közepén már csak Amerikában volt. Amerika a világháborúban és még inkább a világháború után kifosztotta Európát. Amerika gazdag volt, dúsgazdag és ezt a gazdagságot nemcsak megőrizni, hanem fejleszteni kellett. Hogyan?

Mihelyt — és ez a huszadik század második felében volt — Amerika észrevette a gazdasági változás új törvényeit, mihelyt Amerika ráeszmélt arra, hogy élni csak a nőért érdemes, mert megélni csak a nőből lehetséges, egész ipari élete csodálatos átalakuláson ment keresztül. Gyárakat, üzemeket, telepeket, amelyek azelőtt a napi fogyasztás közhasznú cikkeit termelték, máról-holnapra beállították a női fényűzés szolgálatába. Ekkor alakultak ki

Amerikában többek közt a nagy parfőm-trösztök és rúzs-kartelek, ekkor a milliós városok, ahol csak szűcsök, mások, amelyekben csak női-fehérneműkészítők dolgoztak. Micsoda világ! Millió férfi vérzett el egy nagy kokottért, de millió férfi is élt belőle. Igaz, hogy csak mint szegény munkás, gépíró, hivatalnok. Mindegy. Fő, hogy élt és kenyeret tudott adni a maga rosszul öltözködő asszonyának és mosdatlan gyermekének. A nagy kurtizán ágyán ezren dolgoztak, technikusok kitervezték, művészek feldíszítették, munkások felépítették, mások selyemmel bevonták, virággal telehintették azt. De hálni — legalább is azon az egy éjszakán — csak egy ember hált a kurtizán ágyában: a vezérigazgató úr. Talán piszkos éjszaka volt, talán gyalázatos, telve hazugsággal és a korai érelmeszesedés vagy más kórság csíráival, — de közgazdaságilag milyen hasznos! Képzelje el, Newyorkban parfőmkotyvasztók évekig törték a fejüket új illatokon, Csikágóban selyemtakácsok egy új selyemszövési módszeren, Floridában kertészek rózsát, Kaliforniában gyümölcsfajtákat kereszteztek évekig csak azért, hogy majdan zamatosabb és ízesebb legyen az az egyetlen éjszaka, amelyen a nagy kurtizán ágyába fogadja a nagy vezérigazgatót. Egy éjszaka.

De azért úgyebár, még nem kellett volna bevezetni a többférjűséget.

Csakhogy van ám a dolognak más oldala, a történéseknek más fejezete is.

És ez:

Már mondtam: gazdag nőkre volt szükség. Nagy szultánákra, nagy fogyasztókra. De legyen szíves, mondja meg nekem, mikor elég a gazdagságból? Mikor mondja egy nő azt, hogy: no most már aztán igazán elég. Ez az utolsó bunda, az utolsó autó és az utolsó hálóing, amit kaptam. Több nem kell. A férfi tudja a nő étvágyát fölkelteni, de nem tudja azt kielégíteni.

Miért bámul úgy rám? Hiszen a huszadik század elején is voltak a nagyvilági nőknek szeretőik, udvarlóik. Flirtök, kalandok, regé-

nyek. Mit gondol, miért voltak a nők körül udvarlók. Talán csak azért, hogy idegeiket csiklandozzák, nem pedig azért is, hogy kifizessék a szabó, a fehérneműs, a kárpitos, az illatszeres számláit. A nő pénzbe kerül. És a huszadik nője, akinek szeretői és udvarlói voltak, tulajdonképpen már többférjűségben élt.

A többi azután jött magától a kényszerűség viharos erejével és kegyetlen gyorsaságával. A nő pénzbe kerül. És soha nem került annyiba, mint a huszadik század elején, amikor a férfiak — a nagy háború után — tökéletesen elszegényedtek, tönkrejutottak, koldusok, csalók, börtön és csőd martalékai lettek. Azok az idők elpusztították a férfiak vagyonát és keresetét de csodálatosan megnövelték a nők igényét és étvágyát. És hamarosan elkövetkezett az az idő, amikor egy férfi már nem volt elég arra, hogy egy nőt eltartson. Egy férfi egyedül nem tudott annyit keresni, mint amennyit egy nő egyedül el akart és el tudott költeni. Több férfi kellett, mindig több. Az udvarlók öntudatlanul átalakultak részvénytársaságokká, a flirtből nagyüzem lett, az egy nő körül lebzselő frakkos seregből dolgozó, kereső, csaló, sikkasztó, harácsoló, ajándékozó és verejtékező férfiak hárema. A szegénység és a szükség kipusztította a féltékenységet is. Othello már nem fojtotta meg Desdemónát, hanem csendes társat keresett a szerelemhez.

És a legvégén jött az — erkölcs. Miután nem volt remény arra, hogy a dolgokat valaha is vissza lehessen fejleszteni, nem maradt más hátra, minthogy törvényesítsék őket és egy züllött társadalom a maga szégyenét és erkölcstelenségét törvény és parancs szavával megtegye erkölccsé és erénnyé. Arra nem lehetett számítani, hogy a tisztesség uralma valaha is visszatérjen, meg kellett hát tenni a tisztességtelenséget tisztességgé, az erkölcstelenséget pedig ki kellett nevezni erkölccsé.

És nemcsak ez az egy ok volt. A szultána végül már nem is érte be pénzzel és férfival. A szultána köztiszteletet akart és tekintélyt. Ne legyen egy nő sem Amerikában, akire rá

lehessen mondani, hogy szeretőt tart. De miután a legtöbb tartott és esze ágában sem volt, hogy lemondjon róla, a szeretőket elő kellett léptetni férjekké. Könnyebb egy új törvényt hozni, mint lemondani egy új férfiről és az amerikai szenátus a közhangulat egyetemes nyomása alatt kimondta és törvénybe iktatta a többférjűséget. Ez pedig 2198-ban történt. Cornelia császárnő dicsőséges uralkodása alatt. A nőuralmat törvényesítették és mint végső eredmény a férfiharem alakult ki abból a szegénységből, tékozlásból és szerelmi szabadosságból, ami az emberi társadalmat és művelődést kezdte pusztítani pontosan a huszadik század első felében.

22. Kérdés és felelet.

Sir Reginald itt hosszú szünetet tartott.

— Most pedig kérdezzen a részletek felől, — mondta aztán fáradtan és szégyenkezve.

Nem kellett biztatni. Bár fejem kóválygott és agyamban újra kísértetiesen jelentkezett a lidói kép, Viktória és a négy frakk, bár szerettem volna gondolkozni, következtetni, összehasonlítani, egyelőre mindent legyőzött bennem a kíváncsiság és a tudásvágy. Hová züllött, milyen mélyre pusztult fajtám, az ember? Most már pontosan tudni akartam mindent.

Azt mondták, hogy kérdezzek.

Kérdeztem.

Én: Hány férjet enged meg az amerikai törvény egy nőnek?

Ő: Négyet.

Én: Akárcsak Mohamed négy feleséget az igazhitűnek.

Ő: Igen. Lássa, ez még nem is jutott eszembe. Különben lehet, hogy van valami összefüggés a dologban és hogy ez több, mint a számok egyszerű játéka a megfordított háremben. Egyébként a törvény itt is kivételt tesz. A császári ház nőtagjainak, a császárnőnek és a császári hercegnőknek joguk van öt férjet tartani.

Én: És... Ami most következne... Az a kérdés... Tulajdonképpen nem is merem kimondani.

Ő: Csak bátran. Valamikor úgyis meg kell tudnia az igazságot. *(Szünet. Ő várja, hogy én kérdezzek.)*

Én (mégsem merek kérdezni.)

Ő (hirtelen, de helyes ráeszméléssel): Ön téved. Nem valamennyi férj férje a feleségének. Legalábbis nem olyan értelemben, amilyenben a férj — férj volt a korábbi századokban, más néven az egyférjűség korában. Úgy-e ezt akarta kérdezni?

Én: Ezt.

Ő: Meg van elégedve a felelettel?

Én: A körülményekhez képest meglehetősen. Megnyugtat a tudat, hogy fajtám zuhanásában legalább volt valami megállás és a monogám házasság intézményét nem váltotta fel egy piszkos, állati promiszkuitás. Mert őszintén szólva, attól féltem, hogy...

Ő: Legyen szíves, takarékoskodjék lírai ömlengéseivel. Tessék tárgyilagos kérdésekre szorítkozni.

Én: Parancsára. Azt kérdezem most, hogy az amerikai törvény csak jogot ad a többférjűségre, vagy egyenesen rákényszeríti erre a nőket.

Ő: Kényszerről szó sincs. Vannak egyférjű asszonyok is, de ezek kivétel nélkül szegények és éppen olyan kevéssé számíthatnak társadalmi tekintélyre, mint például a mohamedán világban a paraszt vagy teherhordó, akinek csak egy feleségre telik. Nálunk is a szegényebb néposztályban divatos az egyke férfihárem, de a felsőbb osztály hölgyei kivétel nélkül több férjet tartanak maguknak. Viszont, nem tagadom, vannak a felsőbb osztályok körében is celibatárius hölgyek, olyanok, akik még nagykorúságuk után is lányok maradtak. Itt persze különbséget kell tennünk lány és lány között. Van olyan lány, aki egyáltalán nem ment férjhez, viszont van olyan lány is, akinek férje van, sőt nem is egy, mégis lány.

Én: Ezt nem értem.

Ő: Mingyárt megmagyarázom. Már mondtam, hogy nem valamennyi férj teljes értelemben férje a feleségének. Nem az egész háremnek van joga az asszonyra...

Én: Vagy fordítva. Az asszonynak nincs joga az egész háremre.

Ő: Mondjuk. Szóval nem az egész háremnek van joga az asszonyra, hanem csak az egyik férjnek. Ez az úgynevezett első férj. Ő viseli a feleség nevét...

Én: Hogyan kérem? A férj veszi fel a feleség nevét, nem pedig a feleség a férjét.

Ő: Úgy van. De csak az első férj, az, aki valóban, az, aki testestől-lelkestől férje a feleségnek. A többi, a második, a harmadik és a negyedik férj, akiket viszont semilyen benső jog nem illet, megtartja saját nevét. Ön most persze azt fogja kérdezni, mi szükség van hát akkor a második stb. férjekre?

Én: Ezt valóban nagyon szeretném tudni.

Ő: A válasz egyszerű. Az előbb elmondtam, hogyan fejlődött ki a világháború után az új asszony tipusa.

Én: A szultána.

Ő: Mondjuk így. A szó nem fontos. Szóval az új asszony igényei megnövekedtek, élete bonyolódott. Már az egyférjűség utolsó évszázadaiban látnivaló volt, hogy egy férfi egyedül nem tudja kitölteni egy nő életét. Arról nem is beszélek, hogy az idők haladásával a férj a legritkább esetben tudta fedezni a háztartás költségeit, az asszony anyagi kiadásait. Ez lett volna talán a kisebb baj. De később egy férfi egyedül nem tudta kitölteni egy nő lelki életét sem. Nem érti?

Én: Nem egészen.

Ő: Pedig nagyon egyszerű. Az élet kétfelé ágazott. Az uralomra jutott nő élete színesedett, gazdagodott, a háztartási költségek jármában nyögő férfié, viszont mind szürkébb, mind egyhangúbb lett. A férfi természettől fogva sem valami különösen okos...

Én: Vettem észre már a huszadik században,

Ő: Képzelheti hát, hová tompult a férfi agyveleje a huszonegyedik század kemény robotjában. A férfi mind egyoldalúbb lett, viszont a nő mind sokoldalúbb. Hiába rázza fejét, ez így van! A nő sokoldalú. A nő egyszerre tud pénzt költeni, szeretni, zenét hallgatni, színházba járni, könyvet olvasni, társadalmi életet élni.

Én: Hja, ha ön így érti a sokoldalúságot.

Ő: Viszont a férfi, az vagy pénzt keres, vagy szeret. Vagy dolgozik, vagy szellemi életet él. Vagy robotol, vagy játszik. De a kettőt egyszerre nem tudja. Szóval...

Én: Kezdem érteni. Kellett egy férj, aki csak férj...

Ő: Úgy van. És ez az első férj. Mellette a feleség hajlamai szerint van egy gazdasági férj, aki a házasság anyagi ügyeit intézi, egy másik, aki reprezentál, társaságokba, színházakba, hangversenyekbe kíséri a hölgyet, egy további férj pedig a hölgy szellemi életéről gondoskodik, nyelveket tanul vele, elolvassa helyette az ujságokat és az új könyveket, tájékoztatja őt a világ, a politika, az irodalom és a művészet eseményeiről.

Én: Értem. Az, ami a huszadik században megoszlott a férj és az udvarlók közt, azt most a törvényes férjek csoportja vállalja szabály és beosztás szerint.

Ő: Ez az. Meg kell még jegyeznem, hogy a férjek beosztása nem olyan egyszerű és nem olyan schematikus, mint ezt én itt pár szóval elmondtam. Az első és a második, az úgynevezett gazdasági férj ugyan minden jobb házasságban egyformán megvan, az utánuk következő férjek azonban, hogy úgymondjam, már némileg specializálódnak, az illető hölgy ízlése, hajlama, vagy tehetsége szerint szakmákra oszlanak. Vannak muzikális feleségek, akik külön zenei, mások a közügyek iránt érdeklődők, akik külön politikai, elvontabb hajlandóságúak, akik tudományos férjet stb. tartanak maguknak. Most ön persze arra kíváncsi, hogy a második, harmadik és negyedik férj, aki persze egy ujjal se nyúlhat hozzá felesé-

géhez, hogyan oldja meg a maga számára a férfiúi élet problémáit? Nagyon egyszerűen. Megnősül.

Én: Hogyan, külön, még egyszer...

Ő: Úgy van. Morganatikus feleséget tart magának, akinél ő teljes jogú férj. Az ilyen morganatikus feleségnek viszont nincs joga, hogy több férjet tartson magának. Szigorúan egyférjűségben kell élniök és ezek rendszerint szegény nők, irodai alkalmazottak, elárusítónők, gépírónők, kisebb színésznők. Érdekes újítás, úgy-e?

Én: Csöppet sem az, már úgy értem, nem újítás. Sőt, az elképzelhető legnagyobb ócskaság. Megvolt már a huszadik században is. A frakk, aki naphosszat ott sóhajtozott az úrnő lábainál, este pedig enyhülést keresett egy gépírólány, vagy kis színésznő karjaiban. Piszok egy szokás volt, mondhatom, embertelen, megalázó és...

Ő: Jó lesz, ha nem szidja, mert most törvény védi.

Én: És... az a férfi, aki mint második, vagy harmadik férj bejutott egy nagyúri háremhe, köteles morganatikus feleséget tartani magának?

Ő: Nem, de azért szinte valamennyi megteszi, úgyszólván kivétel nélkül. Mi erkölcsös ország vagyunk és nálunk a nős ember becsülete nagyobb, mint a legényé. Igazi úrhölgy éppen ezért második férjnek nem is választ mást, csak nős embert. Tudja, ezek megbízhatóbbak.

Én: Értem. Szóval az úrinőnek négy férje lehet, aki közül csak az egyik férj. Viszont a többi, úgynevezett számfölötti férj a háremen kívül törvényesített kis viszonyokban él. Most még egy kérdést, Sir.

Ő: Amennyit csak parancsol.

Én: A számfölötti férj fizetést kap feleségétől?

Ő: Hogy képzel ilyent! Ellenkezőleg. A férfi gondoskodik a háztartásról a szórakozásról stb. Az egész háztartás anyagi és szellemi büdséjét a férfiak fedezik. Mit gondol? Hiszen

még az egyférjűség korszakában is a férfi volt az, aki mindent adott és semmit sem kapott. Hogy változott volna hát ez meg a többférjűség, a nőuralom korszakában. Sőt, uram. Sőt.

Én: Nem értem. Mi kényszeríthet hát akkor épeszű, épérzelmű és épjellemű férfiakat arra, hogy megszégyenítő és megalázó módon elszegődjenek egy hárembe, ha ez még nekik külön pénzükbe is kerül.

Ő: Sőt! Sok pénzükbe. De hát mi kényszerítette a huszadik század gavallérját, hogy beálljon egy nagyvilági nő udvarába, ott lopja a napot, haszontalanságokra fecsérelje az idejét és még hozzá drága ajándékokkal is elhalmozza az úrnőt, akitől igen gyakran, legfeljebb, ha egy kézszorítást kaphatott.

Én: Sőt, még azt sem. Én például meg vagyok róla győződve, hogy Mac Arlan, ez a püffedt húsoszlop soha még a kezét sem csókolhatta meg Viktóriának.

Ő (csodálkozva): Mi ez, kérem? Ki az a Viktória és miféle Mac Arlanokról beszél ön itt?

Én (zavartan): Ó, kérem, semmi. Kis visszaemlékezés. Jelentéktelen epizód a közelmultból... Ugyanis a mult héten... Akarom mondani kétszáz év előtt... De hagyjuk ezt.

Ő: Hogy mi kényszeríti a férfiakat a hárembe? A szerelem! A hiúság! Az ostobaság! A divat! Az kergette őket a huszadik század flirtjeibe is és már mondtam önnek, hogy a férfihárem nem más, mint a huszadik század flirtjének természetes fejlődése, annak végső és törvényesített történelmi formája. Akar még kérdezni?

Én: Sok kérdésem volna még, bár a legtöbbre most már magam is megtalálom a választ. Boy két férje, akiről a tápcsarnokban hallottam, az elmevizsgáló bizottság elnöknőjének férjei, akik közül az egyik az ő nevét viseli és Mrs. Remsey második férje, aki az ő birtokait kormányozza, nyilván az ő gazdasági férje volt. Most már értem... De bocsásson meg... Isten őrizz persze, hogy akár csak

egyetlen amerikai hölgyet is meggyanúsítanék, azonban... Hát igazán soha, de soha nem volt még oka az első férjnek arra, hogy féltékeny legyen a hárem többi tagjaira, a társférjekre.

Ő: Soha! Ezt elhiheti nekem.

Én: Miért? Az amerikai előkelő hölgyek igazán nem csalják meg férjeiket.

Ő: De. Megcsalják. Szinte egytől-egyig.

Én: Hát akkor . . .

Ő: Csakhogy soha a saját háremükön belül. Hogy egy nő a saját férjét megcsalja a saját férjével, ez, beláthatja, nemcsak ízetlen, hanem unalmas is volna. A szeretők, mert vannak szépszámmal, vagy nőtlen emberek, vagy más hárem tagjaiból kerülnek ki. (A választás rendszerint a legjobb barátnő első férjére esik.) Hogy mi történik a háremen kívül, azért senki sem felelhet, de hogy a háremen belül rend van, azért jótállok. Mert van a házasságnak egy csodálatos tulajdonsága.

Én: És ez?

Ő: Az unalom. Az asszony megunja férjét, még akkor is, ha az nem is igazi, csak gazdasági vagy társadalmi, szóval csak névleges férje. Férj ellen férjnél keressen szórakozást? Háremtársaitól ugyan nyugodtan alhatik minden amerikai első férj. Éppen ezért az eunuchnak semmi gyakorlati értelme. Ő egyszerűen dísztárgy és ha valamire alkalmazzák, hát legfeljebb arra, hogy a feleség parancsait közvetítse a férjeknek, vagy azokat, különösen pedig az első, a tényleges férjet az úrnő megbízásából ellenőrizze, őt házon kívül elkísérje és rá felügyeljen.

Én: Mégis hát mirevaló ez az embertelenség? Hogyan vállalkozhatik amerikai férfi arra, hogy . . . —

Ő: Micsoda! Maga azt képzeli, hogy . . . Legyen nyugodt, nincs köztük egyetlen amerikai sem. Az eunuchok egytől-egyig elszegényedett európaiak, akik önként jelentkeznek erre a szolgálatra. Egyébként mellesleg jegyzem meg, hogy feltűnően sok közöttük a színész.

Én: Európaiak! Hát idejutottunk! Mi lettünk az önök háremőrei!

Ő: Ó, ez csak elenyésző kisebbség! Hiszen a legtöbb európai férfi, akárcsak az amerikai férj, háremtag.

Én: Hogyan! A huszonkettedik század Európájában is bevezették már a többférjűséget?

Ő: Hát persze, és valamennyi országban, habár minden meggyőződés nélkül. De hát kellett, hogy ebben is utánunk jöjjenek . . . Szegény utánzók. A huszadik század óta egyebet se tesznek, csak minket amerikaiakat majmolnak.

Én: És soha sehol ennek az intézménynek nem támadt ellenzéke?

Ő: De. Bizonyára látott ön is mormon templomokat és muzulmán mecseteket.

Én: Hogyne. Iskola Városban és itt Washingtonban is.

Ő: Nahát. Néhányan csupa ellenzékiségből áttértek a többnejűség vallásaira. De legyen nyugodt, az egész hóbortos mozgalom nem sokáig fog tartani.

Én: Az államhatalom feloszlatja a többnejű hitfelekezetek csoportjait?

Ő: Erre nem fog sor kerülni. Feloszlanak ezek maguktól. Vagy mit gondol, hogyan tudna egy férj eltartani négy feleséget ebben a mai világban, amelyben négy férj is alig tud eltartani egy feleséget. A bolondok. Nem adok nekik sok időt és szélnek eresztik női háremeiket, hogy szégyenszemre maguk is beszegődjenek valami férfihárembe.

Én (kis szünettel): És mondja, Sir, ha nem vagyok tapintatlan, ön helyesli a többférjűség intézményét, az új házasságot, a férfiháremet?

Ő (megvetően sujt rajtam végig): Én! Hogy kérdezhet ilyet tőlem, aki keserűséggel és haraggal mondtam el önnek a férfinem bukásának történetét.

Én: Brávó! Szóval ön, Sir Reginald, nőtlen ember.

Ő: Nős vagyok. Harmadik, úgynevezett társadalmi férje vagyok feleségemnek, aki egy

chicagói gazdag gabonaügynök felesége. Mrs. Raleigh... Nem hallotta hírét?... Gyönyörű nő, a legszebb asszony! És én halálosan szerelmes vagyok belé. Halálosan és reménytelenül. Tudja maga mi az, amikor egy férj szereti a feleségét, az őrülésig szereti és ráállodz mindent, az életét, a vagyonát, az agyvelejét, az idegeit és... Soha, soha, de még egy mosolyt se kap érte a feleségétől, egy jó szót, egy kézszorítást sem. *(Kis szünet.)* Persze, mit tudnak erről maguk, huszadik századbeli férfiak?

Én (határozottan és hátam mögött a történelmi igazsággal): Ne higyje, Sir. A férj, aki mindenét ráállodzta feleségére, és aki nem kapott érte az asszonytól még egy jó szót sem, gyakori jelenség volt a multban is. Sok ilyen férj élt a huszadik században. Igen sok. Több, mint ön gondolná.

23. Leány a háremben; este orchideák közt; ő nem tud szólni egy szót sem; én sem.

Még néhány kérdés volt hátra.

Én: Ön az előbb egy, ha nem veszi rossz néven, meglehetősen homályos kijelentést tett.

Ő: És ez?

Én: Ön azt mondta, hogy vannak a felsőbb osztályok körében is celibatárius hölgyek.

Ő: Úgy van. Olyanok, akik még nagykorúságuk után is lányok maradtak. Ezt mondtam.

Én: Megengedi, hogy tovább idézzem, Sir? »Itt persze különbséget kell tennünk lány és lány között. Van olyan lány, aki egyáltalán nem ment férjhez, viszont van olyan lány is, akinek férje van, sőt nem is egy, mégis lány.« Így mondta ön.

Ő: Igen, így mondtam. *(Elmosolyodik.)* Már tudom, mit akar kérdezni. Hogyan lehet egy többszörösen férjezett hölgy leány? És maga ezt nem érti?

Én: Hogy őszinte legyek, nem nagyon.

Ő: Pedig oly egyszerű. A régi világban, amikor egy nőnek egyszerre csak egy férje

lehetett, a férjhezmenés sürgős volt, ha másért nem, hát gazdasági okokból. Ma ezen túl vagyunk. Az egyférjűség megszünt, a nő számára nem egy férfi jelent mindent, egyszemélyben a szerelmet, az anyagi ellátást, a társadalmi pozíciót, a szellemi és lelki szórakoztatást is. Megszünt a férj szerepének, hogy úgy mondjam, egyetemleges jelentősége . . .

Én: A korábbi egy férjet parcellázták.

Ő: Mondjuk. Szóval a nő nem kénytelen egyszerre és egész életére dönteni. Ráér választani, sőt válogatni is. A lány, akinek már van gazdasági, társadalmi és, mondjuk, műveltségi vagy más valamilyen speciális férje, szóval aki anyagilag és társadalmilag már el van helyezkedve, igazán ráér, hogy megfontoltsággal válassza meg az igazi, a valódi férjet a sok férj között azt, aki életének, nappalainak és éjszakáinak, de testének és lelkének is igazi társa lesz, szerelmese és gyermekeinek apja.

Én: Szóval, ha jól értettem, előbb lehet férjhez menni gazdaságilag és társadalmilag és csak azután szerelmileg. Előbb lehet férjhez menni a második, harmadik és negyedik férjhez és esetleg csak azután következik az első, az igazi.

Ő: Így van. Hiszen a sorszám nem időrendet, hanem rang- és jelentőségi fokozatot jelent.

Én: Szóval, ha szabad következtetnem, megtörténhetik az is, hogy egy asszony, aki már kétszer-háromszor is férjhez ment, még mindig nem — asszony.

Ő: Hanem a férfihárem közepette is lány. Így van.

(Szünet.)

Ő: Vehette észre, hogy igazán nem kritika nélkül adtam elő az események fejlődését. Megvan a véleményem a többférjűségről, a férfiháremről is, bár nem vagyok olyan őrült, hogy azokat a nyilvánossággal közöljem és nyiltan szembeszálljak az amerikai törvények-

kel. De egyet el kell, hogy ismerjek és ezt el kell ismernie magának is, aki — az arcáról látom — a többférjűséget, mint valami monstruózus szörnyűséget fogadja. El kell ismernie, hogy a házasság e nagy reformjában is van valami jó, hasznos, sőt erkölcsös.

Én: No, erre aztán én magam is kíváncsi vagyok.

Ő: A nyilvánvaló haladás a huszadik századdal szemben az, hogy miután a férj történelmi mindenhatósága megszünt, miután a lány fokozatosan érheti el az asszonyi méltóságot és önjogúságot és számára az egyetlen férj nem jelenti a mindenséget — ő is ráér gondolkozni, okosan választani. Megszünt a huszadik század utálatos férjfogása és férjvadászata. A mi lányainknak nem olyan sürgős. Ők a férfiháremben, egy gazdasági nyugalomban és társadalmi beérkezettségben, türelmesen bevárhatják, míg szívük megszólal és egy életre megválaszthatják maguknak azt a férfit, aki nem jelenti számukra sem a pénzkereső, igavonó barmot, sem a reprezentáló társadalmi rabszolgát, hanem csak a férfiet, az igazi, az egy férfit, a szerelmest, az éjszaka és a nappal társát és a megszületendő gyermekek apját. A nő, csakhogy mindenáron párta alá kerüljön, nem kénytelen magát sem eladni, sem könnyelműen választani. A mai nőnek sok férje van, de akit közülök szeret, az igazit, azt valóban szereti és ezért van, hogy a mi hölgyeink bár sokkal többször mennek férjhez, mint a régi európai nők, mégis sokkal ritkábban válnak el. Nos?

Én: Nos? Szabad őszintének lennem?

Ő: Másként nincs is értelme.

Én: Ön elfelejtett egyet.

Ő: És ez?

Én: Hogy az első férj, az, akit ön elsőnek nevez és akit az önök hölgyei állítólag olyan sok gonddal válogatnak meg, tulajdonképpen nem is férfi és nem is férj.

Ő: Hanem?

Én: Törvényes ágyas. Hímnemű odaliszk a háremben. Pfuj.

Ő: Miért?

Én: És ön ezt még kérdi? Hát hogyan tűrheti ép erkölcsi érzésű férfi, hogy feleségére más dolgozzon, hogy más táplálja és ruházza azt, akit ő karjai között tart?

Ő (szelíd mosollyal): Elég... És a huszadik századbeli férj? Vagy az talán nem fogadott el hozományt felesége apjától, anyjától, gyámjától, gazdag nagybácsijától, fivérétől, gyakran egész pereputtyától. Készpénzt vágott zsebre, eladta férfiasságát, akárcsak sok nő eladta nőiességét. Felesége családjával kifizettette adósságait és ezt a jó szokását nem tagadta meg később a házasság alatt sem. Hány após volt kénytelen a hozományt többször is megújítani, a férj csődbejutott üzletét talpraállítani, elhanyagolt birtokát kitisztázni, késő öregségében is vejét, sőt unokáit is eltartani. Ez talán helyes volt és erkölcsös?

Én: Azt nem mondtam.

Ő: Na lássa. És ez volt talán még a dolog erkölcsileg könnyebb oldala. Mert volt ám súlyosabb is. Itt volt a törvényes, a hogy úgy mondjam, jobbkézről való hozomány mellett a másik, a balkézről való. Az, amit az asszony nem is az apjától kapott, hanem házasságelőtti és házaságalatti barátaitól. Itt voltak az udvarlók és szeretők ajándékai, itt voltak a nagylelkű örökségek, amelyek néha meglepetésszerűen és váratlan örömet okozva pottyantak bele az úgynevezett tisztességes polgári családba és a férj hirtelen boldogságában még azt is elfelejtette megkérdezni, hogy a nagylelkű örökhagyó tulajdonképpen ki is volt: a feleség, vagy a feleség anyjának ifjúkori szeretője? Ön azt kérdezi, hogyan tűrheti ép erkölcsi érzésű férfi, hogy a feleségére más dolgozzon, hogy más táplálja és ruházza azt, akit ő karjai között tart? Hát, tisztelt uram, én csak egyet ajánlok. Vigyázzon a metafórákra és ne nagyon vegye történelmi vizsgálódás alá, hogy a huszadik század némely házasságában a férjen kívül még ki mindenki tartott karjai közt egy feleséget.

Én: Elég uram, kíméljen! Mit vétettem én ön ellen, hogy fejemre olvassa egész erkölcsi nyomorúságát annak a kornak, amelybe beleszülettem és amelyben éltem mindaddig, amíg csak egy szerencsétlen és furcsa kaland olyan érthetetlen módon ki nem ragadott belőle. Hogyan vonhat felelősségre egy század minden aljas bűnéért egy embert, engem! Hagyjuk ezt. Térjünk inkább vissza a tárgyra.

Ő: Már ott tartunk. Parancsoljon tovább kérdezni.

Én: Ön azt mondja, hogy a mai nő, miután gazdaságilag, társadalmilag stb. már férjhez ment, nyugodtan, lányságának teljes és szép érintetlenségében várhatja meg a férfihárem közepette azt az időt, amikor megérkezik a tényleges férj, az igazi, a második, harmadik, és negyedik után az első.

Ő: Esetleg az ötödik után az első.

Én: Tessék?

Ő: Vagy már elfelejtette, hogy a törvény a császári ház hölgytagjai számára nem négy, hanem öt férjet engedélyez.

Én: A császárnő udvarában csak négyet láttam. Ott volt a filadelfiai herceg...

Ő: A második...

Én: A bostoni herceg...

Ő: A harmadik...

Én: A texasi gróf...

Ő: A negyedik...

Én: És lord Florida.

Ő: Az ötödik férj.

Én: És az első?

Ő: Nincs!

Én: Teeessék! Virginia... Csak nem!?

Ő: De. A császárnő ő felsége még lány. Virginia négyszer ment férjhez, de Virginia még egyszer sem választott.

— — — — — — — — — — — — — —

Valami hatalmas, megmagyarázhatatlan és ismeretlenségében is, fájdalom, nagyon ismerős, ujdonságában is fájdalom nagyon régi érzés vett erőt rajtam, amikor megtudtam, hogy Virginia még lány. Fájdalom? Igenis,

megmondom nyiltan, nem tudtam annak örülni, hogy szerelmes lettem. Korábbi életemben oly sok szenvedést, megpróbáltatást, megalázást és megalázkodást jelentett számomra a szerelem, hogy szinte megrémültem, amikor arra gondoltam, hogy mindez meg fog ismétlődni. Emésztő nappalok, nyugtalan éjszakák, vágyak, amelyek vagy terméketlenek maradnak, örökön üszkösödő sebei a léleknek és idegeknek vagy pedig beteljesednek, de éppen teljességükben romlanak el, megkeseredtek, elvesztik színüket, illatukat és azt a szépséget és lendületet, amivel a természet titokzatos és kegyetlen erői minden érzést csak egyszer ajándékoznak meg, a kezdet legkezdetén. Ebben sok bölcsesség van. A természet, hogy élet és világ megmaradhasson, mindig új erőket kíván, friss és ki nem próbált érzéseket, az új szerelem bátorságát és szűziességét. Mert minden új szerelem szűz. Valahányszor új férfi új nővel találkozik, a keletkezés fájdalmas és gyönyörű frissesége, szép és szűzies bátorsága ismétlődik meg. Férfi és nő minden új szerelemben — ha igazi szerelem — megújul... De meddig tart a szépség, az ujság, a bátorság? A természetnek mindig új erőkre van szüksége, új párokra, új kétemberekre. A régieket hát megbontja, közömbösséget és unalmat borít rájuk, megkeseríti őket a gyűlöletben, megvérzi harcban és küzdelemben, ellankasztja csalódásban, hogy e sok közömbösség és unalom alján új vágyakat fakasszon, a csalódás helyén reménységet, a gyűlölet helyett új szerelmet, hogy mindez bizonyos idő elteltén újra csak megváltozzék, legyen belőle keserűség, unalom, csalódás és reményvesztettség. Hogy megmaradhasson a változhatatlan, — világ, természet, élet — változnia kell az embernek. Mindig változnia. És az ember ebben a változásban megkopik, elromlik, megöregszik és megvénül. A férfi a faj megújhodásának örökös szolgálatában elveszti magát, idejét és erejét. Munkáját. Nem tud dolgozni és nem tud gondolkozni. Folytatja a faj életét és feláldozza a magáét. És ha még csak a magáét ál-

dozná fel! Végre is — a természet rendje erre oktat — egyetlen halandó emberért sem kár. De a férfi, aki nem gondolkozik és nem dolgozik, kockáztatja az egyetemes nagy eredményeket is. Csak folytatja a faj életét, de nem javítja és nem szépíti azt. Nem emeli fel arra a méltóságra, ami egyedül igazolná, hogy ez az élet folytatódik a földön, nemcsak mint a természet egy kísértetiesen szabályos és mechanikus játéka, hanem mint erkölcsi feladat és probléma is.

Bocsánatot kellene kérnem ezért a keserű kifakadásért. De mentségem egyrészt, hogy ezt a könyvet nem fiatal lányok számára írom, másrészt, hogy amikor írom, már régen túl vagyok kétszázadik esztendőmön is, fájdalmasan megtelítve a megpróbáltatások keserűségével és ami ennél is rosszabb, a tapasztalatok ürességével. Ezt a könyvet egy valóban érett férfi írja, kétszázadik esztendején túl és ha valaki ajkán, hát az övén jogos a kérdés, hogy: miért? Miért?

Nem örültem az új szerelemnek. De hogy is örülhettem volna neki. Maga a tény, hogy szeretni tudok ebben az átkozott új világban, már azt jelenti, hogy megszoktam, idetartozom, belegyökeresedtem. Vége! Eddig még remélhettem, hogy valami ismeretlen csoda, hasonlatos ahoz, amelyik belezúdított, talán valamikor ki is vetít ebből az új és szörnyű, mindennél újabb, mindennél szörnyűbb világból. Most már ennek is vége. Itt maradok. Megfogtak. Megkötöztek. Örökre. Férfit csak nő köthet. Szerelem. És én szeretek. Szeretem Virginiát, mint szerettem egykor Viktóriát. És mennyi átok és keserűség volt azon a szép, azon a gyönyörű, azon az egyetlen és csodálatos szerelmen is.

Ostobaság! Kérem, ne higyjenek nekem. Keserű, üres fecsegés volt. Mert most itt ülök az orkidea-lugasban, pálmanagyságú levelek, harsogó, kábító színek, a huszonkettedik század felfokozott, megdoppingolt természeti erőinek és csodáinak perzselő bujaságában. Velem szemben Virginia, Amerika császárnője.

Császárnő? Nem is tudom. Egy nő ül velem szemben, feslő fiatalságában, hasadó szépségében, első megjelenésében is a szerelemre gyujtva és lázítva. Mert ebben is haladtak. Ez az új világ párásabbá tette a levegőt, embernyi gyümölcsöket, óriási fákat és ezerszínű virágokat termelt. Mindenből a leglényegesebb, de azt ezerszeresen felfokozva. Ma minden virág ezer régi virág szépségét és illatát, de minden nő is ezer régi nő szerelmét és kábulatát jelenti. A természet örök változatlan mechanizmusáról beszéltem az előbb. Hülye voltam. Minden megváltozott. Még a szerelem is. Azelőtt az ember csak beleszeretett egy nőbe, most mingyárt bele is őrül. Már nem is csodálkozom a nőuralmon. Ezek az új nők csak uralkodhatnak.

Minden változott. Még a szerelem is? Hát ez sem igaz. Legalább is nem így igaz. Nem ilyen nyersen, nem ilyen prózaian, nem ilyen ostobán, ahogyan itt leírom. Változott és még sem változott. Most itt ülünk, Virginia és én. Egy leány és egy férfi. De mintha csak kétszáz év előtt volna. Hiszen ez a kimondhatatlanul gyönyörű ez a szőke fehérség Viktóriáé, a császári Fehér Ház orkidea-lugasa sátor a Lido aranyhomokján és mögöttem Washington harsogása, Velence édes zsongása és zsibongása. Velence, az egyetlen. Hát még sem tudták elpusztítani. Hiába repülés, és hiába technika. Velence él és van. Él! Ha csak egy ember lelkében is. De egy ember lelke több a gépeknél és több a technikánál. Egy ember lelke minden. És ebben a lélekben most Velence él és a szerelem.

Itt ülünk egymással szemben. Első érzés, szűziesség csodája. Két ember mindig szűz. És minden szerelem első szerelem. A világ gyönyörű, élni édes.

Egyedül jött. Férjei és eunuchjai nélkül. Selyemnadrágban van, kis kabátkában, haja rövid. Fiús viselet, a huszonkettedik század férfinőjéé. Ostobaság! Ez a viselet, térdnadrág, fehér selyem szmóking, rövid haj — a világ legszebb, legnőiesebb, legszerelmesebb viselete.

Virginiáé. Itt van. Mellettem egy virágpadon. Hallgatunk. Szót sem szólunk. Miért is beszélnénk. Fölösleges. Mindent tudunk egymásról, habár semmit sem tudunk egymásról. Szeretjük egymást. Ezt tudjuk. És mit kell még tudni? Két ember szereti egymást. Ez olyan sok, ez olyan nagy, ez olyan szép. Ezen túl nincs semmi. Két ember szerelme — ez az egész világ.

Itt ülünk egymás mellett. Egymás kezét fogjuk, egymásra mosolygunk. Repülünk. Repülünk, de nem a huszonkettedik század nyomorúságos fémszárnyain. Repülünk, mert szeretünk. Egymásban repülünk.

Szeretek.
Szeret.
Szeret.
Szeretek.
Az élet gyönyörű.
És érdemes volt.
Minden, ami eddig volt, érdemes volt.

24. Négy férj kórusban hallgat.

Csodálatos korszak, benne megsűrűsödött minden. Ne becsüljük le a gépet. Mert igaz, hogy az ember csinálta a gépet, de a gép is átformálta az embert. A huszonkettedik század félelmetes technikai haladása végül is természetesen át kellett, hogy alakítsa az emberi lelkületet is.

Ezt főként azoknak mondom, akik itt egy huszadik századbeli szerelem rendes történetét várják, hosszú ostromok, udvarlások, ellentállások, viaskodások, intrikák, pletykák, levelek, naplók, rálesések, bosszúállások stb. végtelen históriáját. Minderről itt szó sem lehet. Mert igaz ugyan, hogy a szerelem nem változott Ádám és Éva óta, de annál inkább megváltozott a szerelem komédiája, regénye, drapériája. Maga a történés örök, de külsőségei állandóan mások és mások. Az emberek másként szerettek gyertya- és másként villanyfénynél, másként a lovagi vértek és másként a telefón

korában. Már az is természetes volt, hogy a huszadik században a rádió, a Marconigram, a nagy autótúrák, sebességi rekordok és első repülőgépek korszakában megváltozott a szerelem tempója is. Az emberek, ha nem is bátrabbak, de mindenesetre vakmerőbbek és főként elszántabbak, sietősebbek lettek. Hamarább szerették, de hamarabb is unták meg egymást. Egy öngyilkossági vagy egy házassági gondolat hamarabb érlelődött meg egy huszadik, mint egy tizenkilencedik századbeli ember agyában. A naplót pótolta az idegorvos, az episztolákat a távirat és a görög tragédia hosszadalmas és verses végzet-véletlenét a téves telefónkapcsolás.

Hát még a huszonkettedik, a száguldás, a gondolati átvitel, a kormányozható időjárás, a mesterséges tavasz, a repülő városok százada. Az emberek nem értek rá egymást szeretni, csak egymást megszeretni és egymástól elválni. Hosszadalmas szerelmi történetek, tele intrikákkal és rálesésekkel? Hol vagytok már!

Mind ezt csak azért mondom el, nehogy itt valaki szövevényes szerelmi történetet várjon. Ennek a mi szerelmünknek nem voltak csodái, itt a csoda maga a szerelem volt, hogy én, huszadik századbeli férfi megszerettem a huszonkettedik századbeli Amerika császárnőjét és hogy ő ezt a szerelmet elfogadta, megköszönözte, és viszonozta szépségének és ifjúságának egész erejével.

Mert elfogadta szerelmemet. Ez nem dicsekvés. Ma már úgy írom meg ezt az egész történetet, mintha az nem is az én történetem volna, hanem egy harmadik, ismeretlen, tudja Isten, nem is nagyon rokonszenves emberé. Szerettem és szeretett. Hát ez hogy lehetett? Ki vagyok én? Senki. Ismeretlen, a közepesnél is közepesebb íróféle a huszadik századból, névtelen valaki a mesterségben, amelyben csak az igaziak számítanak, a nagyok, a lélek, az elme és a toll hősei. Nem tartoztam közibük. Nem én hoztam dicsőséget a mesterségre, csak az adott díszt nekem. De hol van már ez is?

Nevem és munkám feledve. És mennyi igazság van ebben is, a művészet titokzatos erkölcsi törvényeinek milyen szép győzelme! Elbuktam? Nem is. Bukni csak a nagyok tudnak. Hogy elmúltam, hogy könyveimet nem találom egyetlen huszonkettedik századbeli könyvtár polcán, nevemet egyetlen mai lexikonban sem, nem tragédia, hanem csak egy elmúlás természetes és nyomtalan története. Még élek. De íme tudom, hogy hiába éltem kétszáz év előtt. Mint embernek fájhat ez, de mint erkölcsi egyed, mint morális lény csak örülni tudok annak, hogy az örök igazság győzedelmeskedett felettem és az, hogy megőrlődtem, elporladtam és kitöröltettem, tulajdonképpen erkölcsi győzelem, minden erkölcs között a legszebb, legnemesebb és legigazságosabb, mert a művészi erkölcs győzelme. Örülök annak, hogy nem vagyok. És nekem fájna, ha méltatlanul éltem volna túl az időket.

Bocsánat ezért a kis látszólagos elkalandozásért. De szorosan ide tartozik. Mert pontosan meg kellett jelölnöm helyemet, hogy megmagyarázzam Virginia szerelmét. Senki voltam, a huszadik század senkije. És ha a huszadik században belém szeret egy császárnő, az biztosan nemcsak világszenzáció lett volna, hanem világbotrány is. Ha a huszadik században ér ez a szerencse, akkor ebből a szerencséből aligha menekülök ép bőrrel. Börtön vagy tébolyda várt volna rám. A hatalmasok tudták volna módját, hogy eltávolítsanak egy olyan társadalomból, amelynek én örökletes rendjét megsértem egy szerelmi kalanddal.

De ne felejtsék el: a történet, amiről beszámolok, a huszonkettedik században játszódik. És ez a fontos! Most nem az számított, hogy ki és mi voltam egykor, hanem az, hogy mikor voltam és az, hogy mikor vagyok. Voltam már a huszadik században és vagyok még a huszonkettedik században. Csoda vagyok. Képzeljék csak, hogy a huszadik században egyszerre csak megjelent volna egy tizennyolcadik századbeli ember. Kérdezték is volna,

hogy ki volt és mit csinált az ő korában? Ördögöt. Elég lett volna, hogy itt van. És megostromolták volna. A lapok interjúkat, a kiadók memoárokat, a hangversenyrendezők konferanszokat, a nők a tizennyolcadik század szerelmi titkait kérték volna tőle. Senki sem csodálkozott hát azon, hogy Virginia, akit szerettem, engem is szeretett. Nem háborodtak fel, nem ütköztek meg rajta, tudomásul vették.

Igen hamar. Már mondtam, a huszonkettedik, a gyorsaság századában, nem voltak hosszadalmas szerelmi szövevények. Nemcsak a csók csattant el gyorsan, de annak visszhangja is. Sőt, gyakran előbb a visszhang, mint maga a csók. Egy olyan korban, amikor az emberek a tudomány segítségével megtanultak olvasni egymás szívében és idegeiben, amikor minden ember nyúlt agya úgyszólván nyilvános kirakat volt, nem maradhatott titok, hogy két ember szereti egymást. És ha a császárnő férjei, testőrei és eunuchjai nélkül is jelent meg az Orkidea-lugasban, a találkozásnak szinte percek alatt híre futott a birodalom egész területén. Itt sem a pletykának, sem az intrikának nem volt többé szüksége rálesésre, ajtómögötti hallgatózásra, elfogott levelekre. A huszonkettedik században mindenki, hogy úgy mondjam in flagranti élt. Nem voltak titkok. Nem is lehettek. Sőt! Voltak egyes kiváló idegorvosok, a mesterség ragyogó specialistái, akik két emberről hamarabb tudták, hogy azok szerelmesek lesznek egymásba, mint ők maguk talán ismerték is volna egymást. Mert a huszonkettedik század többek közt a tudományos determináltság százada is volt és ez a determináltság pótolt most mindent, régi misztikumot, kabalát, babonát, sorsot, regényességet, hiedelmeket és félelmeket, bizodalmakat és reményeket is. Sorsát senki sem kerülhette el, mert mindenki sorsát úgyszólván zsebében hordozta a háziorvosa.

Senki sem látta és még alig is ért egymáshoz kezünk, máris megmozdult a levegő az Amerikai Császárság szinte egész területén. Dolgoztak az antennák, sisteregtek a léghullá-

mok, a távolbafotografáló gépek sugarainak egész dárdaerdeje szegődött felénk. Baj?... A huszonkettedik század megölte a szemérmet. Illetve nem ölte meg, csak megváltoztatta. A gépek, az új levegő és sugárkultúra, amely mindent nyomban kiszolgáltatott a nyilvánosságnak, forradalmasította a szeméremről való régi, a korábbi évszázadok áthatolhatlan és titkokkal teli kő- és téglaházaiban, fülledt hálószobáiban kialakult erkölcsi fogalmakat. Mert nem a szemérem és a szégyenkezés volt az, ami az embereket rábírta arra, hogy szövetruhákba és kőházakba bújjanak. Nem! Az embert a hideg kényszerítette a ruhák és házak átláthatatlanságába és ezek a ruhák és házak voltak azok, amelyek megalkották a szemérem és a szégyenkezés fogalmait, nem pedig fordítva. A mai korszakban persze mindez már csak homályos történelmi emlék. A technika haladása, a mindent átvilágító sugarak ereje visszaadta a szerelem paradicsomi nyiltságát, talán naivitását is. Röntgen lefotografálta az ember máját és veséjét, a huszonkettedik század sugártechnikája az ember boldogságát és boldogtalanságát is. Nem voltak többé titkok. Mindenki mindenki számára élt.

Nem voltak titkok és nem voltak csodák. Mindenki tudta, hogy szeretjük egymást és senki sem csodálkozott. A férjek hallgattak. Ez kötelességük is volt. A huszonkettedik század, a nőuralom korában egy férj még kevésbé szólhatott bele felesége dolgaiba, mint a huszadik században. (Pedig már akkor sem igen szólhatott bele.) Hallgatott a filadelfiai és a bostoni herceg, hallgatott a texasi gróf és a floridai lord is. A császárnő férjei kórusban hallgattak — mint egykor a négy frakk Velence Lidóján — és egyiknek sem jutott eszébe, hogy akár egy szóval is beleavatkozzék feleségé szerelmébe. Mindenki természetesnek találta, hogy Virginia meg fogja kérni kezemet és hogy hamarosan első férj leszek és császári kegyenc

Nem így történt. Feleségül vettem ugyan Virginiát, de ekkor már nyoma se volt sem a

négy férjnek, sem a császári udvarnak, sem ennek az átkozott új Amerikának, amelyben oly kimondhatatlanul sokat szenvedtem és örültem. A feleségem lett. De a Huszonkettedik Szigeten. Hogyan jutottunk oda, hogyan szöktettem meg Amerika császárnőjét? Érdekli önöket? Figyeljenek.

25. Nem!

Drága, édes, első napok. A szerelem akkor a legszebb, amikor a szerelmesek még nem gondolnak a holnapra. Amikor még eszükbe sem jut mindaz, ami a legédesebb álom nyomán jár: házbér, veszekedés, lejáró váltó, szabószámla, világnézleti eltérés és fejfájás, férj és feleség családjainak összetűzése, harag, zsörtölődés, lenyelt könnyek és lenyelt szavak, a mosoly, amit hazulról kicsempésznek és a hazugság, amit otthon elhasználnak, csalódás és megtévesztés, fásultság, közöny és kopás. Mint férfi beszélek. A szerelem akkor a legszebb, amikor a férfi még nem gondol rá, hogy a nőt feleségül kell venni. (Mert a nő mingyárt arra gondol, hogy elvéteti magát a férfival.) A szerelemnek nincsenek mézes hetei, csak mézes percei.

Boldogságunk szép volt, míg öntudatlan volt. Az első találkozás az orhidea-lugasban. Azután lopott pillanatok, titokban váltott pillantások. Fogadtatásokon, udvari ebédeken egy-egy félmosoly, titkos tekintet, amit vissza sem tudtam adni. Akit szerettem, császárnő volt, aki a császárnőt szerette, senki sem volt. Ha a huszadik században ér ez a rendkívüli kaland, biztosan bebörtönöznek vagy tébolydába csuknak. De akkor legalább enyém lett volna az első napok titkos romantikája. A kedves után járni, virágot tépni, sóhajtani, este a csillagokat bámulni.

Minderről a huszonkettedik században persze szó sem lehetett. Utána járjak, titkon lépteit kövessem? Hogyisne. Hiszen férjeinek, testőreinek, eunuchjainak serege veszi körül.

A nő nagyüzem lett. Virágokat tépjek? Hiszen ezek a virágok nem virágok voltak, hanem botanikai szörnyetegek, a pálma nagyságú orhideák, a káposztafej nagyságú rózsák, szivárványszínű szegfűk, amelyek olyan nagyok voltak, mint egy liliom és liliomok, amelyek olyanok voltak, mint egy nyírfa, számomra sosem lesznek virágok, mindig csak az emberi fantázia és vakmerőség kísérteties kísérletei. Sóhajtani? A sóhajban az a szép, az az igazi, hogy senki sem hallja meg, talán még én sem. Na hiszen... Itt a levegő tele van titkos felvevő állomásokkal, láthatatlan megfigyelőkészülékekkel. Ha a kaliforniai gazdag farmer asztmáját a newyorki híres orvosprofesszorral gyógyítani akarja, egyszerűen csak belekiabál az antennába, mellkasáról pedig távolról való Röntgen-felvételt készíttet. És csillagok? Az olvasó, aki fantáziájában végigkísért az új Newyork fölötti első utamon, bizonyára éppen olyan kevéssé felejtette el a kékre festett ég, mesterséges napfény, hold és csillagsugár borzongtató és valószínűtlen tüneményét, mint én magam, aki mindezt tulajdon szememmel a valóságban is láttam. A huszonkettedik század nem ismeri Werther keserveit.

De ne higyjék, hogy ez, amit itt most leírok, csak gáncs vagy panasz. Nem. Ma, hogy már szerencsésen és remélem örökre elszabadultam ebből az új Amerikából, ma, hogy már bátran és elfogulatlanul beszélhetek, ma is mondom, hogy abban a rideg és száraz, abban a regényesség és érzelgősség nélküli világban azért volt egy olyan nagy érték, amit a mi régi Európánk sosem ismert: az őszinteség. Ezek az emberek prózaiak és titoknélküliek voltak, de aránytalanabbul becsületesebbek, mint mi és merem mondani, hogy az új Amerikában száz év alatt sem hazudtak annyit, mint a régi Európában egyetlen perc alatt. Ezek az emberek nem ismerték a szemérmet, de hála istennek az álszemérmet sem. Megmondták, amit akartak, kimondták, amit gondoltak és a gépies túlkultúra ez évszázadában volt valami kemény, klasszikus nyiltság, igaz-

mondás és őszinteség is. Nem volt tehát sem visszás, sem elrettentő, amikor Virginia megmondta nekem, hogy férjül akar venni. Az új Amerikában, ha egy lány házasságot akar kötni egy férfival, nem küldi hozzá barátnőit, vagy fivérét, nem kertel, nem okoskodik, nem számít és nem spekulál, hanem megmondja neki szemtől szembe és nyiltan. Ez tetszik nekem.

— — — — — — — — — — — — —

Szerelmünk nyolcadik napján lehetett — az új világ felfokozott életmenetében legalább ugyanannyi hét, de talán hónap is. Megint az orhidealugasban ültünk. Egyedül jött, férjei, testőrei, eunuchjai nélkül, nem császárnő, csak egy nő. Szép és friss volt. Ő volt az egyetlen igazi tavasz ebben az örök tavaszban.

— Legyél a férjem, — mondta.

Nem lepődtem meg. Vártam ezt már régen. Már napok, már órák óta tudtam, hogy így les... És boldog voltam kimondhatatlanul. Elöntött a vér, fiatal szívemet a torkomban éreztem, szemem kitágult. Szerettem és azt hittem, rámszakad a mennyország, a régi, az igazi, az én mennyországom. Fuldokoltam az örömtől, Azután hirtelen valami furcsát és egészen nem idevalót éreztem. Szédültem, a szemem nehéz lett. A tárgyak hirtelen elvesztették alakjukat, a vonalak meggörbültek, egybefonódtak, eltorzultak, mintha csak álomban estem és zuhantam volna. A hely, ahol voltam, elvesztette valószínűségét. Szerelem! Ősi, igazi, emberi érzés. És körülöttem festett égbolt, kazánokból tavasz. Most, most nagyon hiányzott nekem a régi világ, az igazi. Hirtelen a Lidót kívántam valódi szépségével és valódi bűneivel. Embereket húsból, vérből való szépségükben és komiszságukban. Viktória, milyen szép voltál, milyen fehér, milyen szőke, milyen kígyó. Szerettél. A testünk összeért, fejed ott nyugodott párnámon és arcomat két kezed símogatta gyengéden, de még ugyanaz este pezsgőt ittál négy frakkal, langyos és bódító olasz ég alatt. Viktória!... És Virginia hogyan hasonlít rád.

Milyen kísérteties az egész. Viktória! Nagyon szerettelek. Te nem is tudod, hogy mennyire. Boldog voltam és szenvedtem. És most mindennek vége. Kétszáz év mult el köztünk. Viktória, egyetlen, édes, örök, add a kezedet. Csak egy pillanatra. Akarom.

Meddig tartott ez? Percekig vagy...? Nem tudom. Nehéz, édes, forró kábulat volt. Virginia felébresztett belőle.

— Legyél a férjem, — mondta mégegyszer.

Halántékomhoz kaptam.

Aztán nehezen, fájdalmasan, kínlódva feleltem:

— Nem!

És a hangom olyan volt, mintha egy idegen ember hangja lett volna.

26. A tanítvány hisz, a mester nem.

Képzeljék el, hogy a huszadik században egy ismeretlen és névtelen fiatalember, akit egy császárnő felszólít, hogy vegye el őt feleségül, azt feleli, hogy:

— Nem!

A következmények?... De ne csatangoljunk el olyan messzire. Nem fantáziát írok, hanem valóságot. Most itt nem arról van szó, hogy mi történt volna a huszadik században, hanem arról, hogy mi történt a huszonkettedikben. Virginia megkért, hogy vegyem el feleségül. Én kikosaraztam. És ő nem hívta sem testőreit, sem eunuchjait, sem hóhérait. Börtönőreit és idegorvosait sem. Egyszerűen megkért, hogy magyarázzam meg, miért nem veszem el feleségül.

— Nem szeretsz?

— De! Szeretem felségedet. Sőt imádom.

— Hát akkor?

— Hát akkor...

Most rajtam volt a sor. Elmondtam, hogy szeretem őt és még sem lehetek a férje, mert amennyire szeretem őt, éppen annyira gyűlölöm a többférjűséget, a házasságnak ezt az új, mindennél szörnyűbb formáját. Ő császárnő,

én senkisem vagyok... Illetve vagyok valaki, huszadik századbeli ember, hírnök egy olyan világból, amely anyagiakban nyomorúságosabb, tudományokban szegényebb, de erkölcsiekben gazdagabb volt, mint ez a mai világ. És én elfogadom a huszonkettedik századtól mindazt, amit lehet, a gépeket, a sugarakat, a fény, a víz, a levegő, az energiák kultúráját, de nem fogadom el a férfiháremet. Tegyenek velem akármit, de arra soha és senki kényszeríteni nem fog, hogy tagja legyek egy férfiháremnek, akár mint első, akár mint második vagy tudomisén hányadik férj. A régi világban születtem, ott éltem, ott nevelkedtem. Apámnak csak egy felesége volt, anyámnak csak egy férje. Az én időmben egy férfifi csak egy nőt, egy nő csak egy férfit ismert. Két ember egymással élt és ez a két ember mindene volt egymásnak. A feleségnek az egyetlen férj jelentette a világot, a szerelmet, az életet, mindent. Az egy férj, aki szerelmese volt, gyermekeinek apja, aki ő vele és ő érte élt. A feleség jelentette a férj egész életét és a férj mindene volt a feleségnek.

Áradó szavakban beszéltem. Virginia kitágult szemmel figyelt rám. Egész testében reszketett. Izgalmas, mohó és forró kíváncsisággal itta szavaimat. És ami eleinte száraz védekezésnek, tárgyilagos és pontos magyarázatnak indult, lassanként legendává színesedett és melegedett ajkaimon. Amerika császárnője mint csodás regét hallgatta az egy férj és egy feleség házasságának történetét. Szűz szíve magába fogadta a szavakat, fantáziája tovább vitte azokat és azok őbenne ragyogni kezdtek. Kis szíve megittasodott, száraz elbeszélésem az ő fülén át szárnyalni kezdett és belenőtt a mitosz dicsőségébe. Egy férj, egy feleség! Ismeretlen világ ismeretlen csodája.

Ezen az órán mestere voltam és ő tanítványom nekem. És ekkor csodálatos dolog történt. Csodálatos? Az történt, ami oly gyakran és annyiszor történik ezen a földön: a tanítvány jobban hitt a mesternek, mint az önmagának. Amikor beszélni kezdtem, magam is

őszinte voltam és meggyőződött. Bátorságot adott a félelem, hitet az önvédelem. Minden erőmből az ellen küzdöttem, hogy bevonszoljanak egy férfihárembe. Mert menekülni akartam a többférjűség elől, nekem is szép és csodálatos volt a kétember házassága, az egyférjűség. De később...

Ahogyan sikerem percről-percre nőtt Virgina előtt, úgy buktam meg önmagam előtt. Mentől ittasabban kapott ő egy-egy szavamon, annál üresebbnek tünt az fel nekem. Rémüldözve eszméltem rá, hogy nem is mondok igazat. Illetve, az igazság, amit mondok: nem igazság. A régi világ házassága? A huszadik századé? Hát mi volt a huszadik század házassága?

Hisz a huszadik században is voltak háremek. Igaz, hogy nő-háremek. Más volt a házasság Európában, más Ázsiában és más Afrikában. Más a keresztényeknél és más a mohamedánoknál. Hogyan lehet egységes és egyforma házasságról beszélni, amikor Indiában ugyanabban az órában megégették az özvegyet, amelyben Párizsban egy bíró könnyed mosollyal mondta ki a válást és bontott fel egy házasságot. Más volt a fehér, más a sárga és más a fekete ember házassága. De még a fehér házassága közt is mennyi erkölcsfokozati eltérés volt. Más volt a házasság a Nyugaton és más a Balkánon. És magában Nyugat-Európában is mennyi különbség. Voltak egyházi és voltak teljesen materialista házasságok. Azután az egyik egyház felbonthatlan szentségnek minősítette a házasságot, míg a másik beletörődött a válás és szétválaszthatóság laikus gondolatába. És ha csak ez lett volna minden... Itt voltak a vademberek szokásai, amelyekből a tudomány és a gondolkodás játszi szerrel rekonstruálhatta az ősember házassági szokásainak minden változatát és formáját a baromian piszkos promiszkuitástól a matriarkátusig, amit mi huszadik századbeli emberek lenéztünk, megmosolyogtunk, sőt megvetettünk, de ami a maga korában mégis csak haladást jelentett, a kultúra

egy akkori magas fokát és aminek csökevényei bizony megvoltak még a mi huszadik századbeli erkölcsi és jogi gondolkozásunkban is. Én ennek a szegény kis császárnőnek, mint örök-től való változhatatlan élettörvényt hirdetem a két ember házasságát, amikor magamban igen jól tudom, hogy ez is csak fejlődési fokozat volt, még hozzá bizonyos földterületekre, bizonyos szélességi fokokra szorult fejlődési fokozat, mert hiszen az ember az égaljat és a századok, az idő és a tér szerint változtatta szokásait és törvényeit, közöttük azokat a formákat is, amelyben a faj fentartásáról és utódainak biztonságáról gondoskodott.

És a két ember házasság az én korombeli Európában? Hát el lehet mondani igazságosan, hogy Párizs, Berlin, Bécs, Budapest stb. asszonyai csak egy férfit, férfiai csak egy nőt ismertek!?

Miért beszélek csak a házasságról, miért nem a házasságtörésekről, szeretem és szeretet mellett a flörtről, vásári szeretkezésről, férfi és női kokottok százezreiről, céda nőstényekről, kitartott hímekről és a huszadik század nagyvárosainak arról az egész szeretkezési pocsolyájáról, nő- és férfivásárról is, amiből íme a történelmi szükségszerűség parancsoló erejével fejlődött a huszonkettedik század új házassága, a többférjűség és férfihárem. Belőle most menekülni akarok. Pedig megérdemelném, hogy ne menekülhessek, hogy hímjószágként besorozzanak oda engem is. Mert az én bűnöm is Az enyém is. Felelős vagyok érte. Éltem a huszadik században, ott voltam a bajok kezdetén, elmém átfogta egy romlott világ egész képét és megsejtette, megérezte, kiszámította annak következéseit. Mégis hallgattam. Akárcsak a többiek, én is tűrtem és hazudtam. Cinikusan dícsértem és még cinikusabban rajongtam. Pedig éppen nekem nem lett volna szabad tűrnöm és nem lett volna szabad hazudnom legkevésbé pedig hallgatnom. Mert én láttam az igazságot és tudtam. Meg is akartam írni egy könyvben. Akartam. Hát ez elég!? Miért nem is írtam meg? Miért szerettem és

miért nem dolgoztam a Lidón. Könyv helyett Viktória. Mártírja lettem nem az igazságnak, hanem egy nőnek.

Most pedig itt ülök a huszonkettedik században egy valószínűtlenül szép virráglugasban, egy valószínűtlenül szép császárnő mellett és hazudok. Azt hazudom neki, hogy a huszadik században minden szép volt, az élet boldog, tiszta és erkölcsös, telve az igazság gyönyöreivel és a tisztesség örömeivel.

— — — — — — — — — — — — —

Persze, hogy tovább beszéltem. És mentől kevésbé voltam meggyőződve tulajdon mondanivalómról, annál hevesebben és annál hatásosabban beszéltem. Mint annyi másszor, úgy most is a rutin legyőzte az igazságot, gyakorlat és ügyesség pótolták a belső átélést és meggyőződést. Virginia hitt. Hitt a boldogság misztériumában, hitt a szépségnek és a jóságnak abban az ünnepében, amit — az én előadásom szerint — a két ember házassága valaha jelentett a földön.

Győztem. A gépek és a gyorsaság kultúrájával szembe állítottam az édenkertet. És a huszonkettedik század repülő városai fölött mint tündöklő látomás jelent meg Virginia szeme előtt Ádám és Éva alakja, az egy férfi, egy nő, a kétember halhatatlan mitosza.

27. Virginia elválik négy férjétől és elmegy a Huszonkettedik szigetre.

Huszonnégy óráig nem beszéltünk egymással. Szép, nyugodt huszonnégy óra volt. Virginia búcsú nélkül hagyott el, áradó szavalatomra, amely végül magamnak is úgy tünt föl, mint egy végtelen operaária, nem felelt egy szóval sem.

De nem is volt szükség szavakra. Tökéletesen elég volt látnom átszellemült arcát, azt a lassú, elgondolkozó, magafeledkezett repülést, amivel tőlem távozott, és tudtam, hogy

győztem. A császárnő nem fog besorozni háremébe. Éreztem, hogy a huszadik század képe, amit íme felvázoltam neki, a legenda hatalmával legyőzte a huszonkettedik század valóságát. Tudtam, hogy Virginia most ugyanolyan lelki megrázkódtatáson esett keresztül, mint nemrégen magam, amikor megérkeztem a huszonkettedik század Amerikájába.

Nem csalódtam.

Másnap délután kis zsebantennám sercegett, a császárnő estére újra az orhidealugasba rendelt.

Milyen csodálatosan szép volt ma este! Gond és küzdelem megrontja a férfi arcát, a férfi belevénül és beleroskad a gondba, de a nőt kiszépíti a küzdelem, amit boldogságáért folytat. Virginia ezen az estén már nem is egy szép nő volt, hanem maga a női szépség szintézise. Volt a szépségében valami valószínűtlen és hősies vonás. Ez a szépség már nem is egy anyaszülte nő szépsége volt, de száz és száz művész dicsőséges álma a szépségről. Himnusz és beteljesülés. Sem a huszadik, sem bármelyik korábbi század nem ismerhetett ilyen szép nőt, a szépségnek ekkora dicsőségét. Idő kellett ehez is. Most láttam csak, hogy ahogyan évezredek kellettek arra, hogy a férfi gondolkozóképessége, úgy évezredek kellettek arra is, hogy a nő szépsége megérjen és kifinomodjon. Mindkét nem tehetsége és géniusza fejlődött az évezredeken át. A férfi bölcsebb, a nő szebb lett.

Virginia szépsége már nem is volt valószerű. Álom és elképzelés csodálatos költeménye volt ez a szépség, és ezen az estén mégis oly igaz és valószerűtlenségében is valóságos, akárcsak Viktóriáé azon a nyáron, amely egy megmagyarázhatatlan kaland folytán számomra a huszadik század utolsó nyara lett. És ez természetes is volt. Virginia a földre szállt, a császárnőből nő lett, nő, aki szeret és aki boldogságáért harcol.

Találkoztunk. Megcsókoltam kezét. És nem szóltam egy szót sem. Nem kérdeztem, vártam, hogy ő beszéljen.

Talán negyedóráig ültünk így néma, feszült, forró várakozásban. Csodálatos percek, ha néha lehúnytam a szememet, azt hihettem, otthon vagyok, a huszadik században. Mert a világ változhat, minden felborulhat, de a csend egy férfi és egy nő közt, az mindig ugyanaz volt és lesz.

Azután végül is ő szólalt meg.

Beszélt. Szerelemről, házasságról, férfiről, nőről. Csodálatos működése az agynak és a léleknek. Virginia most a huszadik század, a kétember házasságáról beszélt. Azt mondta el, amit tőlem hallott előtte való este, de mégis úgy mondta, mintha ő mondta volna először, mintha engem kellett volna oktatni, a saját szavaimmal igyekezett meggyőzni és úgy beszélt, mintha ő lett volna a huszadik és én a huszonkettedik század gyermeke. Ittas, színdús képet festett a huszadik század házasságának boldogságáról, arról a paradicsomról, amit jelentett a régi, az én világomban, az egy férfi és egy feleség együttélése. Oly hittel és oly meggyőződéssel beszélt, hogy kevésbe mult és már én is elhittem volna neki, hogy a huszadik század házassága a boldogság színaranyát jelentette, az erkölcs, az igazság és az öröm színtiszta javát.

— A feleséged leszek. Csak a tiéd, — mondta.

Azt, hogy én akarok-e a férje lenni, nem is kérdezte. Ebben az egy tekintetben úgy látszik miben sem különbözött a huszonkettedik század nője a huszadik század bubifrizurás hölgyeitől. A nő választott. A férfi csak igent mondhatott.

Nem mondtam igent. Éreztem az óriási felelősséget. Tudtam, hogy amikor ő azt mondja, hogy a feleségem lesz és csak az enyém, emögött az van, hogy elhagyja háremét, elválik férjeitől és megválik testőreitől és eunuchjaitól. Nem kérettem, nem kellettem magam — ez nevetséges és szánalmas lett volna ebben a korban, amelyben a szerelmes nő ilyen nyiltan közeledik a férfihez. Megmondtam, hogy én is nagyon szeretem őt, szeretnék

a férje lenni, egyedüli férje, de egyben figyelmeztettem is elhatározásának valószínű és végzetes következményeire. Az ő válópöre, háremének szétkergetése nem egyszerű válópör. Virginia ma a hatalmas amerikai birodalom császárnője és ha ő fellázad a férfiharem ellen, ha a többférjűség világában újra talpra akarja állítani Ádám és Éva idillikus legendáját, akkor ez tulajdonképpen olyan forradalmi lépés, amellyel szembekerül egész birodalmával és népével, a korral és a társadalommal, amelyben él.

Szelíden mosolygott. (De mennyi erő és határozottság, mennyi mindenrekészség volt ebben a mosolyban, erő és határozottság, amire igazán csak szerelmes nő képes.)

— Nem vagyok többé Amerika császárnője. Nem akarok az lenni. Csak egy nő vagyok. A feleséged leszek. Azt akarom, hogy parancsoljál nekem és dolgozzál rám. Soha az életben rajtad kívül más férfit nem akarok és nem is fogok ismerni.

Hosszan a szemembe nézett. Azután egyszerre nem bírt magával. Két karjával átkulcsolta nyakamat, szája ráforrott szájamra égő boldogságban, tüzes viaskodásban.

— Megszökünk! Elmegyek a Huszonkettedik Szigetre! Velem jössz.

Csókolt és sírt. Csókja édes volt, könnyei sósak. Újabb fölfedezés. A nő csókja és a nő könnye nem változott meg a huszonkettedik század ban sem.

28. Jaj annak a férfinak, akit egy nő megkívánt.

Szökésünket hihetetlen óvatossággal készítettük elő. Készítettük? Én passzív voltam, amilyen passzív csak férfi tud lenni. Virginia határozott és irányított mindent. Egyáltalán azt lehet mondani, hogy ő az orhidealugasban való utolsó találkozásunk óta átvette a parancsnokságot életem és személyem fölött. Mindig a nő akar.

De a mi esetünkben nem is lehetett másképpen. Végre is bármilyen tanulékony és bármilyen alkalmazkodó is legyek, még mindig idegen voltam ebben a világban. Nem ismertem a személyi vonatkozásokat, az udvari intrikákat, a politikai cselszövényeket. Magának az eseménynek fontosságával is — egy szerelmes császárnő szökni készül és elhagyja birodalmát — úgyszólván csak elméletileg voltam tisztában. De arról aztán szó sem lehetett, hogy én kezdeményezzek valamit, vagy döntsek kettőnkről kettőnk nevében. Megbénított volna nemcsak tudatlanságom, hanem felelősségérzetem is. Ha még meglehetősen fiatal is vagyok, azért jól ismerem az életet. Tudom, mit jelent az, ha egyik ember a másikat kiragadja életéből, megszokásaiból, hagyományaiból, még hozzá — hiszen Virginia a világ legnagyobb birodalmának uralkodónője volt — hatalmából és rangjából is. Hát még ha az, aki lemond, nő, és az, akinek a kedveért lemond, férfi. Mondom, ismerem az életet és legédesebb csókunk alatt is élt bennem a tudat, hogy eljön az idő, amikor az én két gyönge karom nem fogja pótolni Virginia számára az amerikai császárságot és szeszélyes, keserű, tépett órákon a csalódás igazságtalanságával és haragjával én rajtam fogja követelni a koronát és a bíbort, amit most énmiattam, mint megunt játékot dob el magától. Előre láttam a következményeket és értük pillanatig sem akartam vállalni a felelősséget.

Őszintén, szépítés nélkül számolok be mindenről. Az ilyen önéletírás kétségkívül megnyugtatja az íróját, viszont a kritika és számonkérés valóságos ostromának is teszi ki. Én most megmondtam, hogy milyen gyáván és tehetetlenül tűrtem, hogy egy nő elraboljon engem. Miért tűrtem? — fogja kérdezni az olvasó. Több indokkal is menthetném akkori viselkedésemet.

Az első, hogy őszintén szerettem Virginiát. De ez nem komoly mentség. A szerelem csak magyarázhatja, de nem mentheti a férfi gyávaságát és rabszolgai tehetetlenségét. Ko-

molyabb mentségem akkori egész helyzetem, a huszonkettedik század világában való árva idegenségem, ájult tehetetlenségem, amit még növelt az a rettenetes társadalmi különbség is, ami a nő és én közöttem volt. De minek szaporítom a szót. Elég, ha megmondom, hogy minden férfi és minden időkben így tett volna az én helyemen. A huszonkettedik század, Virginia császári koronája, mindez csak dekoráció. A valóság, az örök lényeg: ha egy nő szemet vetett egy férfira, akkor az nem tud szabadulni tőle. És jaj annak a férfinak, akit egy nő megkívánt. Még ha az a férfi százszor és ezerszer és a szerelmek szerelmével is szereti azt a nőt. Annak a férfinak vége van.

Ezt én már akkor is tudtam. És szerettem Virginiát és szégyeltem magam. A korona, ami az édes és gyönyörű kaland fölött ragyogott, nem vakított el. Boldogságom megalázott. Éreztem, hogy nem férfi vagyok, hanem Szemirámisz bábuja, játék egy felséges nő ölében, férfikasszírnő, akiért egy fiatal herceg most életének legnagyobb bolondságát követi el.

Szökésünket olyan óvatossággal készítettük elő, amelyről a huszadik század emberének még csak megközelítő sejtelme sem lehet. De hogyan is lehetne? Hiszen a huszadik század nem ismerte a tudományos gondolatolvasást, a gondolatokról készített fényképeket, az érzésekről fölvett látleleteket és azokat a grafikonos jegyzőkönyveket, amelyek pontosan beszámoltak egy ember ösztöneiről. Valamikor csak egy ember szavait, most íme gondolatait is ki lehet hallgatni. Hogyan védekeztünk ez ellen?

Nagyon egyszerűen. Mert a tudomány haladása megváltoztathatott mindent, csak egyet nem, azt a csodálatos ingéniumot, amit úgy hívunk, hogy: női hazugság. A nő éppen úgy hazudott a huszonkettedik, mint a huszadik században. Sőt, még jobban hazudott. Mert a huszadik század nője elég volt, ha szóban hazudott. De a huszonkettedik század nőjének — ha női hivatása magaslatán akart maradni — hazudnia kellett már gondolatban is,

»Még a gondolata is hazug« — szokták mondani már a huszadik században is. De ez akkor csak szólam volt, afféle szólásforma. Most a valóság utólérte a frázist. Az új nőnek szószerint hazug volt még a gondolata is. A különbség a régi és az új nő között, hogy a régi nő mást mondott, mint amit gondolt, de az új nő mást is gondolt, mint amit gondolt.

Virginia is hazudott. Már gondolataival is megtévesztett mindenkit, és csak így magyarázható, hogy szökési tervünket senki még csak nem is gyaníthatta. A nő el tudta leplezni gondolatait, a férfiéra nem volt kíváncsi senki sem. Virginia megtévesztette a gyanakvókat, velem meg a kutya sem törődött. Meglehetős nyugodtan készülődhettünk tehát. Virginia készülődött, én is. Az ő készülődése, egész repülővonatokat töltött meg ruhákkal, fehérneműkkel, ékszerekkel, parfőmökkel. Nem vitt magával, csak azt, ami a legszükségesebb. Így is tizenkét vagónra való ruhát és piperecikket csomagolt be. Én pénzt szereztem. Virginiát megtérítettem a kétember házassága, Ádám és Éva felséges legendája számára. Ennek a legendának betetőzése, hogy a férfi arca verejtékében keresse meg a nő kenyerét is. Rögeszmém volt, hogy fejedelmi módon tartsam el a nőt, aki engem önzetlenül szeretett és ami pénzt csak lehetett, felhajtottam és összezsugorgattam az amerikai kiadóktól, akik készülő memoárjaimra bőséges előleget folyósítottak.

Éjszaka indultunk, a legnagyobb sötétségben. Itt véletlenül segítségünkre volt a huszonkettedik század gépkultúrája. Hiszen olvasóim tudják, hogy ebben a században az emberek mesterségesen kormányozták az időjárást, az égi testek fényét pedig ugyancsak mesterséges világítással pótolták. Szökésünk éjszakáján véletlenül csakugyan holdfogyatkozás volt, de mit ért volna ez, amikor a washingtoni héliumkutak a legszebb teliholdfényét varázsolták az égre. Egy megbízható emberünk, különben sugármérnök, üzemzavart idézett elő a washingtoni héliummüvekben, egy másik barát

tunk, meteorológ-mérnök volt, sűrű fekete felhőket vont össze a város és környéke fölött, úgyhogy az általános zűrzavarban és sötétségb. . akadály nélkül indulhattunk el.

Külön indultunk. Az én gépemet Sir Reginald Murray vezette, az a rendkívül értelmes és jóindulatú császári testőrtiszt, aki nekem, mint emlékezni fognak, annakidején elmondta a többnejűség keletkezésének és a férfiháremek kialakulásának történetét. Sir Reginald igaz barátom volt. Az alatt a rövid idő alatt, amit együtt töltöttünk, megkedvelt és a sajnálkozáson túl őszintén is megszeretett engem. Sok órát töltöttünk együtt, mialatt én neki a huszadik századbeli világról beszéltem és mondhatom, hogy a huszonkettedik századbeli Amerikában nem találtam még egy embert is, aki annyi megértéssel, sőt megbocsátással lett volna a huszadik századbeli emberiség nyomorúságos tévelygései iránt, mint ez a kitűnő ember. Nem tudom, nem is sejthetem, mit mér még rám a sors, micsoda ismeretlen évszázadokba sodor, de annyit mondhatok, hogy mindenha különös öröm és dísz lesz számomra ennek a nagyszerű és kiváltságos embernek barátsága, amellyel ő engem a huszonkettedik századbeli Amerikában megtisztelt.

Egész éjszaka repültünk. Hajnalban egy kis kaliforniai halászfaluba érkeztünk, ahol már várt ránk Virginia, akit Brigitta kísért el útján. Brigitta udvarhölgy volt a washingtoni Fehér Házban. Enyhén barnahajú, rendkívül derék, jó és bátor lány volt és nem volt egyetlen férje sem. Testestől-lelkestől híve volt Virginiának. Társalkodónője, felolvasónője, meghitt bizalmasa. Az egyetlen az udvarhölgyek között, akire feltétlenül számítani lehetett. Amikor először megláttam, megütött az a hasonlóság, ami volt Brigitta és Beatrix között. Talán még önök is emlékeznek Beatrixra. Ő volt az a derék és rokonszenves lány, akivel elbeszélésünk elején találkoztunk a Lidón, ahol ő úgy élt Viktória és a négy frakk udvarában, mint most Brigitta Virgi-

nia mellett a császári Fehér Házban és ő volt az, aki oly jó szívvel volt hozzám a Lidón, vigasztalt és bátorított, és azon a végzetes utolsó estén féltőn és aggódón nézett rám, mikor az Excelsior teraszára siettem. Brigitta meglepően hasonlított Beatrixra és örültem, hogy azt a kedves arcot most valamilyen formában viszontlátom a huszonkettedik században. Különösebben azonban nem törődtem vele ezer élményem, kalandom közepette, ahogyan akkor a Lidón is Beatrixra, fájdalom, alig esett tekintetem, amelyet teljesen megvert Viktória szépségének sugárzása. De hagyjuk Viktóriát és Beatrixot most, amikor Virginiáról és Brigittáról van szó.

Mindössze pár percet töltöttünk a kaliforniai halászfaluban. Éppen csak arról lehetett szó, hogy átszálljunk egy másik repülőgépre, amely minket utunk, számomra akkor még teljesen ismeretlen végcélja, a Huszonkettedik Szigetre visz. A gép rejtett helyen, egy kis öbölben várt minket, a kormánynál Brigitta ült, míg a gépben egy teljesen lefátyolozott férfi, akinek kiléléről sejtelmem sem volt és akit köszönteni se mertem. Maga a gép kicsi volt, még csak nem is hasonlított a huszonkettedik század pompás repülő vonatjaira és jachtjaira. A pilótán kívül összesen két utas részére volt benne hely.

Indulás előtt éppen annyi időm volt, hogy kezet szorítsak Sir Reginalddal és megköszönjem neki azt a sok jóságot és kedvességet, amelyet oly kitüntető módon pazarolt rám. Búcsúzás közben kezem reszketett és szemem megtelt könnyel. Nemcsak azért, mert el kellett válnom ettől a rendkívül derék és igazán kitünő embertől, nemcsak az fájt, hogy örökre búcsúztam Sir Reginaldtól, de az is fájt, hogy el kellett hagynom Amerikát.

Ezt sosem hittem volna és mégis így lett. A búcsú pillanatában hirtelen elvonult előttem minden, amit az utolsó hónapokban átéltem az Atlantic Citybeli üvegkalickától a Fehér Ház valószínűtlen szépségű lugasáig, amelynek orhideái olyanok voltak, mint a pál-

mák. És hirtelen minden kedves és drága lett előttem. A tápcsarnok, az elszigetelő kamra, a kísérteties metropolis, az ötvenmilliós repülő Newyork, Iskola Város, a washingtoni eleven szobor, a császárnő háreme nevetséges testőreivel, szánalmas eunuchjaival és az eunuchoknál is szánalmasabb férjekkel. Most kedvesen emlékeztem nemcsak a szigorú és korlátolt Humpreyra, a kellemetlen Sheldonra, a bábuszerű Gwendolin nővérre, az elmevizsgálóbizottság tagjaira, de még arra az emberi, helyesebben embertelen szörnyetegre is, akit Mr. Samuel Hirnnek hívtak és aki az Egyesült Államok legnagyobb trösztjének volt vezérigazgatója. Még azt is sajnáltam, hogy nem látom többé lord Chicagót, ezt a csenevész és tűrhetetlenül pöffeszkedő kis állatot, és j szívvel gondoltam a négy férjre is.

Bizony nem voltam különb a börtönéből szabaduló rabnál, aki fájó szívvel néz vissza a fogház kapujára és aki talán meg is simogatta a durva darócruhát, amelyben a szenvedés annyi éveit töltötte. És amikor gépünk minden baj és akadály nélkül szállt föl, szemem megtelt könnyel, hogy utoljára láttam partjait annak az Amerikának, ahol annyit szenvedtem és ahová — ezt éreztem — a legkegyetlenebb balsors sem vihet többé vissza.

29. A fátyolos férfi a gépben.

Brigitta vezette a gépet. Egyetlen merész surranással szálltunk fel többszáz méter magasba. Nyílegyenes, bátor és elegáns vonalban emelkedtünk. Az emelkedés lendületében benne vo'' a szabadulás és a szabadság mindennél fenségesebb érzése. Alattunk a Csendes-tenger számtalan hajóival és bárkáival. Egy pár percig láttam a kaliforniai part szikláit, apró szigeteit, szirtjeit és zátonyait, találkoztunk még néhány a part körül csavargó repülőgéppel is, köztük a határőrök és pénzügyőrök gépeivel, de nemsokára elhagytuk az utolsót is. Biztonságban voltunk. Most már csak a sík

tenger végtelen kékjét láttam, itt-ott sirályok egy kis csapatát, amelyek repülése oly végtelenül kecses és boldog. Az ember szinte fölfrissült láttukra. A szabadság és a végtelen érzése feszítette keblemet és korábbi szorongós érzésem szinte percek alatt mult el. Már nem sajnáltam Amerikát. Sőt, boldog voltam, hogy szabadultam tőle. Nem restelem itt leírni egy talán nagyon is gyerekes, de nagyon is érthető és nagyon is megmagyarázható gesztust. Volt ugyanis egy perc, amikor még meglehetősen tisztán láthattam volna az amerikai partokat. Csak meg kellett volna fordítani a fejemet. És nem fordultam vissza. Tudtam, hogy soha az életben többé nem fogom látni Amerikát, mégsem fordultam vissza. Megmerevítettem nyakamat, makacsul előre néztem, bele a levegő és a víz végtelen kettős óceánjába. Hátat fordítottam Amerikának és örültem, mint a gyerek, akinek egy csínje sikerült.

Előre! Levegő, víz, végtelenség, szabadság! Micsoda mennyei öröm volt, amikor hirtelen dideregni kezdtem. Végre! Kiszabadultam a huszonkettedik század Amerikájának telített, párásan langyos műlevegőjéből. Dideregek, de ezt a friss hűvösséget az Óceán természetes szellője hozza és amikor fejem fölött igazi felhők sűrűsödtek, amikor orrom hegyére rálloppant az első valódi esőcsepp, örömömnek se vége, se hossza nem volt. Alig bírtam magammal boldogságomban, visítani szerettem volna, ugrálni, örömömben talán a repülőgépből is kiugrani. Ezt azonban mégis meggondoltam, ami meglehetős szerencsém volt, hiszen ekkor már körülbelül ezer méter magasságban repültünk az Óceán fölött.

De beszélnem kellett, örömömet közölni. Beszélni akárkivel. Brigittát, a pilótát, nem zavarhattam. Igaz, volt még valaki a gépen, a fátyolos férfi, aki ott ült mellettem, akinek kilétét nem is sejtettem és akihez eddig óvatos tartozkodásban egy szót sem szóltam. Most ennek is vége.

— How do you do, Sir! Hogy van uram! — ordítottam az öröm egy céltalan kitörésében.

A válasz harsány női kacagás és a következő pillanatban ezer méter magasságból röpült az Óceánba a fátyol, ami eddig Virginia arcát és fejét takarta. Mert Virginia volt. És én nem ismertem rá!

De hogyan is ismertem volna meg. Hiszen nem volt női ruhában. Értsd: nem volt nadrágban. Bő, férfias, tógaszerű köpeny ráncaiba fogózkodott, mint akármelyik amerikai férfi. De azután széttárta köpenyét és ott ült térdszoknyában, oroszos ingblúzban, mint bármelyik huszadik század eleji nő.

Nem kellett, hogy akár egyetlen szóval is magyarázzon. Mindent megértettem. A kedvemért tette. Valamelyik múzeumból megtudta, hogyan öltözködött a nő a huszadik században és ő ezt a ruhát lemásoltatta, újra megcsináltatta, magára öltötte. A csoda megtörtént. A nő újra szoknyát hordott. Évából Éva lett, Ádám, az egy férj egy felesége. Ez több volt, mint amit reméltem, több, mint amit megérdemeltem.

Igazi levegőben úszunk, alattunk az Óceán a maga örök valóságában és szabadságában, úgy ahogyan Isten megteremtette, arcomat szél marja, eső áztatja és mellettem igazi szoknyás nő, a feleségem, akinek én vagyok az egyetlen férje.

Szívem kacagott a boldogságtól.

— Drágám, — mondtam és szájon csókoltam a végtelen vizek fölött, ebben a kedves, őszi, esős szélben, amelytől már csontjaim is reszketni kezdtek.

30. Élet és emberek a Huszonkettedik Szigeten; megbotlok az édes anyaföldön; szétzúzom szárnyaimat; az új korszak menekültjei.

— Hová megyünk, szívem? — kérdeztem.

— A Huszonkettedik Szigetre. Még Amerikában ígértem.

Csakugyan, most ráemlékeztem. Virginia még ott abban az átkozott birodalomban és

abban a csodálatos virághugasban megmondta, hogy a Huszonkettedik Szigetre fogunk szökni.

— Nem tudod, úgy-e, hogy mi az a Huszonkettedik Sziget?

Bizony nem tudtam. És Virginia, mint egykor Sir Reginald a férfihárem, most elmagyarázta a Huszonkettedik Sziget történetét. A Huszonkettedik Sziget a Csendes-óceánon feküdt, közepette a nagy víznek, mérhetetlen elhagyottságban, minden korábban ismert f[illegible]résztől szinte megközelíthetlen távolságban. A huszonkettedik század elején, amikor az ember azt hitte, hogy már régen ismeri a tengerek birodalmát, fedezték föl ezt a szigetet, még pedig pontosan a 2101-ik év január elsején, szóval a huszonkettedik század első napján. A fölfedezők egy luxushajó utasai voltak, akik úgy látszik igen nagy dolognak tartották, hogy megérték a huszonkettedik századot, amelynek eljövendő dicsősége szerintük messze meg fogja haladni minden elmult évszázadét és éppen ezért Huszonkettedik Szigetnek nevezték el az új földterületet. Ebben az elnevezésben benne volt a reménykedés gőgje és romantikája, de ugyanakkor az új emberek gondolkozásának számtani szárazsága és merevsége is. Valamikor az ismeretlen földeket istenségek, emberek, vágyak és reménységek nevére keresztelték. Most az új sziget egy számot kapott. Igaz, hogy ez a szám több volt egyszerű számjegynél. A két kettes jelképezte az új századba vetett minden reménységet is, amely hogy hogyan vált be, arról olvasóimnak is már némi sejtésük lehet.

A hajó egy amerikai—angol társaság tulajdona volt, de a kapitánya norvég és a legénység jó része svéd. Utoljára japán vizeken hajózott, viszont, mint utóbb kiderült, az amerikai—angol társaság részvényeinek többsége francia tőkések kezében volt, akik azonban a papirok jó részét német bankoknál zálogosították el. Kié legyen hát a sziget? Kevésen mult és majdnem több ország háborúja tört ki az új szigetért, ezért a csöpp földterületért, amely alig volt nagyobb, mint Elba szigete

és amely — lakosai kevés számú maláj — égaljatában, növényi és állatvilágában talán leginkább a Kanári-szigetekhez hasonlított. De csodák csodájára a háború mégsem tört ki. Európa, Amerika és Ázsia birodalmai az utolsó pillanatban megegyeztek és a szigetet meghagyták korábbi szabadságában, függetlenségében és semlegességében. A Huszonkettedik Sziget megmaradt gazdátlan földnek, urai továbbra is az a pár maláj pásztor és kertész, akik a paradicsomi élet édességében éltek ott mindaddig, amíg a huszonkettedik század első napján a nagy óceánjáró meg nem közelítette partjait.

Ide menekültünk mi.

Virginia terve készen volt. A sziget területenkívüli. Ott őt nem üldözhetik, onnan koronás rabszolgaként a császári palotába vissza nem szállíthatják. Mihelyt megérkezünk, rádió útján közli a washingtoni szenátussal, hogy lemond a császárnői rangról, kis húga, a gyermek Consuela javára. Azután a sziget maláj törzsfőnökét megkéri, hogy bírói ítélettel válassza el őt négy férjétől, akik igazán sosem is voltak férjei, majd hűséget fogadunk egymásnak, a törzsfőnök összead minket és élni fogunk, mint új Ádám és Éva a bibliai idők egyszerűségében. Én leszek az új Ádám. Ő az új Éva. Bibliai idők egyszerűsége! San-Franciscóban vesztegel a tizenkét vagónból álló rendelő vonat, amely az Éva ruháit és piperéit az új paradicsomba fogja szállítani.

Őszinte leszek. Amíg a huszadik század Európájában éltem, életem tevékeny volt, munkás, habár zaklatott és hajszás. Ha akkor nekem valaki felkínálja, hogy a rádió, az autók, napilapok, nagy könyvkiadók, színházak, utazások stb. világát örökre felcseréljem egy az Óceán közepén levő lakatlan szigettel, bizony nem fogadtam volna el ezt az ajánlatot. Mert bármilyen szép és drága is legyen ez a sziget, akkori idegeim és akkori életfelfogásom szerint nem jelent többet, mint mozdulatlan temetőt, pálmák közt való lassú halódást. Szeretem a langyos fürdőt. De hogy egész

életemet egy huszonnyolc fokra felfűtött kádban töltsem? Köszönöm. Nekem még van valami dolgom, van egy-két elintézni valóm ebben a világban.

De most? Az a pár hónap, amit a huszonkettedik század Amerikájában töltöttem, a csömörlésig jóllakatott azzal a kultúrával, amelynek fejlesztéséért én oly lelkes és hivő munkában fölemésztettem korábbi életemet. Valamikor harcoltam, de most, hogy láttam az eredményeket, belefáradtam és belefásultam mindenbe. Bizony megöregített az a két évszázad, amit oly csodálatos módon átugrottam. Öröm és boldogság volt számomra a tudat, hogy kiszakadok ebből a kultúrából, amelynek megismertem csodálatos és félelmetes elfajzását és hogy hátralevő életemet a természet egyszerűségében és nyugalmában tölthetem a gondolkozás szentségében és csendjében.

Egész nap repültünk. Jókedvű és vidám voltam. Örültem a tengernek, örültem a levegőnek, örültem Virginiának. Örültem, hogy elvesztettem ezt a világot és hogy mást kapok helyébe, nyugodalmasat, egyszerűt, egy olyan világot, amelynek csendjét, tisztaságát, szelídségét és főként természetességét bearanyozza a bibliai idők áhitata. Képzeletben már láttam a sziget aranyfövényét és pálmafáit. Boldog voltam és belemosolyogtam a végtelenbe.

Estefelé érkeztünk a szigetre. Szűz partot vártam és ehelyett pompásan kiépített kikötő és repülőtér fogadtak. Malájoknak nyomuk se volt. Bibliai pásztorkunyhók helyett öt- és hatemeletes hoteleket találtam frakkos pincérekkel, liftel, jazzel, rádióval, golfpartikkal és teniszversenyekkel. Játszóterek és zenekarok, egy pálmaligetben kártyakaszinó. Színház és varieté a Huszonkettedik Szigeten, egy hatnyelvű napilap, a tegnap érkezett fürdővendégek névsorával. A tenger tele elegáns jachtokkal és kecses motorosokkal. Autók cirkáltak prémes hölgyekkel. Egy hosszú fasor tele volt ékszerüzletekkel és pénzváltó bódékkal. Ni! Hiszen ez a velencei Lidó, ide tele-

pítve a huszonkettedik századba és az Óceán kellő közepébe.

Így is volt.

A Huszonkettedik Sziget, mihelyt az első fehér ember lábát oda betette, megszünt az a paradicsomi zug lenni, ami volt ismeretlenségének évezredein át. A malájok hamar kipusztultak innen, ehelyett megjelentek az első európai és amerikai építőmesterek, telekspekulánsok, vállalkozók, krupiék és jazzkarmesterek. A sziget átalakult fürdőhellyé, a huszonkettedik században egy huszadik századbeli fürdőhellyé. Kultúra, de nem a huszonkettedik, hanem a huszadik századé. Kultúra, de nem az övék, hanem az enyém, amelyet most bűnbánóan és gyógyulásra szomjasan kerestek föl a huszonkettedik század milliomosai, európaiak és amerikaiak egyformán. Most mi történt?

Az emberiség elfáradt. A huszonkettedik század belefáradt önmagába. És mihelyt a vak véletlen megajándékozta őket egy darab szűz földdel, ott igyekeztek újra építeni egy elmult, csöndesebb, nyugodalmasabb és boldogabb világot. Én megértettem ezt. Az én korom snobjai összetört idegzettel és sajgó világfájdalommal rokokó ünnepélyek és biedermeierbútorok közé menekültek az ő világuk csinadrattája elől. Minden a csömörlésig megtelt korszak visszavágyódik egy régebbi korszakba. A huszadik század a tizennyolcadikba és a tizenkilencedikbe volt szerelmes, a huszonhettedik a huszadikba. Az ő biedermeieres álmuk az autó volt, a rádió és a jazz. Szegények... És most ezt a világot építették fel újra a Huszonkettedik Szigeten. Mennyivel okosabb lett volna, ha elnevezik Huszadik Szigetnek. Hiszen ez tisztára huszadik század volt, a kísértetiesen megelevenedett Lidó. Na hiszen alaposan megjártam. Valamikor megcsömörlöttem a huszadik század kultúráját, azután megízleltem annak távoli elfajzását és most végül visszacsöppentem annak nyomorúságos és nevetséges másolatába. Mindegy!

Az én világom volt. Valamikor menekülni óhajtottam belőle és most mégis visszakerül-

tem bele. Mindegy! Ez a világ nyomorúságos, de mégis csak az én világom. Nem szeretem, nem rajongok érte, ismerem hibáit és csúfságait, de mégis csak az én világom. Hiába tagadnám magamnak, én itt itthon vagyok. A nők szoknyát hordanak, térdszoknyát, de mégis csak szoknyát, a férfiak pedig nadrágot. A házak nem repülő üvegcsarnokok, hanem komoly házak, vörös téglából épültek és a földbe süllyesztett pincével. A levegőt a tenger természetes, sós ízű szellője járja át és az új világítási módszerek fénye nem harsogja túl a napot. És megjelentek az ember hűséges kísérőtársai is, a ló és a kutya. De nem ez volt a legnagyobb öröm, hanem...

Ó, micsoda nagy öröm volt, hatalmas, megrázkodtató boldogság! Gépünk leszállt, földet értünk. Kiszálltunk és ahogy kiléptem a gépből, megbotlottam. Feltápászkodtam, újra elestem. Arcra buktam, orrom vére eleredt. Még egynéhányszor fölkeltem, elbuktam. Első rémületemben nem is tudtam, hogy mit jelentsen ez, mi történt velem. Azután a kétségbeesés hasító, fájdalmas erejével ráeszméltem: elfelejtettem járni. A föld hűtlen fia nem tud a földön járni. Megsemmisítő, igazán földresujtó érzés volt, még pedig egyszerre a szó tragikus és komikus értelmében, ahogyan folyton feltápászkodtam, majd újra és újra a földre buktam. Roppantul szégyeltem magam, annál is inkább, mert körülöttünk mindenki egyenesen és nyugodtan járt, csak mi viaskodtunk a földdel, hárman, levegő árvái: Virginia, Brigitta és én. Körülöttünk sokaság képződött, kíváncsiak gyűrűje vett körül. Bámultak, mosolyogtak. Azt hittem, kinevetnek. Hirtelen dühroham fogott el. Magamat szégyeltem, a kíváncsiakat gyűlöltem és aztán magamat gyűlöltem még inkább, mint ezeket a csufondáros nevetgélőket. Hát igaz! Elfelejtettem járni! Elvesztettem lábam alatt a talajt? Örjöngeni kezdtem. Lecsatoltam bokámról az aluminiumszárnyakat és a kétségbeesés és szégyenkezés dühödt erejével szétroppantottam, markommal kettészakítottam őket. Inkább elpusztulok, de

repülni többé nem fogok. Azután rávetettem magam a gépre, ami Amerikából idehozott minket és a finomművű szerkezetet tépni kezdtem, szaggatni, zúzni, rombolni. Ész nélkül dolgoztam, amikor hirtelen dörgő tapsvihar zúgott fel körülöttem. Először azt hittem, hogy fülem káprázik, de hogy körülnéztem, láttam, hogy a sokaság tenyere csakugyan összeverődik viharosan és lelkesen, most tisztán hallottam a tapsot és az előbb még gúnyosan mosolygó szájak hatalmas erővel hurráztak. Nem értettem, hogy mit jelent ez. Újra a gépnek estem, ütöttem, pofoztam azt és akkor lassan fölleszméltem, megértettem a sokaság elégedett tapsát, örömteljes hurrázását. Hiszen talpon voltam, már régen álltam, anélkül, hogy magam is észrevettem volna. A kétségbeesés visszaadta erőmet, megtanultam állni és járni, amikor nem is gondoltam rá, amikor oda se figyeltem, csak a gépet zúztam és téptem dühödt erővel. Újra a föld fia lettem, erős, bátor és talpon állva győzhetetlen. Hitvány személyemben megismétlődött az Anteusz-legenda dicsősége.

Csak később tudtam meg, hogy a kívánciak, e perctől fogva polgártársaim a Huszonkettedik Szigeten, érkezésükkor szinte kivétel nélkül átestek ezen a válságon. A különbség köztük és köztem csak az volt, hogy míg én percek alatt álltam talpra, náluk ez a küzdelmes viaskodás eltartott hetekig, sőt gyakran hónapokig is. Nem csoda. Bennem még tulajdon személyemben támadt föl a régi ember, míg bennük, az új Amerika és Európa fiaiban, a huszonkettedik század emigránsaiban, csak az ősök ösztöne dolgozott, beidegzett hajlam és tudás, amelyet eltemetett és beborított az évtizedek és évszázadok repülő kultúrája. Ők nem tudták oly gyorsan és oly viharos erővel levetni azt magukról, mint én, aki abban a korban születtem és éltem, amikor az ember még a földön járt.

Mindegy. Győztem! Talpra álltam, és míg mámoros örömmel járni kezdtem a földön, egyik karomat Virginiának, a másikat Brigit-

tának nyujtottam. Én jártam, míg ők mellettem csak bukdácsoltak. Újabb győzelem! Én vagyok az, aki kedvesemet megtanítom járni. És nem csak őt. Brigittát is. Odaát Amerikában négy férfi szolgál egy nőt. Itt, íme, ezen a szigeten, ahol a huszadik század élete oly csodálatos módon föltámadt, két nő kapaszkodik egy férfi karjába.

Elindultunk, hogy szállást keressünk magunknak. Autóba akarunk szállni, amikor észreveszem, hogy karomon Brigitta reszket. Ránézek, arcát szégyenlősen takarja el. Megkérdezem, mi baja, mi lelte, mitől fél. Nem tud felelni. Csak ott áll, karomnak dőlve, félkezével arcát takarja, didereg és szégyenkezik. Azután megértettem mindent. Örömömben felsikoltottam és Virginia jelenlétében is összevissza csókoltam ezt a derék és kedves lányt, akiben öntudatlanul is feltámadt a nő gyengéd szégyenkező érzése. Ő még nadrágban volt, míg körülötte a nők mind a huszadik század szoknyaviseletében. Ezt szégyelte Brigitta és szégyenkezésében az volt a legszebb, hogy nem is tudta, mit szégyel. Beborítottam köpenyemmel, amely eltakarta egész testét és ekkor hirtelen megnyugodott, mosolyogni kezdett. Újabb csoda. A nőből nő lett ezen a szigeten, amely az emberiség régi szokásait akarja megeleveníteni.

Autóba szálltunk, hotelbe hajtattunk. Édes, finom, számomra örökre felejthetetlen este. A hotel teraszán étkeztünk. A tálakon huszadik századbeli ételek, fejünk fölött igazi csillagok igazi sugárkáprázata és körülöttünk a virágok és a gyümölcsök olyanok, mint amilyeneknek Isten megteremtette őket. A dolgok visszakapták formáikat. Az alma már nem volt dinnyenagyságú, csak akkora, mint egy alma, a rózsa is csak rózsa és nem tébolyult káposztafej. A forma győzött, újra törvény és szépség uralkodik a világban; a torzul elnagyított növényi szörnyetegek helyét elfoglalta a természet szépséges rendje és bölcs aránya. Nem emlékszem, hogy mikor aludtam olyan édesen, mint ezen az éjszakán. Újra ágyban, amely

a földön nyugszik és nem Mohamed koporsójaként lebeg ég és föld között.

— — — — — — — — — — — — —

Másnap elmentünk a sziget kis fővárosának, a Huszonkettedik Városnak, polgármesteréhez. Szó nélkül elválasztotta Virginiát négy férjétől. Elvágta a három kötelékeit, minket pedig megesketett és összeadott a kétember házasságának erkölcsi és jogi parancsai szerint. A posta elküldte Washingtonba a trónról való lemondás üzenetét. Virginiából nő lett, az egykori császárnőből egy férfi felesége.

Megkezdtük új életünket.

Mindenekelőtt tájékozódni akartam a szigeten, amely új hazám lett. Azt már megmondtam, hogy itt hiába kerestem malájokat. A sziget őslakói eltüntek, elköltöztek, kivándoroltak az ausztráliai szigettenger felé. Magát a Huszonkettedik Szigetet elfoglalták a fehérek és velük együtt néhány sárga is, főképpen japánok és kínaiak, valamint néhány hindu. Európa, Ázsia, Amerika menekültjei voltak ezek, furcsa és különös emigráció, amely erre a szigetre jött fáradtan és megcsömörlötten, hogy itt újra kezdje, a feledés szigetén felépítve az ősöknek azt az életét, amelyet ezek a szegény emberek, csak a történelmi könyvekből és legendákból, legfőként azonban a huszadik század nagy költőinek verseiből, regényeiből és színdarabjaiból, festőinek képeiből és zeneszerzőinek operáiból és szimfóniából ismert. Mert így volt. A betű, a kép, a dal volt az, amely a repülés és technika örjöngő századain át is az emlékeztetés fájdító és bűvös erejével megőrizte a régi élet tartalmát és formáit és azt egy fáradt emberiség szívében új életre keltette. A technika lerombolta, de a művészet megőrizte az életet és íme feltámasztotta azt itt ezen az édeni szigeten, kellős közepén az Óceánnak és egy olyan évszázadban, amelyben az ember már-már a gép és a technika rabszolgájává süllyedt.

Angolok, amerikaiak, franciák, németek, olaszok, magyarok, skandinávok, oroszok,

mint mondtam, kevés japán, kínai és hindu lakott ezen a szigeten. Látszatra boldogan éltek és egymással békességben, minden zavar és féltékenykedés nélkül. A közigazgatás, a hivatalok és a törvénykezés nyelve az angol volt, de ez alig jött komolyan számba, nem nyomta és nem alázta a többi nemzet menekültjeit, hiszen a közigazgatás egyszerű volt, igazán csak játékos formalitás. Rendőrségnek és bíróságnak alig akadt dolga, csak név szerint létezett. Az emberek keveset vagy semmit sem dolgoztak ezen a szigeten. Majdnem mindenki dúsgazdag volt, nagy vagyonnal érkezett régi hazájából és a kevés nem-gazdag sem érezte az élet gondját. Könnyen, alig valami látszólagos munkával megéltek és boldogultak a gazdagok körül.

Első benyomásom az volt, hogy ez az a sziget, ahol senki sem bántja a másikat. És ez is tetszett nekem legjobban a Huszonkettedik Sziget kicsiny államában.

Elhatároztam, hogy dolgozni fogok. Könyvet írok, amelyben bőséges tapasztalataim alapján összehasonlító és következtető tanulmányt építek fel a régi és az új világról ezen a szigeten, ahol a kevésszámú lakosság olyan szerencsésen semlegesítette az időt, a kultúrát és a történelmet. Helyzetem tisztelt volt, tekintélyem is meglehetős. Mindenki tudta, hogy a huszadik századból érkezem, még személy szerint és tulajdon testemben éltem abban a korszakban és ez a különös körülmény díszt és rangot adott ezen a helyen, amely szinte vallásos áhitattal igyekezett utánozni és újrateremteni a huszadik század életét. Nem egyéni érdem, de a különös és véletlen körülmények természetes eredménye volt, hogy személyemet lassanként a kiválóság fénye sugározta be. Egy igazi huszadik századbeli ember akár akarta, akár nem, mester kellett hogy legyen az ál-huszadik századbeliek e társadalmában. Ami a repülő Amerikában átok volt, az áldássá vált a Huszonkettedik Szigeten, ahol az emberek megint a földön jártak.

31. Tél este hattól tízig; sterilizált emberek; a lopás és a butaság halhatatlansága; egy férfi szemtelenül a nyomunkban jár.

Azért voltak szépségek is azokban a hétköznapokban, amelyek most következtek. A legnagyobb öröm, ami ért, egy havas este volt. A Huszonkettedik Szigeten — áldott délszaki föld — nem ismerik az európai telet. De egy decemberi napon fellázadt az idő, kóbor északi szelek jöttek, sűrű hófelhőket hoztak és estefelé — kevéssel karácsony előtt volt — lehullott az első hó hidegen és fehéren. A Sziget régebbi lakosai közül többen, különösen az észak- és középeurópai országok menekültjei, zúgolódtak, de én, aki a mesterségesen fűtött Amerikából érkeztem, boldogan köszöntöttem Isten ajándékát, a fehér, szűz pelyheket. Kitártam kezemet, arcomat égnek fordítottam és hagytam, hogy a pelyhek csípősen és égetően hulljanak rá. Összesen pár óráig tartott a tél a Huszonkettedik Szigeten, másnap márciusi erővel sütött a nap, de nekem ez a pár óra olyan sokat jelentett. Este hattól tízig tartott a tél és én ez idő alatt kint csavarogtam az uccán és a tenger partján, áztam és fáztam és rágondoltam a régi európai telekre. Nagyvárosok, színházi esték, izgatott órák szerkesztőségekben, otthon fűtött kályha, könyvek és kéziratpapír fölött átvirrasztott boldog-boldog éjszakák, mindaz a sok öröm, aggodalom, reménység, termékeny idegfeszültség, szellemi rugalmasság és érdeklődés, amit számomra a régi telek jelentettek. A hóesésben fájó vidámsággal emlékeztem rájuk, mint örökre tünt ifjúságra. Szemem megtelt könnyel és boldog voltam. Tél! Újra tél! Azt hiszem tökéletes boldogságomhoz más se hiányzott, csak egy kis nátha. Ha egyet tüsszentek, még azt képzelem, hogy újra a huszadik században élek, Európában.

De miért is vágyódom olyan nagyon vissza? Hiszen amit akartam, nagyjában már megkaptam. Ha nem is élek sem Európában, sem a huszadik században, de itt élek annak hű máso-

latában, a Huszonkettedik Sziget fáradt snobjai, a huszadik század mániákusai között. És akárhogyan is tagadom, régi életem újra visszatér és vele régi elégedetlenségem is. Itt élek megint a téboly és tékozlás, az esztelenség és az igazságtalanság világában, kegyetlen vagyonok, tündöklő nők és emésztő céltalanság közepette. Sőt! Életem és munkám talán még reménytelenebb, mint volt, mielőtt az az érthetetlen kaland belesodort a huszonkettedik század Amerikájába. Mert akkor még csak el volt ... keseredve a huszadik század kultúrája ellen. Haragudtam és gyűlöltem, de haragom egészséges volt és a gyűlölség, ami bennem élt, termékeny. Azt hittem, hogy javíthatok a dolgokon. Hittem a harag értelmében és hittem az elkeseredés erejében. Azóta megtanultam, hogy mindez hiábavaló. Bírálat, gáncs, korholás nem állítják meg az eseményeket, a történések belső ereje viszi előre a dolgokat és száguldva taposó útjába legázolja az értelem és az erkölcs tisztaságát, a gondolkozás józanságát, az igazságosság és a szánalom szépségét.

Amióta megláttam a jövendőt, ráeszméltem arra, hogy a jelen minden küzdelme meddő és hiábavaló. A huszadik századra a huszonegyedik fog következni és a huszonkettedik, a gépek félelmetes kultúrája, a gyilkos mechanizmus, egy lélektelenségében eltorzult, a karikatúra szörnyűségébe belenőtt világ. Ez ellen hiába írsz akár egy ujságcikket, akár egy egész könyvtárat. Kár a tintáért és kár a papirosért. A nap süt, Virginia szebb, mint valaha. Élj és vigadj!

Ez volt az igazság. A huszonkettedik században töltött hónapok mérhetetlenül elfárasztották lelkem erőit. Könyvet írni, harcolni, mint egykor a Lidón. Óvni, figyelmeztetni. Kiket? Hisz ezek, akik ezen az ál-Lidón körülöttem élnek és vannak, éppen úgy látják és tudják a dolgokat, mint én, még sem törődnek velük. Ezek az emberek nyugodtan élnek, mintha mi sem történt volna előttük, körülöttük és mintha semmi sem történne majd utánuk. Élnek, esznek, isznak, alszanak, szeretkez-

nek, nőiket selymekbe öltöztetik, aszpirint szednek, zenéket hallgatnak és a fogukat piszkálják. Ezeknek van eszük, ezek nem törik fejüket dolgokon, amelyeken úgy sem változtathatnak, de beérik azzal, hogy a világ és a történelem csődjéből kimentették egyéni életüket. És milyen igazuk van. Tanulhatnék tőlük. Megtanulhatnám azt, hogy nem túlokosnak kell lenni, hanem bölcsnek. Egészen egyszerűen, egészen szimplán, egészen után bölcsnek. Az élet veleje: ne törődj a világgal, amely nem törődik veled. Ne törődj semmivel, csak magaddal.

Piszkos nihilizmus, de van benne bölcsesség, sőt erény is. Hogyisne volna. Ez a fáradt cinizmus, akármilyen kiégett, akármilyen sívár is, legalább lusta és semleges. Ezek az emberek tele vannak önzéssel, de tompult óvatossággal és kényelmes közömbösséggel is. Nem akarják megjavítani a világot, de nem is fogják azt felborítani. Ezek legalább nem fognak hadat üzenni, merényleteket elkövetni, mérges gázokat és kínzó törvényeket készíteni, a világot vérrel, könnyel, kínnal és szolgasággal beborítani. Rohadtak, de rohadásuk legalább ártalmatlan és fájdalommentes. Lélektelen, sterilizált emberek. Szidom őket, haragszom rájuk? Nincs is igazam. Hiszen ki tudja, ez a meddő, ez a félelem és aggodalom, ez a jóság és rosszaság nélküli élet, ez a megkövesedett és áporodott nyugalom, nem ez volt-e az a végső cél és eszme, amelyről álmodott Nagy Görögországnak nem egy bölcse kék tenger mellett aranyában annak a napnak, amely itt most éppen olyan melegen süt rám, mint évezredek előtt a Stoa bölcseire.

Táplálkoztam és szerettem. Nyugodt voltam a nyugalomban és békés a békességben, ember lettem az emberek közt. Éltem.

Napfényes hétköznapok. Virginiával kis villát béreltünk, cselédséget fogadtunk. A háztartás kevés és könnyű gondját Brigitta vállalta magára. Mi későn keltünk, délben kimentünk a tengerpart homokjára, ebéd után lepihentünk, vacsora előtt sétáltunk, üzletekben

vásároltunk, teniszeztünk vagy motoroson kirándultunk, vacsora után betértünk a játékkaszinóba vagy elmentünk hangversenybe vagy színházba. Egyízben, amikor színházban ültünk, különös élmény ért. Valami angol vígjátékot játszottak, hihetetlenül bódító és bágyasztó langyos hülyeséget. Csak félfüllel figyeltem a darabot, képtelen voltam követni a jelenetek lassú egymásutánját, a helyzetek bárgyúságát, a párbeszédek sivár és vizenyős álelmésségét, az alakok özönvízelőtti sablónosságát és az egésznek kimondhatatlan hétköznapiságát. De hirtelen, akár akartam, akár nem, fel kellett figyelnem. Valami kilendített fáradt unalmamból. Ez a jelenet, ördög vigye, de ismerős. A szavak... Mintha már hallottam volna őket valahol. Hogyne. Ezek a szavak, hiszen ezeket én már hallottam egyszer. Sőt... Sőt nemcsak hallottam, de ki is gondoltam, le is írtam, el is játszattam őket. Ez a jelenet az enyém volt, én írtam, régen, kétszáz év előtt, egyik vígjátékomnak második felvonásában szerepelt.

Hihetetlenül izgatott lettem. Hiszen ez... És ordítani akartam, visítani. Az én szavaim! Íme élek, vagyok, kétszáz év után is és halhatatlan. A színpadon az én darabomnak egyik jelenete. Egész testem reszketett, homlokomra kiült a verejték, kezem a színlapot gyűrte, szólni akartam Virginiának, de szó nem jött ki a számon.

Csak ültem a sötét nézőtéren és amikor véget ért a jelenet amit ez a huszonkettedik századbeli angol író az én darabomból lopott és már nem kellett a színdarabra figyelnem és gondolkozhattam, eszembe jutott... A bűntudat világosságával eszméltem rá: ezt a jelenetet, amit most elloptak tőlem, én is loptam valamikor, öntudatlanul és jóhiszeműen mint minden a sikerre éhes színpadi író lopni szokott, írásközben észre se vettem csak később, jóval a premier után, amikor darabom színlapja is már elfakult és tantiémjeimet is elköltöttem. Loptam ezt a jelenetet. Egy tizenkilencedik századbeli francia író darabjából, aki azt vi-

szont egy tizennyolcadik századbeli német komédiájából csente el, de ez a német komédia egy korábbi spanyol darab nyomán készült, amelynek őse kimutathatóan egy olasz commedia dell arte volt, amelyet egy Erzsébet-korabeli angol drámából készítettek és ezt az angol darabot... De minek folytassam az utat visszafelé a színpad, a siker és a lopás sokezeréves útján át. Én loptam és már nem is tudom, kitől és hányadik kézből loptam, és most a lopott jószágot ellopták tőlem és mégsem tőlem lopták el, hiszen ki tudja, hány íróasztal, hány színpad, hány rendezői utasítás, hány premier és az írói nemzedékeknek mekkora sora kellett ahoz, hogy a lopott jelenet zsebemből e késői kartárs zsebébe és darabjába vándoroljon, nem örökre, isten őrizz, csak addigra, amíg azt másik, ügyesebb, fiatalabb el nem orozza tőle, hogy átadja a színpadi szerzők és tolvajok újabb nemzedékeinek. Csodálatos sorsa a betűnek, csodálatos rendelkezése a művészi igazságszolgáltatásnak. Amit én csináltam, amit én éreztem, amit én gondoltam ki, jóhiszeműen, de közepes tehetséggel, minden, egy egész kis könyvtár elmult és elveszett az idők áriában. Művem elporladt és minden belőle az utolsó betű is, ami envém volt. De túlélt enyem és túlélte munkámat az, ami benne nem volt az envém, a lopott helyzet, a halhatatlan közhely, a sokezeréves banalitás, az elmúlhatatlan ostobaság, az örökéletű giccs. Valamikor azt hittem író vagyok, most tudom, nem író voltam, csak közvetítő állomás, cserekereskedő és handlé a színház sokezeréves zsibvásárán, mérföldkő a butaság, a tolvajság és a halhatatlanság országútján... Már nyugodt voltam, mosolyogtam, Virginiának pedig egy szót sem szóltam.

A darab véget ért és én, amikor kiértünk az uccára, rágyujtottam egy cigarettára, mintha semmi sem történt volna. Elégedetten mentem feleségem mellett előre a fasorban, amelynek végén, a tengerpart mellett volt a kaszinó étterme. Egyszerre csak észreveszem, hogy egy férfi lépked mögöttünk. Nagy, tagbaszakadt ember volt, valóságos húsoszlop, a lé-

pései nyugodt, súlyos elefántlépések. Szemtelen, kövér pofa volt, szemmelláthatóan amerikai. Frakkban volt és utánunk jött tolakodóan és pimasz vakmerőséggel.

32. Egy kövér frakk és más frakkok.

Bementünk a Kaszinó étterembe. Leültünk, a pincérek körülállták asztalunkat és én, kezembe.. az étlap, azon igyekeztem, hogy legalább a vacsoránk legyen vidámabb, mint a vígjáték volt, az ételek szellemesebbek, mint azok a párbeszédek, amelyeket az imént hallottunk a színházban. Virginia is az étlapot olvasta, egy-egy ponton megálltunk, összesúgtunk, halk hangon tanakodtunk, mintha isten tudja, miféle fontos ügyeket titkolnánk a pincérek előtt. Azután rendeltünk. Hozták a levest, én kis bort töltöttem kettőnk számára. Már túl voltunk az első pár kanálon, amikor fölpillantottam. A szemben levő asztalnál a frakkos hústömeg ült, aki minket a színháztól idáig követett a fasoron át. Amikor átnéztem hozzá, hirtelen lesütötte a fejét és a monoklit is kivette szeméből. Szóval eddig monoklin át nézte a feleségemet.

Idegessé tett ez az ember. Kezem megrándult és zavaromban két pötty levest az asztalra csöpögtettem. Virginia valamit kérdezett tőlem, nem hallottam, amikor pedig megismételte kérdését, kissé ingerülten és élesen válaszoltam neki. A szemben ülő frakknak most hozták a pincérek a jégbehűtött bort.

Természetesen nem voltam féltékeny. Féltékeny legyek a feleségemre, aki miattam elhagyta hazáját, trónját, vagyonát, aki világot és életfelfogást változtatott az én kedvemért. Féltékenykedni Évára, aki megtalálta Ádámot és hozzámenekült. És azután...? Az a frakk nem volt se szép, se fiatal. Kedves se lehetett, okos sem, habár bizonyára gazdag, igen gazdag frakk volt. Igen, ez meglátszott rajta. Ahogy evett, ahogy ivott, ahogy körülnézett, ahogy hallgatott — ez a gazdag ember hallgatása volt. De hát, nem vagyunk mi is gazda-

gok? És ha nem is volnánk azok? Virginia talán azért mondott le egy császárságról, hogy megszédüljön egy dollárcsekktől. Eh, ostobaság. Nem vagyok féltékeny. De az már igaz, hogy bosszant ez a szemtelen pofa odaát. Utálom. Miért kellett neki pont velünk szembe leülni?

Nem volt szerencsés este. A hangulatomnak vége volt. Idegességem bántotta Virginiát is. Korán fizettünk, hazamentünk. Az a vastag úr még helyén maradt. Gyalog indultunk el a langyos estében. Amikor a villánk közelébe értünk, megfordulok és akkor látom, hogy a kövér frakk autón követ minket. Ez most már nem lehet véletlen, ez már biztosan... De különben.

— Eh mit... Fulladj meg kövér frakk — gondoltam és belülről ráfordítottam a kulcsot a kerti kapura.

Betértünk a házba. Most igazán elfelejthettem volna az egész ostobaságot. Vége! Mi következhetnék még, hiszen... Talán csak nem fog a kövér frakk beautózni a hálószobánkba. Legokosabb, ha nem gondolok rá és főként, ha nem figyelmeztetem rá a feleségemet. De férj voltam.

— Kedves, — mondtam Virginiának — nem látta, egy nagy kövér férfi ült velünk szemben a vacsoránál.

— Igazán, észre sem vettem.

— Csodálom, mert ő annál inkább magát.

— Tessék?

— Már a színházból követett, gyalog jött mögöttünk a fasorban, a vendéglőben pont a velünk szemben levő asztalt választotta...

— Ugyan. Biztosan véletlen volt.

— Nem, nem. Egész este fixírozta magát, hideg bort ivott és monoklin át fixírozta magát, amikor pedig elmentünk, autón jött utánunk egészen a kertünkig.

— Á!

— Buta dolog, bosszant. Sőt, akár hiszi, akár nem, mintha kicsit féltékeny is volnék.

— Kire? Rám? Te csacsi!

És a nyakamon csüngött.

Megcsókoltuk egymást. Beszélgettünk, nevetgéltünk. Egy óra mulva — szeme már ragadt az álmosságtól — Virginia megkérdezte:

— És csakugyan autón jött utánunk? Egészen a kapuig... Érdekes.

Mondhatom, nem aludtam nyugodtan ezen az éjszakán.

Másnap délelőtt dolgom volt. Virágmagvakat vettem, a kertésszel dolgoztam, egy levelet is kellett írnom Amerikába, a kiadónak, aki kéziratot sürgetett. Ez is ma reggel jutott eszembe. Mégis dolgozni fogok. Bár tudom, hogy a munkámnak nincs sok értelme, már nem is hiszek a könyvben, amit írok, de amióta megszöktettem Virginiát, odaát, Amerikában, fölment a nevem árfolyama és bolond volnék, ha nem használnám ki ezt a konjunktúrát. A világnak ugyan semmi haszna nem lesz a könyvemből, de annál több nekem. Dolgozni fogok a dollárért. Végre a nőt nemcsak szeretni, hanem ruházni is kell. Pénz kell, pénz, pénz! Az a kövér frakk is milyen gazdagnak látszik.

Délben kimentem a fürdőbe Virginiáért. Ott heverészett az aranysárga homokban, amelynek minden szemét mintha a Lidóról hozták volna. Jól, kedvesen beszélgettek egymással ketten Virginia és Beatrix és kettejük közt a kövér frakk. A kövér frakk most pizsamát hordott és a foga között feleségem arcába nevetett. Tessék!

Pofon akartam ütni.

Kezet fogtam vele.

Délután együtt mentünk a teniszpályára és amikor hazakísért, Virginia igazán nem tehette, hogy ne invitálja be kertünkbe. Ezt nem is lehetett tőle rossz néven venni. Nem mintha a kövér frakk szép, kedves, okos vagy jó lett volna. De volt egy ok, hogy Virginia behívja a kertünkbe. Az, hogy én utáltam a kövér frakkot. (Meg akarom jegyezni, hogy ekkor még mézesheteinket éltük és Virginia igazán szeretett engem. Szeretett, mint csak feleség szeretheti a férjét.)

Pár percre négyszemközt maradtam a kövér frakkal. Csakugyan amerikai volt. Repülőgép-

gyáros, fáradt smokk, aki évek előtt feloszlatta az üzemét, kilépett a férfiháremből, amelynek odaát tagja volt és mérhetetlen vagyonával itt telepedett meg a Huszonkettedik Szigeten, ahol most rajongó lelkesedéssel és kimondhatatlan örömmel üdvözli volt uralkodónőjét. Neve Mac Asham.

Mac Asham?

Gondolkoztam.

— Mondja csak uram, biztos ön abban, hogy önt Mac Asham-nak hívják?

Rám bámult és nem tudta, hogy megbotránkozzék-e vagy nevessen. Végül is csodálkozott.

— Tessék! Csak nem hiszi rólam, hogy álnév alatt élek. Miért ne hívnának Mac Asham-nak?

— Mert... Másnak is hívhatnák. Teszem Mac Arlan-nak. Tudniillik ne haragudjék, de egyszer ismertem egy amerikai urat, éppen olyan testes volt, mint ön, talán olyan gazdag is és... Szóval nagyon kedves úr volt, éppen olyan kedves, mint ön és éppen olyan imponáló, mint ön és azt az urat Mac Arlannak hívták.

— Igen? Higyje el, nem tehetek róla.

— Nem rokonok véletlenül? Lehetetlen, hogy ne legyenek rokonok. Gondolkozzék csak kissé kedves Mr. Mac Arlan, akarom mondani Mac Asham.

— Nem hinném... Bár sosem lehessen tudni. Az embernek annyi a távoli, ismeretlen rokona, különösen ha az ember, mint én, vitte is valamire. Önnek, uram, fogalma sincs róla, hogy az első millió dollár után, amit megkerestünk, egyszerre hány rokona támad az embernek. A gazdag ember családja tágul, mint az óceska gumi.

— Hehehehe!

— Mac Arlan? Hol, mikor beszélt utoljára azzal az úrral?

— Hol? Európában, a velencei Lidón.

— Sosem jártam ott. És mikor volt az, ha szabad kérdeznem, melyik esztendőben?

— Régen volt. Nagyon régen. Az esztendő száma nem fontos.

— — — — — — — — — — — — — —

Ha az iskolában a fizikai tudományoknak nem is hittem volna el, a mézeshetek, amiket Virginiával a Huszonkettedik Szigeten töltöttem, végkép meggyőzhettek volna róla, hogy a tárgyaknak van vonzó erejük. Igen, határozottan van. Mert íme, még alig egy hete, hogy Mac Asham velünk ebédel, velünk vacsorázik, velünk teniszezik, velünk fürdik, velünk autózik, velünk jár színházba, moziba, hangversenyre, kaszinóba (bár egyébként nem nagyon tolakszik közelünkbe), szóval alig egy hete, hogy kezdő kis háztartásomba beszereztem egy frakkot, már itt a második is. Mac Asham hívta, vagy magától jött? A jó isten tudja. A fő, hogy itt van és bár szerencsére ő sem igen tolakodó, mégis a nappal tizenkét órája közül úgy tizenegyet velünk tölt. Íme már két frakkunk van.

Ami különben a mi második frakkunkat illeti, igazán semmi kifogásom sem lehetett ellene. (Különösen eleinte nem.) Kellemes, nyugodt ember volt, angol és tele fajának higgadt, ha szabad ezt a szót itt alkalmaznom, szikár bölcsességével. Lew Manhattan-nak hívták és ő is egyike volt a Huszonkettedik Sziget önkéntes telepeseinek, tagja annak a fáradt és megcsömörlött emigrációnak, amely itt a jobb és kedvesebb multba akart visszamenekülni. Ezek az emberek szinte kivétel nélkül a férfiháremek elől szöktek, de mihelyt a Huszonkettedik Szigetre érkeztek, ahol a monogám házasság volt érvényben, csodálatos módon seregestől gyülekeztek egy-egy nő köré, lett légyen az leány vagy férjes asszony, mint Virginia volt.

Manhattan nyugodt és bölcs ember volt. Kivált tapintatát kell dícsérnem. Csendesen, igazán minden zaj és feltünés nélkül helyezkedett el háztartásunkban és főként arra ügyelt, hogy jelenlétével ne zavarjon meg régibb, szerzett jogokat. Éppen ezért végtelenül tisztelte

Mac Asham helyzetét, aki, akárhogyan is veszszük, mégis csak egy héttel korábban érkezett és Virginia első udvarlója volt. Ha színházba mentünk, vendéglőbe, vagy kirándultunk, de otthon minálunk is, Lew Manhattan gondos tapintattal őrködött azon, hogy meg ne sértse Mac Asham érzékenységét. Engem, a férjet persze kutyába se vett, de Mac Asham iránt csupa gyengéd tekintet és figyelem volt. Igazán úgy tisztelte, mint följebbvalóját, de legalábbis, mint rangidősebbet és a Virginiát illető kézcsókoknál, kabátfelsegítéseknél, köszönéseknél, a társadalmi élet apró udvariasságaiban és az udvarlás nagy ostobaságaiban mindig betartotta a kellő sorrendet, hogy ne mondjam, rang- és rendfokozatot.

Igazán tanulhatnának tőle a frakkok. De különösen tanulhatott volna tőle Jean Dupontin. Ez magas, nyurga, igen eleven, igen ficánkoló frakk volt, akivel Virginia körülbelül három héttel az után ismerkedett meg, hogy a szerencse belesodorta életünkbe Mac Asham-ot. Mit tagadjam, ez a francia fiú volt a harmadik frakk. Csodálkoznak rajta, hogy megérkezett? Én nem. Mert ha természetes volt, hogy egy frakk vonz egy másodikat, mennyivel természetesebb, hogy két frakk vonz egy harmadikat. Hiába, a férfi csapatostól szeret élni. Ez a Dupontin különben fecsegő fickó volt, meglehetősen szívtelen. De mert sok ostobaságot beszélt össze és mert elég ügyesen táncolt, a nők mulatságos embernek tartották. Egy gazdagabb amerikai férfiháremben mindenesetre ő lett volna a szórakoztatási, vagy a táncoló férj. (Mert voltak ilyenek is.)

Hogy őszinte legyek, Dupontin jelenléte nemcsak engem bántott, hanem a két első frakkot, Mac Ashamot és Lew Manhattant is. Hogy engem semmibe se vett, még hagyján, hiszen én voltam a férj. De az már határozottan minden hagyományba és jóízlésbe ütközött, hogy lépten-nyomon megbántotta feleségem két udvarlóját is, sőt egyenesen belegázolt az ő szerzett jogaikba, noha jól tudhatta volna, hogy mivel tartozik nekik, akik mégis csak

előbb érkeztek, mint ő. Dupontin érkezése óta határozottan romlott kis körünk korábbi összhangja. Napirenden voltak az összetűzések, szóváltások, feleselések és kimagyarázkodások, amelyeket természetesen újabb összekoccanások követtek. Virginia szemmelláthatóan ideges lett, de Dupontin akárhányszor kihozta nyugalmából a szegény Mac Asham-ot is, amit igazán nem tudtam neki megbocsátani. Ez a nagy darab hústömeg, amint reszket az idegességtől, olyan volt, mint valami hisztérikus elefánt. Hozzá még az amerikai meglehetősen vérmes ember is volt, úgyhogy reggeltől estig azon aggódhattam, vajjon nem üti-e meg a guta feleségem első udvarlóját. Manhattan, akármilyen higgadt és bölcs volt, mégsem állhatta mindig nyugodtan Dupontin sokszor tűrhetetlen modorát és tempóit. A ház megtelt idegességgel, a hangulat elmérgesedett, én az örökös nyugtalanság és perpatvar közepette már alig tudtam dolgozni, úgyhogy nem egyszer jóvárgó szívvel gondoltam az amerikai háremek eunuchjaira, akik oly mesteri módon fékezik meg a rakoncátlan férjeket és rendet teremtenek abban az udvarban, amely egy szép nő körül kialakul. Így tehát mindenki meg fogja érteni örömömet, amellyel fogadtam Hjalmar Brontvickot, aki pár hét mulva érkezett körünkbe.

Azért ne értsenek félre. Brontvick nem volt eunuch, habár költő. Brontvick is frakk volt, ábrándos dilettáns a szőke Skandináviából, telve azzal az áhitatos unalommal. Virginia szerette ezt a csöndes, szótlan kedélyt, éppen úgy, ahogyan szerette Dupontin viháncoló fecsegését, Manhattan száraz bölcsességét és Mac Asham komor férfiasságát. Virginia mindenkit szeretett. Még engem is. Pedig a férje voltam.

Brontvick jelentéktelen ember volt, gyenge fiú, de határozottan jót tett mindnyájunk idegeinek. Volt a lényében valami nyugtató és békéltető. És én örömmel tapasztaltam, hogy négy frakk közepette aránytalanul könnyebb a férj élete, mint három között. A nyugalom

lassan visszatért házunkba. Testileg és szellemileg is jól éreztem magam. Étvágyam megnőtt, munkakedvem is. A legjobb úton voltam, hogy boldog ember váljék belőlem.

33. A zafirgyűrű; az ember nem okos; hát még a nős ember; az arany és a prém uralma.

Nem így lett.

Máig sem értem, hogy miért nem. Pedig minden a legnagyobb rendben volt. Nekem úgyszólván házhoz szállították a tökéletes, a vegytiszta boldogságot.

Szép és fiatal feleségem volt, akit szerettem és aki engem is szeretett. Pénzünk volt, dolgozni tudtam. Társaságunk kedves és azonkívül helyzetünk a Sziget társadalmában is becsült. Kék ég alatt éltünk, pálmák közt, távol minden háborúskodástól, gondtól, zűrzavartól. Életemet úgy oszthattam be, ahogy nekem jól esett. A legszebb könyveket olvashattam, akkor és azt dolgozhattam, amire kedvem tartotta, feleségem nyájas volt, feleségem barátai még nyájasabbak és ott volt a drága Brigitta is, őrző angyal és segítőtárs, aki vállalta a háztartás gondjait, megőrizte a ház békéjét, csöndes volt, kedves és ha valaha is sor kerülne rá, minden bizonnyal minden áldozatra kész. Hiszen csak látni kellett volna, hogyan néz rám, milyen csüggő rajongással. Más férfit egy életen át boldoggá tett volna ennek a drága és derék leánynak a nézése is.

De hát az ember nem okos. Nem azt néztem, hogy milyen kék az ég, hanem azt, hogy milyen kék az a zafír, amit pár nap óta Virginia balkezén látok. Ezt a zafírgyűrűt nem én vettem neki, nem is ő hozta magával Amerikából. Egy férj, ha idegen gyűrűt lát meg a felesége kezén, gondolkozni kezd. És azontúl, hogy Virginia kezén megláttam azt a gyűrűt, gyakran felriadtam álmomból, ébrenlétem alatt pedig rosszullétek környékeztek.

Nevetnem kell. Amikor ideérkeztünk, a töprengés hosszú órái után úgy éreztem, hogy életem elvesztette tartalmát. Éltem a huszadik és éltem a huszonkettedik században, láttam a bajok keletkezését és láttam a romlás eredményeit és úgy éreztem, hogy nincs több mondanivalóm az emberiség számára, akit úgysem lehet megállítani a pusztulás és a veszedelem útján. Munkám elvesztette tartalmát, életem értelmét, és nincs célja, hogy nekem fájjon a világ feje.

Nevetnem kell. A világ feje már nem fáj nekem, de annál inkább az enyém. Hogy hová vezet a repülés, a sugarak, a levegő és a víz energiáinak kultúrája? Bánja az ördög. Menynyivel nagyobb probléma, hol volt ma délután Virginia? Ki húzott a mult héten ujjára egy zafírgyűrűt és ki borított ezen a héten fehér vállára új hermelincapet. És aztán, mit akar tulajdonképpen ez a négy frakk?

A féltékenységben a legszörnyűbb a megalázottság érzése. Megalázott voltam, ha Virginia velük sétált, velük fürdött, velük vacsorázott, velük sugdolózott. Pedig tudhattam volna, hogy ok nélkül. Az ember féltékeny egy férfira, de nem féltékeny négy frakkra. És mégis...

Engem kimondhatatlanul megaláztak ezek a sugdolózások, eltünések, titkos utak, váratlan ajándékok. Minden bántott. A négy frakk féltékeny volt egymásra és én ahelyett, hogy nevettem volna és hogy megnyugvást merítettem volna ebből, szenvedtem és kínlódtam. Hangosan persze egy szót sem mertem szólni, de belül toporzékoltam és ez a fojtott izgalom ölt és gyilkolt engem.

Azután gondolkozni kezdtem. Az ember önző és telve van a nagyzás gőgjével. Egy embert ér valami baj vagy kellemetlenség és azt mingyárt fölemeli az általánosság törvényszerűségébe. Fáj a fogad és ahelyett, hogy elmennél a fogorvoshoz, megállapítod, hogy az emberiség csontrendszere elromlott. Megcsal a feleséged és ahelyett, hogy elmennél ügyvéd-

hez. írsz egy könyvet arról, hogy minden nő hazug és romlott Évától a késő évezredek eljövendő asszonyáig.

Én is gondolkozni kezdtem. A négy frakk, akár akartam, akár nem, napról-napra kísértetiesebben emlékeztetett a lidói négy frakkra. Rögeszmémet növelte, hogy a Huszonkettedik Sziget gazdag, fülledt élete is olyan nagyon hasonlított a velencei Lidóra, amit én valamikor mint a huszadik század esztelen kultúrájának szintézisét akartam beállítani. Utolsó este a Lidón... Emlékezni kezdtem és gondolkozni, összehasonlítani és következtetni. És elmélkedéseim során csodálatos módon összeolvadt az a három világ, amit láttam és amiben éltem, a huszadik század Európája, a huszonkettedik század Amerikája és a Huszonkettedik Sziget különös, furcsa társadalma. A huszadik század tévedéseiből lettek a huszonkettedik század eltorzulásai. Az esztelen gazdálkodás, a nagyratörő technika, a szellem elnyomása, az élet gépiessége és a munka értelmetlen léleknélkülisége eredményezte a huszonkettedik század repülő Amerikáját félelmetes trösztjeivel, rabszolgáival, eunuchjaival, tömegnyomorával és azzal az oly végtelenül szörnyű és oly végtelenül nevetséges holofernesi császársággal, amelynek ókori ázsiai rituáléja nemcsak hogy megfért a huszonkettedik század ördöngös mechanikai életével, hanem úgy látszott, hogy egyenesen és szervesen belőle fakad. És azután ez a sziget itt, a huszonkettedik század lelki hajótöröttjei, akik kimenekültek századokból csak azért, hogy visszazuhanjanak egy olyan életmódba, amely a huszonkettedik század minden nyomorúságának tulajdonképpeni őse és okozója. Ha a világról eltörölnék Amerikát és kiirtanák belőle a huszonkettedik századot, ha nem maradna meg más, csak ez a sziget, ennek lakosai önként és igen hamar újra odaérkeznének repülő városok és férfiháremek világába, ők maguktól és anélkül, hogy akarnák, újra kiépítenék azt a világot, amelyből most menekültek fáradtan és csömörrel. A történelmet

nem lehet megcsalni, sem a végső célt elkerülni, az emberi ostobaság körforgása pedig örökös és végzetes.

Íme itt van a nőkérdés is. A huszadik század elszegényedett Európájában új uralkodóként feltűnik a nagy nő, a démon, a flirt feleség, az autós, bundás szultána, az arany és a prém rémuralma. Ebből lett a többférjűség ostobasága, a férfihárem gyalázata. Egy nő, aki elérkezett a nőuralom tetejére, császárnője a férfiháremek Amerikájának, megunja és meggyűlöli ezt a világot, önként lemond mindenről, kimenekül belőle. Éva szökik Ádám karján. Vissza a paradicsom kétember boldogságába. Nohát most itt van a paradicsomban, egyik keze még Ádám kezében, de a másikkal már keres és kutat. Új férfiakat keres, új frakkokat. Ádámot elosztja és megszorozza, tekintete és kívánsága benépesíti a világot férfiakkal, mindig csak új férfiakkal. Kezdődik a flirt, az udvarlók serege, titkos sugdolózások, titkos utak, titkos ajándékok. Minden a régi. És sem ő, sem a négy frakk nem látja, hogy megyünk előre, megint menthetetlenül a férfihárem felé, amelyből csak tegnap szöktek meg. Miért? Ha ma újra kezdik. Hát nincs segítség, se nőn, se férfin nincs segítség.

Bölcsességgel nem él meg az ember. Eleinte még titkos gőggel töltött el, hogy a magány és a hallgatás óráin hibátlan filozófiát építettem föl szerencsétlenségemből. De a házasságban nemcsak filozófia van. A házasságban ebéd is van, konyhapénz, új ruha, szabószámla, a házasságban hálószoba is van. Nem birtam tovább magamban és egy este lefekvés előtt elárasztottam Virginiát a vádak és panaszok keserű és vad zuhatagával. Elismerem, nem voltam se finom, se mértéktartó, de hát a szerencsétlenség nem ismer ízlést, a lázadás sem formát. Véres, vérző szavakat mondtam neki, bántottam, sértettem, kínoztam. Tudtam, hogy fáj neki. De ezt akartam. Fájjon! Egyszer az életben neki is.

Ostobaság volt. Megríkattam. Miért? Hogy könnyeivel lemossa haragomat, ami már nem

is volt harag, de maga a meztelen, a nyers, a szűz igazság. Mert jöttek a könnyek és jöttek a szavak. Az ő szavai. Hogy: drágám, így meg úgy, nem értem magát, nem értlek téged... hát ezt érdemeltem én... de nekem mingyárt megmondták odahaza... előre tudhattam volna... maga is csak férfi... egyik olyan, mint a többi... és esküszöm... de hát az isten áldja meg, ne legyen nevetséges... hol vannak a bizonyítékok... kérem, jó, ha maga akarja.. ezentúl nem állok velük még szóba sem... kérem, ne nyúljon hozzám... ha nincs bizalma hozzám... ha nem vagyok ember a maga szemében... ha csak erre vagyok jó magának... de úgy-e, a vállam szép és úgy-e milyen fehér... na, még egyszer csók... csókolj ide erre a fehérre... milyen forró a szád... szegény drágám... hát szenvedtél... hát igazán enynyire szeretsz... ezt nem is tudtam... esküszöm, soha-soha többé... de neked se szabad többé butának lenni... szeretni kell a te kis feleségedet... hinni kell neki... tudni mindig, hogy te vagy az első, az egyetlen... Ne! most ne beszélj... a szádat, drágám... hogyan tudsz csókolni... vigyázz, hiszen agyonharapsz, te tigris!

34. A fügefa.

És aztán? Egyik nap, mint a másik. Összeveszések, kibékülések, marakodások, csókolózások. Végül is az egyik éppen olyan keveset ér, mint a másik. A harag éppen úgy elveszti súlyát, mint a béke és nincs íze már sem a csóknak, sem a harapásnak. Semmi nem romlik el olyan gyorsan, mint egy házasság.

Az egymásra következő jelenetek kifárasztottak, harag, béke, féltékenység, sőt vihar is a végén, végtelenül unalmassá vált számomra, a házasélet ezer változata reménytelenül egyízűvé. Végül minden már gépiesen ment, lélek nélkül. Mentől hangosabbak voltunk, belül annál közömbösebbek. Mentől jobban izgultunk, annál jobban unatkoztunk. És sosem vol-

tunk olyan távol egymástól, mint amikor egymás mellett voltunk.

Emberkerülő lettem. A terméketlen töprengés, a céltalan elmélkedés végül is modorossá tett. Anélkül, hogy észrevettem volna, mindenféle pózokat vettem fel, nagyképű lettem. Senkivel sem beszéltem, nem volt kivel közölnöm gondolataimat és így szenvedésem lassan megnőtt magamban és szenvedésemmel együtt nőttem én is. Észre se vettem, egyszerre csak rém fontos lettem önmagamnak, nevetségesen fontos. (Sok elnyomott ember jár így.) Azt hittem, mert rosszul jártam a házasságban, ezzel kitűnő ember is lettem, nagy bölcselkedő, lángeszű filozófus. Azt hittem, nagy ember vagyok, holott az igazság az volt, hogy csak nagy szamár voltam. Férj. Gondolkoztam. És mert gondolataimat nem közöltem senkivel, azok ellentmondás és ellenőrzés nélkül nőttek és sokasodtak bennem. Nevetséges szokásokra kaptam rá. Korán reggel elbujdostam hazulról, valósággal szöktem, kimentem a tengerpartra, ott kiválasztottam egy magányos helyet, letelepedtem egy nagy fügefa alá és ott ültem órákig étlenszomjan, keresztbe húzott lábakkal, mint valami ázsiai bálvány. Gondolkoztam. Ez jól esett. A magány megvigasztalt, sőt megerősített. Néma bujkálásomban napról-napra jobban éreztem magam. A póz és az öncsalás szelíddé és bölccsé tett, majdnem boldoggá. Beleszerettem balsorsomba, szerencsétlenségem büszkévé és szerencséssé tett. Oly jól éreztem magam, hogy lassanként elfelejtettem Virginiát gyűlölni. Otthon nem törődtem vele, már meg se láttam. De ha egyszer véletlenül itt találkoztam vele, itt, ebben a magányban és önteltségben a boldog fügefa alatt, még beléje is szeretek.

Hát találkoztunk. Nem tudom, mi lelte az nap. Összekoccant a négy frakkal, vagy csak azért akart kiszökni a világból, mert nem ízlett a reggelije, felbosszantotta a manikűrje vagy a fodrásza — de Virginia megjelent a fügefa alatt. Teljesen egyedül volt. A magányos nő a legritkább, de a legszebb látvány is, még ha az

a saját feleségünk is. Arca oly kedves volt és oly szomorú, nézése tiszta és szenvedő, lépéseiben fáradt érzékiség és csalódás, fehér ruhácskája elragadóan feszült rajta, karcsú vonalai édesek és kis térde a szoknya végében ingerlő, hajlékony gömbölyűség, benne a nő egész ritmusa. Egy pillanat és halálosan beleszerettem. Úgy szerettem akkor ezt a nőt, mintha még sosem lett volna enyém.

Az ázsiai bálvány meghalt. Talpra ugrottam, megszorítottam, ölbe vettem, fölemeltem a levegőbe, letettem a földre, labdáztam vele. Vihâncoltam, nyöszörögtem, bőgtem. Ő csak nézett rám révült és elfúló boldogsággal. Nem kérdezett, nem várta, hogy kérdezzem. Csak nézett rám, azután két karjával átszorította nyakamat, lábát térdben felhúzta, rajtam csüggöt szemembe nézett, szemét lehúnyta, ajkát ajkamra tapasztotta. Nem ő volt, nem én voltam. Egy nő volt, egy férfi, két szűz ember. Sosem látta egymást, nem kérdezi mi volt, mi lesz. Most itt vannak, egymáséi. Hallatlanul szerettük egymást. Derekunk alatt a puha homok, fejünk fölött a fügefa. Ádám és Éva lettünk ezen az órán.

Már alkony volt, amikor kiszabadította magát karjaimból. Fájó, boldog szemérmességgel eltakarta arcát és ment, mint jött szó nélkül. Hagytam. Tudtam, most az enyém, örökre és visszavonhatatlanul. Elloptam a feleségemet, elcsábítottam a négy frakktól.

35. Viktória! Ragyogó szeretőm!

Lassan hazafelé baktattam kényelmes, teli boldogságban. Büszkén léptem, nem s'ettem, nem gondolkoztam, éltem és gyönyörködtem. A kék ég, a pálmák, kaktuszok, magnoliák és tamariska fák kis kék patak a Szigeten, fehér ruhákban bébyk és az úton hízelkedő kis kutyák — mindez most a paradicsomot jelentette nekem, egy új, felmérhetetlenül szép világot, amiben nincs halál, nincs betegség, nincs szegénység, öregség sincs, csak élet

van, szépség, fiatalság, szerelem, Virginia és én vagyunk. Szerettem. Virginiát! És vele és érte mindent. Szerettem a Szigetet, szerettem a pálmákat, szerettem az autókat, az ékszereket, a bundákat, szerettem a jazzt, ami jött a Kaszinó teraszáról együtt a friss kávé mámorító illatával. Most nagyon szerettem ezt a Szigetet és nem értettem, hogy lehet máshol is élni és nem fogtam fel, hogy vannak szegények és boldogtalanok, akik nem érkeznek el ide, betegek, akik valahol egy csunya nagyváros kórházában fekszenek és nyöszörögnek, ahelyett, hogy itt ugrálnának a tengerparton és tele szívnák tüdejüket az esti sós széllel. Hogy lehet meghalni és nem élni? Mért? Van annak értelme? Szerettem. Mindenkit szerettem. A gazdagokat is, akik itt lebzseltek a Szigeten.

Már közel vagyok a villához. A mi házunk! A kertben az áloé fa sötétben van, de odébb a teraszon, ernyős lámpa egy asztalon. Biztosan ott ül Virginia. A feleségem. Szerelmes feleségem! Enyém!

Rohanok hozzá.

A kapuban találkozom Brigittával. Szeme az enyémbe mélyed. Nem értem, mért néz rám így ez a lány. Kérlelően, könyörögve, óva. Ajka mozog. Szólni akar, nem tud. De ahogy néz — a nézése mintha árkot akarna ásni, falat akarna építeni a lámpa és én közöttem. Mit akar ez a lány? Miért néz így rám? És miért nem szól? Csak nem azt akarja talán, hogy... Ne menjek a feleségemhez. Őrület! Ma, most ne menjek Virginiához. Ez a lány megbolondult, vagy ostoba és szemtelen.

— Félre az útból — és megtaszítottam őt olyan durván, mintha nem is én lettem volna.

Mentem Virginiához. Rohantam a lámpa felé. Nem tévedtem. Virginia ott ült. A lámpa rásütött szőke hajára, bele fehér arcába és azután a lámpa sugarai ott szikráztak a pezsgőn. Mert pezsgőt ivott velük, a négy frakkal, most, egy órával, pár perccel azután, hogy enyém volt, olyan igazán és olyan először és

olyan örökre. Ott ül az asztalnál. Megfogja a pezsgőspoharat, fölemeli. Nem látják, hogy jövök. És a négy frakk is fölemeli poharát. Koccintanak. Íme Mac Asham... vagy Mac Arlan a Lidóról..., talán a filadelfiai herceg a háremből... Mi ez?... Valaki fejbevágott, szédülök, halántékomban szúrás, homlokomon abrincsok, elvágódtam, hanyatt fekszem, hiszen csak tudnám a szememet felnyitni, de a szemhéjam, mintha ólomból volna, olyan nehéz... Nem, már könnyebb. Ó most már sokkal könnyebb, a szemem nyílik, a kezemet is tudom kinyujtani, vegyétek le fejemről ezt a jeges sapkát... És hol vagyok? Miért nem repül velem ez az ágy... És az angyalok? Hol vannak az aluminiumszárnyas angyalok... Humprey doktor úr... De mi ez, ni? Hiszen ez az orvos a lábán áll, a földön jár, ez a kis fekete olasz doktor és az üvegkalicka... De hiszen ez nem üvegkalicka, ez egy velencei kórház... különszoba. A falon egy cédula: »Nem szabad kiabálni! Nem szabad a padlóra köpni!« És azután egy naptár. 1927 augusztus!... Hopp! Ez igaz!? 1927 augusztus! Hangosan nevetni kezdek... Hiszen akkor... Már kutyabajom... És letépem fejemről a vizes sapkát... És kiugrom az ágyból úgy, ahogy vagyok és nem törődöm azzal sem, hogy itt áll Viktória angyal és szépség. Viktória! Ragyogó szeretőm!

36. Asztal és ágy.

Nekem ugyan magyarázhattak a kis olasz doktor, Viktória, Beatrix, de a négy frakk is, az igazi, Mac Arlan, súlyos amerikai, Lewis Mangham bölcs angol, Jacques Duporel fecsegő, ugráló francia bolha és Henrik Bornholm, szőke dilettáns svéd költőcske, az ős négy frakk, akik szerencsére másnap végkép elutaztak a Lidóról... Nekem magyarázhattak, beszélhettek katarhizises álomról, idegkimerülésről, huszonnégyórás teljes eszméletlenségről és egy végtelenül pontos és hibátlanul

logikus álomról, amely a tudomány szerint éppen csak a kimerültség teljes és korlátnélküli tudattalanságában lehetséges, a megkínzott idegek és a hajszolt fantázia a világtól való tökéletes, legmélyebb álomba merült szabadságában. Hazugság! Ostobaság! Szőrszálhasogatás! Én igenis tudom és fentartom: én ott voltam! Én jártam azokon a helyeken, Amerikában, a huszonkettedik században és a Huszonkettedik Szigeten is. Láttam a repülő Newyorkot és láttam a hárem hercegeit és eunuchjait, láttam az emberiség romlását és az emberiség menekülését és szerettem Viktóriát és szerettem Virginiát és ők is szerettek engem és megcsókoltak és megcsaltak.

Másnap már visszaköltözhettem a Lidóra, harmadnap megfürödhettem a tengerben. Minden a régi. A nők szépek, a milliárdosok gazdagok, a tenger végtelen, a jazz szól, itt Tizian varosa, Velence és előtte a Lidó, háború utáni élet, tékozlás, pazarlás, esztelenség, a fehér ember hanyatló kultúrája és a kéziratlapok is, fehér papiron fekete betűk, a könyv, amit irok: »Utolsó este a Lidón.«

Hát nem fogom megírni. Minek is? Megmutatni a jövendőt? Kinek? Figyelmeztetés, óvás? Miért? Hiszen ezek nem tanultak a multból, hogyan tanulnának hát a jövendőből, habár az éppen olyan bizonyos, mint a mult volt. Én láttam a jövendőt, ők látták a multat. Nem hittek a multiróinak, nem fognak hinni nekem sem. Éljenek, ahogy akarnak és én is élni fogok, ahogyan én akarok, sőt ahogyan ők akarják. Elég volt. Nem dolgozom tovább. Összetépem a kéziratot. Bele a papirt a tengerbe, a szép tiszta tengerbe a piszkos papirt. Piszkos, hiszen egy ember teleírta gondolataival és szenvedéseivel.

Nem írok és nem szeretek. Viktóriát? Miért? A négy frakk ugyan elsompolygott, de aztán... Holnap jön másik négy, nyolc, tizenhat, utóbb már köbszámokkal és logarlécekkel sem tudnám megmérni őket. Én nem leszek lépcsőfok, amely levezet a férfihárembe. Elég volt!

Búcsú nélkül utaztam el. Még volt pénzem. A szeptember sehol sem olyan szép, mint a nápolyi öbölben. Capri, Sorrento. O dolce Napoli! Indulás! Gyerünk!

— — — — — — — — — — — — — —

Szeptemberi este volt Nápolyban, májusnak beillő. A Santa Lucia teraszán vacsoráztam. Az ég... igen, hát nem tudok róla mást mondani... Az ég mennyei volt és a csillagoknál is szebbek és csábítóbbak a hajók. A hajók, amik itt fekszenek a tengeren. Olasz, angol, amerikai, svéd, spanyol hajók, kürtők és kémények, zászlók és világosság a kabinokban. A fedélzeten zene. Hosszú utak, messze tengerek. A világ itt van előttem, az egész nagy világ. Mindent lehet és mindenhová lehet. Csak akarni kell és merni. Utazni! Hajók és én itt a nápolyi parton, asztalomon fehér hal és falernoi bor. Mert ez is fontos, a hal és a bor is. Minden fontos, ami nekem jó.

A szomszéd asztalhoz leült Viktória. Egyedül, frakkok és Beatrix nélkül. Véletlenül került ide, vagy tudta, hogy itt vagyok? Gyönyörű volt, aranyhaja alatt arcán a lidói napfény vörösen és feketén. Soha még ilyen szép nem volt. Nem köszöntem neki. Fájt. És tudtam, hogy neki is fáj.

A torkom forró volt. Azt hittem, majd megszakad a szívem. De halat ettem és bort ittam, a fejemet pedig félrefordítottam.

Fekete után pezsgőt hozattam. Jött egy virágáruslány. Vörös rózsát vettem, catániai rózsákat. Egy szálat átdobtam Viktóriához. Ő megcsókolta a rózsát és megfürdette a pezsgőjében.

— Baj van, — mondtam neki. — Nagy baj. Szeretem magát.

— Én is, — mondta halkan és reszketve. Azután mind a ketten szinte egyszerre:

— Baj van. De akarom, hogy baj legyen. És én még hozzátettem.

— Szeretem magát nagyon. De higyje el, nem tudok őrülni neki.

— — — — — — — — — — — —

Imádom az olasz ágyakat. Ezt még a régi latinokból tanulták, ezeket a szép, nagy, ringató ágyakat, amelyekben olyan édes az alvás és még édesebb a nem-alvás. Asztal és ágy! Milyen sokat mond ez egy nép kultúrájáról. És a latinok egyformán értettek az asztal és az ágy művészetéhez.

Arca megint párnámon feküdt.

— Drága!

— Drága!

Csókoltuk egymást és hazudtunk egymásnak. A szájunkkal csókoltunk és a szájunkkal hazudtunk. Szerettük egymást.

VÉGE.

OSZK Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
1. Az új Mohamed koporsója	5
2. Nyugtalan éjszaka Berlinben	9
3. Viktória	13
4. Négy frakk	18
5. Utolsó este a Lidón	25
6. Abból hogy ébren vagyok, két orvos megállapítja, hogy nem alszom	30
7. Még mindig nem tudom, hogy alszom, vagy ébren vagyok, de a végén egy fájdalomnélküli ebédre repülök	39
8. Makacs repülők kékre festik az eget	44
9. Az ember repülni tanítja a madarat; Boy férjhez megy	49
10. Néhány szó a hülyeségi szérumról; magánzárkába csuknak; Newyorkba röpítenek	56
11. Newyork a huszonkettedik században	61
12. Szálloda az «Angol Köztársaság»-hoz; sokat esznek a huszonkettedik században; az Idő Robinsonja vagyok	76
13. Éjszakai tárgyalás Mr. Hirnnel; nem balzsamoznak be; hazugság soronként féldollárért	82

Oldal

14. Kiderül, hogy épeszű vagyok 96
15. Új nők, új férfiak 114
16. Megérkezésem Iskola Városba; Lord Chicago; Virginia arcképe 121
17. A XXI. század történelme dióhéjban; egy férj megnősül 128
18. A császárnő üzen 135
19. Az eleven szobor; kigyúlnak a máglyák; Holofernes testőrei; megint a négy frakk 140
20. A császárnőnek négy férje van és én, hülye, mégis beleszeretek 150
21. A házasság forradalma és a többférjűség kialakulása a XXI. és XXII. században 154
22. Kérdés és felelet 167
23. Lány a háremben; este orchideák közt; ő nem tud szólni egy szót sem; én sem ... 175
24. Négy férj kórusban hallgat 183
25. Nem! 188
26. A tanítvány hisz, a mester nem 191
27. Virginia elválik négy férjétől és elmegy a Huszonkettedik Szigetre 195
28. Jaj annak a férfinak, akit egy nő megkívánt 198
29. A fátyolos férfi a gépben 204
30. Élet és emberek a Huszonkettedik Szigeten; megbotlok az édes anyaföldön; szétzúzom szárnyaimat; az új korszak menekültjei 206
31. Tél este hattól tízig; sterilizált emberek; a lopás és a butaság halhatatlansága; egy férfi szemtelenül a nyomunkban jár 216

Oldal

32. Egy kövér frakk és más frakkok 221
33. A zafirgyűrű; az ember nem okos; hát még a nős ember; az arany és a prém uralma 228
34. A fügefa 232
35. Viktória! Ragyogó szeretőm! 234
36. Asztal és ágy 236

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

OSZK

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár